

okolí v jediné sladkovodní moře; průměr maximální obnáší 3 m. Ke konci srpna voda opadáva zanechávajíc četné kanály a laguny lesknoucí se v nádherné tropické vegetaci. U Corumby (140 m) P., přínucen jsa Sierrou Doradou, obrací se na čas k v., aby přijal z l. ř. Taquary sesílenou ř. Mirandou. Vrátiv se k svému již. směru tvoří hranici mezi Brazílií a Bolívií, odkud přitéká jediný mocnější Otquis přicházející ze záp., aby na dalším toku středem rep. Paraguayské nepřijal již pr. poboček až naproti Assuncionu v pampách zeslabené Pilcomayo. Levé přítoky odvodňující *serras*, hlubokými lesy tropickými pokryté, jsou poměrně menší. Od ústí Pilcomaya je hranici mezi rep. Paraguayskou a Argentinskou. Nedaleko za ústím Vermeja, 30 km nad městem Corrientes, vlévá se 3 rameny do Parany, z nichž největší je střední (Boca de Humaita), 260 m široká. Délka toku celého P-e odhaduje se na 2600 km a úvodí na 1,148.000 km². Šířka řeky kolísá se mezi 200—500 m. Pro veliké parníky splavný je až do Corumby (1500 km), pro menší až k m. Cuyabě (2500 km).

2) P., jihoamerická republ., rozkládá se na obou březích řeky t. jm., která ji dělí na vých. část v podobě rovnoběžníka mezi 22° a 27° j. š. a 54° a 58° z. d. a západní v podobě trojúhelníka mezi 25° a 21° j. š. a 58° až as 62° z. d. Na s. sousedí s Bolívií, na svých. a v. s Brazílií a na ostatních stranách s Argentinou, zabírajíc celkem 253.100 km². Vých. hranici tvoří nízká Serra de Amambahy táhnoucí se od s. k j. a dělicí se na 24° j. š. na záp. pohraniční Serra de Mbaracayú jdoucí k ř. Paraná, jež tu tvoří proudy Sette Quedas, a na jihozápadní ramena, která představují Cordilleras Caaguzú, Villa Rica a Los Altos, jež jsou zároveň předělem mezi ř. Paraguayí a Paraná. Povrch dosahující místy až 420 m je zvlněný, svlažován je četnými řekami (Apá, Aquidaban, Ipane a Tebicuari), které mění se místy v bažiny. Záp. část náležející ke Gran Chaku je málo známá rozsáhlá, suchá rovina, místy až poušť. Podnebí je horké a suché; hlavními činiteli podnebnými jsou větry. Již. a jzáp. jsou studené a čerstvé, nejmornější jsou sev. a sevých. V Assuncionu střední roční teplota činí 24,2° (minimální 6,9°, maxim. 38,1°). Mezi teplotou denní a noční jsou rozdíly značné, ale zdraví neškodné. V zimě pozorují se mrazíky a ve vyšších polohách i sniž. Dešťová doba není pravidelná, pršívá více v létě než v zimě. Bouře trvají často dlouho, spojeny jsou s mohutnými lijáky. Co se týká flory, celý vých. P. náleží do jihobrazil. oblasti araukariové, charakterisované vedle *Araucaria brasiliensis* hlavně druhy *Ilex paraguayensis*, jež tvoří celé lesíky, promíšené různými druhy palem (jm. *Trithrinax brasil.*). Na březích řek je vegetace bujnější, rázu spíše tropického, s druhy hygrophilními (kokos. palma). Západ náleží do oblasti Gran Chaka, charakterisované hl. *Copernicia cerifera*, druhy algarrob a hustým, vysokým,

trnitým křovím. Důležitá je flora v hospodářském ohledu; lesy dávají znamenité dříví, (lapacho, arayan), četné drogy (sarsaparilla, ipekakuanha, ricin a j.); divoce se daří bavlník, indychový strom; cukr. třtina, tabák, rýže, maniok, kukuřice a mn. j. Nejdůležitějším produktem je herba maté (*Ilex paraguayensis*), jehož sbíráním žíví se velká část obyvatelstva a vývozní clo, jakož i právo sbírání tvoří jeden z hlav. státních příjmů; r. 1896 vyvezeno 19.024 t. Vedle toho je tu hospodářství stejně nevyvinuté jako v cele tropické a subtrop. Již. Americe. Pěstuje se maniok, cukr. třtina, tabák, kukuřice a j. Chov dobytka je značný; r. 1897 bylo ho: 2,102.680 kusů hov. dob., 214.916 koní (plemene podob. andalusckému), 31.644 mezkův a oslů, 130.352 ovci, 33.514 koz a 39.513 kusů bravu. Průmysl jest ještě méně vyvinut; hlavně jsou to cukrovary, lihovary, výt. líkerů, tabákové tov.; domácí se vyrábějí poncho, manta, koňské houně a j. Největší vada P-e je značná vzdálenost od moře, ač ř. Paraná usnadňuje obchod. Valná část produktů vyvezených počítá se k vývozu argentinckému. Hlavní vývoz spočívá v maté, pak dříví, tabáku, manioku, kukuřici; ročně jde dále přes Buenos Ayres přes 100.000 kusů koží. Dovážejí se hlavně látky, rýže, víno a mouka. Roku 1896 činil dovoz 13,651.400 K a vývoz 10,040.100 K. Cest je dosud málo, drah toliko 252 km z Assuncionu do Pirapó. Telegrafů bylo r. 1899 780 km. I zvířena je bohatá; z divokých uvádíme pumu, jaguara, ocelota, tapira, opice (vrěšť'aň, kapucinská); zvláště četné netopýry, lenochoda, mravečnicka, pásovice, vačice a j. Z ptactva přes 450 druhů vykazujícího je největší drop a nejmenší »vindita«, druh papoušků, kteří jsou velmi hojní. Alligatoři a »capinchos« ožívují rybnaté řeky, životu lidskému nebezpeční jsou četní, silně jedovatí hadi. Mineralie, ač jich bude dostatek, nejsou dosud využítkovány. Domorodí Indiáni náležející k národu Guarani ustoupili jednak před bělochy do lesnatých krajín, kde žijí jako divoši, jednak byli pokřtěni a stýkají se s ostatním obyvatelstvem; počet jejich není znám, dle jedněch as 460.000, z nichž 333.000 křesť., dle jiných pouze 100.000 duší. S bělochy, mestici, mulaty a černochoy odhadnut počet všeho obyvatelstva r. 1899 na 655.561 duší. Cizinců bylo téhož roku 17.000, z nichž 5000 Argentinců, 2500 Vlachů, 1500 Španělů, 1250 Němců, 450 Rakušanů a j. P. svou úrodnou půdou lákalo k čilé kolonizaci pro hospodářství a chov dobytka. Kolonistů bylo r. 1897 2997 žijících na 10 koloniích. Nejsilnější jsou: Colonia Nacional 848, de 25 Novembre 899 a j. O slovan. kolonistech data scházejí. Ústava je demokrat. republika, v jejímž čele stojí prezident volený na 4 roky. Vedle toho zřízen je 13člený senát a 26člená sněmovna; na 6000 voličů připadá 1 poslanec. Státní finance trpí dosud následky strašné války v l. 1865—70. Vnitřní státní dluh obnáší 12.085.234 pesos (à 80 h.), vnější 30,773.089

pesos ve zlatě (à K 4,78). Vojsko skládá se z 1 praporu pěchoty o 4 setn. s 350 muži, 1 jízdní škadrony se 120 m., 1 pol. batterie; pevnostní dělostř. má 25 děl a 50 m. Vedle toho je všeobecná branná povinnost. Vál. loďstvo tvoří 2 parníky s 236 m.

Dějiny P-e počínají se cestou Vincenta Yaneza Pinzona a Juana Diaze de Solis, kteří vypluli dne 9. čna 1508 ze Španělska a objevením ústí ř. La Platy dali podnět k odkrytí území nynější republiky. Oba plavci pokládali však tehdy ústí to za mořský chobot, jemuž pro sladkou jeho vodu dali název *mar dulce*. Teprve r. 1515 na nové své výpravě Solis objevil tok řeky, již nazval Río Solis. Avšak v dubnu r. 1516 byl zavražděn domorodci, čímž objev jeho upadl v zapomenutí, tak že Seb. Caboto, který r. 1525 plul po Paraně, založil při stoku ř. Carcaraña tvrz San Espiritu a plavil se po ř. Paraguai a Bermeju, nazval Solisem objevené ústí nynějším jeho jménem Río de la Plata, t. j. řeka stříbrná, domnívaje se, že tok této řeky vede do stříbrných krajín peruanských. Navrátil se s horního toku řeky Caboto setkal se s Diegem Garciou, který jmenován byl od Karla V. kapitanem území při řece Solis. Oba výzkumci sjednali mezi sebou smlouvu o dalších podnikcích, k nimž žádali pomoci od císaře, avšak po marném pětiletém čekání Caboto vrátil se do Španělska, zanechav v San Espiritu posádku 170 mužů pod Nunem de Lara. Avšak tvrz tato byla brzy po jeho odjezdu opuštěna.

Nový ruch v osazování těchto končin počal po příchodu adelantada Pedra de Mendoza, který přivedl s sebou 2650 lidí se 72 koni, založil 2. ún. 1535 Buenos Ayres, odkud uchýlil se v prosinci do tvrze San Espiritu. Odtud vyslal pod velitelstvím Ayolase řadu výprav, jejichž výsledkem bylo objevení a osazení krajín, tvořících území nynější republiky. Ayolas porazil Indiány nad ř. Paraguai 15. srp. 1536 a založil zde tvrz Asuncion, základ to budoucího hlavního města republiky. Pak pokračoval ve výzkumech po řece až k Puerto Candelaria a odebral se přes Gran Chaco do Peru, avšak na cestě byl zavražděn Indiány.

Po nešťastném výsledku této výpravy soustředili se zbývající španělští osadníci z celého úvalu La Platy v Asuncionu, kamž uchýlili se i posádky z Buenos Ayres a Corpus Christi. Za velitele této zdárně prosperující osady zvolen Irala, který přivedl ji k rozkvětu. Proto když r. 1542 přibyl sem ze Španělska Nuñez Cabeza de Vaca, přijat byl osadníky s nechtutí a po 11 měsících vzpourou přinucen vrátiti se do Španěl. Irala potom pronikl až k hranicím Peru, zorganizoval osadu, rozdělil její území i obyvatelstvo mezi španělské dobyvatele, načež r. 1555 přinesl mu první paraguayský biskup, Pedro de la Torre, jmenování adelantadem. Po jeho smrti r. 1557 vypukla v P-i pravá anarchie, nástupci jeho bojovali nešťastně s In-

diány, v osadě samé vznikaly neustálé vnitřní krvavé spory, až jakýsi pořádek nastal za Juana de Garay, který stal se r. 1573 místogovernérem a generálním kapitanem území řeky La Platy a znovu vystavěl město Buenos Ayres. Země tato podřízena byla místokráli peruanskému a prostírala se pod názvem provincie P. až k moři. R. 1618 zřízena však samostatná provincie Río de la Plata s hlavním městem Buenos Ayres, čímž odňato P-i území nynějších provincií Buenos Ayres, Santa-Fé, Entre Rios a Corrientes, jakož i republiky Uruguay.

Nástupcem Garaye byl Alonso de Vera, který založil r. 1585 na ř. Bermejo město Concepcion, po něm následovali rychle za sebou Juan de Torres a (1591) Hernando Arias de Saavedra, který od dob Iralových byl nejčinnějším vladařem mladé osady. Výpravy jeho zasahovaly až do pamp, avšak po některých nezdarech válečných proti Indiánům rozhodl se získati je mírně misijnářskou činností. Dosavadní působení fran-tiškanů v tom směru nesetkalo se s náležitými výsledky, pročež r. 1608 vyslání sem ze Španělska jesuité. R. 1610 Maceta a Cataldino založili první misijnářské stanice mezi Indiány Guayra-Guarany a od té doby jejich dílo rychle se vzráhalo a již r. 1611 uděleno jim ve svrchované držení území po obou březích Uruguaye mezi 27°—31° j. š. a na březích Parany a Paraguaye mezi 26° až 28° j. š. —

Na tuto rostoucí moc jesuitů pohlíželi španělští osadníci a i civilní úředníci s velikou nelibostí, za nástupcův Saavedrových pak i se strany guvernérův činěna jim příkoří, tak že r. 1631 byli nuceni s 12.000 pokřesťených Indiánův uchýliti se do neobydlených dosud krajín při Uruguayi a Paraně, které odtud označují se jménem *Misiones*. Potom udělena jim královským dekretem nezávislost na občanské správě země a právo ozbrojiti své Indiány. Této výsady využítkovali jesuité plnou měrou, založivše na zabraném takto území skutečnou teokraticko-patriarchální říši, stojící podle jména pod svrchovaností španělskou, ve které však vláda španělská žádného vlivu neměla. Mezi tím v P-i opakovaly se vzpoury a krvavé spory vnitřní a mimo to vedeny i boje s portugalskými osadníky v sousedních krajínách Brazílie. Zvláště kruté nepřátelství oproti jesuitům jevíli biskupové paraguavští, z nichž Bernardino de Cardenas, zvolený r. 1648 lidem za guvernéra, spálil jejich koleje v Asuncionu. Po něm následovala řada guvernérů většinou neschopných, z nichž José de Antequera r. 1728 znova jesuity z Asuncionu vypudil, ačkoliv již r. 1730 opět se tam vrátili. Opětná vzpoura r. 1733 potlačena krvavě guvernérem z Buenos Ayres, Mauriciem de Zavala, který odňal P-i právo voliti si guvernéra a upevnil moc jesuitův r. 1735, načež trval v osadě delší čas pokoj. Avšak r. 1750 sjednána smlouva s Portugalskem, dle které mělo Brazílii připadnouti

území mezi Uruguayí, Yacuyí a Ybicuyí se 7 jezuitskými missemi, mezi nimiž byl i Asuncion. Provedení této smlouvy protivili se jesuité brannou mocí, avšak podlehlí a r. 1768 jevním dnem z celé španělské Ameriky vyvezení a jejich missie rozděleny mezi Španělsko a Portugalsko.

Pro kulturní a hospodářský rozvoj země, zvláště co se indiánského jejího obyvatelstva týče, znamená tato událost krutou pohromu, neboť pokřesťení a usedlí Indiáni zanechali brzy rolnictví a usedlého žítí a začali vésti bývalý svůj život divoší. Jesuitské osady přivtělené k P-i staly se pak r. 1776 s touto provincií částí nově utvořeného místokrálovství Rio de la Plata, jehož hlavním městem učiněno Buenos Ayres. Avšak užších nějakých styků s touto zemí nebylo, tak že r. 1810 při prohlášení neodvislosti argentinské udržel se v P-i španělský guvernér beze všeho boje a vzdal se roku následujícího své hodnosti zcela dobrovolně. Za to ohrožena byla neodvislost země se strany osvobozené Argentiny, která chtěla z ní učiniti svoji provincii, avšak vojsko argentinské pod Belgránem poraženo a přinuceno vzdáti se. Vláda svěřena pak (1811) triumvirátu, Caballerovi, Yegrovi a Franciovi, z nichž tento r. 1814 zvolen za diktátora na 3 léta a po jeho uplynutí na doživotně. Vláda diktátora dra Francie (v. t.) byla sice neobmezená, ba despotická, avšak pevná a energická. Aby zachránil samostatnost země, obmezoval přístup cizincům do P-e, a udržel se díky své neobyčejné a neunavné činnosti, vynikajícímu rozhledu politickému a neporušenosti v postavení svém až do smrti r. 1840. Po celou dobu jeho vlády vládli v zemi dokonaly klid a pokoj, ačkoli v celém sousedství zuřily neustálé občanské boje a panovala úplná anarchie.

Po smrti Franciové nastaly sice nepokoje a zmatky následkem několika pokusův usurpátorských, krátce vládli guvernér Vidál, udržuje zemi i na dále uzavřenou proti cizině, ale již r. 1842 svolán národní kongres, který zvolil 2 konsuly, Martina Roque Alonsa a Carlosa Antonia Lopeza, synovce dra Francie. Tento brzy vytlačil onoho z vlády a vypracoval státní základní zákon, schválený dne 13. břez. 1844 novým kongressem, který dle tohoto zákona zvolil Lopeze za presidenta s neobmezenou téměř mocí na dobu 10 let. Lopez soustředil veškeru moc v rukou své rodiny, učiniv jednoho bratra arcibiskupem a druhého ministrem vnitra, kdežto syna svého jmenoval velitelem stálého vojska, čítajícího 5000 mužů. Kongres byl volen všeobecným hlasováním a zasedal každých 5 let, obyvatelstvo země bylo vojensky organizováno. Vláda byla sice téměř monarchistická, avšak lepší než v kterémkoliv jiném státě Jižní Ameriky, rozpočet neměl schodku, dluhů nebylo, vláda podporovala průmyslové podniky a od r. 1861 bylo veřejné vyučování povinné a zdarma. Systém celní byl změněn ve smyslu svobodného obchodu,

země otevřena cizincům, ačkoliv obchod zahraničný byl téměř úplně v rukou rodiny Lopezovy. Stálé vojsko bylo rozmnoženo na 8000 mužů, zřízeno malé loďstvo a postavena tvrdá pevnost Humaíña. Samostatnost P-e byla za této doby ohrožena argentinským tyranem Rosasem, který prohlásil republiku za provincií argentinskou. Proto Lopez r. 1845 spojil se s povstalým argentinským státem Corrientes, r. 1851 pak s Brazilií, Uruguayí a odpadlým argentinským státem Entre Rios, vpád argentinského vojska do P-e neměl úspěchu a po pádu Rosasově uznala i Argentina 15. čce 1852 nezávislost republiky Paraguayské. Roku 1854 Lopez zvolen za presidenta na další 3 roky, r. 1857 chtěl se vlády vzdáti, poněvadž však syn jeho Francisco Solano Lopez hodnosti presidenta nepřijal, zvolen Carlos Lopez na dalších 7 let, r. 1862 přijal za mistopresidenta jmenovaného syna Solana, který po smrti otcově 10. září 1862 ujal se vlády.

Hned po svém nastoupení Solano Lopez zmocnil se ostrova Martin-Garcia na stoku Parany s Uruguayí, aby si zabezpečil spojení s mořem, a spojil se s uruguayským presidentem Aguirrem proti Brazílii. Když pak 12. říj. 1864 vojsko brazilské vpadlo do Uruguaye, Lopez zajal brazilskou poštovní loď a vojsko jeho zpusťovalo brazilský stát Matto Grosso. Tak vypukla hrozná pro P. válka, trvající téměř 6 let, která skončila se úplnou hospodářskou a kulturní pohromou země, naprostým finančním vysílením a záhubou téměř veškerého mužského jejího obyvatelstva.

S počátku nebyla situace pro P. příliš nepřízniva, neboť měla výborně organisované vojsko se silným dělostřelectvem a dostatek prostředků peněžních, nicméně hned r. 1865 Braziliané opanovali Uruguay a mimo to Lopez bombardováním argentinského města Corrientes popudil proti sobě Argentinu, tak že 1. kv. 1865 spojily se Uruguay, Brazílie a Argentina proti jediné P-i. Lopez bránil se energicky této přesile, ačkoliv 24. květ. 1866 byl poražen u Estero-Velhaco. V čci 1867 brazilská armáda přitrhla ke pevnosti Humaitě, obklíčila ji a přes statečný odpor posádky a neunavné útoky Lopezovy přinutila ke vzdání 3. srp. 1868. Lopez odtáhl k s. a opevnil se v tábore u Angostury nad Asuncionem, avšak ležení toto bylo 25. pros. dobyt a Asuncion v lednu 1869 obsazeno. Avšak přes to Lopez pokračoval s vynaložením posledních sil obyvatelstva paraguayského v boji přes neustálé porážky, které jeho sbory stíhaly zvláště od té doby, co velení nepřátelské moci převzal hrabě d'Eu, zeť brazilského císaře. Konečně poslední zbytky jeho vojska zatlačeny do lesů a hor na sz. země, kde padl Lopez sám v boji na Aquidabanu 1. března 1870. Tím válka skončena, ačkoliv poslední podmínky míru mezi P-i a Brazílií sjednány teprve 27. břez. 1872. P. ztratila na s. pruh území mezi Paranou a planinou Amambaya, na z.

část Gran Chaca mezi ř. Bermejo a Pilcomayo a na j. territorium Misiones. Naproti tomu rozhodnutím presidenta Spoj. Obcí sev.-amer. Hayesa přičtena jí 12. list. 1878 východní partie Gran Chaca, zv. Villa Occidental. Ovšem horší než tato ztráta území byly pro P. hrozné vnitřní rány, zasazené jí touto válkou, ze kterých se jen velmi zvolna zotavuje. Poslední zbytky nepřátelského vojska opustily zemi teprve 22. čna 1876.

Po smrti Lopezevz zvolen zatímně za presidenta Cirilo Antonio Rivarola a vypracována nynější demokratická ústava země. Dne 12. pros. 1871 zvolen presidentem na 3 léta Salvador Jovellanos. Zároveň změnšeno stálé vojsko na 2000 mužův, zavedeny ve státním hospodářství všemožné úspory a opatřena půjčka v Londýně. Dne 25. list. 1874 stal se presidentem Juan Bautista Gill, který však 12. srp. 1877 se svým bratrem na ulici ukladně zavražděn. Nástupce jeho Barreiro snažil se udržeti v zemi mír a zvýšiti její blahobyť, avšak zemřel již r. 1880, načež následoval Bernardino Caballero, r. 1886 Fabricio Escobar, r. 1890 Juan Gonzalez, r. 1894 Marcos A. Morinigo a v l. 1898—1902 Emilio Aceval. Jinak nevykazují dějiny země v těchto posledních letech žádné pamětihodné události, mír ani vnitřní ani zahraniční porušen nebyl a počet obyvatelův zvolna stoupá stěhováním cizích osadníkův do země, jimž skýtá vláda zdarma pozemky a dopravu do země.

Parahyba [paraíba] (t. j. »velká řeka«):

1) P. do Sul, řeka pramenící v brazil. státě São Paulo na sz. svahu Serry do Mar, teče nejprve směrem jzáp. a obrací se pak náhle k sev.-vých. sledujíc atlant. pobřeží. Tvoří hranici proti Minas Geraes, protěká st. Rio de Janeiro a vlevá se sv. od Camposu v úrodném okolí do Atlant. okeánu. Údolí její náleží k nejlidnatějším částem Brazílie; ale řeka 920 km dlouhá splavná je pouze na 80 km od ústí. — 2) P. do Norte, řeka v brazil. státě t. jm., vznikající na 36° 30', teče směrem vých. v již. části státu a vlevá se na sv. od města P-by do Atlant. okeánu. Tok její je 370 km dlouhý. Pravidelně splavná jest jen do m. P-by, pro menší lodí do Pilaru.

3) P., hl. město brazil. státu t. jm. při řece P-bě, 17 km od jejího ústí, 110 km sev. od Pernambuka, má 18.645 ob. (1890). Skládá se z města starého a nového; má pěknou katedrálu; v býv. klášteře jesuitů státní úřady a sněm. Vlastní přístav je Cabedello; dováží se bavlník, cukr, třtina a bavlněná semena. P. náleží k nejstar. městům Brazílie, byvsí založeno již r. 1579.

4) P., brazil. spolkový stát ve vých. cípu Již. Ameriky na pob. Atlant. okeánu, zabírá 74.731 km² a jest rozdělen Serrou Borebore-mou (900 m) na část' přímořskou, nízkou a misty bažinatou, jež vegetací a bohatstvím produktů (na př. brazil. dřevo *Cesalpinia echinata*) vyniká nad větší část' záp., která, porostlá namnoze lesy catingovými (v Bra-

zilié, str. 607 b), pro nedostatek vláhy hodi se jen za pastviny. Z této části vytéká rio Piranhas k sv., jih odvodňuje stejně neveliká Parahyba. Podnebí je suché a teplé, mírně blízkostí moře. Obyvatelstvo, jehož je 457.232 duší (1890), živi se hlavně zemědělstvím, chovem dobytka a sbíráním plodin lesních. Průmysl omezuje se na cukr. raffinerie a vinopalny. Využíjí se bavlna, cukr, třtina, rum, káva, tabák a lesní produkty jdoucí hlavně do Anglie.

Parahybuna viz Juiz de Fora.

Parachronismus (fec.) tolik c o a n a - chronismus.

Parachute [parašyt], franc., viz Padák.

Parainese (fec.), přímluva, domluva, povzbuzení, doporučení, řeč povzbuzující. Parainetické spisy, spisy obsahu povzbuzujícího, moralisujícího.

Parajd, obec na Malé Kokle v udvarhelyském okr. udvarhelyské župy v Sedmihradech, má (1890) 424 domy a 2093 ob., z nichž 2060 maďarských Sékelův a 28 Němců; má římsko-katol. a ev. reform. famí kostely, pošt. úřad, král. horní úřad a továrnu na sirky. V okolí četné solné prameny; půl hodiny na jih rozsáhlé solné doly, náleževší až do r. 1792 národu Sékelskému, nyní státní, v nichž dobývá se ročně přes 100.000 q kamenné soli. Tato je z největší části čistá a bílá, jen misty prostoupená žilami šedého jilu, a tvoří ohromné ložisko, kol 70 m mohutné, které na některých místech leží na bílední, jinde zas pokryto je rumem 2—3 m mohutným. Obyvatelé jsou z největší části zaměstnáni při hornictví. Dkl.

Parakatalogé viz Canticum, str. 115 a.

Paraklét (z fec.) pomocník, utěšitel, zvl. tak o Duchu sv., v klass. řečtině tolik jako *advocatus*, právní přítel.

Parakresol viz Kresoly.

Parakusis (fec.), 1. kvalitativně změněné slyšení; změna může záležeti buď v tom, že nemocný slyší místo jednoho tónu dva, svou výškou rozdílné (p. *duplicata* neb *dipakusis*), anebo dva tóny stejné výše za sebou (p. čili *dipakusis echotica*). 2. P. loci, nemožnost poznati správně směr zvuku. — 3. P. Willisii, ten zvláštní zjev u některých nedoslýchavých, že ve hluku, jako při jíždě železnicí a pod., lépe slyší než v úplném tichu. 1. a 2. podmíněno jest změnami v bludišti, 3. ve středním uchu. OFr.

Para-látky viz Para-deriváty.

Paraldehyd, C₆H₁₂O₃, jest sloučenina složená ze tří molekul obyčejného aldehydu lihovarnického C₂H₄O; skládání těch tří molekul děje se dotekem s chlorovodíkem, kyselínou siřičitou a j. za výbuchu i mocného vzkypení. — Tekutina při 124° vroucí, v ledu mrznoucí. Vaříme-li jej, tu štěpí se p. zpět v ty tři molekuly acetaldehydu, z nichž vznikl. Rn.

Paralexie, lékařský název pro částečnou ztrátu schopnosti správně čísti nebo chápati význam čteného. Nejlehčí úkazy podobné vyskytují se již v normalitě. Leckdo, když je

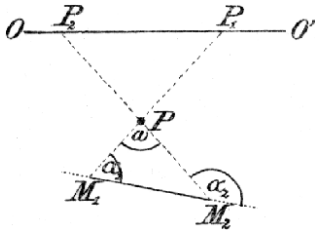
nepozorný neb unavený, podříká se při hlasitém čtení; byť i rozuměl tomu, co čte, a věděl, která slova vysloviti chce, nedovede zabrániti, aby mu v proudu hlasité četby nepodskočilo tu a tam nějaké slůvko zkomolené, psanému či tištěnému pouze podobné, nebo zcela nepatřičné, v tisku či písmě ani se nenacházející. Následkem povšechných chorob mozkových, jimiž doznal rozum porušení, aneb při poškození ohraničených částí mozkových, které mají za úkol řídití jednak chápání viděných slov, anebo vypouštění slovních zvuků, závada může jevití se způsobem trvalejším a intenzivnějším. *Kfr.*

Paralipomena (řec., t. j. věci opominuté), v Septuagintě název dvou biblických knih Starého zákona, jež zná hebrejský text pode jménem *dibré hajjámim*, t. j. *Kronika* (v. t., str. 249 sl.). Název **P.** dán knihám zřejmě vzhledem k tomu, že jednají o mnohých jednotlivostech, o nichž knihy Samuelovy a knihy Královské se nezmiňují, je opomíjejí. *Dk.*

Parallaktické montování dalekohledu jest zařízení, při němž dalekohled může se otáčeti v libovolném paralelu ke kruhu rovnoběžkovém. Tento způsob montování jest proto výhodný, že hvězdu, která byla přivedena do zorného pole dalekohledu, lze v něm pohodlně udržeti po dlouhý čas. (Srv. *Aequatoreál*). *Kvn.*

Parallaktický úhel označuje ve sférické astronomii úhel mezi deklinačním a výškovým kruhem hvězdy. *Kvn.*

Parallaxa, mímohled (z řec. *παράλληλις*, změna, odchylka). Pozorujeme-li předmět **P** (vyobr. č. 3019.) se dvou míst **M1** a **M2**, která

Č. vyobr. 3019.

neleží s ním v jediné přímce, vidíme jej pokaždé v jiném směru. Zároveň shledáváme, že průměry **P1** a **P** předmětu **P** z bodů **2** a **M2** na pozadí **O O'** nejsou totožné, t. j. následkem změny místa pozorovacího mění též předmět pozorovaný zdánlivě polohu vzhledem k předmětům okolním. Toto zdánlivé posunutí nazývá se **p** xou ω a měří se rozdílem úhlů α_1 a α_2 , které tvoří zorné přímky, vedené k předmětu z míst pozorovacích se směrem základny, spojující obě místa pozorovací. Jest tedy $\omega = \alpha_2 - \alpha_1$. Jak z obrazce vysvítá, možno **p**-xu definovati též jakožto úhel, pod kterým jest z bodu **P** viděti základnu **M1M2**.

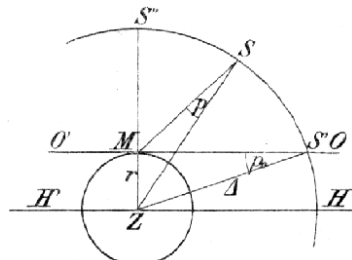
P. jest tím menší, čím jest předmět od místa pozorovacího vzdálenější a čím kratší jest základna, tak že lze též naopak z **p**-xy

souditi na vzdálenost předmětu od místa pozorovacího.

O **p**-xe často mluví se ve fysice, kde **p.** stává se zdrojem chyb t. zv. parallaktických, vznikajících nesprávnou polohou oka, na př. při odčítání měřitek atp.

Úlohu velmi důležitou má **p** v **a s t r o n o m i i**. Pozorujeme-li některé těleso nebeské (na př. měsíc) současně se dvou míst povrchu zemského, spatřujeme je na různých místech zdánlivě oblohy nebeské. Úhel, který svírají zorné přímky, vedené k němu s míst pozorovacích, jest místní **p.** onoho tělesa nebeského.

Abý bylo lze srovnávati polohy, v nichž tělesa nebeská pozorována byla s různých míst zemského povrchu, jest nutno redukovati je na střed zemský, t. j. třeba ustanoviti polohy, kde bychom tělesa ta viděli ze středu zemského. K tomu se používá **p**-xy výškové, které se někdy přikládá též název **p.** denní, poněvadž ji lze ustanoviti na základě denního otáčení se země. **P.** výšková jest úhel $MSZ = p$ (vyobr. č. 3020.) v troj-

Č. vyobr. 3020.

úhelníku, jehož základnou jest poloměr zemský **MZ** a protějším vrcholem střed tělesa nebeského **S**. Jméno výšková **p.** pochází odtud, že těleso **S** jest pro dané místo pozorovací **M** v jisté výšce nad obzorem **O O'**. Označíme-li tuto zdánlivou výšku $v = \sphericalangle OMS$

a geocentrickou výšku pro pozorovatele ve středu zemském $v' = \sphericalangle HZS$, jest $p = v' - v$. Výšková **p.** tělesa nebeského dána jest rozdílem geocentrické a zdánlivé výšky jeho.

Pro hvězdu **S''** v nadhlavníku místa **M** jest výšková **p.** rovna nulle. Naproti tomu, je-li těleso právě na obzoru v bodě **S'**, **p.** výšková nabývá hodnoty největší a nazývá se výšková **p.** obzorová, horizontální **p0**. Značí-li **r** poloměr zemský, Δ vzdálenost tělesa od středu zemského, jest dána horizontální **p.** rovnicí

$$\sin p_0 = \frac{r}{\Delta}.$$

Pokud pokládáme zemi za kouli, má **r** pro všechna místa povrchu zemského touž hodnotu a horizontální **p.** nezávisí na poloze místa pozorovacího. Představujeme-li si však, chtějíce se více přiblížiti skutečným poměrům, zemi jakožto rotační elipsoid, má hori-

zontální p . stálou hodnotu jen pro ta místa, která leží na též kruhu šířkovém. Na rovníku, kde jest r největší = a , horizontální p . nabývá hodnoty největší a sluje pak rovníko v á (aequatoreální) horizontální p . tělesa π . Jak patrně, jest

$$\sin \pi = \frac{a}{\Delta}.$$

Je-li π malé, lze položit $\sin \pi = \pi \sin 1''$, tak že pak

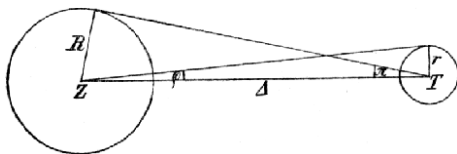
$$\pi = \frac{a}{\Delta \sin 1''} \doteq 206265 \frac{a}{\Delta}.$$

Známe-li rovníkový poloměr zemský a a změřme-li rovníkovou horizontální p -xu π tělesa nebeského, můžeme vypočísti vzdálenost Δ tělesa od země z rovnice

$$\Delta = \frac{a}{\sin \pi} = \frac{a}{\pi \sin 1''} = 206265 \frac{a}{\pi}.$$

Pro točny jest poloměr zemský nejmenší, má tudíž polární horizontální p . hodnotu nejmenší.

Výšková p . π tělesa nebeského jest v těsném vztahu se zdánlivým poloměrem jeho π , vyjádřeným v míře obloukové, jak vysvítá z vyobr. č. 3021., v němž R značí poloměr

Č. vyobr. 3021.

země Zr , poloměr tělesa nebeského T ; $ZT = \Delta$ jest vzdálenost tělesa od země. Jak patrně, jest

$$\Delta = \frac{R}{\sin \pi} = \frac{r}{\sin \varrho}, \text{ tedy } \frac{\sin \pi}{\sin \varrho} = \frac{R}{r},$$

nebo, pokud π a ϱ jsou malé úhly,

$$\frac{\pi}{\varrho} = \frac{R}{r} = \text{const.}$$

V každé vzdálenosti tělesa od země jest poměr p -xy k zdánlivému poloměru stálý a nazývá se parallaxtickou konstantou. Dána-li tudíž tato konstanta, možno pro kteroukoli hodnotu zdánlivého poloměru vypočísti p -xu a naopak. Pro měsíc na př. jest

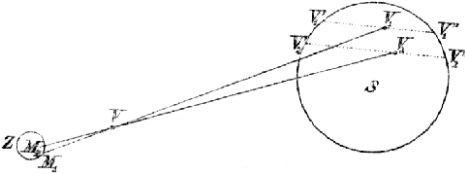
$$\pi = \frac{57' 2''}{15' 34''} \varrho = 3, 6638 \varrho.$$

P. sluneční. Poněvadž země obíhá kolem slunce v ellipse, mění se aequareální horizontální p . sluneční během doby. Hodnota její, příslušející střední vzdálenosti země od slunce, nazývá se střední aequareální horizontální p . sluneční. Tato střední p . sluneční má veliký význam pro astronomii, neboť, je-li známa a je-li dán rovníkový poloměr zemský, lze určit střední vzdálenost země od slunce, která v astronomii často bývá se za jednotku při měření vzdáleností vůbec. Odtud pochopíme též úsilí hvězdářů,

stanoviti tuto základní veličinu, pokud možno, přesně. První pokusil se určit p -xu sluneční Aristarch. Jiné metody geometrické k stanovení p -xy sluneční použil Hipparch a nalezl p -xu sluneční $\pi \odot = 3'$ a vzdálenost slunce od země = 1200 poloměrům zemským. Hodnoty Hipparchovy byly pokládány za správné po celých 14 následujících století. Teprve J. Kepler dospěl k poznání, že vzdálenost slunce od země jest mnohem větší, než jak ji Hipparch udal. V XVII. stol. podal velmi správně odhadnutí p -xy sluneční Christ. Huygens, a to $8'',2$. Když bylo shledáno, že nelze p -xu sluneční přesně ustanoviti přímým měřením, snažili se hvězdáři dojíti cíle toho způsobem nepřímým, jehož podstata jest asi tato. Oběžnice, která se může značně k zemi přiblížiti, na př. Mars nebo Venuše, pozoruje se za doby opposice současně se dvou nebo více míst na zemi značně od sebe vzdálených (na severní a jižní polokouli) a změř se její p . p , což lze poměrně dosti snadno provésti, poněvadž p . Marta jest až 4krát, p . Venuše až 3krát větší než p . sluneční $\pi \odot$, která plyne pak z úměry $\pi \odot : p = D : \Delta$, platné pro malé hodnoty p -ax. D značí vzdálenost planety od země, Δ vzdálenost slunce od země. Poměr $D : \Delta$ určí se z 3. zákona Keplerova (viz Oběžnice) z dob oběžných planety a země kolem slunce. Methody té užil r. 1672 J. Richer, r. 1751 Lacaille. Roku 1862 Bedř. Winnecke navrhl, aby srovnávány byly polohy Marta a sousedních hvězd v meridiánu na různých místech severní a jižní polokoule. Plán tento byl skutečně proveden a poskytl hojnost pozorovacího materiálu, který byl pak různými autory zpracován. p -xu sluneční lze též určit z pozorování Marta na jediném místě, a to tak, že se srovnává mikrometricky poloha jeho za příznivé opposice asi 6 hod. před vrcholem se sousedními hvězdami a 6 hod. po něm. Této metody, kterou naznačili již Tycho Brahe a Kepler, použil D. Cassini, později Bond, Maxwell Hall a Gill. I dolní konjunktce Venuše hodí se k ustanovení p -xy sluneční (Lacaille r. 1851). Nepříznivou okolností jest v tomto případě, že pozorovati lze jen krátkou dobu před východem nebo po západu slunce, poblíž něhož oběžnice za doby dolní konjunktce trvá. Mimo to vliv refrakce (v. t.) při obzoru jest značný a dosud málo znám. Proto pozoruje se Venuše raději ve větších obloukových vzdálenostech od slunce, na př. když jest v zastávce, jak navrhl Ch. Gerling. Podobně jako Marta neb Venuše lze i malých planet za doby opposice použiti k určení p -xy sluneční. Planetoidy nejsou sice zemi tak blízko, ale za to jeví se v dalekohledu jako body, což jest pro měření výhodné (J. Galle). Též z pokrytí hvězd Martem neb Venuší lze stanoviti p -xu Marta resp. Venuše a z toho p -xu sluneční, pozoruje-li se pokrytí to s různých míst na zemi. Nejznámější způsob stanovení p -xy sluneční jsou přechody dolních planet před ko-

toučem slunečním, které se pozorují se vzdálených míst na zemi. Základní myšlenka obsažena jest ve spise J. Gregoryho: Optica promota (1663). Na důležitost této metody upozornil r. 1667 Edm. Halley. Avšak jen přechody Venuše jsou výhodné, ježto Merkur v době přechodu bývá značně od země vzdálen, tak že rozdíl p -ax Merkura a slunce, který se právě touto cestou určuje, jest malý.

Způsob, jakým lze z přechodů Venuše stanovit p -xu sluneční, lze objasnit asi takto; Nalézá-li se Venuše V (vyobr. č. 3022.)

Č. vyobr. 3022.

mezi zemí Z a sluncem S , promítá ji pozorovatel s místa M_1 jako tmavý terč V na jasný kotouč sluneční; s místa M_2 (od M_1 v šířce zeměp. značně vzdáleného) promítá ji do V_2 . Poněvadž rychlost, kterou Venuše v dráze postupuje, jest větší nežli zdánlivá rychlost slunce, postupuje tmavý terč před kotoučem slunečním od východu na západ. Oběžnice vstupuje na východním kraji na kotouč sluneční a na západním vystupuje. Pro pozorovatele v M_1 opisuje tětivu $V_1'V_1''$ (vyobr. č. 3022.), pro pozorovatele v M_2 pak tětivu $V_2'V_2''$. Poněvadž jest $V_1'V_1''$ menší než $V_2'V_2''$, jest i doba potřebná k opsání tětivy $V_1'V_1''$ menší než k opsání tětivy $V_2'V_2''$. Z poměru dob, během kterých pozorovatelé v M_1 a M_2 Venuši před sluncem vidí, a z rozdílů geogr. šířek míst M_1 a M_2 lze určit rozdíl p -ax Venuše a Slunce a z toho pak na základě 3. zákona Keplerova, z něhož dostáváme poměr oněch p ax, p -xu sluneční samu. Určuje tudíž tato metoda (Edm. Halley, 1677) p -xu sluneční z dob přechodu Venuše před kotoučem slunečním. (Metoda mezidob.) Jinak lze určit p -xu sluneční podle návrhu, jež r. 1760 učinil Jos. de l'Isle, též tak, že se pozorují se dvou míst okamžiky vstupů neb výstupů Venuše před kotouč sluneční. Z toho lze pak, známe-li rozdíl geogr. délek míst pozorovacích, ustanoviti rozdíl p -ax Venuše a slunce a konečně p -xu sluneční samu. (Metoda dotyková.)

Ačkoliv obě tyto metody jsou principiálně velmi jednoduché, přece setkává se jejich provedení v praxi s obtížemi, poněvadž přechod Venuše před kotoučem slunečním jest úkazem velmi složitým. Hlavně pozorování vnitřních dotyků kotouče Venušina s kotoučem slunečním stává se velmi nejistým, poněvadž též Venušim poblíž slunečního okraje pozpobývá kruhovitěho tvaru utvořením t. zv. černé kapky (viz Baily beads). Z tohoto důvodu zklamaly naděje,

jež byly skládány v pozorování přechodu Venuše roku 1761. Hodnota p -xy sluneční, z těchto pozorování odvozená, kolísala se mezi $8'',5$ a $10'',5$. Výsledky z r. 1769 souhlasí poněkud lépe. Která hodnota p -xy sluneční jest pravdě nejbližší, o tom rozhodnouti měla pozorování dalších dvou přechodů Venuše r. 1874 a 1882. K metodě Halleyově a de l'Isleově přidružily se nové, směřující hlavně k tomu, aby nebylo nutno pozorovati vnitřní dotyky terče Venušina s okrajem slunečním. Poněvadž poloha terče Venušina na kotouči slunečním závisí na poloze místa pozorovacího, lze p -xu sluneční najíti tak, že se v určitých dobách změří vzdálenosti středů Venuše a slunce, jakož i směry těchto vzdáleností, což se děje stanovením posíčního úhlu Venuše. Jednotlivé fáse přechodu byly, proto zachycovány fotograficky a na snímcích byly pak vzdálenosti středů Venuše a slunce a posíční úhly Venuše mikroskopicky změřeny. Přímá pozorování provedena byla vláknovými mikrometry (v. t.) a heliometry (v. t.). Oba zmíněné přechody Venuše byly sledovány celou řadou expedic, k nimž vykonány velmi rozsáhlé přípravy, avšak přes to výsledky postrádaly očekávané shody.

Metody analytické ustanovují p -xu sluneční ze změn v pohybu měsíce, země, Marta a Venuše. Jedna z těchto method odvozuje p -xu sluneční z hmoty země. Hmota m země jest totiž v určitém vztahu s p -xou sluneční $\pi \odot$

$$\pi \odot = 609'',55 \sqrt[3]{m}.$$

Jestliže se tedy jistým způsobem ustanoví hmota země, jest tím dána též p . sluneční. Další dvě metody analytické používají parallaxické rovnice v pohybu měsíčním a parallaxické rovnice v pohybu země (v. Rovnice měsíční). Jako nejpravděpodobnější hodnotu p -xy sluneční, plynoucí z method analytických, ustanovil Harknes $8'',82$.

Konečně třeba zmíniti se ještě o stanovení p -xy sluneční $\pi \odot$ z rychlosti světla. Je-li T doba, kterou světlo postupující rychlostí V potřebuje, aby proběhlo střední vzdálenost Δ země od slunce, pak jest $\Delta = VT$ a tedy

$$\pi \odot = \frac{a}{\Delta \sin 1''} = \frac{a}{VT \sin 1''},$$

při čemž a jest rovníkový poloměr země. Známe-li tento poloměr, rychlost světla a t. zv. čas aberrace T , můžeme snadno ustanoviti též p -xu sluneční $\pi \odot$. Z hodnot

$$\begin{aligned} a &= 6377,3971 \text{ km (Bessel)} \\ V &= 299,893 \text{ km/sec (Harkness)} \\ T &= 497'',78 \text{ (F. Struve)} \end{aligned}$$

plyne p . sluneční $8'',80$.

Obsáhlou diskusi veškerých pozorování, naznačenými methodami provedených, podal r. 1865 S. Newcomb, podle něhož střední aequatorální horizontální p . sluneční $\pi \odot = 8'',85$ a střední vzdálenost země od slunce $\Delta = 23306,78$ poloměru zemských čili asi 148,600.000 km . Zvětšení neb zmen-

šení p -xy o $0'',01$ odpovídá zmenšení nebo zvětšení vzdálenosti slunce od země o 26,3 poloměru zemských. Pařížská konference astronomická r. 1896 (Conférence internationale des étoiles fondamentales) přijala pro p -xu sluneční hodnotu $8'',80$, souhlasící téměř úplně s hodnotou, již uvádí Harkness (The solar parallax, Washington, 1891).

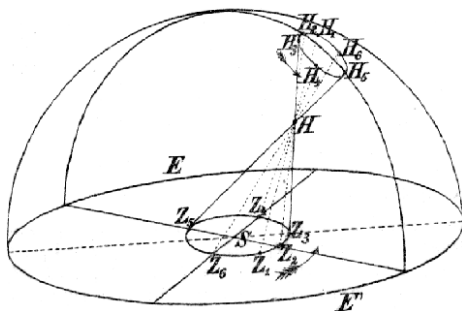
P měsíční poprvé změřena současně s p -xou sluneční Hipparchem, který našel p -xu měsíční $\pi C = 57'$. Měřením zenitových distancí měsíce za doby kulminace na dvou místech na zemské kouli značně od sebe vzdálených ustanovili r. 1752 Lacaille a Lalande aequatoreální horizontální p -xu měsíce, platící pro střední vzdálenost měsíce od země $57' 4'',7$. Z celé řady novějších pozorování Hansel odvodil střední aequatoreální horizontální p -xu měsíce $57' 2'',06$. W. Harkness udává p -xu měsíční $57' 2'',54$, což odpovídá vzdálenosti = 60,2693 poloměru zemských = 384396 km. Poněvadž měsíc ze všech těles nebeských jest zemi nejbližší, má p -xu poměrně značnou, která přichází k platnosti i tam, kde pro ostatní tělesa nebeská vliv p -xy úočně mizí. Sem náleží parallaxické zvětšení vertikálního průměru měsíčního, které vzniká tím, že výšková p pro spodní okraj kotouče měsíčního jest větší nežli pro okraj horní. Čím výše jest měsíc nad obzorem, tím větší jest toto zvětšení. Zvětšení poloměru měsíčního může dosáhnouti hodnoty asi $17''$, když výška měsíce nad obzorem jest 80° až 90° . U slunce činí zvětšení poloměru p -xou nejvýše $0'',04$; u planet toto zvětšení mizí. Vliv zploštění země jeví se v boční (azimutální) p -xe měsíční, která dána jest rozdílem azimutů, v kterých jest vidět měsíc jednak s místa na povrchu zemském, jednak ze středu zemského. Boční p měsíční závisí na velikosti azimutu měsíčního a na zeměpisné šířce místa pozorovacího. Hodnotu nullovou má pro azimut 0° a 180° ; na rovníku a na pólech jest rovněž nullovou. Největší ($11'',4$) jest v zeměpisné šířce 45° , při azimutu 90° . Také výšková p měsíční následkem zploštění země podléhá nepatrným změnám ($10''-20''$). Číselné hodnoty pro tyto parallaxické změny podávají nautické efemeridy, poněvadž znalost jejich jest nutná k redukci distancí lunárních, kterých se používá na moři k stanovení zeměpisné délky.

P xy oběžnic mění se průběhem roku, nepřihlížíme-li k p -xám vzdálených oběžnic Urana a Neptuna. Krajiní a střední hodnoty jejich spolu s p -xou sluneční podává tato tabulka:

	P největší	P střední	P nejmenší
Merkur	$16'',9$	$11'',4$	$5'',9$
Venuše	$33'',1$	$18'',9$	$4'',8$
Mars	$23'',0$	$13'',2$	$3'',3$
Jupiter	$2'',0$	$1'',7$	$1'',4$
Saturn	$1'',0$	$0'',9$	$0'',8$
Uran	$0'',5$	$0'',5$	$0'',5$
Neptun	$0'',3$	$0'',3$	$0'',3$
Slunce	$9'',0$	$8'',85$	$8'',7$

P stálic. Kdežto již denní p slunce a planet jest tak malou veličinou, že stanovení její provéstí lze jen s velikými obtížemi, denní p stálic mizí naprosto. Z toho důvodu ve starověku a středověku, pokud vládl geocentrický názor světový, nebylo lze určití vzdálenost stálic. Teprve v době nové, kdy nablý vrchu názor heliocentrický, vyskytly se prostředky, jimiž lze změřiti vzdálenost hvězd od země.

Mysleme si v bodě S (vyobr. č. 3023.) umístěno slunce. Oblouky E, E' necht' značí

Č. vyobr. 3023.

průseky zdánlivé koule nebeské s ekliptikou. Z poloh $Z_1, Z_2, Z_3, Z_4 \dots$, do kterých země během roku na své dráze přijde, promítáme hvězdu H na zdánlivou kouli nebeskou postupně do bodů $H_1, H_2, H_3, H_4 \dots$, tak že, když země ukončí jeden oběh, opiše hvězda uzavřenou křivku směrem, který, se slunce pozorován, jest opačný směru ročního pohybu země. Čím jest hvězda od země vzdálenější, tím jest ona křivka menší. Tato zdánlivá změna místa hvězdy nazývá se parallaxickým pohybem hvězdy. Uhel, který tvoří přímky, spojující hvězdu se sluncem a zemí, sluje roční p hvězdy. Při tom se předpokládá, že spojnice hvězda — země stojí kolmo na rovině dráhy zemské, tak že z pozorovaných úhlů při H , na př. $Z_1 H Z_3$, dlužno teprve výpočtem odvoditi hodnotu roční p -xy stálic. Při tělesech, náležejících do naší soustavy sluneční, na př. při oběžnicích, nemluvíme o p -xe roční, zahrnující parallaxické změny v poloze oběžnic průběhem roku se jeví v t. zv. pohyb bloudivý (viz Oběžnice).

Roční p -xu stálic dlouho nepodařilo se změřiti. Nedostatek roční p -xy byl dlouho důvodem proti nauce Koprníkově, že země kolem slunce obíhá, a důvod ten sám Koprník uznával, poněvadž nesnadno bylo tehdy učiniti si představu o ohromných vzdálenostech stálic od země. V astronomii užívá se pro tyto nesmírné vzdálenosti zvláštních jednotek délkových, na př. millionkrát zvětšené veliké poloosy zemské dráhy. Častěji užívá se jednotky, zvané rok světelný, což jest délka (asi 9,5 billionů km), kterou světlo proběhne za 1 juliánský rok, nebo konečně používá se t. zv. hvězdné vzdá-

lenosti, což jest vzdálenost mezi zemí a stálíci, jejíž roční p . jest 1". Tato hvězdná vzdálenost odpovídá 206.265 poloměrům dráhy zemské (asi 30 billionů *km*) čili 3,26 světelných roků. Dělíme-li tedy číslo 3,26 p -xou roční, vyjádřenou v obloukových sekundách, dostaneme ihned distanci hvězdy v rocích světelných.

V následující tabulce uvedeny jsou pro různé hodnoty p -xy π příslušné vzdálenosti $\Delta = 206265 \frac{R}{\pi}$, vyjádřené v poloměrech dráhy zemské, v rocích světelných a ve vzdálenostech hvězdných.

π	Vzdálenost hvězdy od země		
	v poloměrech dráhy zemské	v rocích světelných	ve vzdál. hvězdných
0·9''	229.180	3·6	1·11
0·8''	257.830	4·1	1·25
0·7''	294.660	4·7	1·43
0·6''	343.770	5·4	1·67
0·5''	412.530	6·5	2·00
0·4''	515.660	8·2	2·50
0·3''	687.550	10·9	3·33
0·2''	1,031.896	16·3	5·00
0·1''	2,062.648	32·6	10·00

Pozorování za účelem stanovení roční p -xy stálíc konal již Rob. Hooke (1635—1703), později Olaus Römer (1644—1710), avšak nadarmo. Ani Bradleyovi, nejlepšímu hvězdáři XVIII. stol., nepodařilo se zjistiti roční p -xu stálíc. Za to vedly práce jeho k objevení aberrace (v. t.) a nutace (v. t.). Někteří pozorovatelé, na př. Brinkley, Calandrelli, Piazzii, dospěli sice k výsledkům, které nasvědčovaly existenci roční p -xy, avšak pozorování jejich shledána později nesprávnými.

Když pokusy, směřující k ustanovení absolutní p -xy roční, nevedly k cíli, byla hledána relativní p . dvou hvězd, jasnější a slabší, o které se předpokládá, že jest od země vzdálenější a že má tudíž roční p -xu menší, po případě rovnou nulle. Změna polohy země během roku musí se pak jevití ve změně polohy hvězdy jasnější vůči hvězdě slabší. Způsob ten navrhl Galilei. S počátku i tyto snahy zůstávaly bezvýslednými. Teprve Besselovi v r. 1837—38 podařilo se heliometrickým měřením posíčních úhlův a vzdálenosti hvězdy 61 Cygni od dvou malých hvězd sousedních ustanoviti relativní roční p -xu zmíněné hvězdy 0",31. Bessel a Schlüter pokračovali v těchto pozorováních, jejichž výsledek dal pro roční p -xu 61 Cygni hodnotu 0",35, což odpovídá vzdálenosti = 592200 poloměrů dráhy zemské a dobe světelné 9 let 3 měsíců. Podobně W. Struve v r. 1838 určil relativní p -xu hvězdy α Lyrae vzhledem k sousední hvězdě 10. velikosti měřením jejich vzdálenosti vláknovým mikrometrem. P. této hvězdy určena později ještě několikrát. Několikaletým pozorováním zenitových distancí nalezi T. Henderson a T. Maclear pro α Centauri p -xu 0",92. Tato dvojhvězda, zdobící jižní nebe, náleží k hvěz-

dám, jež jsou zemi nejbliže. Světlo z ní letí na zemi asi 3,5 let. V době novější zabývala se ustanovováním p -ax stálíc celá řada hvězdářů: Ball, Gill, Elkin, J. C. Kapteyn, A. Donner, B. Peter, W. Schur, J. Wilsing a j. Při měření relativních p -ax vyskytly se pro p -xu někdy též hodnoty záporné, nasvědčující tomu, že proti předpokladu jest hvězda, jejíž p . měla se určití, od země vzdálenější než hvězda srovnávací. *Kvn.*

Paralela (fec.) jest srovnání dvou osob, v dějinách, státnictví či jině jmenovitě proslulých. P -lou vytyká se obdoba jejich života i celého snažení, s druhé strany pak nápadné rozdíly mezi nimi. Bez metody kritické nemohou se úvahy podobné obejítí. Již Plutarch ve svých *Bioi παρολληλοι* oblíbil si tuto formu, srovnává několik dvojic proslulých Řekův a Římanův. Také jiné předměty lze podobně srovnávati. Tak dvě epochy významem dějinným zajímavé; dobu rozkvětu s dobou úpadku i pod. Konečně i takové předměty atd., mezi nimiž jest vzájemný vztah dle formule komparativní: *a* jest jako *b*, př. *život jest jako sen*, tedy p . snu a života. Básnický jí vyjádřil Svat. Cech ve skladbě *Calderon*. *Kbn.*

Paralelepipedon v. Rovnoběžnostěn.

Paralelismus jest figura řečnická, která stanoví poměr, v němž k sobě stojí předměty (pojmy), nebo dva členy větné. Jest pak 1. p . protikladný (antithetický), kde slova do poměru vzata jsou smyslu opačného, nebo do takového smyslu se staví př. přítel ranou hladí, nepříteli polibkem zrajuje; malé děti jedí chleba, veliké však srdce ujidají; 2. p . syntetický, kde se podává prostá analogie v pořadí slov a myšlenek; slova pak nejsou ani obdobná, ani smyslu opačného, a myšlenka členu prvního rozvádí se novým přídavkem ve členě druhém — př. zákon boží občerstvuje duši; milost boží provází nás na věčnost. P . jest obyčejnou figurou již v nejdávnější poesii, na př. u Hebraeův, v Příslovích, v Zalmech, v primitivní poesii lidové, a odtud i básnictví umělé si jej oblíbilo. Úsečnou poměrů paralelních nevšedně hoví názoru a protikladné pojmy jediným tahem plasticky zobrazuje. *Kbn.*

P . psychofysický pojímá poměr stavů duševních k tělesným ne kausálně, nýbrž jako dvě řad dějův vedle sebe samostatně probíhajících, tak že badání jde tu k tomu, aby se konstatovalo, jaký pochod nervový náleží souběžně k danému zjevu vědomí. Srov. čl. Duše.

Paralelní (z fec.), rovnoběžný.

P . místa, obdobná, podobná místa, místa, jež obsahem nebo formou jsou podobná. Ve vydáních biblií a autorů starověkých uvádějí se zejména často p . místa, ježto jsou mnohdy pro kritiku a exégesi eminentně důležitá.

P . tóniny jsou tóniny tvrdé a měkké, které mají stejné označení, jako C-dur a A-moll (bez označení), G-dur a E-moll (1 kři-

žek), Es-dur a C-moll (tři b) atd. Měkká tónina **p.** jest vždy o malou terci nižší než tvrdá; přes stejné označení mají obě tóny jinou polohu pultónů.

Parallelogramm viz Rovnoběžník.

Parallely viz Rovnoběžky.

P. v hudbě slovou dva hlasy, postupující stejným časem a stejným směrem a jsou podle intervalů po onom postupu oba hlasy dělicích buď **p.** prim, sekund, terci, kvart atd. Jsou-li intervaly obou hlasů při postupu stále stejné, jest **p-la zřejmá č. otevřená**, je-li však následující interval, jež oba postupující tóny tvoří, větší nebo menší než interval původní, jest **p-la skrytá**. Za chybné **p.** pokládají se **p.** oktáv a kvint, pokud hlasy postupující jsou samostatné a nikoli jen zesílením hlasů jiných, a to proto, poněvadž takovýto rovnoběžným postupem ruší se samostatnost pohybů hlasů jednotlivých a hlasy v oktávách postupující splynou pak v jediný, kteréž splynutí i při kvintách (neb duodecimách), byť i bylo slabší, přece ještě jest znatelné tam, kde vyžaduje se samostatné vedení hlasu každého. **P.** kvart nepřipouštějí se jen tenkrát, je-li při postupu hlasů súčasněn bas. Také skryté oktávy (jako *c:e — d:a*) lze připustiti. Za to však rovnoběžnost hlasů jest přímo požadavkem tam, kde jde o pouhé zesílení hlasu vedoucího nebo t. zv. reálného, jako zejména při varhanách, jež sesilují hlasy nejen oktávami, nýbrž i kvintami, duodecimami, decimami atd. Původně několikahlasá hudba ve svých počátcích v IX. — XI. stol. užívala paralelních kvint a kvart (organum), ale poněmáhlu hlasy stávaly se samostatnějšími (*diaphonie*, v. t.), až při diskantu (viz *Discantus*) protivný pohyb jednotlivých hlasů stal se přísným požadavkem; potom **p** terci a sext bývaly dovoleny (viz *Fauxbourdon*), až posléze vyvinula se ve XIV. stol. nynější pravidla kontrapunktu.

Paralogismus (řec.) sluje chybný závěr, omylný soud, kde chyba vznikla bezděčným omylem, na rozdíl od *sophismata* neboli závěru klamného, který klame vědomě, utikaje se k různým spádům. Nejznámější **p.** jest *circulus vitiosus*. Kbn.

Paralos (řec.), u Athénanův posvátná státní trojveslice, která kotvila vždy u Marathóna; byla obsazena mužstvem z občanův athénských a určena hlavně pro dopravu slavnostních průvodů (theórií) na ostrov Délos; ale též posílána byla pro toho, kdo obžalován byl pro porušení státních zájmů (*εισαγγελία*), meškal-li mimo zemi. V Va.

Paralysis viz Obrna.

P. agitans (z lat.), Parkinsonova choroba, obrna třesavá neb zmítavá, neurosa hlásící se chvěním údu, ztřnutím a slabostí svalů. Vyskytuje se v pokročilém věku (po 40.—50. roce žiti), výjimečně ve věku zralém a u dětí. Častější bývá choroba ta u mužův než u žen a u lidí, žijících v nepříznivých poměrech. Z příležitostních příčin uváděny bývají děs a úrazy. Dosud v ni-

žádném případě nebyly nalezeny změny v mozku ani v míše. Choroba chystá se pozvolna; prvním jevem bývá mírná nejasnost některé z prvních končetin, zvláště pravé; k pohybům jest třeba větší síly a končetiny záhy umdlévají. S jevem tím dostaví se jemný třes, který pozvolně se šíří po celé končetině a pak přechází na stejnojmennou končetinu dolní. Prodlením doby zastížený bývají také končetiny druhé poloviny tělesné. Třesení neustává za dne ani v klidu, ve spánku bývá však postrádáno. Při hnutí myslí většinou se stupňuje. V té míře, co třes se vzmáhá, vzrůstá slabost končetin i ztřnutí svalů. Tato má v zápětí vynucené držení končetin, schýlení hlavy a páteře. Příležitostně druží se k popsáným jevům i vynucené pohyby ku předu neb do zadu, které vůli nemocného zastaveny býti nemožno. Četných poruch není, svaly vůči elektrickému proudu chovají se pravidelně. Časté jsou závratě. Choroba trvá mnoho let a většinou nemocní zmirají v marasmu. Mx.

P. generalis progressiva (povšechná ochroma postupná, jinak též *dementia paralytica*, blbnutí paralytické), choroba jevíce se rostoucím zánikem duševních i tělesných sil. Podstatou její dle dnešních názorů jest prvotné hnutí nervových elementů (buněk gangliových s vlákny), po němž následují druhotné změny netoliko v mezerných tkáních nervstva, ale i rozkladné pochody v nejrůznějších tkáních veškerého ústrojí tělesného. Nejčastěji pozoruje se **p** u osob, jež několik let před tím přestály onemocnění příjčné, a vznik usnadněn bývá dědičnou přítěží, tělesnými nebo duševními námahami, výstředním životem, otravami, utrpnými úrazy a všemi zeslabujícími vlivy. Poněvadž **p.** často zachvacuje osoby nejlepšího věku, nacházející se na výši svého životního rozvoje a těšící se dosud zdánlivě kvetoucimu zdraví, poněvadž obyčejně jest nevylicitelná a nebyvší poznána může strhnouti osobu k dalekosáhlým společenským přehmatům, má nesmírně důležitý význam sociální. Průměrně vleče se choroba asi 3—5 let, jsou však i případy, mající dobu mnohem delší, a také zase případy dravé, končící se za několik měsícův. Obraz nemoci skýtá svrchovaně pestrobarevnou různotvárnost, neboť někdy hynou jednotlivé systémy nervové následně za sebou pozvolným tempem, kdežto u některých osob uchvacovány bývají nejrozsáhlejší oblasti veškerého nervstva prudkým způsobem současně pospolu. Nejčastěji stává se osoba duševně otupělou, sama toho nepozorujíc, a zároveň poněmáhlu ztrácí i vládu nad svými úkony tělesnými. Mízení intelektu může se dít nenápadně a rovněž pozvolnou selhává čím dále tím častěji přesnost a jistota řeči a pisma, obratnost rukou, chůze; ustalují se poruchy innervace svalův očních, lícních; obyčejně později přistupují závady niterných orgánů, jako znesnadněné polykání, trávení, vyměšování, poruchy oběhu krevního, změny

teploty, chřadnutí výživy atd. V posledních stadiích individuum bývá tak pohrouženo v sebezapomenutí, že zanedbává i nejnižší potřeby a je následkem povšechné zmalátnělosti úplně odkázáno na přispění cizí. Avšak jako častá zde necitelnost předcházena bývá dobami útrap (mezi nimiž zvláště bolení hlavy stává v popředí), podobné velmi často předcházejí úkazy duševní rozčilenosti, nežli zahostí se duševní apathie. Vzniká obraz nejen slábnutí ducha, nýbrž také paralytické šílenosti. Zvláště v počátečních stadiích choroby bývá pozorována psychická deprese, která svými účinky na funke tělesné, jakož i mámiivým vlivem na soudnost velice podobá se náladě melancholické, vyvolávající zcela analogické snahy sebe-poškozovací, ba i sebevražedné. V některých případech trvá depressivní nálada po celou dobu nemoci. Ještě častěji vtrhuje se na kratší nebo provleklejší čas porucha citové sféry ve způsobě nálady exaltační, připomínající svými zjevy na manii. Zračívá se to i třeba hned v samých prvopočátcích, kdy ještě rozum není zjevně zakalen nápadným oslabením ušlechtilých zdrženlivých vodítek povahových. Osoba dříve počestná, svědomitá, horlivá a sebedůvěřivá začne se chovat jako hříčka vášni, sobeckých snah a pudův animálních. Zanedbává povinnosti, nedbá studu ani slušnosti, má smysl jen pro požitky, plýtvá majetkem, dopouští se přehmatů proti blahu rodiny, proti veřejnému mravu a zákonu. Ze příznaků do této kategorie spadajících populárně nejznámější jest paralytický slavomam, který má svůj psychologický původ jednak v chorobných počitech blaha a sebedůvěry a jednak i v na-dešlé ztrátě kritiky. Paralytici v náladě expansivní všechno, co si přeje, zdá se možným, dosažitelným a splnitelným. On věří, že všemu rozumí, všechno dovede, myslí, že může i mrtvé křísiti, namlouvá si bezmezný majetek, pokládá se za oprávněna ke každé světské i nadzemské hodnosti, nezná ani překážek času a prostoru, připouští, že žil již za Adama a že dočká se soudného dne. Vše, co mu bájivá obraznost vyblouzní, pokládá za bernou minci. Nejsou vzácný případy, ve kterých p probíhá pod obrazem prudkého deliria, spojeného se zmateností logiky, základy vědomí, divnými bouřemi afektův, šálbami hallucinacími. Mívá pak průběh zkrácený. Obzvláštní vliv na uspišení záhuby života mívají nenadále záchvaty mrtvico-víté, jimiž choroba často se vyznamenává a jež od vlastní mrtvice lišívají se jen relativně snadnější úpravou porušených funkcí. Obvyčejně uvrhnou nemocného na nějaký čas ve stav hluboké pokleslosti tělesné a duševní a celkem zhoršují průběh. Někdy přepadají nemocného po celou dobu choroby tak, že sotva se z jednoho záchvatu probral, již zase bývá postižen druhým. Pochod p-sy může sice býti důsledně postupný, avšak někdy lze v jejím průběhu pozorovati jednak skočné náběhy a jednak zase couvavé ústupy. Octne-li

se nemocný v poměrech hygienicky příznivých, nastává z pravidla ponaěhlá obleva a nezdídka — zvláště v počátcích choroby — téměř úplně zotavení na duchu i na těle, tak že jen velmi zkušené oko dovede pak na paralytiki zjisti neustávající pečet osudné choroby, kdežto každý neznalec by ho pokládal za úplně zdravého. Oblevy mohou prodloužit život třeba o několik let. Proto jest velmi důležitó, aby nemocný octl se v priměřeně léčbě. Kfr.

Paralysovati (z řec.), přerušiti, zrušiti, neplatným učiniti, ochromiti.

Paramaribo nebo Surinam, hlav. město a sídlo vlády nizozemské osady Guayany v Již. Americe na l. bř. Surinamu a nedaleko břehu Atlantského okeánu, má 29.131 obyv. (1892). Město je stavěno po evropsku pravidelně, je zdravé a chráněno pevností Zeelandii, která vyniká nad městem a pevností Novým Amsterdamem. Z budov vyniká palác guvernéra, budovy soudní a surinamské banky, katol., luther. a reform. kostel, modlitebna bratrské obce, která si zde vydržuje své školy, dále jest zde několik dobročinných ústavův a vojenský špitál. Město má důležitý obchodní přístav (hlubokost rejdy 20 angl. stop), kde se soustřeďují obchodní záležitosti osady s Nizozemskem a Sev. Amerikou. Hlavním předmětem vývozu je cukr, káva, kakao (3 1/2 mill. kg roč.), rum, melassa, kaučuk, bavlna, indych a přivázejí se potraviny, hlav. mouka, lihové nápoje, tabák, dobytek. Paroplavební spojení udržují parolodi nizozemské, francouzské a anglické.

Paramatta (frc.) jest tkanina z bavlněného a vlněného předuva, t. zv. polovlnná látka ve všech barvách, osnova bavlněná a outek vlněný, a někdy bývá celovlnná. Všeobecně látka tato nazývá se lasting a užívá se jí po většině na oděvy dámské, v řídkých případech i na mužské. Obuvníci užívají této látky také na svršky k dámským botkám a střeivicům. Ppp.

Paramecium Ehrbg., nálevník celobrvý ze skupiny t. jm. Má tělo podlouhlé nebo vřetenovité, značně do délky protažené, průhledné a hustě obrvené. Tvoří zakulacené cysty a množí se obvyčejně příčným dělením v stavu pohyblivém, v nedostatku potravy pak konjugací (karyogamií). Žije v stojatých vodách velmi hojně, má asi 10 druhů, z nichž nejznámější jsou *P. bursaria* Focke (u něhož lze dobře pozorovati proudění endoplasmatu v ektoplasmatu), *P. aurelia* Ehrbg. a *P. caudatum* Ehrbg. MBbr.

Parameles Geoffr., je z e v e č n í k rod vačnatých savců řádu *Polyprotodonta*, z čeledi t. jm. (*Parmelidae*). Oba její rodové (*P.* a *Choeropus* Og.) mají hlavu do předu prodlouženou a zašpičatělou, ve chrupu $i \frac{3}{3}$, $c \frac{1}{1}$, $pm \frac{3}{3}$, $m \frac{4}{4}$, na přední noze krajní prsty zakrnělé, na zadní prvé 3 prsty malé a spolu srostlé, IV. největší. Rod jezevečníků neboli bandikutů (*P.*) má čenich velmi dlouhý, dále do předu prodloužený, než dolejší pysk, dlouhé a zašpičaté boltce, silné nohy,

zadní dvakrát delší předních, a dlouhý, krátce srstnatý ocas. Na předních nohách jsou oba vnější prsty zakrnělé na nepatrné bradavky, II. — IV. ozbrojeny silnými zakřivenými drápy. Znamější je z e v e ě n i k nosatý (*P. nasuta* Geoffr.) dorůstá délky as 40 cm a mívá ocas až 15 cm dlouhý; nepřilíhlost hustá, hrubá srst má barvu nahoře nahnědle plavou, do černava krapenatou, vezpod žlutavě bílou, svrchní strana zadních noh jest světlá, nahnědle žlutá. Ocas nahoře tmavě, vezpod jasně hnědý. Tento druh bandikutův žije ve chladnějších, výše položených končinách Austrálie, zejména v Novém Jižním Walesu, a hrabe si obratně podzemní chodby a nory. Živí se hlízami a kořeny rostlin, pak také červy a hmyzem. Samice prý několikrát do roka mívají po 3—6 mládětech, jež dlouho nosí ve vaku nazad otevřeném. U zárodků shledal Hill zvláštní úpravu blány močové (*allantois*) s četnými klky na distálním konci, tak že tu jaksi naznačeno lůžko (*placenta*) vyšších savců.

Paramenty slují tkaniny ze zlatých a stříbrných nití, jichž se užívá k ozdobě nádherných mešních rouch při bohoslužbách katolických. Též veškeré jiné na tento způsob vyrobené látky nebo tkaniny oltářní, pláštiky svatých a světic atd. slují všeobecně **p**.

Parametr v geom. slove průvodič kuželosečky kolmý k hlavní ose. Jsou-li *ab*, délky hlavní a vedlejší poloosy elipsy nebo

hyperboly, jest délka **p**-u = $\frac{b^2}{a}$. V parabole

p. rovná se vzdálenosti ohniska od přímky řidičí. — V širším smyslu jmenujeme **p**-em každou veličinu stálou, obsaženou v jakékoli funkci proměnných. Je-li funkce

$f(x, y, a) = 0$, resp. $f(x, y, z, a) = 0$ zároveň rovníci křivky, resp. plochy, a obsahuje-li toliko jediný **p**, a, nemění křivka či plocha svého tvaru, učiníme-li i *a* proměnným, ale mění se toliko velikost, t. j. veškeré křivky nebo plochy toho druhu jsou si geometricky podobny, jako na př. kružnice, paraboly, asteroidy, koule, rotační paraboloidy a pod. Obsahuje-li funkce **p**-y dva, *ab*., jsou si tvary podobny, jsou-li **p**-v jejich úměry, $a_1 : b_1 = a_2 : b_2$, na př. elipsy, hyperboly, rotační elipsoidy atd. *Jmk.*

Parametritis (řec.), zánět vaziva kol hrdla děložního. Viz Děložka, str. 253.

Paramnésie (řec.), o m y l p a m ě t i. Naše vzpomínky mají býti věrným otiskem skutečně zažitých příhod. Avšak snadno se stává, že se nám z nich mnohé rysy zapomináním vytrácejí, tak že vzpomínka je kusá nebo vybledlá, a rovněž snadno stává se, že si ji ve své mysli doplňujeme a opravujeme. Za poměrů normálních býváme si těchto vzpomínkových nedostatkův a doplňků vědomi, víme, že se nám jen »zdá« býti správnou nebo že se pravdě toliko »podobá«. Za chorobných poměrů však osoba, trpící va-

dami sebeuposuzování nebo citově vzkypělou obrazností, rozpomíná se mylně a věří, že zkomolené nebo znetvořené zdání spočívá na pravdivých faktech. Domnívá se na př., že byla očitem svědkem události, o nichž pouze něco četla, které zvěděla vypravováním od jiných. Jiná věří ve skutečnost příběhů, které zažila pouze ve snách anebo které jí prostě obraznost smyslila. Její líčení nepravdivé není vědomou a úmyslnou lží, nýbrž neuvědomělým sebeklamem, omylem paměti. Dlužno ovšem podotknouti, že někteří lidé od jakživa libující si ve lživých smyšlenkách s počátku dovedou ještě rozznávat, co na věci bylo pravdivého a co vědomě k ní přibíjili, ale opakováním lži ztěžují si paměť a konečně si vše pletou tak, že nevědí, kde skutečnost se končí a kde se začíná vlastní výmysl. Jiná odrůda klamů vzpomínkových záleží v mylném poznávání. Věci, které osoba nikdy neviděla, pokládá, když poprvé před nimi stojí, za známé. Někdy zdá se jí, jakoby celá přítomná situace byla jen opakováním někdejší, zdánlivě již jednou zažitého. *Kfr.*

Paramoeba e i l h a r d i Schaudinn, prvok z čeledi *Sarcodina lobosa*, ze skupiny *A moebina*, má tělo proměnlivé, typicky amoebovitě. Vyznačuje se t. zv. vedlejším tělískem, t. útvarom uloženým v plasmatu na blízku jádra, tvaru kulatého nebo protáhlého. Při množení, které se děje tvorbou spor, rozdělí se nejprve ono vedléjší tělísko a pak teprve jádro, a to tím způsobem, že ke každé části jádra připadne část onoho těliska. Tělisko to zastupuje jaksi centrosoma. U **P**-by vyskytuje se rodozměna, a to tím, že množním dělením střídá se s množním tvorbou spor, kde jednou jedinci mají vzhled typické Amoeba a podruhé flagellatový. *MBbr.*

Paramorfosy, min., viz Pseudomorfofosy.

Paramphioxus Haeckel, rod obratlovců bezlebečných (*Acrania = Leptocardii*), vyznačuje se tím, že žlázy pohlavní pouze po pravé straně těla jsou vyvinuty; na levé zakrnělé nebo scházejí. **P. bassanus** odkryt od Semona na pobřeží Austrálie. *Thon.*

Paramušir, druhý ostrov v řadě Kurilských ostrovů, oddělený od prvního (Šumšu) průlivem širokým asi 2 km, táhne se od ssz. k jžz. v délce asi 105 km a šířce 15—22 km, plocha jeho měří 2479 km², břehy jsou skalnaté, povrch hornatý a vysoký, ostrov jest původu sopečného, jedna z jeho vysokých sopek byla činnou ještě r. 1779 za plavby Cookovy, lesů není, obyvatel sbírají dříví mořem připlavené, žijí zde lišky a vlci, obyvatelův jest asi 100 v osadě na jižním výběžku ostrova. *Tšr.*

Paramylon viz Euglenny, str. 806 a.

Paramyoclonus m u l t i p l e x, nervové onemocnění postrádající anatomického podkladu, hlásící se trhavými pohyby svalů v celistvosti, které nepřetržitě, avšak nepravdělným způsobem se vracejí. Křečové stahy svalů neruší úmyslných pohybův a

vyskytující se o sobě, vyvolány býti mohou drážděním rozmanitého druhu (hnětením a bodáním pokožky, hmožděním svalů, nárazem na slachy). Záškrby zjevující se i ve svalech lících a krčních i ve svalech kruhových a končetinových ustávají při pohybech úmyslných. Většinu případů dlužno řaditi k hysterii.

Paramyotonie (z řec.), Eulenburgem popsaná rodinná choroba, hlásící se ztrnulostí svalů lících a pažních, která jsouc přivoděna působením chladu, trvá hodiny.

Paramythie (řec.), vl. domluva, povzbuzení, útěcha, oddech, pak Herderem (»Zerstreute Blätter« I., 1785) do literatury uvedené básně didaktické, jež vypravující mythus neb osnuje dále mythy prvotné, znázorňují jistou pravdu theoretickou. Parabole, jež p-i jest blízka, jde o znázornění pravdy praktické.

Paraná: 1) P, řeka vznikající soutokem ř. Paranahyby (v. t.) a Ria Grande, pramení nedaleko atlant. pobř. na Sera da Mantiqueira a teče záp. směrem částečně po hranici států São Paulo a Minas Gerães. Vlastní P. brzo po soutoku svých pramenů překonává prahy Urubú Punga a přijímá s l. nespavnou Tiete. Na dalším splavném toku směrem jz. po hran. států Matto Grosso s jedné a São Paulo a Parany s druhé strany přibírá s prava Rio Verde a R. Pardo, oblíbenou cestu kolonistů do Matta Grossa, a s leva mocnější Parana p a n e m u (v. t.) a Ivahy, až přichází k úpatí Serry de Mbaracayú. Touto prodírá se hlubokou soutěskou, rozdělena jsouc na několik ramen, až spojivši se v jeden proud vrhá se přes vodopád známý pod jménem Sette Quedas neb Salto de Guayra. Odtud tvoří vých. hranici Paraguaye proti Brazílii až k ústí mocného Iguassú (v. t.), známého svým mohutným Salto de Iguassú (též vodopád Viktoriin), jenž na délku 60 km činí tok nespavným. Od ústí Iguassú P. je hranicí proti argent. Misiones a Corrientes; pro pahorky těmito provinciemi postupující P. otáčí se náhle blíž parag. Encarnaciónu k západu. U Apipe prahy řeky, rozdělené v několik ramen, tvoří poslední překážku plavbě, neboť odtud P. teče nízkým, bažinatým územím, jež povstalo asi z delty P-ny, tekoucí do starého moře pampského, a brzo pak přijímá svoji největší pobočku Paraguary (v. t.). Odtud protéká jsouc místy 2 až 6 km široká Argent. republ. ve směru jž. Od města Corrientes rozděluje se v síť ramen, obklopujících množství ostrovův a menších výsep, pokrytých bujnou vegetací. Silný tok řeky (od ústí Paraguaye 4 km za hod.) mění často dno a odnáší jednotlivé výspy. Jižně od Santa Fé otáčí se k jv. a přijímá s prava ř. Salado, v horním toku Juramento zvaný, pramenící až na svahu argent. — chilské Kor dillery (Cordill. Real). V tomto dolním toku P. dosahuje místy hloubky až 30 m; rozdělena jsouc na několik ramen (P-Guazu, P-Mini, P. de las Palmas) ústí do aestuaria

laplatského, urazivši cestu as 3560 km dlouhou. Šírka řeky mění se dle množství vody; nejnižší stav bývá v říjnu a list. až do počátku léta, kol pol. února bývá nejvyšší, neboť odvodňuje rozsáhlou oblast od 14° j. š. až k pobř. pohořím brazilským. Rozdílnost ten obnáší 3—4 m. Svým tokem je P. důležitá pro obchod, neboť činí Rosario, 640 km od moře vzdálené, přístavem pro lodí mořské a důležitým uzlem tratí, na všechny strany se rozbíhajících. Pobočky P ny, hl. v horním toku, jsou z valné části nespavné, sloužice jen místní dopravě.

2) P, dříve B a j a d a d e l P, hl. město argent. prov. Entre Rios, na prav. bř. řeky P-ny, jv. od Santa Fé, stan. trati Santa Fé-Concepción, má 24.261 obyv. (1895). Město se širokými ulicemi rozkládá se jednák na pahorku 40 m vysokém, jednak kol přístavu, přístupného i velikým lodím, ač vzdálen je 600 km od moře. Je sídlem prov. úřadů a biskupa; má seminář, učit. ústav a divadlo. Hlavní předmět obchodu je vápno. Od r. 1852—61 bylo sídlem spolkové vlády.

3) P, spol. stát v již. Brazílii, rozkládající se mezi Atlant. okeánem na v., brazil. státem São Paulo na s., Matto Grosso a rep. Paraguaji na z., argent. prov. Corrientes a státem Sta Catharina na j., zabírá 221.319 km² s 249.419 obyv., t. j. 1 na 1 km² (1890). Od horkého, ale krásného svou tropickou vegetací zál. Parana guajského zdvihá se ve vzdálenosti 50—60 km Serra do Mar, jež lesnatými svahy dostupuje hned výše 1430 m n. m. Odtud se pak povrch znenáhla svažuje až k Paraně do 200 m, přerušen pouze menšími pohořími. Tuto celou část zabírají campos, střídající se s araukariiovými lesy, zv. pinhal. Téměř celý stát náleží k úvodí P-ny, jejíž hlavní velé přítoky, ř. Parapana a Iguassú, tvoří hranice státu. Tyto, jakož i prostřední Ivahy jsou pro čtené prahy a vodopády až na malé vzdálenosti nespavné. Do pobřeží zabíhá prostranný zál. Parana guajský, ale podnebí je tu nezdravé, zvláště častá je žlutá zimnice, za to vnitřek náleží k nejzdravějším částem Brazílie. Obyvatelstvo skládá se hlavně z přistěhovalých kolonistů, Němcův, namnoze příšlých ze saratovské gubernie v Rusku, Italův a Slovanů; ve vnitrozemí bydlí Indiáni kmene Guarani. Rozvoji kolonii vadí nedostatečné spojení s přístavy Antoninou a Paranaguou Zemědělství dosud nevyvinutému daří se při pobřeží; pěstuje se cukr, třtina, maniok, tabák, káva. Na plateau chov dobytka (znam. osli) a sbírání maté (*Ilex Paraguayensis*) poskytuje hlavní výživu nečetnému obyvatelstvu. Průmysl je nepatrný, obchod s maté, kávou, stav. dřívím, bavlnou, rýží a kukuřicí je v rukou německých. — Hlav. m. státu je Curitiba.

Paranagua, přístav brazil. státu Parany, na již. břehu zálivu Parana guajského, jenž se tu šíří v podobě říčního aestuaria, má as 6000 obyv. Hlavním předmětem vývozu je maté de laplatských států, pak dříví a kůže.

Paranahyba, záp. rameno ř. Parány, vzniká na 15° 30' j. š. na již. svahu Serry do Pyreneos pod jménem Rio Mareos a jest hranici mezi státy Minas Gerães a Goyazem.

Paranapanema, levý přítok ř. Parany, vzniká v Serra Paranapiacaba blíže atlant. pobřeží, teče směrem záp. po hran. států Parany a São Paula. Tok její jest 750 km dlouhý, ale většinou nesplavný. Protéká krajinami ještě neprozkoumanými.

Paranapiacaba Serra do, pohoří v již. Brazílii v São Paulo, táhnoucí se od sev. vých. na jihozáp. blíže atlant. pobřeží. Přibliživši se k moři přechází na j. v Serra do Mar. Skládá se z archaických břidlic.

Paranephritis (z řec.), též *perinephritis*, zánět pojiva kolem ledvina a pouzdra ledvinného, většinou hnisavý, časem způsobený úrazem na krajinu bederní a hnisavým zánětem ledvin, zjevuje se jindy při hnisavém zánětu sousedících částí a zánětu slepého střeva, parametria, páteře atd. Posléz se zjevuje v průběhu pyaemie a septicaemie. Diagnosa jest většinou snadná. Horečka, třesavka, bolest v krajině ledvinné a posléz měkký šplichavý nádor, zjevující se v slabínách vede ku poznání. Hlízky paranefritické klestí sobě průchod na venek v sousedství páteře, ale mohou se provaliti do pánve, střeva, měchýře močového i do pohrudnice. *Mx.*

Parankerit jest odrůda ankeritu (v. t.), popsáná Em. Bořickým ze Svatoňovic u Žacelře, z Lubné u Rakovníka a z Raptic i Ploškova u Slaného; jest vyznačen převahou kyslíčniku hořečnatého nad železnatým, asi v poměru $CaFeC_2O_6 + 2CaMgC_2O_6$. Jinak shoduje se znaky zevními s ankeritem normálním. *Fr. Sl-k.*

Paranoia, blouznivost (franc. *délire systématisé*, něm. *Verrücktheit*), choroba duševní, při níž zachovalá jinak soudnost zabředá toliko v určitém směru do blouznivých názorů, které však jsou důsledně promyšleny a nedají se vyvrátiti. Nejčastěji mají obsah persekuci a slavamamný.

Základní půdou, na níž choroba pučí, bývá vrozená náchylnost, která jeví se od mládí povahou domýšlivou, podezřívavou. Bezprostřední podnět k vývoji blouznivosti u osob predisponovaných bývají různé tělesné choroby, vlivy otravné, úrazy, neb i časté affekty, vyvolávané poměry sociálními.

Člověk octne se ve stavu nenápadné sice, avšak dlouhodobé úzkostné napjatosti, neustálého očekávání. Začne se mu zdátí, že mu něco hrozí. Předpojatost svádí jej k mylnému chápání skutečnosti. Věří všady kolem sebe nebezpečné nástrahy, musí všechno, co se kolem něho děje, vztahovati na sebe. Zvýšená obraznost často má v zápětí hallucinace, zvláště sluchu, ale i jiných čidel. Nemocný slyší nářáky, výsměchy, hrozby, předzvěky Pokládá se za ohrožena na cti, na bezpečnosti života, majetku. Pozoruje, že jest

otravován, rozmanitě na zdraví poškozován. Nechápe, proč to vše se děje, a často marně přemítá o tom, kdo asi toho je původcem. Poněvadž se mu zdá, že i zcela cizí lidé, ať přijde kamkoli, dávají znáti řečmi a skutky, že jsou také proti němu, musí se domýšleti, že proti němu byla zorganizována rozsáhlá stíhanice — třeba na celé město, zemi, Evropu, ba někdy i na celý svět se rozpínající. Tuší, že pořadatelem je zajisté někdo mocný (jesuité, kněžstvo, židovstvo, žurnalistika a pod.). Neprátele vládnou všemi pozemskými prostředky, ba někdy jsou účastny i bytosti nadzemské. Zcela přirozeně vznikne závěrek: na tobě je zajisté nějak obzvláště záleženo, máš asi nároky, které se ti chťi vzíti a k vůli nimž máš býti zničen. Odtud domněnky velikáské. Některý paranoik dospěje k mínění, že je vlastně vznešeného původu a že byl rodičem podvržen. Některý cítí se vynálezcem, reformátorem náboženským či politickým. Některý poznává, že vznešená osobnost jest do něho zamilována. Obsah deliria bývá různě zabarven osobními zvláštnostmi a okolnostmi.

U mnohých paranoiků jinaké funkce ústředního nervstva zůstávají ušetřeny, tak že těší se až do vysokého věku tělesnému zdraví. Často nastává v pozdních stádiích dlouholeté choroby jakýsi klid a usmířenost s danými poměry. Nemocný, který dlouho se vzpíral a vyvolával samé konflikty, konečně spokojí se i s pobytem v ústavě a jsa pohroužen v blouznivé snění očekává, že jednou přece nároky jeho přijdou k místu a že přestanou útlíky. *Kfr.*

Paranomie (řec.), protizákonnost.

Paranymfos (též *paranymfios*, řec.), u Reků družba, jenž spolu se ženichem (*νυμφίος*) nevěstu (*νύμφη*) večer dne svatebního do domu ženichova odvážel. Nevěsta sedí na voze svatebním mezi ženichem a p-fem. P-fem byl obyčejně blízký příbuzný nebo zvláště důvěrný přítel ženichův. Někdy sluje též *parochos* (Fótiós, Lex. p. 52, Polux, III. 40, X. 33, Schol. k Aristof. Ptákům 1735). Srv. Benndorf, Griech. u. sicil. Vasenbilder, str. 73—74. *Vý.*

Parapet [parape], franc.: 1. z á b r a d l í; 2. ve hradebnictví předprseň.

Parapherna bona viz Bona, str. 323 a.

Paraphysy, bot., viz Houby 689 a, Kapradiny 978 a a Mechovitě rostliny.

Paraplegia viz Obrna.

P. spastica (z řec.), synom. *Tabes spastica*, typ onemocnění míšního Charcotem a Erbem stanovený, kterému však jini neurologové samostatnost upírají. Anatomicky hlásí se vlekým zánětem laterálních provazců míšních, zvláště částí, kterými se ubírají motorická vlákna mozková v míše. Po klinické stránce hlásí se: slabostí dolních končetin, velikou ztrnulostí svalů, zvýšenými zvraty, šouravou (spastickou) chůzí. Čítí kožní, funkce svráče měchýřového a konečnickového jest neporušena. Rovněž elektrická dráždivost. V dalším postupu dojde

také ke stejným jevům v horních končetinách. Viz Myelititis a Obrna. Mx.

Parapluie [-plyi], franc., deštník.

Parapodie, zool., komolce nožní mořských červů štetinatých či polychaetů, viz Polychaeta.

Pararge, zool., viz Okáči.

Parasang, staroperská míra délková = 30 řeckým stadiim = 5549 m.

Paraseléné viz Paměsíc.

Parasité, biol., viz Cizopasnici.

Parasiti (řec. *παράσιτοι*), spolyjedlíci, spolustolovníci, nazývali se u Řekův pomocníci úředníků a nižší úředníci, nejspíše odtud, že byli společně na státní útraty stravováni; dále pomocníci kněží, kterým bylo obstarávat dodávky obilí pro chrámy, pořizovat oběti, pořádati slavnostní hostiny a p. (asi jako u Římanův *epulones*). Později, obzvláště ve střední a novější komedii atické a v komedii římské užívalo slova p. s příhanou ve smyslu břichopáskové, nezvaní hosté, kteří se rádi zadarmo najedli a napili, začez jim bylo snášeti ústípy i hrubé žerty hostitelův i jejich hostů.

Paraskeué (»příprava«), řec., den před sobotou, pátek, zvl. Veliký pátek.

Parasol (franc.), slunečník.

Parastephanus Haeckel, mřížovec z čeledi *Nassellaria*, ze skupiny *Tympanida*, má schránku opatřenou dvěma horizontálními kruhy, spojenými vertikálními columellami, se 2 hákovitými výběžky na každé straně oněch kruhův. Žije v Tichém okeáně ve značné hloubce. MBr.

Parastichon, totéž co *Akrostichon* (v. t.).

Parataktický, v grammat., souřadný.

Parataxe (z řec.), přířadování.

Pařáty, drápy dravých ptáků.

Paratypanum Haeckel, mřížovec z čeledi *Nassellaria*, ze skupiny *Tympanida*, má na schránce 2 rovnoběžné horizontální kruhy, s četnými otvory. Vyskytá se v Tichém okeáně v hloubce 2900 nití. MBr.

Paratyphlitis viz *Perityphlitis*.

Paravent (-van), franc., okenice, záštita (ložní), španělská stěna, plenta.

Paray le Monial [-rè], kantonální město ve fr. dep. Saône-et-Loire a arrond. Charolles, na pr. bř. ř. Bourbince a Canalu du Centre, v uzlu trati do Moulinsu, Clermontu a Roanne Středomořské dráhy, má (1896) 4088 ob., krásný románský kostel z XII. stol., trosky jiného chrámu, opatského paláce a proboštství, radnice ze XVI. stol., ženský klášter ze XVII. a XVIII. stol., řadu starobylých soukromých domů, 2 vyšší školy duchovní, nemocnici, znamenitou výrobu mosaik, oleje, obuvi, lodí, mlýny, bavírny, jircháreny, cihelny a j., čilý obchod s dřívím, uhlím a drubeží. P. nabyl své důležitosti ženským klášterem z X. stol., který později změněn v proboštství benediktinů závislé na opatství v Cluny, v XIII. stol. bylo město opevněno, v XVI. stol. nabylo značné důležitosti průmyslové, které však po odvolání ediktu

Nanteského z valné části pozbylo. Proslulo pobytem Markéty Marie Alacoqueové ve zdejší klášterě, která dala podnět k uctívání Srdce Ježíšova a učinila P. hojně navštěvovaným místem poutnickým. TŠr.

Parbleu ! [-blø], franc., při sám bůh !

Parca (lat.) viz *Parky*.

Parcella zove se katastrální označení pozemku. Za účelem správného vyměrování daně pozemkové jest půda geometricky znázorněna a všechny pozemky jsou ve zvláštních úředních seznamech, v tak zv. katastrálních operátech jednotlivě zaznamenány (v. *Katastr*). Při tom vzato za základ území obcí. V každé obci (katastrální) označen každý pozemek (p.) arabským číslem postupně číslem 1. počínajíc. Mezi p-mi rozlišují se tři druhy: a) p-ly stavební, t. j. pozemky určené za stavební místa neb již zastavené; b) p-ly veřejného statku, t. j. pozemky určené k všeobecnému užívání (cesty, ulice, náměstí, řeky atd.); c) p. pozemkové, t. j. pozemky určené k účelům hospodářským. V obvodu každé katastrální obce mají p-ly stavební i ostatní své zvláštní, číslem 1. počínající číslování. Proto označují se stavební p-ly takto: stav. parc. čís. 205; ostatní p-ly takto: čís. parc. 712. Tímto parcelním číslem jest každý pozemek zcela určitě označen i lze ho dle toho v katastrální mapě vyhledati. Fr.

Parcellace jest dvojí: 1. Proměna pozemkové parcelly v parcelu stavební, k čemuž třeba vymoci si napřed povolení úřadu stavebního. Způsob, kterým má se předséjiti při udělování takového povolení k p-ci pozemku, určen jest podrobně v stavebních řádech (na př. §§ 8—13 stav. řádu pro Prahu z 10. dub. 1886 z. z. č. 40). Úřadu příznau na p-ci pozemků vliv proto, aby při zastavování ploch na území obecním šetřeno bylo dostatečnou měrou zájmů veřejných, jmenovitě komunikačních, bezpečnostních, zdravotních, aesthetických. Tím, že stavební úřad zamýšlené p-ci udělí neb odepře své svolení, působí nejúčinnějším způsobem na budoucí vývoj stavebních poměrů v obci i může, pokud řídí se při tom určitým, napřed stanoveným plánem (t. zv. plánem polohy), řídití zastavování obecní půdy též směrem zcela určitým.

2. P-ci rozumí se rozprodej selského statku po jednotlivých pozemcích (parcelách). Pro majitele selského statku, který chce neb musí (na př. pro zadlužení) statek ten prodati, může mnohdy býti výhodnější, neprodávati statek v celistvosti, nýbrž po kusech, zvláště po jednotlivých pozemcích. Výhodným bude takový prodej, čili p statku, jmenovitě v krajínách s obyvatelstvem hustším, méně zámožným, kde po jednotlivých pozemcích je velká poptávka a kde tedy při prodeji po kusech lze získati za statek vyšší cenu, než kdyby prodán byl v celistvosti, ježto není dostatek poptavatelů, kteří by mohli zaplatiti tržní cenu za statek celý. V dobách stoupající zadluženo-

sti selských statků vyvinul se zvláštní stav parcelářů, kteří zabývali se po živnostensku parcelováním statků, kupující tyto v celistvosti od zadlužených vlastníků, aby je potom se ziskem po kusech dále rozprodali. Značný zisk, který z toho vzházel v dobách stoupajících cen jednotlivých pozemků, lákal parceláře přímo, že vyhledávali sami po venkovských dědinách zadlužené statky a nutili držitele k prodeji. Působilo takto parcelářství v širších rozměrech provozované k tříštění selských statků, k ničení středního stavu selského. Proto hledány v jednotlivých státech prostředky proti parcelářství. V Bavorsku prohlášeno (zákon z 28. květ. 1852 platil jen do r. 1861) parcelářství za trestný skutek stíhaný vězením a pokutami. Ve Vírtembersku smějí rozprodeje pozemků konány býti toliko v místnostech úředních za účastenství notáře neb obecního úředníka i zakázáno prodati koupené pozemky po kusech do tří let po koupi. V Rakousku stal se pokus stíhatí parcelářství tím, že zakupování statků za účelem prodeje vykládáno bylo za provozování živnosti podrobené dani a že pokutováni byli ti, kdo tuto živnost provozovali, nesplnivše podmínek živnostenským řádem předepsaných. P. selských statků stávají se řidšími, jakmile klesají ceny půdy a prodej jednotlivých pozemků stává se nevýnosným. — Srv. též *Drobení pozemků*.

Parcellovati viz Parcellace.

Parciální nebo partiální (z lat.), částečný.

P. tóny viz Aliquotní tóny.

Parcival (starofranc. *Perceval* [s], *Percheval*, angl. *Percival*, *Percyvelle*, nizozem. *Parchevael*, v kymrickém podání *Paredur*, hrdina přehojných vyprávění středověkých. Pověst o P-u kotví v kymricko-bretonském vyprávění o nevědoměcku (starofr. *nicelot*), jenž vychován ovdovělou matkou na samotě, uteče a v dětské nevědomosti pomstí smrt otcovu. Toto vyprávění samostatně máme v angl. básni *The romance of Sir Perceval of Galles* (XIV. stol.) a nejstarší pověst irská o *Sentanta-Cuchulinu* z 1. pol. VII. stol. má rysy podobné. V 2. pol. XII. stol. spojená pověst tato s pověstí o graalu, pravděpodobně ve Francii. Přimíšeno k ní dobrodružství, jehož významu dobře nepostřehujeme: jde o otázkou, již P. se měl otázati na tajemný graal, jenž před ním nošen v zámku, kam zavedlo jej bloudění. V této spojitosti jeví se nám pověst v nedokončené básni *Crestiena de Troyes* (Li contes del graal, kol r. 1175), na níž zakládá se P. Wolframa z *Eschenbachu*; že by z provenčalského *Kiôta* byl čerpal, jak sám uvádí, není pravděpodobno. Pravou historii, vyhledání tajemného graalu P-em, jenž chce, nalezná jej, napraví chybu a otáží se, zbývalo dokonati. Ve Francii učinili tak zvl. *Gaucher de Dourdan* (konec XII. stol.), *Menessier* (mezi l. 1214—20) a *Gerber de Montreuil* (části z těchto básníků přelož. do něm-

činy mezi l. 1331—36 *Štrasburčané Claus Wisse* a *Philipp Collin*, jakožto pokračování k básni *Wolframově*). Na to *Robert de Boron* přidružil vyprávění o graalu k cyklu *bretonskému* v *trilogii* *Josef Arimathejský, Merlin, Perceval*, a jiný básník, jehož práci známe z verse *prosaické*, rovněž vyprávěl o hledání graalu *Percevaalem* (*Perlesvaus*), *Gauvainem* a *Lancelotem*. Jen čistému P-u zůstaveno dosíci graalu. *Crestien*, *Robert de Boron* a *P.* v prose poskytli pak látku k románu *Quête du saint graal*, ale tu nalézti graal zůstaveno *Galaadu*, synu *Lancelotovu*; román posléz jmenovaný ztracen ve *francouzštině*, dochován však v překladu *portugalském*. Z *Francie* přešla pak pověst zpět přes úžinu *La Mancheskou*, pak do *Nizozemí* a do *Španěl*. Moderního zpracování dostalo se P-u u *R. Wagnera*, jenž veden asi *mylnou etymologií* jména *P.* zve *hrdinu Parsifalem*. Podrobně o P-u možno se dočísti ve stati *W. Hertze*, již připojil k překl. *Wolframova P-a* (2. vyd. *Štutgart*, 1898, str. 413—466) a místy v poznámkách k překladu: tu jest uvedena *podrobná literatura*.

Parczewska *Melania*, spisovatelka a publicistka *polská* (*18. ún. 1861 ve *Wodzieradech*). K práci literární povzbudila ji matka její *Aleksandra*, roz. *Bajerová*, vřelá přítelkyně české literatury i překladatelka z češtiny. První novellu *Melanie P-ke, Wólka i Wilburg*, uveřejnil »*Tygodnik Ilustrowany*«, 1885. Později psala novelly do *varšavského* »*Wieku*«, *petrohrad*. »*Kraje*« a j.; r. 1888 její novella *Nad morzem* vyznamenána byla cenou *varš.* »*Kłósů*« a r. 1893 vystoupila knihou sebraných *novell* *Obrazki* (ve *Varšavě*). Napsala dále *povídky*: *Dworzanin ostatniego Piasta* (»*Dziennik Szląski*«, 1899), *Nad brzegami Odry* (»*Bluszcz*«, 1901) a j. Kromě *povídek* a *novell* psala i *původní básně*, hlavně však *překládala*, a to velmi zdařile a *výstižně*, z *poesie české* (z *Čecha, Vrchlického, Heyduka, Quisa, Raisa, Rokyty*), *slovenské* (*Botta*) a *lužicko-srbské* (*Čišinského, Fiedleřa, Walta*), k čemuž ji vedly podobné *sympathie*, jako jejího bratra. Také ona náleží k *nejhorlivějším* *pěstitelům myšlenky vzájemnosti slovenské v Polsku*, zejména pak *myšlenky užší vzájemnosti Slovanů severozápadních*. Množství článků o *severozápadním Slovanství* a *překladův* uveřejnila v *časopisech* »*Bluszcz*«, »*Ateneum*«, »*Przegląd Tygodniowy*«, »*Biesiada literacka*«, »*Życie*« (*Miriama*), »*Głos*«, »*Dziennik Poznański*« atd. Zejména *uvádíme* čl. *Karol Hynek Mácha, twórca romantyzmu w Czechach* (»*Dzien. Pozn.*«, 1889), *Przeszłość i terażniejszość Łużyce* (»*Aten.*«, 1889), *životopisy vynikajících žen českých, slovenských, lužických i jihoslovanských* (»*Bluszcz*«) atd. Pracuje také na poli *domácího folkloru* (ve »*Wisle*«), ale hlavní její význam spočívá v *činnosti ostatní*. Jako *přítelkyni českého národa* sluší ji *stavěti vedle Grabowského, Miriama, Zdziechowského, Krčka* a *jiných pěstitelů vzájemnosti českopolské*. Čny.

Parczewski A l f o n s, ethnograf, historik a publicista polský, bratr před. (* 15. list. 1850 ve Wodzierzdech v okr. szadkovském, v nynější gub. piotrkowské), vystudoval gymnasium v Kaliszi, práva na varšavské hlavní škole (Szkoła Główna), z níž r. 1869 vyšel jako »magister práva i administrace«; od r. 1872 jest advokátem v Kaliszi v rus. Polsku. Jeden z největších idealistů nejen polských, ale vůbec slovanských. Idealismus jeho zavedl jej již v letech sedmdesátých na Lužici, kde tehdy nově proudění do života přivedly studentské »skhadžowanki«. Mladý advokát polský dal se uchvátit novým ruchem lužickým, vešel v přátelství s vůdci nového hnutí, sblížil se s vůdci národními, Smoleřem i Hórnikem, proputoval obě části slovanského ostrůvku v německém moři a zůstal od té doby věren Lužici a Lužičanům, tak že náleží k mužům o Lužici velmi zasloužilým. Seznamoval především horlivě krajaný své se světem a životem lužickým. Sem náležejí jeho brošurky: *Z dolnych Lužyc* (Varš., 1881); *Jan Ernest Smoler* (t., 1883) a četné jiné polské práce, roztroušené po časopisech. P. však účastnil se i přímo práce na Lužici. Především prakticky různými návrhy a činnostmi nakladatelskou, kromě toho i pracemi literárními. Roku 1880 dal podnět (článkem »Dwaj namjetaj za Serbow«) k založení důležitých institutů, totiž »Towarstwa pomocy za studowacych Serbow« a dolnolužického odboru Matice Srbské (Dolnjołužyski wotrěd Macicy Serbskeje); na jeho podnět a první dvě léta i jeho nákladem počal se vydávati dolnolužický kalendář »Pratyja«; svým nákladem vydal také H. Jórdanovu dolnolužickou »Cytanku« pro analfabety. Jak patrně, měl zření hlavně k potřebám Dolní Lužice, kterou processoval s drem A. Mukou a jejíž smutné poměry hlubokým dojmem na něj působily. Z jeho lužických literárních prací sluší uvésti pojednání: *Wo času wumrěca Meklenburskich. Słowjanow* (»Časop. Mac. Serb.«, 1889); *Serbja w, Pruskej po ličenju luda* z l. 1890 (ib., 1899); *Lužičenjo a Mišnjenjo na Krakowskej uniwersyce w 15 a 16 lětstotkomaj* (ib., 1901). V literatuře polské zahájil činnost monografií města Szadku (Varš., 1870), po níž následovala práce *Analekta Wielkopolskie. I Rejestr poborowy Województwa Kaliskiego 1618—1620* (t., 1879). Později obrátil hlavní pozornost k badání západní hranice a vůbec osudu a poměrům Slovanstva v Německu, i povstaly důležité práce: *Germanizacja powiatu Olawskiego na Szlasku* (»Wista«, 1890); *Emigracja z wschodnich prowincji monarchji Pruskiej* (Lvov, 1893); *O przemysle domowym z szczeólnem uwzględnieniem ekonomicznych potrzeb Wielkopolski* (Poznaň, 1894); *Szczątki Kaszubskie w prowincyi pomorskiej* (t., 1896); *Potomkowie Słowian w Hanowerze* (»Wista«, 1899); *O zbadaniu granic i liczby ludności polskiej na kresach obszaru etnograficznego polskiego* (Pozn., 1900); *Swanty Wid. Żywa nazwa w mowie lu du kaszubskiego* (t., 1900). Studie tyto, cesty s nimi spojené, styky s ostatními

Slovany a hluboce vyvinutý cit spravedlnosti učinily z P-kého jednoho z nejušlechtlejších zastancův a pěstitelů myšlenky vzájemnosti slovanské. Již r. 1883 na prvním sjezdě spisovatelů a novinářů polských v Krakově měl přednášku o literární vzájemnosti s národy slovanskými, na druhém sjezdě ve Lvově r. 1894 přednášel o lidové literatuře v Pruském Slezsku a v Lužici; r. 1886 měl v Poznani 2 přednášky o počátcích probuzení českého — a ostatně celá jeho činnost v Lužici a na prospěch Lužice svědčí o jeho ušlechtilém pojmání ideje slovanské vzájemnosti. Při tom P-kého vyznačuje láska klidu: chodil a působil mezi lidem v Lužici, na Kašubech — a zejména v Pruském Slezsku a ve východních Prusech. Vydal také švabachem dvě knížky pro evangelický lid slezský a východopruský pod pseudonymem N i k l o t: *Bogumil opowiadanie, jako biblja ocalila od śmierci* (překl. z luž., Vratislav, 1884); *Na wycugu* (t., 1885). Jeho sympathie k potlačovaným přivedla jej k sledování ruchu keltického. V dublinské »Celtii« 1901 (organu »Panceltic association«) uveřejnil projekt spolku ke vzkříšení jazyka cornwalského (Cornwall Language Society), na sjezdu vskeltickém v Dublině r. 1901 přednášel o slovanských »Maticích« jako vzorech pro národy keltské. — P. požívá také dobrého jména jako právník a oekonomista. Vydal: *O relacyi sedziów przy wprowadzeniu spra, wy w postępowaniu cywilnem* (1887) a rozvíjí rozsáhlou činnost praktickou. Tak účastnil se radou při zakládání Zemské banky v Poznani, radil k založení oekonomického spolku pro Halič, v Kaliszi založil spolek dobročinnosti, záložnu pro řemeslníky, spolek pro podporu průmyslu a obchodu atd.

Parč František X a v., hudební skladatel český (* 30. led. 1760 v Duchcově — † 6. dub. 1822 v Praze). Prvého vzdělání hudebního dostalo se mu doma, potom v Jihlavě, kde byl diskantistou a kde odbyl též třídy humanitní, načež se odebral do Prahy studovat filosofii a práva. Ale ani tu neopustila ho láska k hudbě, hrál na piano, na varhany, zpíval a skládal pro orchestr a písně a kantáty. Praupnerovým návodem oddal se hudbě docela a živil se vyučováním jí; pět let byl učitelem klavíru v rodině knížete Auersperga a tu složil i několik zdařilých skladeb klavírních. Později řídil operu v malostranském divadle společnosti Fr. Spenglera a složil velikou zpěvohru o třech dějstvích *Viktor a Heloisa či Soud čarodějnic*, jež hrána hojně a s úspěchem na králov. staroměstském národním divadle v l. 1793—94. Slova její vytištěna v Praze r. 1794. Roku 1800 dostalo se mu po Paupnerovi ředitelství kúru v Týně. Mimo čtyřzpěvy, jež vyšly r. 1795, složil offertoria, gradualia, písně, čtyři mše a v posledním šestiletí života, kdy máje podryté zdraví učitelováním, neopouštěl domu, skládal horlivě písně a kvartetta. Většina prací jeho zůstala v rukopise.

Pardál, pardálové, viz Irbis, Jaguar,

Levhart, Marguay, Mbaracaya a Oze-lot.

Párdány [-dán]; 1) **P. Německý** (*Német* — **P.**), okr. městečko v Uhrách, v župě torontálské; konečná stanice trati Szécsány — **P.** torontálské míst. dráhy; má 1744 ob. větš. něm. (1890), řím. — katol. kostel a pošta. — 2) **P.Srbský** (*Szerb* — **P.**), městečko t., má 1925 ob. větš. srbských (1890), fecko. vých. kostel.

Par-dessus [-d'sy], franc., svrchník, svrchní kabát (mužský i ženský).

Pardo: 1) **P.**, pravý přítok řeky Parany v brazil. státě Mato Grosso, prameni v jižní jeho části v Serro do Inferno, má četné prahý, nicméně jest pro menší čluny splavný a jest hojně navštěvovanou vodní cestou k Rio Taquary a Paraguayu.

2) **EI P.**, město ve špan. prov. madridské a v okrese San Lorenzo de Escorial, na l. bř. ř. Manzanares na s. od Madridu, má 1801 obyv. a krásný královský lovecký zámeček s velkým parkem a oborou. V něm sjednal r. 1778 Karel III. spolek s Portugalskem. Tšr.

Pardo Bazan Emilia, spisov. španělská (* 1857 v Coruně). Je plodná na poli románovém, novellistickém, literárně historickém i paedagogickém. Z prací jejích uvádíme: *pascual López; Un viaje de novios; La Tíbuna; Los Pazos de Ulloa* (připojen životopis); *Madre Naturaleza*, čelné její dílo, pokračování předešlého; *Insolacion; Morriña; Cuentos escogidos; Adan y Eva; Los tres arcos de Cirilo; El saludo de las brujas*. Také svazek básní vydala: *Jaime* (jméno zemřelého ditěte jejího). Veliký úspěch měla *La cuestion palpitante* (1883; 4. vyd. 1891), obhájení realismu a naturalismu zvl. francouzského. Také napsala essay o Turgeněvu a přednášela r. 1891 v Ateneu madridském La revolucion y la novela en Rusia. Od r. 1890 vydává měsíčník »Nuovo Teatro Critico«. Také do češtiny překládána.

Pardoe [párdó] Julia, spisovatelka angl. (* 1812 v Beverley v Yorkshiru — † 1862 v Londýně). Byla dcerou britského důstojníka a již ve čtrnáctém roce vydala svazek básní. Obecnou pozornost však obrátila na sebe knihou *Tra its an d traditions of Portugal* (1833, 2 sv.), výsledkem to cesty do Portugalska. Roku 1835 navštívila s otcem Cařihrad a studovala tam mravy turecké, jež poskytkly jí látku ke knihám: *The City of the Sultan and domestic manners of the Turks* (Lond., 1837, 2 sv.); *The romance of the har-em* (1839, 3 sv.); *The bea uties of the Bopporus* (1839, 2 sv.). V l. 1839—40 zdržovala se také v Rakousku a Uhersku a vydala pak *The city of the Magyar* (1840, 3 sv.), později román *The hungarian castle* (3 sv.). Nejlepší její dílo jest *Louis XI V and the court of France in the seventeenth century* (1847, 3 sv.), pak *Court and reign of Francis I* (2 sv.) a *A life of Mary de Medicis* (3 sv.). Spisy tyto vynikají vesměs jasným a cituplným vypravováním a její romány a novelly měly takový úspěch, že koruna dala jí r. 1859 roční

pensi 100 lib. šterl. Pro vzlet a výtečnou kresbu charakterů čítají **P.** mezi nejlepší spisovatelky anglické XIX. věku. Mimo spisy uvedené zasluhují ještě zmínky: *Lord Morcar of Hereward* (1829, 4 sv.); *The river and the desert* (1838, 2 sv.); *The confessions of a pretty wo man* (1846, 3 sv.); *The jealous wife* (1847, 3 sv.); *Lady Arabella* (1856); *Pilgrimages in Paris* (1857); *Episodes of french history during the consulate and the first empire* (1859, 2 sv.).

Pardon [-dón], frc., odpuštění, prominutí vůbec, též odpustky. Ve vojensství jest to zachování při životě, darování života, jak předkové naši říkali, živění, hlavně za dávných dob surovějšího a vražednějšího bojování, zajatcům, propadším dle tehdejšího práva nebo dle zlovyku životem. I nyní, když i bylo pohroženo obsádkou pevností nebo tvrze ve případě dobytí prudkým útokem popravou veškerých branců, těmto pak z uznání chrabrosti přece se daruje život, nebo když upuštěno od ohlášeného plenění města nebo jiné osady. Týká-li se **p.** šmahem celého velikého zástupu nebo celé pevnosti a hlavně je-li ohlášen napřed jakožto slib, abv voje bránici spíše se vzdaly, sluje **p. generální** čili všeobecný a má pak mnoho podobného s amnestií. **P.** se udílí t. j. život se daruje z milosti též zločincům ke smrti odsouzenému někdy již až na samém popravišti. FM

Pardosa (C. L. K.) E. S., rod slíďáků bohatý druhy (u nás zastoupený 20 druhy), uváděný obyč. jménem *Lycosa* (Latr.) Thorell. Hlavohrudí jest napřed úzké a ploché, oči ve 3 řadách. Chodidla noh jsou na zpodu hustě chlupatá. Některé druhy milují nížiny (**P. agricola, agrestis, monticola** a j.), jiné nalézáme jen na vysokých horách (**P. sudetica, ferruginea** a j.). Jedni žijí na půdě suché, jiní milují půdu vlhkou (**P. amentata, palustris, paludicola**), ba někteří pohybuji se lehce na vodě i ve vodě (**P. Wagleri**). Jsou po celém světě rozšířeni ve všech pásmech (přes 150 druhů). Některé obývají i nejzazší sever (**P. groenlandica, glacialis** a j.). Nsk.

Pardoseae (C. L. Koch) E. Simon., skupina čeledi slíďáků (*Lycosidae*). Znakem skupiny jest pysk zpodní nejméně tak široký jako dlouhý, který sotva dosahuje poloviny kusadel 2. páru, poměrně úzkých. Přední část hlavohrudí jest dosti vysoká a úzká, plochá nebo málo vypuklá, po stranách svíslá. Kusadla 1. páru jsou slabší a ke konci zužená. Oči jsou ve 3 řadách. Dvě oči řady prostřední jsou největší. V přední řadě jsou 4 (**Pardosa** E. S. = *Lycosa* Thor., *Algidus, Evippa, Zenonina* E. S.) nebo 2 oči (*Acroniops*, který má toliko 6 oči ve 3 řadách). Nohy jsou stíhlé, zvláště dva články poslední. Břícho podlouhlé, vejčité, řidčeji nazad rozšířené (*Zenonina*). Pobíhají rychle na zemi a skrývají se za noci a před deštěm v trhlínách země a pod kameny. Nepředou síti. Samička ukládá vajíčka do zámostku kulatého nebo čočkovitého, který nosí upevněný na bradavkách snovacích.

Přezimují jako mláďata a v následujícím roce dospívají. Žijí většinou jen 1 rok. Rozšířeny jsou rody ty v pásmu studeném, mírném i tropickém. Nejbohatší druhy jest rod *Pardosa*.

Ns k.
z **Pardubic**, příjmení slavného rodu staročeského, jehož erb byl červený štít a na něm půl stříbrného koně se zlatou uzdou. O původu téhož erbu vypravováno později, že předek jeden ho nabyl u Milána (1158). Týž erb měl také rod Čotřů v Praze (v. Tomkovy D. Prahy, II., 489), i lze předpokládati tu spojitost. Také první značný statek Pardubských byla Hostyně u Úvalu nedaleko Prahy. Na počátku XIV. stol. žili bratři Arnošt a Jetřich, z nichž tento zůstal na Hostyni (řj. 1340) a měl syna Kuníka, jenž byl r. 1346 purkrabí na Kyšperce, hradu arcibiskupově. Arnošt šťastnými okolnostmi nabyl jmění a držel Starou u Libáně a hrad Visemburk u Úpice, kterýž však (1327—30) s Chrem z Dubé a Haimanem z Náchoda si vyměnil za Pardubice. Před r. 1335 obdržel od krále purkrabství kladské řídil kraj ten po několik let. V pozdějších letech uchýlil se na Starou, kdež ok. r. 1341 zemřel (poslední pořízení na 29. pros. 1340, podle tehdejšího počítání na zač. r. 1341). Manželka jeho Adlička (ř1349) darovala mu syny Arnošta, Bohutu neb Bohuši, Smíla a Viléma. Arnošt stav se napřed biskupem a pak arcibiskupem zjednal rodině této takovou vážnost, že se odtud pokládala mezi rodiny panské (o něm v. Arnošt 1). Bohuše stal se děkanem v Sadské a r. 1342 obdržel od papeže přípověď na dvoje kanovnictví ve Vratislavi a v Praze, r. 1349 byl proboštem litoměřickým, vedle toho také ve Vratislavi, v Praze a Olomouci (1356) kanovníkem (ř1358) Smil (1340—59), jak se zdá, držel Pardubice a byl účastným mnohých jednání bratra svého Arnošta, zejména zakládání kláštera v Kladsku. Vilém (1350—90) držel Starou, byl r. 1360 purkrabí na Červené Řečici. Po smrti Smilově držel také Pardubice a ok. r. 1371 nějaký hrad u Turnova (bud' Trosky nebo Skálu). Z neznámých příčin měl Vznata ze Skuhrova šestý díl na Pardubicích a Staré, který po jeho smrti spadl na krále. Za tu šestinu králi přisouzeno město Pardubice s nejbližším okolím; vzdálenější vesnice zůstaly Vilémovi, který učinil předním svým sídlem hrad Rychmburk, před tím nabytý. Jeden z jeho synů Kuník (1377) zemřel před otcem, druhý Smil řečený Flaška a nadal s otcem r. 1384 faru ve Staré a špitál v Libáni a založil r. 1391 špitál ve Skutči. Kromě Rychmburka a pardubských vesnic držel Starou, r. 1393 také Hrubou Skálu a v l. 1399—1400 Nový Bydžov. Od r. 1396 byl nejv. písařem kr. Č. (O jeho zaslužené činnosti v. Flaška.) Za bouří, které král Sigmund r. 1403 v Čechách způsobil, Smil držel s ním proti králi Václavovi a usazen od něho za hejtmana v Časlavi. Odtud podstoupiv bojem Horníky padl u Časlavě dne 13. srpna 1403. Jeho snad sestrou byla Kačna,

manželka Václava Krušiny z Lichtemburka. Arnošt, syn Smilův (1403—25), držel Rychmburk, zpečetil r. 1415 stížný list, ale potom, drže se stranou Sigmundovou, byl r. 1421 při dobytí Chotěboře, pročež ho podobojí r. 1425 na Rychmburce dobyli. Zemřel před r. 1437, zůstaviv z manž. Elišky z Hradce jediného syna Jana Flaška, s nímž roden r. 1439 přestal. Dcery Smilovy snad byly Markéta (1416—28), manž. Vaňka z Dubé, a Barbara, manž. Smíla ze Šternberka (1408 až 1430). *Sčk.*

Pardubice, býv. král. komorní město v Čechách při ústí Chrudimky do Labe, 223.579 m. n. m., zaujímají 18,98 km² a skládají se z vnitřního města, ze Zeleného a Bílého předměstí, z Vystřkova a ze zámku; mimo to náležejí k městu osady Hůrky, Famílie, Jesničanky a jednotlivá stavení u Svítkova, Popkovic a samota Vinice. Mají v 972 domech 17.031 obyv. (v tom 709 voj.), a to 8687 mužů, 8344 žen; z obyv. je 216 Němců, 30 Poláků, 9 Maďarů a 3 Angličané (1900). Majetek města činí 5,024.362 K 23 h. Fondy chudinské jsou tři, a to: chudobinec Pernštejnský (fond 34.051,66 Kadům za 12.679,78 K), chudobinec u Matky Boží (15.234,64 K) a všeobecný ústav chudých (16.984,08 K). K městu náležejí lesy t. zv. hájemství Zelenobranského a Bělobranského. Poslední dobou vzrostlo město (od r. 1890 přibýlo 4664 ob.) a pokročilo znamenitě v úpravě své, jmenovitě pokud se týče dlažby a kanalisace. P. jsou sídlem okr. hejtmánství a soudu, hlav. bern. úřadu, kommissařství finanční stráže, dvou stát. úřadů poštovních, stanice telegr. a telefonní a živnostenského inspektorátu. K děkanství zdejšímu přifařeno jest 9 obcí. Od r. 1896 jest zde též chrám církve evang. ref. (nález. k faře dvakačovické). Židé mají zvláštní modlitebnu. Z vojen. úřadů má tu sídlo své velitelství 9. brigády jízdní a velitelství 11. pluku hulán. — Z ústavů vyučovacích jmenujeme stát. vyšší školu reální, stát. průmyslovou školu pro odbor stavit. a strojnický, všeob. pokračovací školu průmyslovou a obchodní, odbornou pokrač. školu stavit. a strojnickou, pokrač. školu pro dívky, dvě měšťanské školy (chlap. a dív.), 4 školy obecné a opatrovnu. — Kromě četných knihoven spolkových jest zde obecní veřejná knihovna a veřejná čítárna jedn. »Sokol«. — Tou dobou vycházejí v P-cích časopisy: »Neodvislé Listy«, »Pernštýn«, »Osvěta Lidu«, »Samostatné Směry«. — Městské museum, spravované spolkem musejním, má přes 6000 inven. čísel, je prozatím v zámku v 10 místnostech a obsahuje kromě sbírek archaeologických, národopisných, numismatických a j. sbírku zoologickou, z níž zvláště odborníky poutá t. zv. Hromádkova sbírka ptactva, jež kdysi žilo na okolních rybnících. P. mají 73 spolků a společenstva, z nichž nejstarší zpěv. spol. »Perštýn« působí od r. 1861; Měšť. beseda založ. r. 1862; t. r. hospodář. spolek; ochotníci již r. 1849 dávali své česká představení. — V P-cích je také král. česká

zemská donucovací pracovna, všeobecná okr. nemocnice, rozsáhlé (nákladem 1 mill. K vystav.) voj. kasárny a stále závodisté koňských dostihů, které se tu konají každoročně na podzim a četné bývají navštěvovány. **P** jsou důležitou stanicí Rak.-uh. spol. státní dráhy a dráhy Pardubicko-liberecké, k níž v blízkých Rosicích n. Lab. připojuje se Rak. dráha severozáp. Ze závodů průmyslových dlužno uvéstí akc. cukrovar, akc. pivovar, zam. pivovar, veliké továrny na stroje hospodářské, mlýnské, cihlářské, mlékařské, na umělé mlýnské kameny, závod elektrotechnický, 2 slévárny železa, továrnu na cihorů, sušárnu na čekanku, lihovar, vápenné peci, čistírnu min. olejův a výrobu stearin. svíček, tři tiskárny se dvěma závody lithograf., velko dílny truhlářské, zámečnické, obuvnické, soustružnické (vývoz rohových špiček, kuř. troublelů, zboží perleťového), tři parní pily, kruh. cihelnu, výrobu zboží cementového, továrnu na fermez, rozsáhlou barevnu a koželuznu; parostrojní uzenářství, strojní pekárny chleba a j. v. Obchodu a průmyslu zdejšímu znamenitě slouží Obč. záložna (zal. r. 1863), Měst. spořitelna, filiálka Živnostenské banky pro Čechy a Moravu, nedávno zřízena filiálka Rak.-uher. banky a obec. zastavárna. — **M í s t o p i s.** Z budov starší doby uvádíme stavby gotické: děkanský chrám sv. Bartoloměje (zbud. po požáru r. 1538) s mausoleem Vojt. z Pernšteina a oltářním obrazem sv. Bartoloměje od P. Brandla i zajímavým sever. portálem; chrám sv. Jana Křtitele (1510) na star. hřbitově, v něm freska Vzkříšení Páně od P. Maixnera; nejstarší stavba v městě jest chrám Zvěstování Panny Marie, kdysi klášterní, nyní školní, se zachovalou klenbou síťovou (bohužel znešvař.); kostel Bol. P. Marie na Vystrkově (1710) jest stavba baroková. Na Hlavní náměstí vchází se ze Zel. předměstí Zelenou branou (pojmenovanou dle barvy měděny na její střeše), vřácnou to památkou pozdní gotiky vystav. mistrem Jiříkem ze Znojma (1538), která (1886) opravena byla dle návrhu architekta Mockra. Hlavní náměstí, jakož i některé ulice vnitř. města vyznačují se starobylym rázem, jehož mu dodávají domy s vys. štíty (některé z přechod. doby gotiky a renaiss.), většinou průčelí barokových, z nichž zvláště upoutá cizince dům »s Jonášem« s obrazy relief. a v ulici Pernštýnské Císařský mlýn, jehož okna zdobena pažením slohu renaiss. ze stol. XVI., která pocházela asi z téže dílny, jako skvostné portály v domě Pernštýnském, z nichž jeden jest v Museu král. Čes. a druhý v museu pardubickém. Nejskvělejší památkou jest zámek, dosud mocnými valy a zdmi obhnaný, vynikající převážným portálem zbudovaným v l. 1529—41 v něm. renaiss.; zábradlí mostu k němu vedoucího vyniká vřácnými reliefy. V záмку jest kaple sv. Tří králů (obnov. r. 1881), s níž sousedí bývalá rytířská síň. jejíž schodiště zdobí krásný portál ve stol. XVI. v ital. renaiss. zbudovaný. Z nových budov uvéstí sluší radnici v čes.

renaissanci dle plánův arch. Wejrycha zbudovanou (1893—94), kterou ozdobují allegorie Mik. Alše, K. Klusáčka a plastiky A. Poppa; radnice má skvostnou zasedací síň s malbami Klusáčkovými; v zadním traktu jsou místnosti Měšť. besedy. Dále jmenujeme budovu stát. školy průmyslové (1899), nové budovy školní na Star. i Novém městě, dům Obč. záložny, synagogu, budovy pracovny a několik moder. domů, z nichž dva zdobí plastiky Amortovy a jeden malby Alšovy. V domě č. 112 na Zel. předm., kterýž náležel dr. J. Žákoví, podepsány byly 10. ún. 1871 české fundamentálky. Od r. 1883 kráší město sousoší bratranců Veverků, vynálezců ruchadla; pomník, rolnictvem českoslov. zbudovaný, jest dílem Josefa Strachovského. — **D ě j i n y.** Již na poč. stol. XIV. stála tam, kde nyní zámek, tvrz dřevěná »Pardubice« řečená. Prvním známým držitelem **P**-ic připomíná se (1318) Půta z Pardubic z rodu Hronoviců. Synové jeho Hynek a Hynek Hlaváč postoupili (v l. 1327—30) zboží pardubické směnou za Visemburk Arnoštovi z Hostyně, kterýž stal se praotcem pánů z Pardubic, již měli ve znaku půl bílého rejtharského koně v červ. poli, kteréhožto znaku město dosud užívá (vyobr. č. 3024.). Za vlády Arnoštovy (ok. roku 1330) zal. byla pod tvrzí osada nová »Nové město **P**« zvaná. Zde také, při nyn. kostele sv. Bartoloměje, byl v těch dobách již klášter cyriákův. Po smrti Arnoštově vládl zbožím zdejším Arnošt II. z **P.**, nejstarší jeho syn, pozdější slavný první arcibiskup pražský s bratry svými Bohusem a Smilem; po smrti Smilově připadlo panství nejmladšímu bratru Vilémovi, který byl také pánem Rychmburka. Ve sporech s komorou král. jim (1384—87) vedených zboží pardubické připadlo Janu Střelovi a Příbkovi ze Skvořetina, a Vilémovi zůstala toliko část býv. panství pardubického. Syn jeho, básník Smil Flaška (v. t.) z Rychmburka, psá-valsejště »z Pardubic«. Po jeho smrti (1403) zboží pardubické připadlo synovi jeho Arnoštovi Smilovi Flaškoví II. z Rychmburka. Na poč. XV. st. seděl zde Jan z Milheima, rodilý z **P**-ic, zakladatel kaple Betlemské (v. t.). Roku 1421 pobořen klášter zdejší. Tehdy držel **P** Viktorin z Kunštátu a z Poděbrad, po jeho smrti (zemřel v **P** cích r. 1427) Jan Hlaváč z Ronova a z Mitrova, po něm Diviš Bořek z Miletínka. Vnuč jeho Jiřík upadl do dluhův a věřitel jeho Zdeslav Jeník z Mečkova spolu s Jindř. st. z Minsterberka prodali zboží zdejší panu Vilémovi z Pernšteina a na Helfenšteině (1491). Vládou Vilémovou (1491

Č. 3024. Znak města Pardubic.

až 1521) nastal **P**-cům věk zlatý. Velmož tento po velikém požáru (1507) znova vystavěl město, znova zřídil klášter a kostel sv. Bartoloměje i Zvěst. **P**. Marie i školu; obehnal město zdi a valy. **P**. obdaril rozličnými svobodami. Pro »podobojí« založil kostel sv. Jana Křt. i faru (1510) a u něho špitál pro 5 chudých. Za jeho vlády měli tu Bratří čeští sbor. Jeho pomocí obec koupila (1515) dům radní na rohu nyn. ulice Pernštýnské. Vilém znamenitě podporoval vývoj řemesel a obchodu (založ. trhy) a prováděl umělé vodní stavby. Rovněž nástupce jeho, syn Vojtěch (1521—34), podporoval město v hospodářském vývoji mimo jiné darováním vsí Bukoviny a Lhoty Rybář. a tří pivovarů. Jan pak, bratr jeho (1534—48), dovršil dílo předchůdců svých zvelebením řemesel, odpuštěním platu z obce Přerova a jiným způsobem. Po druhém velikém požáru (1538) vlastním nákladem zbudovati dal radnici, kostel, faru, masné krámy a dotčenou již bránu Zelenou. Jeho pomocí vystavěli měšťané znova domy své. I školu zdejší znamenitě zvelebil a církve českobratr. podporoval. V té době působil tu **J a n Č e š k a** (v. t.), býv. pěstoun Janův. Syn a nástupce Janův, **J a r o s l a v z P e r n š t e i n a** (1548—60), zadlužil rozmarilým životem panství své, jež velice se zalibilo arciknížeti **M a x m i l i á n o v i**, i bylo od Jaroslava a věřitelů jeho koupeno (1560) za 200.000 kop. gr. pro komoru král. Od té doby **P**. nazývaly se král. komorním městem. Ke konci XVI. stol. **P**. byly většinou protestantské, ač v čase tom vyskytovaly se tu menší sekty. V tu dobu spadá působení **M. Mart. B a c h á ě k a z N a u m e ř i c** (v. t.), který po r. 1572 byl správcem zdejší školy. V bouřném zač. XVII. stol. **P**. zmítány byly spory náboženskými. Tak tomu bylo za **Rudolfa II.** (kterému připadly, když se vzdal trůnu, pozůtky z panství pardubického) i za vlády **Matiášovy**. Po bitvě Bělohorské propadli konfiskaci hejtman zdejší, **Břeněk Ježovský z Lub** a královský fojtmistr **Ehrenfried z Berbisdorfu**. **P**, ač většinou nekatolické, stály tou dobou věrně při domě Habsburském. Trpěly v době pobělohorské velice vojskem saským (1622). Protireformaci provedl tu ve třech letech (1625—28) cis. hejtman **Kašp. Celler z Rosenthalu**. R. 1634 poprvé objevili se tu Švédové, vedeni **Stahlhansem**, kterýž shledav město té doby pevností nedobytou, odtáhl. Hůře vedlo se městu za války švédsko-franc., kdy obě předměstí, **Dlouhé** (nyní **Zelené**) a **Bilé**, před vpádem **Banerovým** jsou zbořena za účelem strategickým. **Banēr** obléhal (9. čna 1639) **P**. a hrozně tu rádil, tak že v tomto a násled. letech činily »škody, náhrady a outraty voj.« 664.733 kop 34 gr. míš. Nejhůře však zkusilo město při obléhání **Torstensonové** (dne 24. říj. 1645), kdy opět předměstí za účelem zpevnění zbořena byla, a město střelbou po 7 hod. trvajících bylo takřka úplně poboreno. Veliteli cis. hraběti **Strassoldovi** podařilo se města obhájit. Škoda tímto útokem způsobila

bená cenila se na 400 tisíc zl. rýn., náhradou sleven byl městu pivní »tác« na dobu 6 let. — R. 1680 sídlil v zámku zdejším v době moru cis. **Leopold I.** i vydal zde památný patent, jimž robota zmírněna. Sotva město se vzpamatovalo z nehod válečných, přičinilo se o zřízení škol latinských nižších (1728), které byly po deseti letech o 5. a 6. tř. rozšířeny, a město počalo pečovatí o novou budovu. Ale tu opět vpádem Prusů (1741) bylo zdrženo ve snahách osvětých. Zle dařilo se **P**-cům i celé krajině v letech násl. (1742, 1744) i ve válce sedmileté. v době usilování krále **Bedřicha** o země České. **P**. v tom čase utrpěly škody více než za 5 set tisíc. Koncem XVIII. stol. opět zdrženo bylo město v rozvoji svém drahotou a hladem (1771—72) i ranou morovou po té vzniklou a r. 1775 bylo dějištěm vzpoury selské, při níž lid utiskovaný zpustošil zámek. Počátkem pak XIX. stol. opět veliká povodeň (1804) a potom hlad a drahota. i cholera (1831) a později požár zničivší **Zel. předměstí** (1835) zastavovaly pokrok města. Teprve r. 1845, kdy vystavěna dráha státní, přivoděn rozkvět **P**-cům. V ten čas spadá blahodárné působení **dr. J. B. Pichla** a manželky jeho **Marie Čacké**, jakož i inž. **Jana Pernera** († v **P**-cích 12. září 1845). Roku 1848 **dr. Pichl** vydával zde první časopis »Pardubický hlasatel svobody a lidu práva«. Od té doby **P**. pokračovaly. Roku 1850 staly se sídlem kraj. úřadu (do r. 1855). Navštíveny byly však opět novou ranou válkou rakousko-pruskou (1866), kdy byly sídlem král. stanu prus. a utrpěly při průtazích vojska a valcými rekvisicemi více než 300 tisíc zl. škody. Teprve konec min. století nový rozkvět přinesl městu. — Panství pardubické prodáno bylo (1856) ke krytí státní dluhu **Nár. bance**, po té dražbou (1863) úvěr. ústavu a ryt. **Lämlovi**, potom akc. společnosti. Roku 1881 koupil je za 2 mill. zl. **baron Rich. Drasche z Wartinberku**, jemuž dosud náleží. — Z rodáků zdejších uvéstí jest **Jiljího Vr. J a h n a**, bratra jeho **Zdeňka J a h n a** (v. t.), bratry **Ferdinanda, Václava a Jana Diviše Čištěcké** ze Šerlinku, **Jiljího a Vincence J a r o l í m k a**, **Bož. Kunětickou-Vikovou**.

Okr. hejtmanství pardubické (skládající se z okr. pardubického, holického a přeloučského) má 7,9 myriam², 11.388 domů, 92.677 ob., z nich 91.528 Čechů, 1006 Němců, 143 jin. nár. — **Okr. soud pardubický** má 3,4 myriam², 4937 domů, 48.700 obyv., z těch 47.721 Čechů, 916 Němců, 63 jin. nár. (1900).

Fr. K Potěšil.

Pardubičky, ves v Čechách nad **Chrudimkou**, hejtm., okr., fara a pš. **Pardubice**; 27 d., 233 ob. č. (1890), 2tř. škola a fil. kostel sv. **Jiljí** kdysi kostel dominikánského kláštera, zbořeného r. 1421 od husitův.

Pardus z **Hrádku**, odjinud z **Vratkova** nebo z **Horky**, příjmení starožitné rodiny vladcké, jejíž erb byla husí hlava s krkem; psala se snad po vsi **Hrádku** neznámé polohy a **Vratkova** u **Č. Brodu**. **J a n P.** pro-

slul jako válečník v XV. stol., jsa již r. 1432 hejtnanem Tábora. Na jaře r. 1433 porazil Rakušany na Moravě s Bedřichem ze Strážnice, vrhl pak do Horního Slezska a odtud územím polským do Uher a prošeďše Spišskem s hojnou kořistí vrátili se do Cech. Hned potom spěchal na pomoc vojsku obléhajícímu Plzeň (v čci). Odtud v čci sám druhý vypraven do Bavor na spíži, ale vračeje se s kořistí podstoupen od Bavorů bojem u Hilkersreuthu (21. září 1433), při čemž jich 1177 bylo pobito, 330 upadlo v zajetí a hejtnané ztratívě všechen povoz, jen s malou částí vyvázli. Událost pobourila tábor husitský tak, že rozjítí drábové vrhli se naň a svázali jej, chtějíce jej jako zrádce nebo jako babu na smrt odsouditi, čemž jen stěží zabráněno. Po hejtnanovi Kroměšínovi převzal hrad Rychmburk s opatstvím podlažickým, v Slezsku měl osazené Otmachov, Němčí a Vrbno, o něž ke konci r. 1434 učinil smlouvu s knížaty slezskými. Statky v Čechách podržel a na duchovní zjednal si majestát 21. září 1436. R. 1436 získal P a Sigmund, načež P. v jeho službách účastnil se v list. 1436 útoku na Hradec Král., záhy však přestoupil na stranu odpůrců císařových a v tom smysle učinil v říjnu r. 1437 nový útok na Hradec. Když pak v listopadu r. 1437 přepadl Litovli, zajat jest od Oломouckých a vydán do Rakous v zajetí, z něhož propuštěn teprv asi r. 1440. R. 1440 přidán k radě hejtnanovi v Chrudimsku, r. 1449 vytáhl proti Koldovi a pak pomáhal při obléhání Kostelce. R. 1450 držel s jednotou Poděbradskou, byl r. 1452 na smně při volení správce zemského a r. 1454 dosáhl potvrzení Rychmburka. Ještě v bojích r. 1468 byl činný. Z téhož roku J a n H r á d e k z Hrádku držel r. 1494 Radostov. Šk.

Pardžanja, stind. b ů h d e š t ě. Vědské hymny velebí jeho činnost. počínající se bouří a přecházející v žirný dešť. V rituále ind. nemá velkého významu, později skoro zaniká a jméno P. znamená prostě »oblak, dešť« a p.

Pare, v řeči kancelářské stejnopis.

Pare, hornatina v Německé Vých. Africe na j. od Kilima Ndzara, od něhož oddělena jest Kilima-Ndzarskou sníženinou, prostírá se mezi 3° 30' až 4° 30' j. š. v délce 130 km a šířce 15 km, jsouc ohraničena na z. i na v. stepi. P. rozděleno jest širokými údoly ve 3 části, z nichž největší a nejvíce zavlažena jest část jižní, pokrytá hustým pralesem a vysoká do 2070 m. K v. svažuje se hornatina mírně, kdežto k z. spadá příkře, převládající hornina jest krystalinická břidlice. Severní její okraj obtéká ř. Pangani, protékající zde rozsáhlou bařinou a přijímající s j. ř. Mkomasi, jdoucí rovněž několika močály. Krajina na úpatí jest stepní a neúrodná, avšak výše daří se banány, bataty, maniok, cukrová třtina, boby a kukuřice. Obyvatelé hornatiny, zvaní Vapare, jsou Bantuové pomešeni s Masáji, bydlí v roztroušených dvorcích, provozující orbu a chov dobytka, na s. pak

i zpracovávání železa, jsou pracovití, avšak málo bojovní a trpí častými nájezdy Masájů. R. 1889 prošel severní část' kraje Meyer, r. 1890 pak prozkoumal jej celý Baumann. — Srv. Baumann, Usambara (Berl., 1891). Tšr.

Paré, franc., o z d o b e n ý. *Bal p., théâtre p.*, slavnostní ples, divadelní představení.

Paré A m b r o i s e, slavný chirurg franc. (*1509 nebo 1510 v Bourg-Hersentu u Lavalu — †1590 v Paříži). Vyučil se ranhojičtství v Lavalu a v Paříži, zvláště v nemocnici Hôtel-Dieu, a od svého 19. roku počínaje účastnil se všech válečných výprav té doby jako ranlékař ve vojsku francouzském. V přestávkách mezi jednotlivými výpravami válečnými zdokonaloval zkušenosti, nabyté v poli, podrobnějším studiem na univerzitě pařížské, jmenovitě u J. Duboise (Sylvia). Výsledky tohoto vytrvalého studia jeví se zejména také na jeho spisech, jež v prvém období trpí nedokonalou formou, v pozdější však vynikají slohem namnoze klassickým. R. 1554 přijat byl s velikou ctí do chirurgické kolleje Kosmovy a r. 1563 stal se prvním chirurgem i komorníkem krále Karla IX. Byl muž povahy znamenité a veliký reformátor chirurgie. Způsobil zejména obrat v ošetřování ran, zvláště střelných, a dobyl si veliké zásluhy o zdokonalení a rozšíření amputací, podvazování cev proti dosavadnímu stavení krve žehadly a rozmanitými léky stavicimi, o zdokonalení plastických operací a j. v. Proti dosavadnímu zvyku psal P. svoje díla francouzsky s výslovným úmyslem, aby mohl francouzským chirurgům sdělit vše pro jejich povolání potřebné v jazyku domácím. Z jeho děl bud'tež uvedeny: *La méthode de traicter les playes faictes par harquebuses et autres bastons a feu* etc. (Pař., 1545 a 1552); *Traité de la peste, de la petite vérolle et rougeolle* etc. (t., 1568 a 1597); *Cinq livres de chirurgie* (t., 1572) a j. v. Souborná vydání a rozmanité překlady pořízeny byly od r. 1575 častěji; posléze byla veškerá díla P-ova vydána r. 1840 a 1841 Malgaignem ve 3 sv.

Paredes de Nava, město ve špan. prov. Palencia a v okresu Frechilla, na průplavu de Campos a na trati Palencia-Leon, má 4626 ob., velikou prádelnu vlny a jirchářství. P. jest rodištěm sochaře Berruguete a bylo ve středověku samostatným hrabstvem. Tšr.

Pareďly (*Paredl*), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Most, fara Čouš; 35 d., 54 ob. č., 199 n. (1890); nadační statek (212,55 ha půdy) se zámkem a dvorem náleží náboženskému fondu, jemuž se dostal po zrušení kostela sv. Anny v Mostě r. 1785.

Pareira viz Cissampelos.

de **Pareja** [parecha] J u a n, malíř špan. (*ok. 1606 v Seville — †1670 v Madridě). Zván byl také el Esclavo, ježto jeho rodiče, původu maurského, byli otroky a on sám byl bud' zakoupen anebo zděděn od Velasqueza, jemuž sloužil jako rozřtač barev. Vedle toho sám pokoušel se v malířství, avšak potají, poněvadž otrokům nebylo do-

voleno provozovati svobodné umění. Na domluvu krále Filipa IV., který při jedné z častých svých návštěv atelieru Velasquezova objevil obraz P-juv, Velasquez propustil svého otoka, který potom stal se žákem svého pána, jemuž ostatek sloužil tak jako prve, až do smrti. P. maloval četné obrazy, zvl. podobizny, ve způsobě svého mistra (nebo dokonce kopie jeho podobizen) tak, že bylo dosti nesnadno rozeznati práce obou. Jediný obraz bezpečně P-juv jest *Povolání sv. Matouše k apoštolství* v museu Prado v Madridě, z r. 1661. Vedle toho uvádějí se jakožto práce P-jovy: *Křest Kristův* (v kost. sv. Trojice v Toledě); *Sv. Jan Ev., Sv. Oronius a Madonna de Guadelupe* (u rekollektů v Madridě).

Pareng viz Paringulské hory.

Parenchym, parenchymatické pletivo, viz Pletivo rostl.

Pařeniště je vedle skleníku nejdůležitější pomůckou k pěstování rostlin. Obvyčejně bývá to asi na 50 cm prohloubená prostor, zapažená prkny v šířce oken, na ně do drážek položených. Délka pažení může býti libovolná, šířka však nemá nikdy přesahovati 1,50 m, ježto by ztěžovala práci. Pro lepší vzrůst rostlin dává se do zpodu vrstva čerstvého koňského hnoje a na tu teprve vlastní prst'. Aby p. nevychladlo, obkládá se vrstvou téhož hnoje. P. slouží k setí i odchovávaní květin i zelenin. Má-li sloužiti též k přezimování rostlin, prohlubuje se ještě více a po případě se i stěny z cihel vyzdvíhají — takové bývá označováno jako p. zimní — a kryje se kromě oken ještě slamenou rohoží a prkny. Za normální šíře stanoven rozměr 1,40 m a dle toho zhotovují se také v továrnách pařeništní okna buď ze dřeva neb železa. *Fln.*

Parentalie nebo parentatio, slavnosti mrtvých v Římě, konány soukromě a veřejně v měsíci únoru, kdy zakončeny slavností Feralii (v. t.). *kik.*

Parentela (něm. *Magschaft*) označovala v právu germ. původně veškeré příbuzenstvo, pocházející od společného předka. O blízkosti pak příbuzenstva rozhodovala vzdálenost od předka toho, kteráž se vyjadřovala obrazně vzdáleností končetin těla lidského od lidských prsou (*Busen*). Souhrn tedy osob, od společného předka stejné daleko vzdálených, označován výrazem *po k o l e n í*, jako všech, z téhož kolena (*Knie, geniculum*) pocházejících. Tvoří tudíž rodiče s dětmi pokolení první, dědové s potomky svými pokolení druhé atd. Má-li se pak vyjadřiti příbuzenství mezi dvěma osobami, počítá se k onomu kolenu, ve kterém se ony se společným předkem svým stýkají, na př. synovec se strýcem svým v kolenu společného jejich děda. Tento způsob určování příbuzenstva přijala z práva německého i církev a vlivem jejím zachovala se tedy t. zv. komputace německá v právu církevním, zejm. při určování překážek manželství, ze svazku příbuzenského pocházejících.

P-ly či pokolení tvoří též základ pro poměry, v jakémž příbuzní nastupují v pozůstatost zemědělského; řád přirozené posloupnosti dědičké jest tudíž t. zv. řádem parentelním, podle kterého zvání jsou v první řadě děti a jejich potomci, v druhé otec a matka pozůstatitelova, i jeho bratři a sestry s potomky svými atd. (srv. rak. obč. zák. § 731; obč. zák. něm. §§ 1924 sl.). Srv. obzvl. Brunner, Sippe und Wergeld (v »Ztschft d. Savignystift. Germ. Abth.« III. str. 1 sl.). -l.

Parentese (řec.), vložka, vstavka, slovo nebo skupina slov, vložená do věty, s níž netvoří jednoty grammatické a přerušuje sled myšlenek poznámkou smyslu odlišného nebo samostatného, na př.: Má Duše churavá nežím, co věčně a tesklivě pláče, mi řekla za jarní noci (byl svátek květin a stromů): »Jdu odprosit nepřátele...« (A. Sova.) P. znamená též závorku ( ) [ ] ; místo těchto znamének užívá se též pomlček — — .

Parenzo viz Poreč.

Parapa-Rosa de Boyesku Euphrosyne, zpěvačka angl. (*1836 v Edinburce-†1874 v Londýně). Byla dcera rumunského barona Georgiada de Boyesku a zpěvačky Alžb. Séguinové a ve zpěvu žákyní své matky. Debutovala na Maltě r. 1855 v Sonnambule a zpívala pak v čelnějších městech italských, španělských a portugalských, všude setkávajíc se s velikým úspěchem nejen pro svůj libezný soprán, ale také pro svoje umění herecké. R. 1857 vystoupila v Londýně a provdávši se (po druhé) za houslistu Karla Rosu založila v New Yorku »P. — R. english Opera Company«, která měla veliký vliv na rozvoj hudby v Americe.

Parere (ital. z franc. *parère*), dobré zdání, posudek.

Parergon (řec.), vedlejší věc, odtud: dodatek, doplněk. Často užívá se výrazu toho (zejm. v plurálu: *p-ga*) v titulech vědeckých spisů, obsahujících drobnější příspěvky.

Paresis (řec.), obrna nedokonalá, viz Obrna.

Par et impar (lat.), sudá-lichá.

Par excellence [ekseláns], po výtce, v pravém slova smyslu, hlavně, zvláště, především.

Par exprès [ekspr], viz Exprès.

Pařezí (*Theresiendorf*, víska v Čechách, hejtm. a okr. Sušice, fara a pš. Petrovice u Sušice; 8 d., 63 ob. č. (1890), popl. dvůr.

Pařezina (chybně »nízký les«), lesní porost neb lesina lupenatého stromoví, vyrostlého z výhonů pařezových a od kořenů. *črn.*

Pařezinné (pařezové) hospodářství, způsob lesního hospodářství, jehož účelem jest vypěstovati slabší stromoví (nejvíce dubové loupenci, poskytující tříslovinu), které vzrůstá z výhonů pařezových a od kořenů a zmlazuje se nejčastěji v obmýtnosti 20- až 25leté. *črn.*

Pařezné, poplatek neb dávka při prodeji dříví, zejména stromů na stojaté (nesporážených) nebo při dražebním prodeji pařezů nevydobytych. *črn.*

Pařezov: 1) P. Nový (*Neu-Parisau*), ves v Čechách, hejtm. Horš. Tyn, okr. Ronšperk, fara Meclov, pš. Kleneč; 30 d., 227 ob. n. (1890). Ves založena r. 1788. — 2) P. Starý (*Alt — P.*), ves t.; 18 d., 130 ob. n. (1890), tkalcovství.

Pařezovice, osada na Moravě, hejtm. a okr. Vyskov, fara Topolany, pš. Rychtářov; 36 d., 221 ob. č. (1890).

Pařezy i Pařezí: 1) P., viska v Čechách, hejtm. Benešov, okr. a pš. Vlašim, fara Chotýšany; 8 d., 56 ob. č. (1890). — 2) P., viska t., hejtm. a okr. Třeboň, fara Lutová, pš. Chlumec u Třeboň; 14 d., 74 ob. c. (1890).

Parforsní honba, více pouhý sport než myslivecký lov; pronásledování jednotlivého kusu zvěře jelení, daňčí, černé anebo lišek, zajícův a j. tak dlouho, až zvěře klesne nebo jest staveno psy. P. h. koná se obyčejně v jeseni tam, kde území hodí se jízde koňmo. Zvíře k tomu účelu lapené byvá v bedně přivezeno na určené místo a vypustí se tu k pronásledování; lišky a zajáci bývají vyhledáni v též honbišti, někdy i jelen. Za zvířetem vypustí se láje (tlupa) psů. Četná společnost lovecká následuje pak láji koňmo. Počátek honu oslavuje se troubením zvláštní fanfary a sledování nepřerušené ohlašuje se fanfaro »d o b r é h o h o n u«. Bylo-li zvíře uhnáno tak, že klesne, neb je-li psy staveno, shromáždí se lovci u něho a některý z nich je buď dostřelí anebo zárazem usmrtí. Ostatní lovci stojíce kolem svléknou rukavice s pravých rukou, povytáhnou tesáky z pochví a zvolají »Halali!« Zatroubením fanfár »Halali!« a »La mort!« oslaví se ukončení honu. Lovci ozdobí pak své klobouky zelenými větvičkami, přípnou běhy ulovené zvěře k sedlům a za hlučného troubení na »lesnice« vracejí se s lovou. črn.

Parfum [-fön], franc., v o ň a v k a; parfu merie [-fymri], v o ň a v k a ř s t v í.

Parfuss viz B o s o n o h y.

⊗ **Parga**, město v tur. vilájetu janinském v Epiru na bř. Jaderského moře naproti ostrovu Paxos na skále uprostřed krásné a úrodné krajiny, má do 5000 ob., tvrz a 2 přístavy, při západním z nich jest na předhoří proslulý klášter Spiridion. P. leželo dříve dále k z. na místě starověkého města Toryne, avšak po vpádu Turků do Epiru bylo přeloženo na nynější své místo a pod ochranou Benátek vzdorovalo s úspěchem nájezdům tureckým. R. 1797 bylo obsazeno na krátko Francouzi, později ucházelo se marně o přivtělení k republice Iónských ostrovů, r. 1814 obsadili je Angličané, kteří r. 1819 vydali je janinskému pašovi Alímu, od něhož r. 1820 upadlo do rukou Turecka, načež velká část obyvatelů vystěhovala se na Iónské ostrovy. Tšr.

Pargasit viz A m f i b o l.

Parhelský kruh, kruh procházející sluncem; viz K o l a.

Parhélios (řec.) viz P a s l u n c e.

Parchen, far. ves v Čechách, hejtm. Děčín, okr. Čes. Kamenice; 86 d., 558 ob. n.

(1890), kostel sv. Vavřince z r. 1780, 3ř. šk., pš., spořit. a zálož. spolek, sklárství a nedaleko lázně »Saubad«.

Parchim, město ve velkovodství Mecklenbursko-zvěřínském, na ř. Eldě, stanice žel. trati Nový Brandenburg — P.-Ludwigslust, má s vojenskou posádkou 10.268 ob. (1895); dva evangel. kostely (ze XIII. a XIV. stol.), gymnasium, realku, několik peněžních ústavů a bank. Průmysl zastupují továrny na papír, cellulosu, kávové náhražky, sukna, tabák a doutníky, prádelna, několik mlýnův a pil, koželužství, pivovar, lihovar, olejna, mlékařství, rybařství, dobytčí a obilní trhy; asi 2 km od města lázně se želez. prameny. P. je rodištěm maršálka hr. Moltke. P. je staré město, r. 1218 obdrželo právo lubecké.

Parí viz A l p a r i.

Paria viz P a r i o v é.

Paria, poloostrov vybihající na východním konci severního pobřeží jihoamerické republiky Venezuely, uzavírá s ostrovem Trinidadem z á l i v P a r i j s k ý, který souvisí s mořem na s. průtokem Boca de Dragos a na j. Boca de Soldado, jest propstoupen východními výběžky pobřežních horstev venezuelských, která tvoří zde nejseverovýchodnější mys Jižní Ameriky, Punta Penas nebo Cabo de P., a přechazejí na ostrov Trinidad. Tšr.

Pariana, planetoida (1892 (Q) objevená 28. list. 1892 Charloisem v Nizze. Průměrná jasnost v opozici 12,0. Průměr v km 42. Označení (547) . Gs.

Paridae viz S ý k o r y.

Parietální (z lat.), t e m e n n í.

Parietaria L., d r n a v e c (něm. *Glas-* nebo *Wandkraut*), rostlinný rod čeledi kopřivovitých (*Urticaceae*). V Čechách, na Moravě a ve Slezsku zdomácnělý druh *P. officinalis* L., d. l é k a ř s k ý nebo b o u c h a v e c, roste sem a tam v křovištích, rumišťích a na zdech. Jest to bylina nežahavá, jejíž lodyha jest přímá, jednoduchá nebo krátkovětvná. Listy jsou vejčito podlouhlé, k oběma koncům zúžené, celokrajné a bradavčité tečkované. Květy mnohomanželné, obojaké a samíci s okvětím 4dílným, se 4 tyčinkami zpružně z okvěti poupě se vymršťujícími. Samičí květy trubkovité mají okraj 4zubý. Okvěti obojakých květů jest zdělí tyčinek, asi zdělí listenův obalních okolo úžlabního květenství. Čnělka jest krátká s bliznou kropačkovitou. Kvete od čna do srpna. Dříve používalo se ho v lékařství. Vm.

de **Parieu** [parjō] Marie Louis Pierre Félix Esquiro, státník a učenc franc. (* 1815 v Aurillaku — † 1893). Byl advokátem v Riomu (1841), členem ústavodárného shromáždění (1848), kdež stál při mírných republikánech levice; zvolen byv do shromáždění zákonodárného, stal se ministrem vyučování (1849—51) a působil tu reakcionářsky ve prospěch kléru. Po státním převratu byl předsedou finančního odboru státní rady a v l. 1855—70 místopředsedou. Za

ministerstva Ollivierova byl ministrpraesidentem státní rady a v l. 1876—85 senátorem za Cantal. Působil též ve prospěch jednoty měrné a měnové ve smyslu měny zlaté. Vědecké práce jeho jsou: *Etudes historiques et critiques sur les actions possessoires* (1850); *Histoire des impôts généraux sur la propriété et le revenu* (1856); *Traité des impôts en France et à l'étranger* (2. vyd. 1866—67, 4 sv.); *Principes de la science politique* (1870; 2. vyd. 1875); *La politique monétaire en France et en Allemagne* (1872); *Essai sur la statistique agricole du département du Cantal* (4. vyd. 1875); *Histoire de Gustave Adolphe, roi de Suède* (1875).

Parifikát. Podle § 1. hlavního zákona o daní pozemkové ze dne 24. květ. 1869 ř. z. č. 88 platí se daň pozemková nejen z půdy, vzdělávané skutečně k účelům zemědělským, nýbrž i z půdy, která se k týmž účelům vzdělávatí může, třeba se tak nedělo skutečně. Taková, k účelům zemědělským nevzdělávaná, avšak daní pozemkové podrobená půda nazývá se **p.-tem č. p. d. o. u. p. a. r. i. f. i. k. a. č. n. i.** Podle § 16. cit. zák. počítají se v půdu parifikační: Doly rašenné, písčivé, křemelové a slínové, rašelínové, hliniště, místa ke skládání a provozování řemeslné práce, stoky soukromé, břehy, meze, stromořadí, cesty soukromé, území železnic, lomy kamenné a v dolech taková místa, jichž se užívá za štoly, šachty, nádržky atd. Při zdanění půdy parifikační platí podle § 29. cit. zák. pravidlo, že půda tato klade se do tříd tarifových dle pozemků vedlejších neb jí obkličujících. Staveniště, na nichž nejsou stavení, kladou se co do zdanění na roveň půdě parifikační.

Pariglin viz Smilax.

Parík V á c l a v, vlastenec český (* 8. ún. 1839 v Libuni — † 9. pros. 1901 v Třebenicích). Po studiích universitních usadil se jako praktický lékař v Třebenicích, kde působil úspěšně v povolání i jako neohrožený bojovník za práva našeho lidu a starosta města do své smrti. V Třebenicích založil r. 1870 »Občanskou besedu«, r. 1874 »Občanskou záložnu« a krajské museum, v němž chovají se předměty z doby předhistorické až do nejnovější doby z okolí Třebenicka, a měl velikou účast v založení továrny na zužitkování ovoce. Z nepatřného, v germanisaci tonoucího města učinil **P.** město české, pokročilé, jež jest pevnou baštou proti germanisaci deroucí se do středu království. Na konec svého života učinil několik humanitních a dobročinných odkazů.

Parikia, hl. město řeckého ostrova Paros, leží na jeho sev.-záp. pobřeží, má 2338 obyv., malý přístav, kostel a zámek, obě s bohatým antickým sloupovím. *Tšr.*

Parilie viz Pales.

Parima: 1) **P.** nebo **Branco**, řeka v brazilské Guayaně, veliký levý přítok Ria Negra, nazývá se v horním toku, směřujícím od z. k v., **Rio P.** dle pohoří t. jm., v němž vzniká, a v dolním toku, obráceném od s.

k j., **Rio Branco**, t. j. bílá řeka. Prameny její leží blízko pramenův Orinoka na 2° 30, sev. š., kdežto druhá větev, dlouhá 150 km, stéká pode jménem Avarihuta s jihových. cípu Siery Parimy. Po stoku obou pramenů **P.** teče k v. v četných oklikách a v délce 450 km až k močálům Macuxiským, potom obrací se k jihu a ústí po toku dlouhém 1050 km do Ria Negra na 1° 20' j. š. Hlavní přítoky jsou Anaua a Cratirimani. *Tšr.*

2) **P.** nebo **Parime**, starší název celého horského systému **Guayanaského** v Jižní Americe mezi Orinokem na z. a s., rovinami Amazonského úvalu na j. a Essequibem na v., kdežto v užším smyslu označují se jménem Sierra de **P.** jen nejvyšší pásma tohoto systému v jihozáp. jeho části, které dosahují výše 2508 m v Sierré Maraguaca a v nichž hledána báječná země zlata, Eldorado. *Tšr.*

Parinarium Aubl., z k a m e n ě l o š, rod rostlin růžokvětých z podřel. zlatoplodovitých (*Chrysobalaneae*), obsahující stromy tropické s větvemi huňatými, s listy na rubu aksamitovými, s květy bílými v chocholicích n. hroznech a s peckovicemi až zvíci husího vejce, jejichž dužnatá rubina požívá u tuzemcův menší obliby nežli sladká a chutná jejich semena. Pecka jest velmi tvrdá, 2pouzdrá a 2semená. V Guayaně roste **P. campestre** Aubl., z. d r o b n o p l o d ý, ve franc. Guayaně tvoří lesy **P. montanum** Aubl., z. h r u b o p l o d ý, v Sierra Leoně daří se na vrších **P. excelsum** Sab., z. z t e p i l ý, a v Senegalsku **P. senegalense** Perrott., z. t u p o l i s t ý. *Děd.*

Paringulské hory, také **Pareng** a **Barengu** zvané, tvoří mohutný horský uzel v transylvánských Alpách na západním pomězi sedmihradsko-rumunském; rozprostírají se mezi pohoří Vulkánským ve třech řetězích až k hořenímu toku Mühlbachu, který je dělí od hor Cibínských. Sklánějí se na sev. pozvolně k středohoří Sebešelskému a na sz. srážně ke kotlině Petrošenské, vysílají četné výběžky k valašské nížině a dostupují největší výše v horách: Verfu mundri 2520 m, Priszlop 2512 m, Karsia 2407 m, Szlevei neb Szklevoi, na jehož jihovýchodním úbočí v divoké skalnaté kotlině leží několik krásných jezer alpských — mořských ok — 2334 m, Piatra Tajata 2292 m, Koasza lui Rusz 2247 m, pěticvrcholový Pareng nebo Paringul 2076 m a j. Prahory, z nichž **P. h.** se skládají, jsou větraním na povrchu hluboko rozsedlé a údolí i mírnější svahy místy hustě pokryty obrovskými troskami kamennými; v severních částech vyskytují se lože hadce. V nižších polohách jsou hory porostlé hustými lesy bukovými, ve vyšších jedlovými; ovčí pastviny jdou až do výše 2300 m. Medvěd, vlk i divoký kanec jsou předmětem velikých podzimních lovů; také kamzík, tetřev, trtřívek a jeřábek jsou hledanou zvěří. *Dkl.*

Parini Giuseppe (Antonio Maria Gaetano), básník ital. (* 22. květ. 1729 v osadě Bosisio blíže Milána — † 15. srp. 1799 v Mi-

láně) Pocházel z rodičů poměrně chudých, tak ze ve studiích, která konal na gymnasiu Arcimboldi u otců barnabitův, odkázán byl na malý podíl po újci faráři s matčiny strany a zakusil mnoho tísně již v mladých letech. Brzy po vysvěcení stihla jej těžká choroba, tak že nemohl věnovat se církevní praxi a byl odkázán na malou prebendu sv. Antonina otcův theatinův a na udělování hodin v domech šlechtických (Serbelloni, Borromei, d'Adda). Roku 1752 vydal své první básně, které mu získaly jméno a přivedly jej ve styk s akademii v Itálii tenkrát kvetoucími. Po smrti otcově r. 1759 začala nejtěžší doba v životě P-ho, musil pečovat i o matku a přišel i o malé své beneficium, a jen pilí svou a pomocí rodiny Belgiojosoův uhájil skromné existence. V té trudné době vesel v bližší styky s hrab. Firmianem, jenž byl mistodržícím a získal P-mu přízeň ministra Kaunice, který v duchu doby Josefské přál osvětlným snahám v Lombardsku a vykonal mnoho užitečného pro školství. R. 1769 Firmian udělil P-mu professorskou stolicí výmluvnosti (tenkrát hlavně dějin literatury domácí i literatur cizích) při školách Palatinských. První část jeho veliké satirické básně *Den (Il giorno)* způsobila sensaci po vší Itálii, ač mu způsobila též dosti nepřijemnosti a protivenství. Když školy Palatinské byly zrušeny a přeměněny v universitu »Brera« zvanou, P. byl jmenován profesorem »krásné literatury« (*belle lettere*) v spojení s uměleckou kritikou a domácí filologií a zahájil slavnostně své výklady 6. pros. 1769 přednáškou »o působení krásného písemnictví na pokrok a zdokonalení krásných umění«. Uznání i slávy nabyt brzy, ale jeho poměry finanční byly dosti těsné, měl zprvu pouze 1500lir platu. Odtud částě jeho stesky a prosebné listy k hraběti Firmianovi, který ze všech sil snažil se mu pomoci a nadlehčovatí malými důchody vedlejšími. Při tom vedle prací svého povolání psal řadu ód a menších básní lyrických. Později stal se ředitelem Brery, kde měl i byt zdarma. Účastnil se horlivě při reformách Kaunicových ve školství i národním hospodářství a pomáhal založiti vlasteneckou společnost, již podporovala Marie Terezie udělením ročního důchodu 9000 lir. Vzrůstající choroba a spojená s ní těžkomyslnost činily jej o budoucnost snad až příliš starostlivým, tak že stále, ač marně, žádal za různé uprázdněné prebendy církevní. Zklamání v takových případech obvyklé chmurnou náladu jeho jen zvyšovalo (óda *Pád*), ač dle spravedlnosti doznati dlužno, že měl dosti velkodušných příznivců. kteří mu upřímně přáli (kardinál Durini, Firmian, Kaunice, hraběnka Castiglioni atd.). Po vpádu Francouzův 14. květ. 1796 P. byl povolán do nové rady městské a vyvinul zde v poměrech rozháraných překvapující energii a sílu ducha. Zvláště otázky školské a humanitní měly v něm dobrého zastance a horlitele. Neochabující choroba přiměla jej k tomu, že po restauraci vlády

rakouské vystoupil z rady městské (1799). Zemřel po těžké nemoci (vodnatelnosti). P. byl básník doby přechodní, již de Sanctis právem nazývá »dobou nových ideí a starých lidí«. Odkojen proudy nových myšlenek, jež přiváděla revoluce francouzská, stal se hlasatelem rovnosti a smýšlení ušlechtilé demokratického. Povahou byl ryzí a šlechtetný, štedrý k chudíně a prostý ve styku. Dlouholetý jeho pobyt v rodinách nejprřednějších domův aristokratických podal mu zrcadlo všech zvráceností a neřestí šlechty, které tichou, ač místy jízlivou ironií mrskal ve své veliké satirické básni »Den«. Básník v této originální a směle skladeb stává se vůdcem a ciceronem mladého šlechtice, kterého provází po celý den od jeho probuzení až do noci krok za krokem, líčí jeho mravy a způsoby, udílí mu ironické rady, provází jej k jeho dámě i do společnosti a herny. A vše tónem hladkým, spíš v rukavičkách, ač se za vším plíží jeho ztajený a přece pronikavý smích. Báseň dělí se ve čtyři nestejně oddíly: »Jitro, Poledne, Večer a Noc«, jímž úvodem jest prosou psaná dedikace »Módě«. Psána jest italským blankversem a vyniká pěknými a duchaplnými detaily popisnými a nejednou krásnou časovou epizodkou. Jest pravý a věrný obraz šlechtického života své doby, nejen umělecké arcidílo, nýbrž i kulturní dokument veliké ceny. Básni svou (za živobytí P-ho vyšly pouze první dva díly) t'al P. do živého, čeho dokladem jsou různé parafrase a pokračování jeho myšlenky, které ovšem nedostihují vzoru a právem hned zapadly. Hlavní osten satiry jeho obrací se proti panující módě, která dávala přednost ve všem franciňě a mravům francouzským před domácími, proti zahalečům a darmošlapům z kruhů šlechtických a měšťanských, šlechtu napodobujících, proti zdomácnělému tenkrát nemravu »domáchio přítele« v rodinách (*cicisbeo*), proti kastovnictví každého druhu, proti lichému krasořečnictví a falešné osvětě. Proti tomuto životu vznešených kruhů P. úspěšně staví prostý a užitečný život rolníka a řemeslníka. Ještě ostřeji vyslovil P. své demokratické smýšlení v dialogu prosaického *O šlechtě*, kde líčí, jak náhodou v jednom hrobě se srazí kostra šlechtice s kostrou básníka plebejského původu. Vedle »Dne« zasluhují pozornosti P-ho *Ody* (XXIX kusů), v nichž P. jeví se jako pravý »poeta civile«. Jsou vesměs básně příležitostné, místy dost osobní a didaktické, vzlet básnický není v nich veliký, jsa poután místy strážlivostí a tendencí, ale jádro jejich jest velice ušlechtilé a v pravdě morální. Vysoce zajímavá jest jejich stránka formální. I ta je přechodní v útvaru sloh a v dikci, ale vysoce zajímavá v srovnání s dobou starší a novější. Menší lyrické básně jeho jsou většínou hříčky příležitostné neb anekdotické, ale plny půvabu a svěžesti doby rokokové. I jeho prosa jest jadrná a pružná, plna humánních myšlenek a trefných úsudkův. — Literatura

o **P-m** a díle jeho jest značná, jakož jsou četná vydání jeho děl, zvláště jeho »Dne«. Po smrti jeho vydal Reina druhé dvě části básně »Večer a Noc« a později úplná jeho díla v Miláně r. 1801—04 v šesti svazcích. Mimo to vyšly častěji zvláště jen básně (Florence, 1823) i prosa (Milán, 1821) a v době novější četná bohatě komentovaná vydání »Dne« a »Od« pro potřebu škol (Mazzoni, Giov. de Castro, Costero). Kriticky psali o **P-m** Baretti, Reina, Teza, Carducci, který chystá nový rozbor a výklad jeho ód, a nejnověji Vincenzo Bortolotti (G. P., vita, opere e tempi con documenti inediti e rari) a j. V literatuře české podal první ukázky z **P-ho** Jaroslav Vrchlický ve své anthologii poesie italské: »Tři knihy vlaské lyriky«, kde jsou i některé kusy »Dne«. Větší studii o něm podal do »ČČM.« r. 1900 sv. V. a VI., kam čtenářé odkazujeme. V rukopise chová celý překlad »Dne« a některých ód a veršů drobnějších.

Pariové (z tamilského *Parijan*, *Parijaz*) jsou vlastně příslušníci jistých neárijských a v soudruží árijských Indův nepřijatých kmenů v jižní Indii (asi jako židé, cikáni v Evropě). Hindové všech kast je pokládají za nižší sebe a nepřipouštějí sňatků s nimi, ale neštítí se jich tak, jak ličovali někteří cestovatelé. Jsou ovšem mimo **P-ie** po Indii i rozličné kmeny jiné, mnohem povznesnější. **P.** žijí na venkově většinou v nevolnických službách u rolníků, ve městech všelijak posluhují, zvláště Evropanům. V novější době stěhují se často do ciziny, i do Evropy. **P-iů** vlastních je prý 13 kmenů, mají své zvyky, tradice i namozé své náboženství, a sami chrání kmenovou ryzost svoji od žvlů jiných, vyšších i nižších. V Evropě **P.** nebývají lišeni od jiných sociálně nízkých kmenův indických a slovo *Paria* znamená i vyvrhele, příslušníka nejnižších vrstev vůbec.

Pari passu (lat.), stejným krokem.

Parirovati, z franc.: 1. v šermu odraziti, odvrátiti vlastní zbraní zbraň odpůrcovu. Srv. *Paráda* 1). — 2. Poslouchati rozkazů, býti jich poslušen. *FM*

☉☉**Paris** L., v r a n o v e c, rostlinný rod čeledi lilijovitých (*Liliaceae*), zastoupen toliko jedním druhem *P. quadrifolia* L., v r a n í o k o. U nás, jakož i ve veškeré Evropě roste porůznu v stinných lesích, zvláště v horských. Malá bylinka má lodyhu se 4 (řídce 3—6) listy široce vejčitými nebo eliptičnými, zašpičatělými v přslenu, kteráž se ukončuje toliko jedním květem. Kalich skládá se z kopinatých listků zelených, kdežto korunní plátky jsou šidlovité. Prašníky jsou prodloužením spojidla ošpičatěné. Plod jest bobule černomodrá. Kvete v květ. a čnu. Veškerá rostlina jest jedovatá a byla užívána často v lékařství jako *Solanum furiosum*. *Vm.*

Paris, syn trójského krále Priama a Hekaby, jež prý nosíc ho pod srdcem viděla ve snu hořící pochodeň, hrozcí zapáliti celou Tróji; byl prý proto odložen na horu

Idu, kdež vyživen medvědicí, vyrostl mezi pastýři, sám pasa stáda a milován jsa nymfou *O i n ó n o u*. Jemu svěřily tři bohyně, Héra, Athéné a Afrodité, rozhodnutí svého sporu o krásu, slibující mu pořadem moc, věhlas a nejkrášší ženu; **P.** rozhodl se pro Afroditu. Kdysi v městě pořádaný hry, jejichž cenou určen býk ze stáda **P-idova**, jež **P.** zvláště si oblíbil. I přihlásil se k zápasům sám, přemohl všecky i Hektora, a když za to od vlastních bratrů měl býti zabit, poznán Kassandrou a přijat od rodičův. Návodem Afrodity odeběře se pak do Lakonie, ač ho *Oinóné* varovala. Byv pohoštěn od Menelaa a Dioskurtů, zatím co onen odejel na Krétu a tito zápasili s Afareovci, přiměl *Helenu* (v. t.), by s ním odplula do Tróje; po třech dnech klidné plavby **P.** přivezl si s hojnými poklady do Tróje nejkrásnější ženu, z čehož vzplanula Trójská válka. Když Rekové před Trójou přistáli a po Odysseovi a Menelaovi žádali za vydání Heleny a pokladů, přes námítky Antenorovy **P.** se toimiu vzpřel; tím arcit' nezjednal si ani vděku Trojanův, kteří prý ho nenáviděli, ani obliby u vlastních bratrů, zvláště Hektora, jenž opětovně jej káral z původu války a vytykal zbabělost, kdykoli **P.** z boje couval, aniž dovedl si zachovati lásku Heleny, jež záhy litovala, že se dala Afroditou a spanilostí **P-idovou** svěsti, uznávajíc, že Menelaos byl lepší. Nicméně i **P.** zasahuje mnohdy v průběh boje. Tak ve III. zp. II. na podnět Hektorův sám navrhuje, by válka byla rozhodnuta soubojem jeho a Menelaa. Však když podléhal, Afrodité unesla jej do jeho komnat. **P.** vynikal zejména v lukostřelbě; šípem svým usmrtil *Achilla* (v. t.). Ale sám podlehl šípu *Filoktétovu*. **P.** znamená asi bohatýra vůbec; řeckým překladem jména byl by tedy název *Alexandros*, jak prý zván **P.**, skýtaje ochranu pastýřům. Jest hrdinou naskrze orientálním, jenž podle původní báje vyniká jak v boj, tak v přepychu a lásce. V umění často na vasách a malbách nástěnných vidáme rozsudek **P-idův** a jeho pobyt ve Spartě. *klk.*

Paris [pari], hl. m. franc., viz *Paříž*.

Paris: 1) **P.**, město v kanadské prov. Ontario na ř. Grand, v uzlu několika železničních tratí, má 3094 obyv., četné továrny, čilý obchod a plavbu, minerální prameny a důležité sádrové lomy. — 2) **P.**, město ve Spojených Obcích sev.-amer. ve státě Texasu a hrabství Lamar, v uzlu železnic, má 8254 obyv., továrny na zboží bavlněné a tabák, mlýny, pily, ledárny a rozsáhlý obchod s vlnou, bavlnou, kožemi a hospodářskými stroji. — 3) **P.**, hl. město hrabství Bourbon ve státě Kentucky t., má 4218 obyv., vojenskou školu, proslulou výrobu whisky (*Bourbonwhisky*), obchod s obilím, vlnou, semeny, konopím atd. — 4) **P.**, hl. město hrabství Edgar ve státě Illinoisu t., v uzlu 6 železničních tratí, má 4996 obyv., seminář, veliké továrny, obilní mlýny, rozsáhlé zahradnictví a čilý obchod. *Tšr*

Paris [pari]: 1) **P. Pierre-Adrien**, architekt franc. (* 1747 v Besançonu — † 1819 tamže). Byl žákem král. architekta Trouarda a r. 1768 a 1769 dostalo se mu ceny akademie architektury, r. 1772 stipendia římského, načež několikrát pobýval v Itálii. V l. 1773 až 1788 byl činný v Paříži a stavěl zde mnoho budov veřejných i soukromých. Vynikají z jeho prací hôtel de Chastenoix v ulici Saint-Honoré, pak v Neuchâtelu ve Švýc. radnice a v Orléansu věže katedrály dle plánu Trouardova. R. 1778 jmenován kabinetním kresličem královským a stavitelem hospodářským, ve kterémž úřadě řídil většinu veřejných slavností ve Versailles a v Paříži, zvláště v posledních letech vlády Ludvíka XVI. Po smrti Soufflotově zvolen na jeho místo do akademie. Od r. 1806—17 řídil franc. akademii v Římě. Vydal také *Recueil des dessins et études d'architecture*.

2) **P. Paulin**, učenec franc. (* 1800 v Avenay [Marne] — † 1881 v Paříži). Byl úředníkem v rukopisném oddělení Nár. knihovny pařížské, r. 1837 zvolen členem akademie des inscriptions, r. 1853 povolán po Raynouardovi na Collège de France a přednášel tu o středověkém písemnictví franc. do r. 1872. Z prací mladistvého věku zasluhuje zmínky P-ova *Apologie de l'école romantique* (1824) a překlad děl Byronových (1830—36, 13 sv.). Důležitější jsou však P-ovy práce vědecké, zvl. *Manuscrits français de la bibliothèque du roi* (1836—48, 7 sv.), základ pozdějších prací o literatuře starofrancouzské. Mimo cenná vydání děl starofranc., články v listech vědeckých, překlady ze staršího jazyka (*Aventures de Maître Renard et d'Ysen-grin*, 1861; *Romans de la Table ronde*, 1868 až 1877, 4 sv.) vydány po jeho smrti *Etudes sur François I* (1885, 2 sv.). — Srv. Gaston Paris, *Notice sur P. P.* (Histoire littéraire de la France, sv. 29).

3) **P. Gaston**, syn před., čelný romanista franc. (* 9. srp. 1839 v Avenay). Vzdělal se v Bonnu, Gotinkách a na École des chartes a započal činnost svou studií *Étude sur le rôle de l'accent latin* (1862). R. 1865 předložil jako thesi doktorskou *Histoire poétique de Charlemagne*, r. 1872 povolán na místo otce na Collège de France, kdež působí dosud. V akademii des inscriptions přijat r. 1876, v akad. francouzskou r. 1896 po Pasteurovi. Originalnost P-ova neleží v tom, že uvedl do Francie metodu, jak definitivně ji stanovil Diez, jako spíše v tom, že ovládl ji s obzvláštní přesností a užil ji úspěšně, s výsledky překvapujícími ve studiích jazyko-zpytných a literárně historických: právem romanisté francouzští i cizí uznávají jej mistrem. Z neobyčejně obsáhlé jeho činnosti spisovatelské uvádíme tato díla: *La vie de saint Alexis* (1872, s Pannierem), vzor erudice kritické, smérodatné dílo ve filologii čisté, jako uvedená *Histoire poétique* v oboru dějin písemnictví; *Le juif errant* (1880); *La littérature française au moyen âge* (1888; 2. vyd. 1890); pak soubory statí publikova-

ných porůznu: *La poésie du moyen âge* (I., 1885; II., 1895), *Penseurs et poètes* (1896) a *Poèmes et légendes du moyen âge* (1900); *François Villon* (1901). Vydal: *Chansons du XVe siècle* (1875) a jiná díla v Sociétés des anciens textes; *Aucassin et Nicolette* (1878); *Vie de saint Gilles* (1881); *Extraits de la chanson de Roland* (5. vyd. 1896); *Chrestomathie du moyen âge* (s Langloisem, 1897) a mn. j. K tomu druží se velmi hojná pojednání v časopisech, zvl. v »Romanii«, již vydává od r. 1873 s P. Meyerem, a v »Journal des savants«. P. je také čelným spolupracovníkem při vydáv. *Histoire littéraire de la France*. Z překladů jeho uvádíme převod Diezovy mluvnice do francouzštiny (1872) a z překl. děl starofranc. zvl. *Huon de Bordeaux* (1900, s ilustr. Oraziho).

Parisan, vsi v Čechách, viz Pařezov.

Parish [péřiš], angl. farní osada, far-nost, viz Britannie Veliká, ústava, 695 a.

Parish [péřiš], kupecká rodina pocházející z Hamburku, od r. 1815, kdy Jan P. koupil panství žamberské, usedlá v Čechách. Syn Janův Richard (* 1774 — † 1858 v Žamberce) přejav (1840) panství žamberské, zařídil na zámku soukromou hvězdárnu, na níž povolal šlesvického hvězdáře Theodora Brorsena (v. t.); vedle toho zdržoval se u něho výborný hodinář a výrobce chronometrů Nicolaus, rodák žamberský. Z téhož rodu pochází nynější majetník Oskar P. (* 1864 ve Virpurce); studoval na univerzitě v Lausanne a Lipsku, r. 1894 přejal správu svých statků, r. 1895 zvolen poslancem za velkostatek konservativní na sněm zemský, r. 1896 na radu říš., kde se hlásí ke straně konservativní. R. 1899 povýšen do stavu baron. s přídomkem von Senftenberg. Náleží mu též Brandýs n. O. Chotí jeho jest bar. Wiederspervoga.

Parish-Alvars [péřiš-] Elie, angl. virtuos na harfu (* 1808 ve West-Teignmouth v Anglii z rod. židovské — † 1849 ve Vídni). Uměleckými cestami po Evropě i Orientě dobyl si pověsti světové, načež r. 1847 usadil se ve Vídni, kde byl jmenován cis. komor. virtuosem. Jakožto skladatel obohatil nejen literaturu svého nástroje, nýbrž došel uznání i zdařilými díly orchestrovými. Virtuositu svou na harfě osvědčil mimo jiné také tím, že pro nástroj ten převédl díla klavírní: Chopinovy etudy, Beethovenovy koncerty atd.

Parish council [péřiš kaunsil], podle Local Government Actu v Anglii r. 1894 zřízená obecní rada, jejíž činnost týká se opatrování dělnických obydlí, drobných pozemků pro dělníky, zřizování veřejných koupelí, knihoven a p.

Parisienne [-zjen], t. j. »pařížská«, jest širší název rozličných věcí. Tak sluje na př.: Delavigneova hymna svobody *Peuple français, peuple des braves* na oslavu revoluce červencové z r. 1830, v knihtiskárnách druh pisma, elegantní dvoukolový povoz, pařížský omnibus, jemné dámské střevíčky do plesu, parisky zvané, atd. Ppp.

Parisii, keltský kmen v Gallii Lugdunské. Hl. město jejich bylo Lucotitia č. Lutetia (Paříž).

Parisius: 1) P. (také Parisiensis) Matthaeus viz Matthaeus Parisiensis.

2) P. L u d o l f, politik a spisovatel něm. (* 1827 — † 1900). Studoval práva, stal se okresním sudím v Gardelegenu (1858) a zbaven byv místa pro účast na agitacích politických, odebral se do Berlína, kdež byl činný politicky i žurnalisticky (vyd. »Der Volksfreund« [1868—72] a r. 1882—91 byl v redakci časopisu »Der Reichsfreund«). V pruské sněmovně zasedal v l. 1861—66, v říš. sněmu 1867—87. Známal útokem na reakcionářského ministra kultu Jindř. v. Mühlera v brošure *Ein preuss. Kultusminister, der seinen Beruf verfehlt hat* (15. vyd., Lipsko, 1871), kdež narážel na Mühlеровu píseň z mladších let (Grad' aus dem Wirtshaus nun komm' ich heraus), a ve spisku *Exzellenz, warum so missvergnüft?* (5. vyd., t., t. r). Mimo to napsal: *Kommentar zum preuss. Genossenschaftsgesetz* (1867); *Kommentar z. norddeutschen Genossenschaftsgesetz* (1868); *Die Genossenschaftsgesetze im Deutschen Reich* (1876); *Deutschlands polit. Parteien und das Ministerium Bismarck* (1878); životopis *Leop. Freiherr von Hoverbeck* (1897 až 1900, 3 sv.); romány: *Pficht u. Schuldigkeit* (1871); *Im Wald und auf der Heide* (1876); *Deutsche Volkslieder* (1879); s malířem H. Dietrichsem *Bilder aus der Altmark* (1882—84) a j.

Paříště viz Pařeniště.

Parita (z lat.), rovnost, rovnoprávnost.

Pařízek, ves v Čechách, hejtm. Jičín, okr. Sobotka, fara a pš. Mladějov; 16 d., 81 obyv. č. (1890), panská vila.

Pařízek: 1) P. A l e š V i n c e n c, spisov. paedagogický doby osvícenské (* 10. listop. 1748 v Praze — † 15. dub. 1822 t.). Vyrůstaje od mládí v klášteře dominikánském, kde dostalo se mu také prvního vzdělání a cvičení v hudbě, vstoupil r. 1765 do řádu dominikánského a vystudoval v něm filosofii a teologii v Brně a Praze, kde posvěcen r. 1772 na kněze a nabyt také doktorát filosofie, k němuž později získal i doktorát theologie. Působiv krátce jako kazatel v Praze a jako katecheta na řádové škole v Jabloněm, povolán za katechetu do Prahy, kde získal si záhy jako paedagog takovou pověst, že již r. 1780 přeložen na vzornou německou školu malostranskou, založenou Kindermannem, kde přičinil se o čes. výklady pro katechety a úřadu svému s takovou horlivostí se věnoval, že až ochuravěl. Pozdraviv se ustanoven r. 1783 ředitelem nové normální školy v Klatovech, kterou rychle povznesl, načež vyznamenán byv titulem notáře biskupa budějovického, povolán Kindermannem jako »nejhodnější ze soudobých paedagogů« za ředitele vzorné školy malostranské, na niž působil úspěšně až do smrti. P. byl a zůstal věrným odhovancem doby jo-

sefinské. V duchu jejím všestranně jsa vzdělán a smýšlení humanního pečoval neúnavně o povznesení školství v Čechách, o něž získal si značných zásluh, uznávaných u nás i v cizině. V duchu téhož josefinismu zůstal však také byrokratem, celkem chladným k národním snahám českých vlastencův-buditelů, kteří usilovali o probuzení národního vědomí a šíření češtiny. Ač v mládí býval přítelem Peclla, Procházky, Krameriuse, bylo potřetí teprve vládního dekretu ve prospěch češtiny (1816), aby P. pomyslel, že i na obecných a normálních školách třeba věnovati péči českému jazyku. Proto se strany české dostávalo se mu častých výtek (od Jungmanna), kdežto úředně skvěle vyznamenávan. Týž osvícenský ráz má také dosti hojná literární činnost P-zkova, vykazující četné spisy paedagogické a nábožně poučné, původní i přeložené, české i německé. Z českých jsou významnější: *Pravidla české dobro-pisemnosti*, praktickými příklady vysvětlená pro učitele čes. škol (Praha, 1813 a pak ještě třikrát), složená docela dle zásad bratrských a později vydávaná se zřejmou tendencí proti novotám Hankovým; *O pravém způsobu cvičení mládeže* (t., 1797), výtah z pěkného němec. spisu P-zkova; *O svobodě rovnosti městské, jaká jest a co z ní pochází mezi Francouzi* (t., 1793); *Bibliká vyprávění nynějších příběhů* (t., 1814); *Výklad na nedělní a sváteční evangelia* (t., 1788 sl., 3 d., také německy); *Obraz dokonalého učitele* (Král. Hradec, 1822, překlad němec. spisu P-zkova z r. 1808, porizený F. A. Vackem) a j. Kromě toho přispíval do Nejedlého »Hlasatele« (*O pravém vychování dítek*) a do Hromádkových »Prvotin« (*O povaze národu českého a l. drobnostmi*); od r. 1816—21 P. redigoval časopis »Der Schulfreund Böhmens«, do něhož r. 1817 napsal zajímavé *Myšlenky a pokyny, aby zaveden byl a šířen jazyk český v německých obecných školách v Čechách*, ale »nikoli na úkor němčiny, nýbrž aby s ní sestersky se spojil, by tím oba jazyky u mládeže zobecněly k nejlepšímu zdaru veškerého obyvateľstva«. Vedle školy a literatury P. zanášel se s oblibou také hudbou, malbou, kreslením, rytím a sbíráním mincí; sbírku svou odkázal Museu. Život a činnost P-zkova pěkně vypsál V. Kryšpin v »Paedagogiu«, 1882.

Hs

2) P. J o s e f, spisovatel český (* 1778 v Týně n. V. — † 30. čce 1864 v Praze ve všeobecné nemocnici). Vystudovav gymnasium zanášel se hudbou a vyučoval v mnoha rodinách šlechtických i měšťanských hře na piano, housle a jiné hudební nástroje. Kromě hudby P. vyznal se však také v mnoha jiných oborech. Přispíval literárními drobnostmi do »Květůk«, »Včelý«, »Šotka« (pod jm. J. P. V l t a v o t ý n s k ý), byl vyhlášeným krasopiscem, kreslířem, malířem, hotovil drobné dřevěné sošky a v posledních letech svého trochu podivinského života, když smrti pozbyl choti a sestry, robil nejrozmanitější věci od obyčejného kuchyňského ná-

radí až k umělým nástrojům hudebním. Při tom žil v úplné odloučenosti a často v trapné bídě, již mírnily podpory jmenovitě hraběte Lützowa a Vratislava. O této činnosti P-zkové nejzajímavější jest zpráva, že P. »za času Han-kových zabýval se mnoho v Museu, kde zvláštní pilíř dopisoval porušené staré rukopisy, vylepšoval a doplňoval kresby a vady starých knéh velmi uměle a téměř k nepoznání s neobvyčejnou způsobilostí, jejížto pochod co tajemství s sebou do hrobu vzal, neb uměl pismenka stará a staré kresby nápodobňovati s takovou zručností, že někdy by byl nepoznal, co přidal a co doplnil od daného mu vzoru« (Hanus v Nauč. Slovníku). Srv. »Presse« 1864 č. 212; »Wiener Zeitung« 1864 č. 190.

Pařízek z Pařížku, příjmení staročeské rodiny vladkycké, jež měla na štítě červenou a bílou šachovnici a psala se po vsi Pařízku u Sobotky. První z toho rodu přip. se r. 1484 Oldřich a r. 1485 Prokop. Ctibor Čeněk a Oldřich, synové jednoho z nich nabyli r. 1509 zboží Sionského a Oldřich kromě toho před r. 1517 Radboře a později Suchdola (†1529—30). Jan, syn Oldřichův, držel po otci Suchdol a Sion; tento prodal r. 1535, r. 1537 Švabínov a asi v ty časy Janovičky (†j. 1542). Bratr jeho Václav seděl s ním na Suchdole a přečkal ho; r. 1542 prodal Hranici a před tím statek Pečky (Hrabaňovy), zděděný po matěři Zuzaně z Trojanovic. Obrázek Lorec u Kutné Hory, prodal jež také r. 1544, držel v l. 1544—46 Pašínku, od r. 1547 Svojsíce, jež r. 1552 prodal, a r. 1548 krátký čas Rašovice. Jindřich Jáchym, syn Janův, vložil zase ve dsky Janovičky Adamovi z Řičan (1542) a pak statku pozemského nemaje, žil ve vesnicích po dvorcích ještě r. 1576 (ač se i v tituláři r. 1589 připomíná). V l. 1573—89 přip. se Oldřich, jenž měl statek ve Svinišťanech, jsa toho rodu poslední.

Pařízov, ves v Čechách na Doubravě, hejtm. a okr. Čáslav, fara a pš. Vilímov; 28 d., 201 obyv. č. (1890), fil. kostel sv. Maří Magd., pila a 3 mlýny.

Paříž, franc. Paris [pari], hl. m. republiky Franc., sídlo jejího presidenta, vlády a parlamentu, hl. m. departementu seinského, po Londýně největší město Evropy. Leží na 48° 50' s. š. a 2° 20' 9" v. d. Gr., 168 km od Atlant. oceánu (Dieppe), 25 (u Grenelle) až 128 (na Montmartru) m n. m., v široké kotlině, po obou březích Seiny, která protéká městem obloukem od vjv. k záp. přijímá nad P-i hl. svůj přítok Marne, pod P-i Oisu, při mostě d'Austerlitz pak zakrytou Bièvre a je široká 138—276 m. Řeka Seina tvoří uvnitř P-e dva ostrovy, Ile St. Louis a Cité. Kolem města leží výšiny Montrouge, Bicêtre, Villejuif, Châtillon, Meudon a St. Cloud, vybihající na záp. v Mont Valérien (136 m). — Po dnebí převládá v zimě pevninové, v létě přímořské. Dle pozorování již asi stoletých průměrná teplota jest 10,74 °C (v zimě 3,3°, v létě 18,1°); max. 38,4 °C (9. čce

r. 1874), min. -23,9 °C (10. pros. 1879). Seina zamrzá však jen asi 20krát za sto let, sniž nejčastější bývá v lednu, bouřky v červnu; při větru s. — v. bývají mhy zvláště husté, ježto v sv. části P-e je nejvíce továren. Množství srážek při 145 dešt. dnech bývá 565 mm do roka. Průměr barometrický 755 mm; max. 780,9 mm (6. ún. 1821), min. 713,2 (24. pros. r. 1821). Pozorování meteorol. dějí se na Observatoři, v Montsouris, na věži Eiffelově, na věži Saint-Jacques a v parku Saint-Maur. Celkem podnebí P-e je velmi příjemné a přes časté změny velmi zdravé. — Pod P-i jsou širá ložiska pískovcová, zvl. na pr. bř. Seiny, a ode dávná z nich těženo tak, že vznikly celé podzemní chodby, řečené katakomby, ve stol. XVIII. částečně vyzděné, do nichž ještě dnes ukládají se kosti z hrobův a hřbitovů zrušených.

Rozloha P-e činila ve XIII. stol. 252 ha, za Ludvíka XIV. 1103 ha, za Ludvíka XVI. 3300 ha, dnes činí 7802 ha, tedy jen asi čtvrtinu rozlohy Londýna. Obvod města měří 36 km, délka asi 12 km (od v. k z.) a šířka (od s. k j.) asi 9 km. P. obehána jest hradbami, tak že jest i s pevnostními stavbami největší pevností světa.

Hradby, založ. v l. 1840—44, od r. 1871 značně rozšířené, skládají se z příkopu 33 km dl. a násypu kolem vlastního města, pak z vnitřního pásu tvrzí ve vzdálenosti 3—17 km a tvrzí vzdálenějších (celkem 7 tvrzí řádu prvního, 16 řádu druhého a asi 500 redut a batterií), jež v délce 124 km zaujímají plochu asi 1200 km² a chrání vedle P-e ještě také Versailles, Sceaux, Villeneuve-St. Georges, St. Denis, Argenteuil, Enghien a St. Germain-en-Laye. Hradební zed' má 70 průchodův a to 57 bran a 9 passází železničních a 4 tvořené Seinou a průplavy St. Denis a Ourcq. Avšak již po léta jedná se o to, aby tato hradební zed' vůbec byla odstraněna. Výtěžku pozemků zrušením hradeb nabytých má býti užito k založení nových tvrzí na sz. od P-e.

P. jakožto sídlo presidenta republiky a vlády je sídlem též nejvyšších státních úřadův, arcibiskupa, kassačního dvoru, apelačního soudu, tribunálu první instance, průmyslového soudu a 20 soudův smírčích. Vojenská posádka skládá se z 9 pluků pěchoty, 4 praporů pěchoty námořní, 2 pl. jízdných a 2 bat. dělostřeleckých. Všecky státy mají zde svoje zástupce.

Znak P-e rozdělen je na přič tak, že v hořejším poli modrém jsou zlaté květy liliové, v dolejší poli červeném trojstěžňová plachetní loď na vlnách; znak je korunován zlatou korunou městskou o čtyřech zubatých věžích, nad ní stuha s nápisem *Fluctuat nec mergitur*. Dekretem z 9. září 1900 uděleno městu právo vésti ve znaku kříž řádu čestné legie, visící na zelených ratolestech vavřínové a dubové.

Obyvatelstvo. Statistika obyv. přesně je vedena teprve od počátku XIX. století. Než o vzrůstu města svědčí tyto údaje:

r. 1328	bylo asi	150.000	ob.	stále přibývá) i s Elzasany a Lothrinčany
» 1700	»	720.000	»	» 27.407, Švýcarů 21.344, Lucemburčanů 18.503,
» 1762	»	600.000	»	» Vlachů 18.503, většinou umělcův a řemeslníků,
» 1784	»	620.000	»	» Rusů 9200 (z těch 9 židů), posléze
» 1791	»	631.000	»	» Američanů 6414, kteří obývají většinou drahé
» 1801	»	547.756	»	» okolí Champs Elysées. — Dle pohlaví bylo
» 1831	»	785.812	»	» 1.190.597 mužů (629.197 svob., 503.830 ženat.,
» 1841	»	955.261	»	» 50.951 vdovců, 6619 vzved.), 1.321.012 žen
» 1851	»	1.053.262	»	» (630.255 svob., 506.101 vzved.), 174.433 vdov,
» 1861	»	1.696.141	»	» 10.243 rozved.) Sňatků bylo r. 1898 uzavřeno
» 1872	»	1.851.792	»	» 24.257, rozvodů bylo 1435. Těhož roku naro-
» 1881	»	2.239.928	»	» dilo se 55.719 dítek živých (40.622 muž. a 15.097
» 1891	»	2.424.705	»	» nemanž.) a 5378 mrtvých. Počet narození stále
» 1896	»	2.511.626	»	» klesá od r. 1883, kdy dosáhl absolut. maxima
» 1901	»	2.660.559	»	» 63.404 (mrtvých 4964) ze 2.239.928 obyvatelů.

V posledním století se tedy obyvatelstvo zprůměrnělo, ovšem nikoli tak převahou narození nad úmrtími, jako spíše stálým přílivem obyvatelstva venkovského i cizího a pak zejména připojením mnohých obcí soudních k P-i. Počítají-li se pak k P-i i všechna místa, jež tvoří s ní ve skutečnosti město jediné, vzroste počet obyvatelů na 3,599.870. Obce ty jsou: Boulogne s. Seine (32.569 ob. dle sčítání z r. 1896; výsledky sčítání z r. 1901 nejsou dosud všechny zpracovány), Charenton-le-Pont (15.306), Clichy-la-Garenne (30.698), Gentilly (15.017), Issy (12.830), Ivry (22.357), Montrouge (11.992), Neuilly s. Seine (29.444), Pantin (21.847), Saint-Mandé (11.329), Vanves (6815) a Vincennes (24.626); mimo to také Bagnolet (6124), Les Près-St.-Gervais (8138), Les Liles (6405) a Malakoff (9144). Obyvatelstva dep. seinského bez P-e jest 1,009.371 (1901). P. sama rozdělena jest na 20 arrondissementů čili okresů, z nichž každý dělí se na 4 čtvrti, quartiers. Okresy ty jsou: I. Louvre (rozloha v ha 190, počet obyv. 66.133, hustota obyv. na 1 ha: 348), II. Bourse (97,5, 67.167, 690), III. Temple (116, 87.617, 756), IV. Hôtel de Ville (156,5, 97.674, 625), V. Panthéon (249, 116.113, 466), VI. Luxembourg (211, 100.804, 479), VII. Palais Bourbon (403, 93.832, 243), VIII. Elysee (381, 102.110, 268), IX. Opéra (213, 119.985, 840), X. Enclos Saint Laurent (286, 151.768, 532), XI. Popincourt (361, 222.009, 616), XII. Reuilly (568, 117.715, 207), XIII. Gobelins (625, 114.711, 183), XIV. Observatoire (464, 122.126, 263), XV. Vaugirard (721, 133.288, 185), XVI. Passy (709, 101.577, 144), XVII. Batignolles-Monceaux (445, 182.071, 409), XVIII. Butte-Montmartre (519, 225.005, 434), XIX. Buttes Chaumont (566, 134.128, 237), XX. Ménil-Montant (521, 151.796, 292), celkem 7802 ha, 2,511.629 obyv. Právý břeh Seiny má třikrát tolik obyvatelstva co levý, ač tento je nejstarší zároveň s ostrovem Cité. Ted' střediskem moderního života je břeh pravý, na bř. levém jsou stavby památné, ministeria, vyslanectva, justiční palác, policejní prefektura, universita, mincovna atd. P. šíří se mimo svoje meze zvl. na záp., pak na sz. a s

Z obyvatelů bylo 156.843 cizinců, z nichž 57.056 naturalisovaných. Dle národnosti pak bylo: Rakusanů 4007, Angličanů 11.951, Belgicánů 33.126, nejvíce dělníků, Němců (jichž

2,239.928 obyvatelů. Úmrtí bylo 49.574 (1898), nečítaje 2793 úmrtí ve veřejných nemocnicích. Průměr narození jest 25‰, úmrtí 22 až 23‰, sňatků 9‰; průměrné stáří obyvatelstva 28 let, proti 40 v celé Francii. Domácností čítalo se 953.644.

Dle náboženství je skoro všechno obyvatelstvo katolické. V celém departementu seinském jest jen 6000 protestantů a 25.000 židů, pak menší obce a sekty všeho druhu.

V 85.240 domech jest (1898) 885.745 bytů (z těch prázdných 42.571), z nichž 782.118 stojí méně než 1000 fr. činže, kdežto 2979 přes 10.000 fr. (z těch 535 přes 20.000 fr). Nejvíce bytů (23,63 %) je v ceně 200—299 fr. Průměrně jeden dům má 33 obyvatelů. Ve čtvrti Champs Elysées platí obyvatel 1024 fr. (max.), ve čtvrti la Gare 55 fr. (min.). První domy dělnické stavěl stát r. 1852 na boul. Diderot; dnes jsou všude ve čtvrtích obvodních.

O výživě Pařížanů svědčí tato data (z r. 1898): na dobytčím trhu v La Villette prodáno: 331.417 kusů bravu, 175.942 telata, 1,906.879 kusů skotu, 517.681 vepřů. Mimo to dovezeno sem z venčí: 196,324.310 kg čerstvého masa a v koňské porážce ve Villejne poráženo 15.010 koní ke spotřebě. Ztrávil se v P-i: 161,071.479 kg masa porážkového, 27,096.961 kg vepřov., 2,899.470 kg uzeneho, 5,256.700 kg koňského, 30,663.703 kg ryb a mušlí, 9,382.190 kg ústřic, 27,152.229 kg drůbeže a zvěře (mezi tím 1,4 mill. kusů skřivanů), 26,914.956 kg čili 538,299.120 kusů vajec, 21,662.748 kg másla, 6,978.186 kg sýra, 1,852.518 kg paštik a krabicového masa, 17,851.747 kg soli, 225 mill. kg mouky, obilí, bramborů, zeleniny a 1,4 mill. q cukru. Nápojů se vypilo: alkoholu 204.805 hl, piva 240.395 hl, ovocného vína 49.358 hl, vína 4,494.632 hl.

Popis. K nejznamenitějším ulicím P-e náležejí boulevardy, zvl. veliké čili vnitřní, které táhnou se od chrámu Madeleine v délce 4300 m a v šířce 30 m až k náměstí Bastilly a vznikly při rozšiřování města za Ludvíka XIII. upravením starých příkopův a hradeb, podobně jako boulevardy vnější, které tvořily až do r. 1860 hranici města. Jméno boulevardů opakuje se ještě po třetí při boulevardech pásových (b. de l'enceinte), které se táhnou podél vnitřní strany nynějšího

opevnění, a od r. 1852 přešlo také ještě na jiné ulice, jež nemají vztahu k pevnostem města. Boulevardy vůbec znamenají však jen b. vnitřní, jež jsou středem pařížského života a ruchu. Jsou jako většina velikých ulic pařížských dlážděny dřevem, čímž veliký hluk nescišlných povozů značně se tlumí. Široké, asfaltované chodníky jsou vroubeny stromy. V domech 5—7 pater vysokých, boulevardy vroubicích, jsou nejkvotnější krámy, nejlepší restaurace a kavárny, které vynášejí svoje stolky daleko do širokých chodníků. Při přechodech a křižovatkách zřízeny jsou t. zv. *refuges*, kruhové vyvýšené chodníky pro pěší.

N á b ř e ž í, vesměs krásná a široká, táhnou se po obou březích Seiny v délce 23 km a jsou venkoncem vysázena alejemi. Ke třídám světovým náležejí *Champs Elysées*, pole Elysejská, z konce XVII. stol., obnovená r. 1815, spojující zahrady Tuilerijské s Boulogneským lesem.

Z veřejných parků v a s a d ů největší jest Boulogneský les (viz Boulogne s. Seine), pak les Vincennský (*Bois de Vincennes*) na vých. od P-e z r. 1860—67. Mimo to má P. 119 promenád, squares, parků a zahrad (nečítaje zahrady Tuilerijské, Luxemburskou, Louvreskou, Jardin des Plantes a square musea de Cluny, jež náležejí státu), jež měří dohromady 1,124.220 m². Největší z nich jsou: *Parc des Buttes-Chaumont* (231.567 m²) uprostřed dělnické čtvrti Belleville, jest poslední z velikolepých podniků seinského prefekta Napoleonova Haussmanna, z r. 1866—67, a nejromantičtější ze všech parků pařížských; *parc de Montsouris* (154.640 m²) ve XIV. arrond., s hvězdárnou (napodobenina bejova paláce zv. Bardo v Tunisu); Exposition universelle čili *Champ de Mars* asi 91.000 m², *Fleuriste d'Auteuil*, na j. konci Boulogn. lesa (93.200 m²), městská zahrada; *parc Monceau* (84.632 m²) v VIII. arrond. atd.

Z a h r a d a Tuilerijská na vých. straně Place de la Concorde (226.000 m²) jest nejčteněji navštěvovanou promenádou a zvl. rejdištěm dětským na pr. bř. Seiny. *Jardin des Plantes* vedle Halles aux Vins na jv. P-e měří 230.000 m² a byla založena v l. 1586 až 1641 od botanika Guy de Labrasse ke studiu rostlin léčivých, ale nabyla významu teprve za řízení přírodopytce G. L. Leclerca hraběte Buffona (1707—88), který v zahradě zřídil sbírky ze všech říší přírodních; od tud také dosavadní oficiální název Musée d'histoire naturelle (viz školství).

N á m ě s t í má P. 136, valnou většinou krásných a nádherných. Nejznamenitější i historicky nejzajímavější jest *place de la Concorde*, náměstí Svornosti, střed celé skvělé západní části P-e mezi Champs Elysées a zahradou Tuilerijskou, nejkrásnější to náměstí světa. Uprostřed vypíná se obelisk Luxorský ze XIV. stol. př. Kr., darovaný od misto-krále Mehmeda Aliho králi Ludv. Filipovi r. 1831 a postavený r. 1836, z jediného kusu růžové žuly, 22,83 m vysoký. Na dru-

hém konci poli Elysejských je *place de l'Etoile*, středisko to paprskovitě odtud se rozvíhajících avenui, s největší triumfální branou světa *Arc de Triomphe de l'Etoile* od Chalgrina zbudovanou na oslavu činů Napoleona I., dokončenou však teprve r. 1836 nákl. 9 mill. fr. Z ostatních náměstí uvádíme: *l. Vendôme* se sloupem Vendôme-ským, napodobeninou sloupu Trajanova v Římě (43,5 m vys., 3,5 m v prům.), postaveným dle návrhů Gondouina a Lepèra na oslavu veliké armády r. 1805, z litiny 1200 rakouských a ruských děl, se sochou Napoleona I. na temeni. R. 1871 byl sloup komunou pobofen, potom však znova postaven. *Pl. de la Bastille*, kde stávala pověstná Bastilla. Uprostřed vypíná se krásný Sloup červencový (*Colon ne de Juillet*), zřízený r. 1831 na počest bojovníků na barikádách v revoluci červencové; pak *pl. du Carrousel* s krásnými sadu a triumfální branou; *pl. du Châtelet* s fontánou; *pl. de la Nation*, středisko východní části P-e, s bronzovou skupinou od Daloua Triumf Republiky; *pl. de l'Opéra* před velkou Operou, nejjivější místo z celé P-e, rovněž jako *pl. du Palais Royal*, křižovatka četných omnibusů.

P o m n í k ů má P. jako málokteré město. Nejvýznačnější z nich jsou: *Arc de Triomphe de l'Etoile* a jeho menší protějšek *A. d. T. du Carrousel*; *Tour St. Jacques*, 53 m vysoká got. věž, zbytek to kostela za revoluce zničeného z l. 1508—22, s pomníkem Pascalovým; 72 fontán, z nichž zmínky zasluhují: *fontaine des Innocents* od Pierra Lescota a Jeana Goujona, *f. Molière* (1844 v sl. renaiss. od Viscontiho), *f. Richelieu* čili Louvois, od téhož, *f. St. Michel* (1860 od Daviouda), *f. de l'Observatoire*, *f. Cuvier* (1840), *f. de Grenelle*, *f. de Notre Dame* (1845 od Vigoureauxa) a j. Monumentální brány jsou *Porte St. Denis* (1673 od Blondela), *P. St. Martin* (1675 od Bulleta).

M o s t y. Nejnovější z nich, *Pont Alexandre III*, zbudovaný k výstavě r. 1900 a spojující Espl. Invalidů s Ave Nicolas II, jest zároveň nejširší a výzdobou architektonickou i figurální nejkrásnější. *P. de l'Alma* zbudován r. 1856 na paměť krymské války; *P. d'Iéna* r. 1809—13 na paměť vítězství Napoleona I. nad Prusy; níže *P. de Grenelle* se zmenšenou kopií sochy Svobody v přístavu new-yorském. Nad mostem Alexandrovým jsou: *P. de la Concorde* z r. 1787—90 z kamenů Bastilly a s krásným pohledem na obě strany Seiny, četné mosty, nádherná nábřeží a okolní budovy; *P. de Solférino* z r. 1858—59; *P. Royal* z r. 1685, z nejstarších; *P. du Carrousel* (1834); *P. des Arts* pro pěší (1802); pak řada mostů, spojujících Ile de la Cité a Ile St. Louis s oběma břehy, z nichž vyniká *Pont Neuf* pův. z let 1578 až 1604, uprostřed s krásnou jizd. sochou Jindřicha IV., pak *Pont au Change* z nejstarších města; *P. d'Austerlitz* (1807, rozšíř. 1885) a poslední *Pont National*. Celkem je mostův a lávek 31.

Kostely. Ze 70 katol. kostelů nejstarší je *St. Germain-des-Prés* na boul. St. Germain, jenž náležel původně k opatství t. jm. r. 543 od Childeberta založeného. Loď jeho je zbytek stavby z konce XI. století. R. 1836 byl chrám, od revoluce valně zanedbaný, opět obnoven. Nejkrásnější kostel pařížský je však arcibiskupská katedrála *Notre Dame*, zal. r. 1163, ale dokončená teprve ve století XIII., ač věže ani dnes nejsou dohotoveny. Nejvíce vyniká čistě gotická fačada, nejstarší svého druhu. Za revoluce byl chrám silně poškozen a v l. 1793—94 sloužil za »chrám Rozumu«. Za Napoleona I. r. 1802 opět vrácen kultu katolickému a od r. 1845 restaurován od Viollet-le-Duca. Vnitřek má 5 lodí a 37 kaplí a mnohé cenné památky umělecké. *St. < Germain l'Auxerrois* proti Louvru, také got. slohu, je ze stol. XIII. až XIV.; *St. Gervais* z počátku XIII. stol., ale v XVI. století přestavěn slohem goticko-renaissančním, má sloupovou fačadu, první toho druhu ve Francii; rovněž smíšeným slohem got. — renaissančním zbudován vl. 1517 až 1541 *St. Etienne-du-Mont* za Pantheonem, jehož vnitřek, zdobený krásnými malovanými okny, náleží k největším v P-i; pak *St. Eustache* ze stol. XVI. a XVII., rest. r. 1846 až 1854; *Val-de Grâce* s krásnou kupolí, zbud. r. 1645 od Fr. Mansarta podle vzoru Petrova chrámu v Římě, dokonč. r. 1666; *St. Sulpice* v Rue Bonaparte, největší na lev. břehu Seiny, s dvojpatrovou fačadou s dórským a ionským sloupením, nejlepší z poč. XVIII. stol., podle plánů Gamartových. Chrám sv. Magdaleny, zvaný krátce *Madeleine*, na vel. Boulevardech, náleží k nejvznešenějším P-e. Zbudován za Napoleona I. jakožto chrám slávy od P. Vignona, ale dok. ažr. 1842 a představuje řecký chrám 108 m dlouhý 43 m šir. s 54 kor. sloupy na podstavbě 7 m vys., velkým reliefem ve štítě od Lemaira a bronzovými vraty 10,5 m vys., 5 m šir. od Triquetiho.

Z kostelů jiných církví uvádíme: ruský kostel v Ave Hoche z r. 1859—61 s pozlacenými kupolemi a monumentální synagogu v rue de la Victoire z l. 1865—74 od Aldropha.

Hřbitovů jest v P. 21 (jen 9 pro hroby stálé), jež pokrývají 316 ha. Největší z nich jsou *Père-Lachaise* čili *Cimetière de l'Est* na východě, zvaný dle jesuity Lachaisa, zpovědníka Ludvíka XIV., který zde měl venkovské sídlo. Hřbitov tu založen r. 1804 a zaujímá plochu 43 ha. Na hřbitově tomto odpočívá nesmírné množství vynikajících mužů. Menší je hřbitov *Montmartre* na sev. P-e a *Montparnasse* (z roku 1824) na jihu. Vzhledem k nedostatku místa vykopávají se mrtvolky z hrobů nezakoupených již po 5 letech a hromadí se v katakombách. Nový hřbitov 828 ha veliký je v Méry s. Oise. Od r. 1889 je v činnosti také ústav ke spalování mrtvol. Pohřby obstarává jediná *Compagnie des Pompes Funébres*. R. 1898 bylo pohřbů 52.893, z nichž 22.528 zdarma. *Morue*

jest umrlčí komora poblíž katedrály Notre Damské, sloužící k rekognoskování nalezených mrtvol, jež pomocí chladicích přístrojů při teplotě -4 °C zachovají se po měsíce. R. 1898 deponováno tu 537 mužů, 175 žen, dohrom. 712 osob dorostlých a 84 dětí; z těch nepoznáno zůstalo 74.

Stavby světské. Nejstarší stavby pařížské jsou zbytky říms. amfiteatru ze II. a III. stol. po Kr., mezi ulicemi Monge a Narvarre, objevené r. 1870 a 1883. Několik řad sedadel je obnoven a celek obklopen sady; mimo to zbytky paláce des Thermes v zahradě Hôtelu de Cluny. Tuto bud'ěž uvedeny jen znamenitější z vynikajících budov veřejných, jež jsou: Louvre (v. t.), Palais Royal (v. t.), Luxemburský palác (v. t.); Palác Elysejský, nyní sídlo presidenta republiky Francouzské, zbud. r. 1718, obývaný později od markýzy de Pompadour, r. 1786 od vévodkyně Bourbonské (odtud »Elysée-Bourbone), Napoleona I. a j., posléze od Napoleona III. jako presidenta republiky. Nedaleko v Ave Nicolas II výstavní paláce *Grand Palais* od Deglana, Louveta a Thomase, s bohatým sloupením, kupolí a nádherným portálem, pak *Petit Palais* od Giraulta, oba z r. 1901; v onom jest umístěn Salon pařížský, v tomto bude museum města P-e. O paláci Tuilerijském viz Tuilerie. Sněmovna, zvaná také *Palais Bourbon*, proti mostu de la (Concorde, jest palác, zbudovaný původně r. 1722 dle plánů Girardiho, od r. 1798 zřízený pro sedění zákonodárných sborů; fačada proti mostu, provedená r. 1804 až 1807 od Poyeta, zdobena 12 korint. sloupy. O něco dále krásná budova ministerstva vnějších zář. r. 1845 od Lacornéa. Na Quai d'Orsay nové nádraží d'Orléans z r. 1900, spojené tunelem 3 km dl. (pohna této trati elektrický) se starým nádražím. Proti nádraží *Palais de la Légion d'honneur* z r. 1786. Před mostem des Arts vypíná se těžkopádný *Palais de l'Institut* se sloupením a kupolí, zbudovaný koncem XVII. století z legátu kardinála Mazarina jakožto Collège Mazarin, za revoluce byl vězením, od r. 1805 sídlem Institutu. Na ostrově Cité a na místě starého hradu franc. králů stojí rozsáhlý palác Spravedlnosti, *Palais de Justice*, který zaujímá celý veliký čtverec domů a od boul. du Palais oddělen je železnou mříží. Uvnitř zajímavý je sál des Pas-Perdus z r. 1871, 73 m dl., 28 m šir., 10 m vys., pak zvláště *Sainte Chapelle*, stará hradní kaple, zbudovaná v. 1245—48 pro svaté ostatky, jež král přinesl z vojen křížáckých. Přes veliké svoje rozměry je to skvost gotické architektury. Proti paláci jest renaissanční *Tribunal de Commerce* z r. 1860—66. V pravo policejní prefektura, pak *Hôtel Dieu*, v dnešní podobě z r. 1868—78 od Dieta. Na nejvyšším místě levobřežní části P-e stojí *Panthéon*, náhrobek vynikajících mužů národa francouzského. Je to velikolepá stavba s kupolí 83 m vysokou, nesenou korintským sloupením. Záp. frontu tvoří obrovská předsň se

22 sloupy korinth. o 25 m výšky. V kryptě odpočívají Mirabeau, Voltaire, Marceau, Baudin, presid. Sadi Carnot, Victor Hugo a j. Nedaleko S o r b o n n a (v. t.). Poblíž Pont Neuf mincovna z r. 1771—75 s fačadou 120 m dlouhou. Vysoko nad moře domů pařížských vyniká ozclaně kupole rozsáhlého h o t e l u d e s I n v a l i d e s, v pozadí esplanady Invalidů, kde r. 1900 rozkládala se valná část svět. výstavy. Před hotelem zajímavá řada ukorištěných děl. Budova zaujímá plochu 126.985 m² s fačadou 210 m dlouhou. Byla zařízena na 5000, později 7000 invalidů, teď jich tam je sotva 200 a místnosti užívá se pro museum d'artillerie a musée d'armée s památkami na Napoleona I. a jeho dobu. Vedle toho nejzajímavější tu jest dóm Invalidů, dokonč. r. 1735, s nádhernou hrobkou Napoleona I. Dále *Ecole Militaire*, rovněž budova rozsáhlá z r. 1751, 116.528 m² zaujímající. O hotele de Cluny viz Cluny. Na boul. St. Germain veliká budova *École de médecine* z r. 1878 s posluchárnou pro 1400 posluchačů. *Opéra* jest z nejkrásnějších budov na pr. bř. Seiny a nejkrásnější i největší divadlo světa; zbud. v l. 1861—74. Zaujímá prostoru 11.237 m². Náklad na stavbu 36,5 mill. fr. Při hlavní fačadě, zdobené bohatou dekorací sochařskou, je v I. posch. nádherná loggia o 16 sloupech 10 m vys. a uvnitř zvlášť velkolepě je hl. schodiště, mistrovské to dílo Garnierovo; nejkrásnější však jest foyer du public s ben. mosaikou, monum. krby a obrazy Baudryho. P a l á c T r o c a d é r o na výšině proti poli Martové jest působivá dekorační stavba orient. slohu z výstavy r. 1878. Nad stavením prostředním, po jehož stranách jsou dvě 70 m vys. minaretové věže a jež zdobeno je dvěma galeriemi s řadou 30 soch, vypíná se obrovská socha Slávy, 58 m nad zemí, od Ant. Mercié. Naproti Eiffelova věž (v. t.). Pod palácem terasovitě kaskády a sady s bohatou ozdobou sovkulturní. *Hôtel de Ville* na nám. t. jm. jest skvostná budova ve franc. slohu renaissance z l. 1876—84, v podstatě opakování staré radnice z l. 1533.

S p r á v u m ě s t a má v rukou *préfet de la Seine* (prefekt departementu seinského) a *préfet de la police* (prefekt policejní), oba jmenování vládou, pak *Conseil municipal* (městská rada), volená občanstvem tak, že z každého arrondissementu volí se 4 (na každou čtvrt' 1), dohromady 80 členů, na 3 roky. Conseil municipal volí si pak ze svého středu předsedu, 2 náměstky, 4 tajemníky a 1 syndika, kteří tvoří praesidium. Každý arrondissement má svého *maira* a 3—5 příručích (*adjoints*), vesměs jmenované prezidentem republiky; tito nemohou býti členy městské rady. Řádné příjmy činily roku 1898: 317,665.428 fr., mimořádné (také půjčka) 441,058.216 fr., dohr. 758,723.642 fr. (řádné příjmy r. 1875: 215 mill., r. 1885: 246 mill., r. 1895: 293,5 mill.); řádné výdaje 309,068.359 fr., mimoř. (výstava) 353,392.398 fr. (rok před tím jen 52,063.753 fr.), dohromady

662,460.757 fr., kdežto před sto lety výdaje činily pouze 7 mill. fr. Dlužno bylo město celkem 4941 mill. fr., z nichž 4135 mill. vlastní půjčky; z té platil se úrok 105,717.814 fr. Hlavní výdaje jsou: na policii 32,664.415 fr., na obecné školství 27,635.389 fr., ulice atd. 24,521.401 fr., ústavy dobročinné, nemocnice 29,141.202 fr..

P o l i c i e dělí se na *Police municipale* pro udržení veřejného pořádku a bezpečnost obyvatelů (vedle vyšších úředníků 7500 strážníků pěších [*gardiens de la paix*] a 860 jizdních [*brigadiers a sousbrigadiers*]) a *Police de sûreté*, asi tolik, co tajná policie. Mimo to 106 kommissarů policejních jakožto stálých zástupců prefekta pro případy soudního rázu. *Garde Républicaine* (131 důst. a 3890 mužů od r. 1790, ač od té doby devětkrát změnila jméno) jsou aktivní vojáci, určení výhradně ke hlídce města.

H a s i č e (*sapeurs-pompier*) vydržuje město nákladem 2,610.000 fr., ale organizaci svou podléhají ministru vojenství. Jejich pluk o 1701 muži tvoří 12 setnin, jimž velí plukovník a 52 důstojníků. Ve městě je 27 stanic a r. 1898 bylo 1283 požárů, mezi nimi 11 velikých. Nejnovější opatření se stanice hasičské také přístroji elektrickými (stříkačkami) a automobily.

O s v ě t l e n í počali zaváděti v P-i teprve od roku 1667, svítily veřejné ujal se až r. 1757, plynové r. 1819, s elektrickými počato r. 1878. Plynů spotřebovalo se r. 1898: 298,650.820 m³ v ceně 80,971.744 fr. (m³ za 0,2711 fr.) a to pro veřejné ulice a náměstí 52,965.666 m³, pro plyn. motory 8,5 mill. m³; strojův těch bylo 2796 o 10.960 koňských silách. Mimo to svítilo obloukových lamp veřejných 990, soukromých 11.577, žárovek veř. 860, soukr. 698.168, jež spotřebovaly dohrom. 135,360.040 hektowatthodin v ceně 13.477.518 fr.

U l i c e v P-i 2345, boulevardů 82, avenuei 115, náměstí 166, nábreží 42, mostů 31, a zabírají plochy 16,591.761 m², kdežto domy a stavby zabírají přes 48 mill. m², zahrady a staveniště 10 mill. m², promenády městské 1,124.220 m². Každá ulice širší než 20 n je vysázena stromy a těch celkem je vysázeno 84.599. veř. lavic je po ulicích 7900. Číslování dle ulic je zavedeno od r. 1805. Frekvence ulic největší je na Place d'Opéra, kde přejede a přejde denně 60.000 povozů, 70.000 koní a přes 400.000 osob. Ročně bývá v P-i prům. 150 osob na ulici zabitých, 1200 raněných.

P r v n í d l a ž b a vyskytuje se v P-i r. 1185. R. 1605 platil všecku dlažbu král, za Ludvíka XIII. ještě polovina města byla nedlážďena. Dlažba dřevěná počíná se šířiti od r. 1881, chodníky zavedeny r. 1782, všeobecně však až r. 1823; dnes mají délky 1,587.949 m a plochy 6,474.328 m². Ale ještě r. 1830 dlažba byla tak nedostatečná, že za nečasu dávali se lidé přes ulice přenášeti. Nyní platí dlažbu z polovice stát, z polovice město, které nakládá na udržování svých

cest ročně 15,204.338 fr.; čištění ulic stojí do roka 9,317,066 fr., dohrom. 24,521.404 fr.; při tom zaměstnáno 530 úředníkův a 5905 stálých dělníků.

Dobytčí trh (*Marché aux Bestiaux*), kam ročně dopravuje se přes 3 mill. kusů dobytka, je v La Vilette na sv. P-e a pokrývá povrch 22 ha. Vedle toho jsou jatky (*Abattoirs*), jež náležejí i s trhem k největšokolepším toho druhu a byly zbudovány od města nákladem 60 mill. fr. Na trhu tomto kupuje se veškeren dobytek pro P. určený. Skládá se předem ze tří obrovských síní o 4 ha plochy, kam se vejde 5080 kusů dobytka hovězího, 7800 telat a vepřů, 31,300 kusů skotu. Za tím jsou pak ještě veliké chlévy. V jatkách poráží se denně až 1200 kusů dob. hovězího, 500 telat a 800 jehňat.

Z tržnic krytých největší jsou *Halles Centrales*, jež se skládají ze 12 oddělených pavillonů, cele ze železa. Každý obsahuje 250 krámův o 4 m² povrchu, pak veliké prostory sklepní. Denně 15.000 povozů přiváží sem potraviny. Hlavní trhy (ve velikém), k nimž se dostávají i cizinci, trvají denně v zimě od 4 do 9, v létě od 3 do 8 hod. ráno.

Město samo řídí 29 potravních trhů, z nichž 12 krytých, a dohlíží na 20 krytých tržnic; 4 tržnice jsou soukromé. Mimo to potraviny, zvláště zeleniny a ovoce, prodává 5—6000 pouličních prodavačů, zvaných *marchands ambulants* čili *des quatre-saisons*.

V o d o v o d y. Nejstarší hydraulická stavba pařížská je římský vodovod *Arcueilský* (odtud také jméno místa, z lat. *arculi*), ze III. neb IV. stol., na jehož místě dnes vypíná se dvojobloubkový vodovod, zbudovaný roku 1613—24 pro zahradu Luxemburskou, v letech 1868—72 rozšířený druhým delším a vyšším vedením pro *Réservoir de la Vanne*. Až do poč. XVII. stol. zásobovaly P. vodou jediné vodovody *Pré Saint-Gervais* a *Belle-ville*, datující se ze středověku. Vodařství pařížské zreformoval Belgrand za II. císařství, a v posledních 50 letech P. vydala za vodovody přes 250 mill. fr. Z nádržek vodních největší je *Réservoir de la Vanne* v parku de Montsouris, mohutná stavba s místem pro 250.000 m³ vody, jež přitéká ze vzdálenosti 156 km z říčky Vanne v Champagni. *Réservoirs de la Dhuis* zásobují východní části P-e vodou pramenitou svádenou ze vzdál. 120 km. *R. de Montretout* čili de l'Avre z r. 1893 u St. Cloudu skládá se ze dvou nádržek po 100.000 m³ vody z Avry a jejich přítoků z dálky 102 km. Mimo to má P. dvě studné artéské, v Passy a Grenelle (549 m). Vodovodná síť pařížská měřila r. 1898 2441 km (r. 1878 jen 1440 km); průměry rour vodovodných činí max. 1,5 m (3,6 km), min. 6 cm (62,8 km). Vody z Arcueilu potřebuje se denně průměrně 6925 m³, z průplavu Ourcqského 106.425 m³, z řeky Dhuis 21.567 m³, Vanne 113.608 m³, Avre 86.283 m³, Marne 76.183 m³ a Seiny 123.492 m³, celkem 534.483 m³; z těch 228.383 m³ vody pitné pramenité (91,3 l na

osobu) a 306.100 m³ vody říčné na splachování ulic a jinou potřebu. Teď zřizuje se ještě vodovod Loingský a Lunainský.

S t o k y (*égouts*) měly počátkem XIX. stol. délky celkem 26 km a všechny ústily do potoka Ménilmontant, od r. 1750 krytého. Teď mají délky skoro 1420 km. Hlavní stoka pr. břehu jest pod boulev. de Sébastopol, na l. břehu pod boulev. St. Michel, pod Seinou jsou oba spojeny. Veliký bassin sběrný je pod pl. de la Concorde. Dva kanály odvádějí výkaly do Asnières a Clichy. V širokých chodbách podzemních, z nichž největší (*collecteurs*) jsou 5 m vys. a 5—6 m šir., jsou umístěny nejen roury stokové, ale také roury pošty pneumatické, kanalisace k rozvádění hybné síly, dráty telegrafické a telefonické.

V ě z e n í velikých má P. sedm, a to: *Maison d'arrêt et de la correction cellulaire* z r. 1850 pro 1200 vězňů, *M. de correction de Ste. Pélagie*, donucovací pracovna (600 vězňů), *Prison de la santé* (1000), *M. d'arrêt et de correction de St. Lazare* (1000 ženských vězňů), *Conciergerie* z dob Ludvíka IX. slouží k vazbě vyšetřovací a v době revoluce seděli zde vězňové politici před popravou, také Maria Antoinette, jejíž cella proměněna v kapli, *M. d'éducation correctionnelle*, polepšovna pro 300 mladých vězňů, *La Roquette* pro 400 vězňů k deportaci nebo trestu smrti určených, kde do r. 1899 konány popravy.

Š k o l s t v í. U n i v e r s i t a pařížská je vedle bolšské z nejstarších světa byvsí založena poč. XIII. stol., později byla vzorem všem universitám německým. Od r. 1896, kdy akademii franc. vrácena samostatnost, jest hlavním sídlem jejím Sorbonna a skládá se z fakult: protestantsko-theologické, r. 1871 přenesené sem ze Štrasburku, právnické, lékařské (s bibliotékou o 90.000 sv., museum anatom. a anthropol., zvl. školou praktickou a farmaceutickou), matematicko-přírodovědecké a filosofické. Má asi 130 řád. a 25 mimoř. a honorov. profesorův a asi 170 jiných docentův a 12.171 stud. (1900). Budget na r. 1901. 5,846.135 fr. Knihovna univ. obsahuje 477.590 svazků (budg. 165.800 fr.). Z ostatních vyšších učilišť uvádíme: *Collège de France* (v. t.), *École pratique des hautes études à la Sorbonne*, komplex to historicko-filol. seminářů, přírodovědeckých a mathemat. ústavů, jež uvedl v život ministr Duruy (1868), aby theoretické přednášky akademické byly doplněny praxí; budget 321.000 fr.; *École normale supérieure* z r. 1794, pro vzdělání učitelů gymnasijských (budg. 515.600 fr., žáků 110); *École spéciale des langues orientales vivantes*, škola jazyků orientálních, s knih. o 34.000 sv. (b. 168.000 fr., ž. 415); *Ec. nat. des chartes* z r. 1821, škola palaeografická s knihovnou o 15.000 sv. (b. 74.950 fr., ž. 69); *Ec. nat. des Beaux Arts*, vys. škola pro malířství, sochařství, mědirýjectví a stavitelství, vzniklá za revoluce sloučením dvou akademií; vítěz při každoroční konkurenci žákův o »grand prix de Rome« posílá se pak na 4 roky na státní útraty do Říma (b. 420.260 fr., ž. 2000 ze

všech dílů světa, prof. 33); při škole sbírka kopií a sádr. odlišků a prosl. nást. obrazy od Delaroche; *Éc. libre des sciences politiques* pro aspiranty služeb diplomatických (ž. 600); *Éc. polytechnique*, zal. r. 1794 math. Mongem, pod dozorem min. vojenství, vojensky zorganizovaná (b. 1,300.000 fr., ž. 472); *Éc. nat. des ponts et chaussées* pro stavbu silnic a mostů (b. min. veř. práci 355.800, ž. 118); *Éc. nat. supér. des mines* z r. 1778, škola hornická (b. 167.000, ž. 146); *Éc. supér. de guerre* z r. 1751, vys. škola vojenská; *Institut nat. agronomique*, škola zemědělská (b. min. orby 330.775, ž. 160); *Éc. centrale des arts et manufactures* z r. 1829, škola umělecko-prům. (b. 700.000, ž. 700); *Éc. d'anthropologie* s veř. a bezplat. přednáškami; *Éc. municipale de physique et de chimie industrielles*, přípravná škola pro vědy technické, založená r. 1882 (b. 292.824, ž. 100); *Éc. supérieure d'électricité*, jednoletý kurs (ž. 80); *Éc. spéc. d'architecture* z r. 1865 (ž. 70); *Musée d'histoire naturelle* v Jardin des Plantes, vys. šk. přírodovědecká se 17 prof. a 25 assist., s knihovnou o 175.000 svazcích a 2180 rukop., zahradou botanickou (19.200 růz. rostlin), školou botanickou a zahradou zoologickou (1400 zvířat). Přírodovědecké sbírky v Jardin des Plantes náležejí k nejbohatším světa. Knihovna má 175.000 svazků, 2180 rukop., 18.700 kreseb a 3800 map. O zahradě Luxemburské viz Luxemburský palác. — Školství obecné. P má r. 1898 158 školek mateřských veřejných, do nichž chodí 53.092 děti, soukromých 61 s 9960 dětmi. Obecných škol chlapeckých veř. je 200 (85.877 žáků), soukromých 144 (27.303 ž.), dívčích 191 veř. (72.343 ž.), soukromých 622 (57.485 ž.). Celkem škol nižších 1376, jež navštěvuje 306.060 dětí. — Školství středního ulocí 14 lyceí státních s 11.166 žáky. Dívčích lyceí je 5 s 1436 žáky soukromé.

Knihovny a musea. Státní knihovna *Bibliothèque nationale* jest nejbohatší světa. Založena za Ludvíka XII., obsahuje přes 3 mill. svazků, 250.000 map., 101.972 rukop., 250.000 mědirytin a 150.000 mincí. Roční budget činí 817.800 fr., čtenářů ročně asi 160.000. Městských knihoven jest 75; r. 1898 půjčeno z nich domů 1,778.525 knih, na místě 149.692. Z ostatních velikých knihoven uvádíme: *B. de l' Arsenal* z r. 1781 se 454.000 sv., *B. Mazarine* v Akademii z r. 1643 se 300.000 sv., 1000 prvotisky, 5800 rukopisy; *B. Ste. Geneviève*, založ. r. 1624, ma 200.000 sv., z nichž mnoho vzácných tisků, 2392 rukop. ze stol. XI. — XVII.; *B. de la vile de Paris*, zal. r. 1871, vztahuje se výhradně k dějinám P-e a revoluce, obsahuje 190.000 sv., 50.000 mědirytin, 20.000 mincí; *B. du conservatoire na t. de Musique* z r. 1795, nejbohatší ze všech knihoven hudebních; *B. du comité de législation étrangère*, v minist. spravedlnosti, z r. 1876, se sbírkou zákonů skoro všech států; *Archives nationales*, založ. r. 1789, jest generální archiv zemský, vydá-

vající řadu publikací; mezi 400.000 listinami nejstarší z r. 625 a j. — Pokladů uměleckých není v žádném jiném městě tolik jako v P-i, proto také je tam veliké množství znamenitých museí, z nichž především dlužno uvést *Musée du Louvre* (viz Louvre), pak *Musée d'ethnographie* a *M. de sculpture comparé* v Trocadéru; *M. Guimet*, od zakladatele téhož jm. darované r. 1886 státu, sbírky týkající se dějin náboženství a umění nejzazšího východu; *M. Luxembourg* (viz Luxemburský palác); *M. de Cluny* (viz Cluny); *M. d'Artillerie* v hót. Invalidů, více než 10.000 zbraní všech věků; *Conservatoire des arts et métiers*, nejznamenitější ústav toho druhu v Evropě, z r. 1794, ač počátky jeho sahají až do stol. XVII., obsahuje důležit. sbírku starých strojů, nástrojů, modelů atd., s ústavem je spojena vyšší škola, na které se vyučuje zdarma a kde přednáší 20 profesorů v kursech až o 600 posluchačích; *M. Cernuschi*, r. 1897 městu věnovaná sbírka čínských a japonských předmětů uměleckých; *M. de Gobelins* v národní továrně na gobeliny, obsahuje sbírku starých i moderních kobereců.

Z vynikajících ústavů vědeckých sluší zaznamenati: h v ě z d á r n u (*Observatoire*) z r. 1672, která stojí přesně na délkovém stupni P-e (2° 20' 9" vých. od Greenw.); *Institut Pasteurův* zal. r. 1887 Pasteurem pomocí mezinár. subskripce 2,500.000 fr. a subskripci »Figara« 1 mill. fr.; *Bureau central météorologique de France*, přijímá denně 167 depeší z Ameriky a Evropy, rozesílá 47; *Bureau de Longitudes: Jardin zoologique d'aclimatation*, zal. r. 1854, a j. — Učených společností mimo akademii (v. t.) má P. celou řadu, jež zde uváděti netřeba. — H u d b u pěstuje předem — nehledě k operám-*Conservatoire de Musique* et *de Déclamation* (viz Francie, str. 563 a 569) - Umělecké výstavy jsou především světově známý *Salon*, jež pořádá 1. května *Société des Beaux Arts* a *Soc. des Artistes français*, od r. 1901 v Grand Palais des Beaux Arts. výstavním paláci z r. 1900.

Novinářství viz Časopis, str. 873.

O divadlech pařížských viz Divadlo, str. 642. O příjmech divadel viz níže Chudinství. Vedle velikých divadel jsou menší zvaná *théâtres à côté* a přes 300 *café-concerts*. Círky veliké jsou čtyři. Tak vz. *Cabarets artistiques* jsou většinou malá divadélka s elegantním obecnstvím, dílem také krémy umělecké. Zvlátnosti pařížskou jsou *bals publics*, veřejné plesy, jako v Moulin Rouge, Bal Bullier, Moulin de la Galette. V úterý a ve čtvrtek ve středopostí házejí se po ulicích způsobem co nejrozpuštělejším *confetti* a *serpentins* nebo papirově proužky, jež pak třeba odvážeti na stech povozech.

S p o r t y. První pravidelné koňské dostihy pořádaný r. 1833 na poli Martově; od těch dob staly se takofka lidovými slavnostmi. Tak zvláště dostihy červnové na Longchamp s velikou cenou 280.000 fr. »Première de Longchamp« poč. dubna zahajuje jarní sai-

sonu a ukazuje nové módy. V Auteuilu bývají dostihy v ún., bř., čnu, čci, list. a pros., nejv. cena 120.000 fr. V Chantilly z jara prix du Jockey Club 100.000 fr. Sázky při těchto i jiných dostizích (Mais. Laffitte, Levallois-Perret, Vincennes a j.) obnášejí ok. 200 mill. franků ročně; z toho 1 % na povznesení chovu koní, 2 % na účely dobročinné, 4 % na výdaje režijní. — Cyklistický sport má 63 jednot, daň z kola 6 fr. Také veslařský sport velmi jest oblíben, bruslařství na jezeře Boulogneském a od října do dubna na umělém kluzišti v Palais de Glace. Střediskem sportů atletických je velká *Union des Sociétés françaises de sports athlétiques*. Všecky sporty mají svoje odborné časopisy, ba i deníky.

Dobročinné ústavy. Nemocnic má P. celkem 28, a to 14 nem. všeobecných (*Hôpitaux généraux*) k léčení nemocí akutních, pak nemocnic zvláštní, 8 pro dospělé, 5 pro děti. Ve všeobecných nemocnicích bylo přijato r. 1898 nemocných 108.676 osob. Nemocnice zvláštní přijaly 37.110, nemocnice dětské 15.840, tak že dohromady léčilo se v pař. nemocnicích 163.592 nemoc. (a z min. roku zbylých 11.891). Z těch uzdravilo se nebo z nemocnic odešlo během roku 147.501, zemřelo 15.795, průměrně 1 z 10,33. — *Hospices* jsou ústavy pro starce, choromyslné a nevléčitelné nemocné, jakož i pro jisté kategorie zdarma připuštěných dětí. Jsou to *Bicêtre* (v. t.), *Salpêtrière*, chorobinec pro staré nebo choromyslné ženy na *boul. de l'Hôpital*, původně arsenál, teď skládá se z 45 budov, *Ivry*, *Brévannes*, pro obojí polhlaví. *Maisons de retraite* jsou útulny pro starce a nevléčitelné nemocné. V těch všech bylo ošetřováno roku 1898 celkem 21.332 osoby. — *Blázinců* pro P. a depart. seinský jest 8 se 7451 nemoc., dále jsou tu dva ústavy pro slepé, ústav pro hluchoněmé, jesličky pro malé děti (35), noclehárny (2), obecní lázně (3) atd. — *Chudinství* podporuje město P. ročním (1898) příspěvkem 29.454.437 fr. Ústavy, které podléhají dani chudinské (divadla státem podporovaná: *Opéra*, *Th. Français*, *Opéra Comique*, *Odéon*; 43 priv. divadla všeho druhu, 41 *Concerts* a *Cafés-Concerts*, 5 veř. plesů, 4 cirký a vélodromy, 14 panoramat a kinematografův, 16 museí a stálých výstav), měly celkový příjem 34.788.324 (z toho Veliká *Opéra* 3,163.364, *Th. Français* 1,970.028 fr.), kdežto daň chudinská činí 101.780 fr.

V obchodě zaujímá první místo peněžnictví; bank a pojišťoven i peněžních ústavů, většinou poblíž bursy a na velkých boulevardech, jest přes 2000. Pojišťovacích společností jest přes 400, bankéřův a směnárníků 1300. Z velkých ústavů dlužno uvést *Banque de France* (viz *Banka*, str. 251) a *Crédit foncier* (t., 252); ze spořitelců: *Caisse nationale d'épargne* č. *C. d'épargne postale* z r. 1881, v níž bylo r. 1898 od 705.791 vkladatelů vloženo 65,824.709 fr. a vybráno od 367.545 vkl. 65,357.346 fr.; *C. d'ép. de Paris* z r. 1818 má

40 filiálek a příjala (1898) od 293.636 vklad. 38,283.871 fr., kdežto 192.498 vklad. vybralo 46,119.052 fr. Pak je v P-i 151 společností vzájemně pojišťovacích, z nichž 20 spol. pojišťovacích pro život má kapitálu asi 3 miliardy. Státními ústavy jsou *Caisse nat. des retraites pour la vieillesse* (z r. 1830) a *C. n. d'assurance en cas de décès* (z r. 1868). První pojišťovny toho druhu datují z let 1787. Proti ohni pojišťuje 18 spol. s kapitálem 350 mill. fr., vedle toho 30 společností námořních se 70 mill. fr., 5 hospodářských aj. Z větších ústavů peněžních dlužno ještě uvést: *Crédit lyonnais* s 22 filiálkami v samé P-i, *Comptoir d'Escompte*, *Crédit mobilier* (viz *Banka*, 252) a j. Zastavárna *Mont-de-Piété* je z r. 1777 a půjčila r. 1898 na 50.515 předmětů 13,259.897 fr., někdy půjčovala ročně až 56 mill. fr. Ve městě má 22 *bureaux auxiliaires*. Neoficiálních agencií, půjčoven a zastaváren je veliké množství. Obchodní komora pařížská, *Chambre de commerce de Paris*, skládá se z prefekta seinského jako tit. předsedy a 31 členův. S ní spojena jest obchodně politická knihovna a pod jejím dozorem stojí nižší i vyšší školy obchodní. Mimo ni jsou v P-i cizí obch. komory: britská, italská, rak. — uher. ská, belgická a americká. O bursy viz *Bursa*, str. 967. — Největší protivu v obchodě pařížském tvoří množství drobných malých prodavačů pouličních (*camelots*) a veliké domy obchodní, t. zv. *Grands Magasins de Nouveautés*, které znenáhla zabírají víc a více odvětví obchodních, zatlačující obchody malé; jsou to zejména: *Bon Marché* (kap. 22 mill. fr.), *Grand Mag. du Louvre* (20 mill. fr.), *Printemps* a j. Podobného druhu jsou *Bazary*, zvl. pro náradí domácí a předměty přepychové i jiné. Rozsáhlý je také obchod s drahokamy. *Hôtelů*, *restaurací*, *kaváren* a *vináren* počítá se na 30.000 a zaměstnávají 100.000 lidí, z těch 8 % žen. Nejznámější hotely jsou: *Bristol*, *du Rhin*, kde bývají cizí osoby panovnícké, *Elysée Palace Hôtel*, *Hôtel Continental* se 600 a *Grand Hôtel* s 900 pokoji a j. Z restaurátů světové pověsti těší se *Paillard*, *Ritz Hôtel*, *Café Anglais*, *Durand* a j. Kaváren je přes 1000 a zvlášť četné navštěvovány jsou kavárny na *boulevardech*.

Poštovní úřad v P-i (*petite poste*) zorganizován v XVIII. stol. (pošta zaved. 1464), telegraf r. 1854, telefon r. 1881. Hl. pošt. úřad je v *Rue du Louvre*, přest. r. 1880—84; mimo to je ve městě 105 *bureaux de poste*, spojených s úřadem telegraf., 48 *bureaux auxiliaires* a přes 2000 schránek na psaní. Vedle toho také pošta pneumatická. *Hôtel des Téléphones* zbudován po způsobu assyrských staveb z poléváných cihel; odtud je spojení telefonické s cizinou, *Londýnem*, *Bruselem* atd. — Zásilek pošty pneumatické r. 1898 bylo: 4,413.800, telegrammů 16,465.402; obyc. dopisů 69,527.825, za popl. 10,776.812,96 fr.; korrespondenčních listků 15,757.000, zálepek 3,228.400; listků se zapl. odpovědí 54.825; listů rekomandovaných 6,202.369, předmětů 1,338.199; zásilek cenných: listů 1,450.408,

předmětů 469.766, v úhrn. ceně 720,891,274 fr. Zurnálův a děl periodických dopravila pošta (1898) politických pro departement seinský 22,922.845, jinam 121,779.389; nepolitických pro departement seinský 23,124.278, jinam 53,822.840. Poukázek francouz. přijala pošta 4,024.751 v ceně 109,150.291 fr., vyplatila 8,010.945 v ceně 176,571.626 fr.; mezinárodních přijala 301.840 v ceně 11,753.481 fr., vydala 503.656 v ceně 21,448.181 fr. nečítaje v to peněžní poukázky telegrafické, jichž cena přijatých byla 7,672.327 fr., vyplacených 5,514.104 fr. Balíků poštovních z P-e do P-e bylo 1,136.253. Na venek expedováno celkem 17,113.692 kusů, přijato 4,752.941; do kolonií a do ciziny expedováno 1,940.411, do P. e došlo 737.216. — Po ukončení sítě telefonické bude P. mít 7 telef. centrál. Abonentů bylo r. 1887 toliko 6690, r. 1893 již 12.191, r. 1898 19.351. Předplatné činí ročně 400 fr. Sdělení telefonických bylo r. 1898 92,845.607.

Jakožto p r í s t a v a vodní reservoir slouží *Bassin de la Villette*, v sv. části města, 25 m nad prostředním stavem vody seinské. V bassinu tomto stýkají se tři veliké průplavy, a to východně Canal de l'Ourcq, který spojuje přítok Marny Ourcq přímo se Seinou, severně od tohoto odbočují Canal St. Denis (6,647 km), který s Canalem St. Martin (4,554 m), ústícím do z. konce bassinu, spojuje Seinu nad P-i a pod ní, tak že lodím ušetřena je plavba městem.

Průplavem Ourcqsým plulo do P-e (1898) 498.467 t zboží, vyplulo 111.038 t; průplavem St. Deniským 1,336.210 a 1,533.459 t; průplavem St. Martin 315.200 a 743.004 t. Celkem 1,149.887 a 2,388.501 t, dohr. 3,538.378 t v ceně 1,293.181 fr.

P r ů m y s l. P. je z prvních průmyslových měst světa a jsou zde zastoupena všechna odvětví průmyslu, ač nejvíce jest vyvinut průmysl umělecký, jehož výrobky zvláště, jakož vůbec průmysl. výrobky paříž., vynikají elegancí. Zvláštěností průmyslu pařížského jsou t. zv. *Articles de Paris*, t. j. jemnější hračky, ozdoby, zboží přepychové z kovu, dřeva, želvoviny, slonoviny, jantaru, mramoru, alabastru, mořské pěny, kůže, kaučuku atd., jako galanterní zboží všeho druhu, umělé květiny, vějíře, deštníky, slunečníky atd. Veliké závody víc a více ustupují na předměstí, kde také daně za spotřebu uhlí atd. jsou menší, za to v P-i samé je veliké množství závodů malých a menších, a práce pokud možno jest rozdělena. Zaměstnavatelů je tu 300.000, z nichž 27.000 cizinců; ze zřizenců připadá na 15 francouzských 1 cizí, z dělníků na 12 franc. 1 cizí. Mezi cizinci průmyslníky mají převahu Belgičané. Hlavní větve průmyslu pařížského vedle již zmíněných jsou: zlatnictví a klenotnictví, průmysl tkalcovský, kovový, závody kamenické, zpracování kovů surových a kůže, stavba kočárů, stavba lodí, hrnčířství, fabrikace chemikálií, průmysl stavitelský, výroba zařízení domácího, šatstvo a předměty toaletní, parfumerie, papírnictví, tiskařství a knihařství, gobeliny,

zbrojovky. Asi 16.000 parních strojů repraesentuje tu přes 80.000 koňských sil. V menším průmyslu užívá se také hojně motorův elektrických, vodních a strojů se stlačeným vzduchem. Vývoz předmětů v P-i zhotovených obnáší pětinu všeho vývozu francouzského. Stávky jsou v P-i velmi časté, poslední veliká byla r. 1898, kdy stávkovali dělníci prací pozemních. Société d'encouragement pour l'industrie nationale udílí ceny a medaile za vynálezy a zdokonalení uměleckých výtvarů; S. nat. d'agriculture de France (1878) řeší pro vládu otázky hospodářské a S. n. d'horticulture pořádá roční výstavy zahradnické.

D o p r a v n í c t v í. P. je středem celé franc. sítě železniční a všechny veliké společnosti vyjma Jižní mají zde svá ředitelství a nádraží. Celkem je v P-i 21 nádraží a 30 stanic dráhy okružní. Cestujících přijelo r. 1898 všemi drahami pařížskými 58,346.470, odjelo 58,489.846; zboží bylo dopraveno 10 mill. t, do čehož nenáleží živý dobytek a koně. — Ve vývoji moderního dopravnictví P. vždy kráčela v čele měst. Již za Ludvíka XIV., jistě však od r. 1662 byly tu nájemné povozy, zvané fiakry (v. t.). Touže dobou počalo se také užívatí pravidelných omnibusů, jež však teprve r. 1827 vešly v užívání obecné (v Londýně až r. 1829). Za to drah elektrických je poměrně málo a to pro četnou frekvenci ulic hlavních a závazné smlouvy se společností omnibusovou. Nejnověji snaží se tento nedostatek nahraditi, zvláště velicelepou drahou podzemní *le Métropolitain* (od r. 1898), jež drahou okružní a několika drahami příčnými, dohromady 65 km délky, bude spojovati části města. Roku 1900 otevřena první hlavní trať od Porte Maillot až ke Cours de Vincennes; ostatní byly a budou otevřeny později. — O k r u ž n í d r á h y jsou dvě: *Chemin de fer de Petite Ceinture*, v délce 34 km, vedoucí přibližně po obvodu města, s vlaky každou 1/4 hodiny, a *Ch. d. f. de Grande Ceinture*, obepínající P. ve veliké vzdálenosti. — O m n i b u s y náležejí společnosti, zal. r. 1855, již přísluší jedině právo dopravnictví až do r. 1910. T r a m w a y e náležejí třem společnostem, linií tramwayových jest více než 100. Jízdné vesměs jest jednotné: 15 c. na imperialu, 3 c. ve voze. Po Seině plují přetěžené rychlé parníčky ve třech oddílech: mezi Charentonem a Auteuillem, Pont d'Austerlitz a Auteuil, Pont Royal a Suresnes. Mimo to společnosti železniční mají omnibusy, pak veliké vozy vyjízdkové. Frekvence dopravních prostředků byla r. 1898 v P i tato: Malá (vnitřní) okružní dráha 28,462.477 osob, dráha St. Lazare Auteuil 23,902.712, tramway 29,648.777, lanová dráha (s nám. de la République ke kostelu Bellevillskému) 4,941.640, společnost omnibusů 266,237.056, spol. parků 27,047.322, dohromady 380,239.981 osob. Nájemných povozů, většinou povozů jednokoňských, je v P-i 14.872, omnibusů a vozů tramwayových společnosti omnibusové 1226, ostatních vagonů

tramwayových 519, všeho všudy veř. povozů 17.668. Koňský pohon zameňuje se víc a více strojním, ač spol. omnibusová má dosud 15.766 koní, jichž bylo v P i 31. pros. 1899 celkem 125.892. — Předmětů, zapomenutých ve vozech, parnicích atd., bylo r. 1898: 63.596 (z toho 9860 deštníků), z nichž vráceno 19.612.

Z nejzajímavějších míst pařížského okolí jest předem Versailles (v. t.) a nádherné moderní sídlo v Chantilly (v. t.). Nejkrásnější pohled na P. podává terasa v St. Cloudu. V St. Denisu jsou hroby králů. Poněkud vzdálenější je Fontainebleau se starým zámek renaissancením a velikým lesem. Proslulá je konečně vyhlídka s terasy St. Germain-en-Laye (v. t.). Celkem jest okolí pařížské nadmíru půvabné, zvl. podél dolních břehů Seiny, a vesměs rychle a pohodlně přístupné. Z každého nádraží vyjíždějí vlaky aspoň každou 1/2 hodinu, obyčejně každou 1/4 hodinu, do nejbližšího okolí a stejně často vrací se odtamtud do P-e, zejména ovšem v době letní.

Dějiny. První zmínka o P-i děje se u Caesara, za jehož času P. byla sídlem keltského kmene Parisiů a slula *Lutuhezi*, t. j. vodní obydlí, u Římanův a Reků *Lucotitia* či *Lutetia*. Caesar svolal sem r. 53 př. Kr. galský sněm a dal zde stavět svoje britské loďstvo učiniv P. svým říčním přístavištěm. Odtud také znak P-e, loď na vlnách. Lutetia účastnila se také odboje Vercingetorigovar. 52, načež Labienus ji pobobil a přivedl k poslušnosti. Potom znova byvši vystavěna P. šířila se po levém břehu Seiny a v I. nebo II. stol. zbudovány zde areny (zbytky nalezeny v ulici Monge). Koncem III. stol. císař řím. Constantinus Chlorus dal si zbudovati v těchto předměstích palác (zbytky z něho v Musée Cluny), jež pak rozšířil císař Julian Apostata. Mimo to rádi pobývali v P-i také Konstantin Vel., constans, Valentinian I., Valens a Gratian, který padl v okolí P-e v bitvě proti Maximovi. Stálý tábor, obklopený silnými zdmi, rozkládal se v nynější ulici Soufflot. Tehda nebo ve IV. stol. Lutetia začala jmenovati se *Civitas Parisiorum*, také *Parisi* nebo *Parisia*. Roku 406 byl opevněn ostrov Cité a v pol. V. stol. na místě chrámu Jovova vznikly dva chrámy křesť., St. Etienne a Notre Dame, a do téže doby padá legenda o sv. Genovefě, patronce P-e. Roku 497 vtáhl do města Chlodvik a učinil r. 508 P. svou residencí, a králové z rodu Meroveovců sídlili dílem v paláci Julianově, dílem v bývalém paláci prokonsulském v Cité. Na obou březích byla založena dvě opatství, St. Pierre a St. Paul (později St. Geneviève a St. Germain des Prés) a P. vzrůstala s mocí Meroveovců, s kterou však také klesala tak, že za prvních Karlovců měla jen význam hlavn. města hrabství pařížského, jsouc za Karla Vel. toliko sídlem hraběte pařížského. Trpěla mnoho vpády loupeživých Normanů a obležení z let 885—886, trvajících 13 měsíců, jest prvním z vynikajících. Normané jen velikým

výkupným dali se pohnouti k odchodu. Od IX. stol. vyvíjely se zvláště školy katedrály Notredamské a po odvrácení nebezpečí normanských začala růsti předměstí pařížská zvláště na břeha pravém. Roku 987 Hugo Capet prohlásil P. hlavním městem Francie. Asi v l. 1020 P. byla opevněna po druhé. Na vysokém učení pařížském proslavil se Guillaume de Champeaux, jeho žák Abélard a jejich nástupci, tak že o mistrech pařížských mluvílo se jako o sedmi mudrcích a na universitě pařížské studovali příslušníci všech národů, aby byli zde uvedeni v tajnosti vědy scholastické, která se zde mistrně přednášela. Také ruch stavební se počíná, neboť r. 1163 zahájena stavba nynější katedrály. Vedle toho vyvíjel se také průmysl a obchod, valně podporovaný příznivou polohou města a ochranou království. Veliký trh, který co rok býval konán v červnu na široké pláni mezi P i a St. Denis, a proslulý zákonník pro cechy, jež sestavil Etienne Boileau (v. t.) r. 1258, dokazují, terak záhy P. hospodářsky se povznášela. Tehda správa města byla v rukou t. zv. *prévôt du roi* (první r. 1060), který jménem královým vykonával spravedlnost a policii. Municipální záležitosti spravoval *prévôt des marchands* (první r. 1263) s přísedícími a 24 konšelů, jež volilo obchodnictvo. Za Filipa Augusta v l. 1190—1220 P. opevněna po třetí v rozměrech daleko širších a hradby v délce 6 km opatřeny 100 kulatých věží a 20 branami. P. měla asi 100.000 obyv., 33 farností a 220 ulic, v nichž za téhož krále vyskytuje se poprvé dláždění. Zřizovány tržnice, veřejné kašny, veliký hřbitov a počato se stavbou Louvru. Učení pařížské povýšeno na studium generale čili universitu, jež čítala 20.000 posluchačů, nejvic na fakultě theologické. V první pol. XIV. stol., kdy v P-i mor uchvátil třetinu obyvatelstva, vzbouřilo se občanstvo utiskováno jsouc panovníky z rodu Valois, kteří potlačivše odpor přeložili svoje sídlo na pravý břeh Seiny, kde sídlil předtím vítězný občanský prévôt Etienne Marcel (v. t.) do r. 1357. Tehda město mělo 150.000 obyv. Karel V. založil nové sídlo královské hôtel St. Paul a proti Angličanům, jakož i proti buřičským choutkám Pařížanů zbudoval Bastillu. V jeho snahách, provést četné veřejné práce obecně užitečné (nové mosty, přístaviště, kryté stoky), podstatně jej podporoval prévôt Hugues Aubriot. Ale za Karla VI. došlo k novým bouřím a to pro veliké daně vypsané od vladaře vévody z Anjou, avšak lid ozbrojený kladivý (odtud sluli *maillotins*) záhy byl zkrocen a svobody městské odstraněny. Na ochranu království P. teď již nemohla spoléhati, tím méně, když bylo samo zeslabeno a sídlo jeho bývalo zčásti mimo P. Za to vyvíjelo se občanství, jež stalo se nadále vládnoucím živlem v pařížské vzdělanosti a utvořilo vlastního pařížského ducha, jak se projadruje v soudobé literatuře. Roku 1464 zavedena tu pošta, r. 1470 založena první tiskárna (v Sorbonně)

a zřízeny medicínské ústavy universitní. Krátký čas, koncem stol. XV. a zač. XVI., zdálo se, jakoby aspoň umělecká kultura rozbila svůj stánek mimo P., neboť počátkem renaissancní periody hromadila se knížecí a panská sídla v Touraine. Ale už v polovici XVI. stol. P. dobyla si své vlády zpět i v této věci a za Františka I. byla středem nejen vědecké, ale i umělecké činnosti Francie. Místo Louvru zbudován velikolepý palác, r. 1533 počato se stavbou nové radnice a založena král. kollej, později Collège de France. Za vojen hugenotských P. stála na straně katolické a v noci bartolomějské dne 24. srp. 1572 zavražděno tu na 2000 Hugenotův. P. pak byla obléhána, trpěla morem a hladem, při němž 13.000 osob pomřelo, a když 15. květ. 1588 do P-e vtáhl vévoda de Guise s vojskem katol. ligy, nastal boj barrikádový, načež Jindřich III. byl vyhnán a P. vzdala se Jindřichu IV., ale teprv když tento přestoupil ke katolicismu r. 1594, nastal klid a P. mohla se opět vyvíjeti. V těch dobách rozšířeny Tuilerie, založen Place Royale, zbudována nábreží a knihovna. Roku 1615 Maria de Medici položila základ k pal. Luxemburskému. Za Ludvíka XIII. strženy hradby a brány a zřízeny na nich vnitřní čili velké boulevardy, zal. r. 1642 Faubourg St. Germain, Jardin des Plantes, ústavy vědecké, akademie, zbudovány četné kostely a rozšířena předměstí St. Honoré a St. Antoine. Ačkoli za nezletilosti Ludvíka XIV. P. trpěla bouřemi frondy (druhý den barrikád 26. srp. 1648 a 2. čna 1652 sračka vojsk frondy s král. vojskem, viz Fronde), i přes to, že Ludvík XIV., přeložil své sídlo do Versailles, kde zůstalo až do r. 1789, přece P. zůstávala středem francouzské společnosti. Triumf království za Ludvíka XV. (1643—1715) byl ovšem také s prospěchem vzrůstu a okrase města, byť toto po stránce samosprávy hrálo úlohu dosti nepatrnou, ježto králové víc a více přistřihovali její svobody. Umění i literatura slavily v XVII. stol. v P-i svůj zlatý věk, zřízení byla opera, Théâtre français, před Tuilériemi založena zahrada (1664), elysejská pole, nová nábreží a přístaviště; zbudovány triumfální brány, hôtel des Invalides, nalezinec, všeob. nemocnice, kollej des Quatre-Nations, později Palais de l'Institut, pont Royal, kolonnáda Louvreská. V tu dobu spadá také první osvětlení ulic 6500 svítilkami a rozdělení P-e na 20 policejních okresů (1702). Roku 1728 označeny ulice tabulkami, domy číslovány a místo svítilen zavedeny kandelábrы. Roku 1751 zbudována vojenská škola na poli Martově, pak Hôtel des Monnaies, kostel Madeleine, place Louis XV (nynějši de la Concorde) s kolonnádami a vypěstovala se architektura t. zv. hôtelů, t. j. soukromých domů nebo paláců franc. šlechty, docela rozdílná od palácové architektury italské, vypočítaná na úplné odloučení domu od ulice a snažící se převéstí tichou venkovskou villu do hluchného města, nikoli nádhernou na venek, ale za to tím bohatší a

úpravnější uvnitř. Nejvíce však byly fedrovány dekorativní uměny, jež tehda začaly vládní celé Evropě, zvláště od časů Colbertových, velikého fin. ministra Ludvíka XIV. Dne 10. ún. 1763 dojednan v P-i mír, kterým ukončena vojna koloniální. Za Ludvíka XVI. vystaven Odéon a král žil s městem ve stycích velmi příjemných, jakož svědčí slavnosti strojené na jeho počest v Hótelu de Ville r. 1782 a ochota, se kterou Pařížané volivali králem navrženého převóta. Nové hradby z r. 1726 byly r. 1786 znova rozšířeny k zamezení podloudnictví, dobudovány Théâtre français, velká opera a opera italská (*Opéra Comique*). Centralisace nabyla vrcholu za revoluce (viz Francie, str. 591 a sl.) a doby následující (1789—1804). Jenom v prvích letech revoluce vývoj P-e poněkud se zastavil, a Londýn hrozil ji překonati, ač již za doby direktoria (1795) a zvl. za prvního císařství r. 1804—1814 vrátil se starý její význam. Co Napoleon ukořistil na svých válečných výpravách, přišlo do jeho hl. města, jehož politický zájem snažil se odvrátiti čilým ruchem stavebním. Počal budovati křídlo spojující Louvre s Tuilériemi, prorazil ulici Rivoli a stavěl bursu; na jeho rozkaz vznikly thry, mosty, nábreží a kanály, ale při jeho pádu většina zůstala nedokončena. Roku 1814 P. byla obléhána 100.000 m. silným vojskem spojencův a 31. břez. t. r., když Napoleon den před tím byl poražen před P-i, město se vzdalo, načež král pruský a císař ruský slavili svůj vjezd do P-e v čele 36.000 mužů, za jásohu obyvatelstva válčením stálým už zemřelého; potom Napoleon vzdal se trůnu a byl dopraven na ostrov Elbu. Dne 30. květ. za Ludvíka XVIII. podepsán první mír pařížský mezi Francií a spojenci a 1. čna vojsko spojenecké z P-e odtáhlo. Když pak 1. břez. 1815 Napoleon znovu přistal v Cannes, král prchl z P e a 20. břez. hl. město vítalo císaře znovu. Dne 1. čna slaveno obnovení císařství velikou slavností na poli Martově, ale po bitvě u Waterloo vojsko spojenecké přitáhlo znova před P., kterou byl Napoleon již 25. čna opustil navždy. Dne 7. čce vtáhli do P-e spojenci; gen. Blücher uložil městu válečnou kontribuci a vítězové odnášeli z P-e poklady dříve jim odtaté. Po dlouhém jednání smluven 20. list. druhý Pařížský mír s Ludvíkem XVIII., který se byl vrátil 8. čce t. r. Za periody restaurační (1814—30) nastal v životě P-e velikolepý vzmach: literatura a umění znova dobývaly světové své nadvlády. Jen že vláda reakcionářskými úkazy dráždila lid, který zvlášt v předměstích vracel se k ideám revolucionářským, jež měly za následek červencovou bouři 27.—29. čce 1830, za Karla X. Dělníci porazili vojsko pod maršálkem Marmontem a Bourbonové padli, načež bourgeoisie uvedla na trůn Orléanovce. S obnovenou horlivostí ujal se Ludvík Filip plánu Napoleona I. k vybudování moderní P-e: dokončena Madeleína, brána de l'Etoile, postaven obelisk Luxorský na pl. de la Concorde, červencový sloup na náměstí Bastilly,

založeny stoky atd. nákladem více než 100 mill. fr. Roku 1840 usnesl se parlament na nynějším opevnění P-e. Všechn stavební ruch však byl převyšěn za Napoleona III. (1848 presid. republiky, r. 1852—70 cisář), který postavil r. 1853 prefekta Jiřího Eug. Haussmanna v čelo seinského departementu. Jím stala se P. městem moderním, jehož rozloha a zařízení nejen ve Francii, ale také v cizině staly se vzorem. Počátek byl učiněn proražením sev.-jižní tepny Boul. de Strassbourg a de Sébastopol na břehu pr., du Palais a St. Michel na Cité a bř. l. Mimo to: Boul. Haussmann, Magenta, St. Germain, prodloužení ulice de Rivoli, Turbigo, Lafayette a j., jakož i nádherná čtvrt' na Champs Elysées. Z veř. budov rozšířen Louvre, zbudována ústř. tržnice, Tribunal de Commerce, Nová Opera, rozšířena Nár. knihovna atd. R. 1855 konána tu první velká mezinárodní výstava, 30. břez. 1856 podepsán tu mír, kterým ukončena válka krymská, r. 1859 rozšířena P. až k valům hradeb stavěných za Ludvíka Filipa a r. 1867 konána tu výstava) druhá. Ale nedlouho potom vojna francouzsko-německá (v. t. a France, 599) způsobila obležení P-e, pak dělnické vzbouření a komunu (v. t.). Poněvadž město pro valné vydaje dřívější silně bylo prodlouženo, pokračováno za třetí republiky v pracích okrašlovacích poněkud volněji, ačkoli z ran způsobených vojny a bouřemi P. ku podivu rychle se zotavovala. Zničené budovy stavěny byly znovu, vyjma Tuilerie, počaté práce dokončovány, jako Opera, Hôtel de Ville, otevřeny nové ulice, rekonstruována Sorbonna, pošta, vystavěny četné školy a vykonány mnohé práce assanační, a již r. 1878 mohla býti konána nová výstava světová, ke které zbudován nádherný palác Trocadéro. Roku 1879 sídlo vlády a komor přeneseno z Versailles do P-e a z posledních událostí jen ještě zaznamenáváme: zavedení národního svátku 14. července (1880), návštěvu krále španělského v P-i r. 1883, velikolepou výstavu světovou r. 1889 a zbudování věže Eiffelovy, sbratření rusko-francouzské slavené v P-i a r. 1896 přivítání cara Mikuláše II. Obec pařížská stále zůstávala nakloněna opozici; zvl. když po amnestii r. 1879 a 1880 vrátili se vypověděni komunnardi, nabyla na radnici vrchu strana radikální stavíc se proti vládě. V podobném postavení jest i dnes městská rada nacionalistická. Značnou měrou veřejnost franc. vůbec a pařížská zvláště byla pobouřena v letech 1898 a 1899 affairou Dreyfusovou, důstojníka pro domnělou zradu k deportaci určeného, a jest asi děkovati jediné veliké světové výstavě potom následující, že nevyukly bouře nové. Ale město i stát už příliš se byly připravovaly na veliké to dílo míru, než aby je nechaly zničiti, atak P. znova vítala hosty z celého světa při výstavě r. 1900, která rozměry a nádhrou, byť i ne soustavností, předčila všechny dřívější. Návštěvníků bylo 51,654.477, ale přes to deficit

činil 2,040.000 fr., jež však převzal stát, ježto na druhé staně výstavou jeho příjmy valně vzrostly (do konce listopadu 1900 přijal o 43,080.000 franků víc než r. 1899, nečítaje příjmů železničních). Subvence města vyvažily rovněž vyšší příjmy městských daní a mimo to zůstanou jí most Alexandra III. a výstavní paláce na polích Elysejských. V únoru 1902 konána v P. i velikolepá oslava stých narozenin V. Huga.

Literatura. Nejstarší dílo o P-i jest Gilles Corozet, La Fleur des antiquitez, singularitez et excellence de Paris z r. 1532, pak Du Breul, Théâtre des antiquités de Paris (1612). Potom jest literatura o P-i čím dál tím četnější a podává její přehled: Lacombe, Bibliographie parisienne. Tableaux de moeurs 1600—1880 (P., 1886). Z novější literatury vyjímáme jen díla vynikající, jako: F. Hotbauer, Paris á travers les áges (P., 1875 až 1882, 2 fol. sv.); H. Gourdon de Genouillac, Paris á travers les siécles (t., 1879—81, 5 sv.), Histoire gén. de la ville de Paris, dějiny, jež vydává město samo (1874—94, 31 sv.); A. Schmidt, Pariser Zustände während der Revolutionszeit 1789 bis 1800 (Jena, 1874); Lasteyrie, Cartulaire gén. de Paris (P., 1887); Jourdain, Histoire de l'Université de Paris au XVIIe et au XVIIIe siècle (t., 1862—66, 2 sv.); Denifle et Chatelain, Chartularium universitatis Parisiensis (t., 1889); P. popisují vedle známých příručních knih (Joanne, Baedeker, Meyer): Max. du Camp, Paris, ses organes, ses fonctions et sa vie (P., 1869 až 1875, 6 sv.); Colin, Paris, sa topographie, son hygiène, ses maladies (P., 1885); Pontich, Administration de la ville de Paris (1884); Bournon, Paris, histoire, monuments, administration (t., 1887); Hellwald, Paris u. Umgebung (Lip., 1889); L. Barron, Les environs de Paris (P., 1886); Bongard, La vie de Paris (t., 1891); P. Strauss, Paris ignoré (1892); Simond, La vie parisienne au XIXe siècle (1899, 3 sv.); Larousse, Paris-Atlas (t., 1900); Barron, Paris pittoresque 1800—1900, la vie, les moeurs, les plaisirs (1900); W. Gensel, Paris, Studien u. Eindrücke (Lip., 1900); Cadoux, Les finances de la ville de Paris de 1789 á 1900 (P., 1900). O umění pařížském jednají: Viollet-le-Duc, Dictionnaire raisonné d'architecture française (t., 1854—69, 10 sv.); Gonse, La sculpture française (t., 1894); týž, L'art gothique (t., 1890); Riat, Paris, eine Geschichte seiner Kunstdenkmäler (Lipsko, 1900). O poslední výstavě srv. Meyer-Gräfe: Die Weltausstellung in Paris (P., 1900); Witt, Pariser Weltausstellungsbrieft (Berl., 1900); Pendl, Oesterreich auf der Weltausstellung (Vid., 1900). Ze spisů českých o P-i uvádíme: P. a okolí, s dodatkem: Rouen, Havre, Trouville (Praha, 1899); Jindř. Hantich, P. a okolí, prakt. průvodce (t., 1900); týž, Osim dní v P-i (t., 1900); týž, Světová výstava v P-i (t., 1900); Em. ryt. z Cenkova, P., básně (t., 1900); Do P-e (Třebíč, 1900). Srv. také »Casopis turistů«, roč. X., »Pařížská příloha«. Statistické zprávy o P-i podává co rok měst-

ská statist. kancelář pařížská ve svých četných publikacích, zvl. v *Annuaire statistique de la ville de Paris*, jehož zpracování vyžaduje arci dvou až tří let. Gh.

Parjanya viz *Pardžanja*.

Park: 1) P. ve smyslu zahradním značí rozsáhlý sad, přecházející v lesní partie, bez rozdílu, zda pozemek ohrazen jest číli nic. P. zřídka bývá nově zakládán; obecně je to háj nebo les, který částečným vyměněním stromův a úpravou cest a stezek přeměněn byl v rozsáhlý sad. Takové p-y založeny byly v posledních letech v zámku v Konopišti a v Průhoncích. Odkryté plochy přemění se v pažitý, strmé stráně ve skalní partie, tu a tam upraví se umělý podrost, ale vše v rámci lesní přírody, a z divokého lesa stává se zahradní p. Pro větší malebnost neb romantičnost mohou v p-u tu a tam umístěny býti i budovy, jejichž sloh však má srovnávatí se s přírodou, totéž platí i o užití vody. Fln.

2) P. ve vojenství: 1. muniční čili střelivový, dělostřelecký ústav záložní, tvořený z muničních proudů (v. t.), je v c. a k. vojsku a) horský divisiijní, složený: pro každou horskou baterii z 25 soumarů nebo 2—4spřežních vozů, pro každý prapor pěší z 8 soumarů nebo 1—4spřežního vozu, dále pro zásoby zbrojového dělostřelectva ze 6 soumarů nebo 2 rolnických vozů, pak z nutných soumarův a vozů pro zavazadla důstojníkův a mužstva, nábojů veze pro každé horské dělo 100, pro každou opakováčku pěchotní 30' pro každou pušku technických zástupův a pro každou karabinu vozatajstva po 15; b) (obecný) divisiijní, složený z 1 munič. proudu pěchotního a ze 2 dělostřeleckých, a štáb jeho má 2 důstojníky, 7 mužův a 4 koně; c) sborový, složený a se štábem jako právě uvedený; d) armádní má pod zvláštním velitelem štáb 4 důstoj., 1 zvěrolékaře, 13 mužů, 9 koní a 2—3 vozy a tolik muničních proudů záložních, kolik armáda má sborův, a 1 záložní proud zbrojový; nábojů veze pro každé dělo v armádě po 35, pro každou opakováčku a karabinu po 26 a pro každou werndlovku po 6. Sám p. armádní sleduje za armádou asi na celý pochod průměrně 23 km a vynahrazuje si schodky z polního armádního skladějšti muničního. — 2. P. obléhací je v c. a k. vojskě dvojí: dělostřelecký a zákopnický (viz oboje při *Obléhání*, str. 549). — 3. Seřazení, šik pvozův vojenských vůbec, ať děl, vozů střelivových nebo jiných, nebo i selských, vojsku sloužících, pořádně v řadách stojících, nejvíce v ležení nebo za dlouhého odpočinku mezi pochodem. FM

Park Mungo, znamenitý cestovatel afr. (*10. září 1771 ve Fowlshielu u Selkirku ve Skotsku — †1805), studoval lékařství v Edinburce, r. 1792 stal se pomocným ranleárem na východoindické lodi Worcesteru, r. 1795 nabídl své služby Africké společnosti londýnské, maje v úmyslu pokračovati v afric-

kých výzkumech Houghtonových, a na její rozkaz vydal se 22. květ. 1795 do Gambie. Zde prodlel nějaký čas ve faktorii Pisania, naučil se řeči Mandingův a odtud navštívil říše Valo, Bondu, Kadžaga, Kason, Kaarta a zemi Ulad-Amer, kde upadl r. 1796 do zajetí pohlavára Alího, avšak šťastně uprchl a s velikým nebezpečím dostihl Segu, načež za největších obtíží plul po Niguru až do Kamilie v říši Mandingů, kde ležel 7 měsíců nemocen. V červnu 1797 odebral se odtud s výpravou otroků do Pisanie a vrátil se do Anglie, kde uveřejnil zprávu o svých cestách pod názvem *Travels in the interior districts of Africa* (Londýn, 1799). Potom usadil se jako ranleáři ve Skotsku, avšak sláva, které nabyt důležitými svými objevy při horním Niguru a výborným svým cestopisem, byla příčinou, že 30. čce 1805 vyslán s úřední výpravou do Gorée. Odtud pronikl k Niguru u Bamaku, ze Sansandigu odeslal do Gambie své sbírky a zápisy, načež na člunu zde zhotoveném plul po Niguru až do Búsy v říši Sokoto, kde byl přepaden Hausy a utonul i se svými soudruhy koncem r. 1805. Zprávu o jeho smrti přinesli r. 1806 do Gambie otrokáři. Popis této cesty dle jeho zachovaných zápisků, sahajících do 16. list. 1801, vyšel pod názvem *The Journal of a mission to the interior of Africa* (Lond., 1815). — Srv. Thomson, Mungo P. and the Niger (Lond., 1890). Tšr.

Parkán: 1. plot z prken; 2. v opevněném místě, pevnosti a pod. prostor, ulice, mezi ohradní zdi nebo valem a mezi domy tomuto nejbližšími; 3. též ve hrzení, viz *Fausse-braye*. Ve městech, kde hrady zrušeny, bývají na místech bývalých p-ů oblíbené procházky. FM

Parkán (maď. *Párkány*), městečko v Uhrách při ústí Hronu do Dunaje, v župě ostríhomské, má 2417 ob. maď. (1890); okr. soud, ps., telegraf, paropl. stanici, řím. — katol. kostel, továrny na vyduťté sklo, škrabové výrobky a ocet. R. 1683 zvítězila zde vojska cis. a pol. pod Janem III. Sobieským nad voji tureckými.

Parker [párkr]: 1) P. William, admirál anglický (*1781 — †1866). Stav se kapitánem (1801) sloužil do r. 1812; odtud setrval v nečinnosti po r. 1827. Jako podadmirál (1830) pověřen hájením zájmův anglických na pobřeží portugalském (1831—34). Pak postoupil na lorda admirality (1835) a v l. 1841—42 byl vrchním velitelem loďstva ve vodách čínských. (Viz *Čína*, str. 745 b sl.) Za úspěchy dosáhl baronetství. R. 1845 velel eskadře středomořské, r. 1849 podpořoval Portu proti Rakousku a proti Rusku, r. 1850 obrátil se proti Athénám a blokádou přístavů řeckých vymohl uznání požadavkův anglických; r. 1851 stal se admirálem modré vlajky, pak vrchním velitelem v přístavě devonportském (1854—57) a posléz admirálem vlajky bílé. Srv. Aug. Phillimore, *Life of sir W. P.* (Lond., 1876—80, 3 sv.).

2) P. John Henry, archaeolog anglický (*1806 — †1884), byl knihkupcem, potom

oblíbiv si studia archaologická odebral se do Říma, kdež se zabýval výkopy, a konečně stal se konservátorem Ashmoleova musea v Oxfordě. Sepsal: *Glossary of architecture* (1836); *Introduction to the study of Gothic architecture* (1849); *Domestic architecture of the Middle Ages* (3 díly, 1853 až 1859); *The archaeology of Rome* (12 sv. 2 vyd., 1874—1880); *Architectural history of Rome* (1883).

3) **P. Theodore**, theolog amer. (* 1810 v Lexingtonu, Massachusetts — † 1860 ve Florencii), byl od r. 1836 kazatelem unitářské obce v Roxbury, vzdal se však po několika letech tohoto úřadu, poněvadž svobodnějšími názory narazil na odpor. Cestoval pak po Evropě, hlavně Anglii, Německu, Francii a Itálii, a studoval zvláště německou literaturu a filosofii, jejíž vliv v transcendentním pojmání náboženských otázek jest u něho patrný. Vrátil se r. 1844 do Bostonu, oddal se zase kazatelství a horlivě bojoval zejména za zrušení otroctví. Ze spisů jeho vynikají: *Ten sermons on religion* (1852); *Theism, atheism and the popular theology* (1853). Souborně vyšla díla jeho v Londýně r. 1863—71 ve 14 svazcích (společně Cobbe). Monografie o něm napsali: Ceiss (Londýn, 1863, 2 sv.); Réville (Paříž, 1865); Frothingham (Londýn, 1874); Altherr (St. Havel, 1894). *Šld.*

4) **P. Joseph**, theolog anglický (* 1830 v Hexhamu v Northumberlandě), studoval v Londýně a působil jako kazatel independentický v Banbury, Manchesteru a v Londýně. Vydal: *Inner life of Christ, in the gospel of Matthew* (1881—82, 3 sv.); *Apostolic life* (1882—84, 3 sv.); *Studies in Texts* (1898 až 1900, 6 sv.); *The people's Prayer-book*. Spolupracoval o 25 svazkové *People's Bible*. Srv. jeho autobiografii *A preacher's life* (1898) a Dawson, J. P., his life and ministry (1901).

5) **P. Gilbert**, novellista amer. (* 23. list. r. 1862 v Kanadě), studoval v Torontu, stal se doktorem of Civil Law, byl spoluvydavatelem listu »Sydney-Morning Herald« a oddal se pak spisovatelství výlučně. Národně a soustředěně kreslí povahy, v nichž evropská kultura proniká individuálností domorodou; látky čerpá z dějin otčiny, zvláště z jejich let bojových. Napsal: *The pomp of the Lavillettes* (tištěno teprve r. 1897); *Pierre and his people* (1892); *Mrs. Falchion* (1893); *The translation of a savage* (1894); *The trail of the sword* (t. r.); *The seats of the mighty* (1896); *Honourable Tom Ferrol*; *The battle of the Strong* (1898) a shakespearovské znělky *A lover's diary* (1894).

Parkeria Carpenter, foraminifera ze skupiny *Lituolidae*. Poprvé se vyskytuje v křídě a dosud žije, ale velmi vzácně. *MBbr.*

Parkersburg, hl. město hrabství woodského ve Spoj. Obcích sev.-amer. na ř. Ohio (přes níž vede železniční most 2146 m dl. do Belpré) ve státě záp. Virginii; křižovatka železn. tratí, paroplavební stanice; slevárny železa, rafinerie petroleje, několik mlýnů, koželužství, pivovarství a 8408 ob. (1890).

V okolí bohatá ložiska železné rudy, soli, uhlí a petroleje.

Parkes [pàks] Henry, státník angl. (* 1815, † 1896). Do 25. roku věku svého byl továrním dělníkem v Anglii a do školy chodil jen do 11. roku. R. 1843 vystěhoval se do Sydneye, kdež nějaký čas vyráběl hračky. Později založil si obchod, r. 1850 stal se žurnalistou, o 4 roky později zvolen poslancem a r. 1866 jmenován prvním ministrem australské kolonie. V jeho politickém programu byly po celý život dva hlavní body: svobodná tržba a federace australských osad. R. 1891 strana socialistická přivodila jeho pád, poněvadž co nejrozhodněji se oprel 8hod. době pracovní. Vliv jeho na obyvatelstvo australských osad byl nesmírný. *-rb.*

Parkesin, parkesin, umělá látka, podobající se vlastnostmi svými kaučuku, gutta-perči, nazvaná podle A. Parkesa, který ji r. 1862 vynalezl v Birminghamě. Vznikne rozpuštěním střílné bavlny v látce povstálé destillací dřevěné nafty s chlórídem vápenatým. Do roztoku tohoto přidává se šelak neb kopalový lak, ricinový olej, lněný olej. Aby hořlavost se zmenšila, přidává se chlóríd zinečnatý neb wolfram sodnatý. Vyrábí se buď průsvitný neb neprůsvitný neb různé barvený. Jest tvrdý jak roh, ale podajný jako kůže. Slouží hlavně k výrobě ozdobných předmětův a k izolaci drátů vedení elektrického. Jest lacinější než kaučuk.

Parkesování viz **Stribro**.

Parquet (franc. *parquet*), místo ohrazené neb vyhrazené, na př.: **p.** v divadle, přední část hlediště v přízemí mezi orchestrem a parterem. V bursovnictví jest **p.** totiž co coulisse (v. t.). Ve stavitelství podlaha vykládaná z dřevěných desk čtvercových, 2,5 cm tlustých a 35—68 cm širokých. **P-y** složeny jsou z t. zv. kříže a výplní, navzájem drážkou spojených. Podle dřeva výplní rozeznáváme **p-y** měkké nebo tvrdé; kříž jest skoro vždy ze dřeva tvrdého. Při vykládaných **p-ech** klíží se asi 1 cm tlusté dyhy ze vzácnějších druhů dřev na měkkou desku. **P-y** lze klásti teprve, když novostavba dostatečně vyschla, na hrubou prkennou podlahu; v budovách veřejných, zvláště přízemních, kde jest vlhko, kladou se podlahy parketové na asfaltovou vrstvu asi 1 cm tlustou. *Kzl.*

Parkfried, ves v Čechách, při lev. bř. Vltavy, hejtm. Krumlov, okr. Hor. Planá, fara a ps. Zelnavá; 35 d., 396 ob. n. (1890), mlýn a dvě myslivny.

Parkinsonova choroba viz **Paralysis agitans**.

Parkman [pákmen] Francis, hist. amer. (* 1823 — † 1893). Cestoval ve Skalných Horách, popsál cestu v *Oregon trail*. *Prairie and Rocky Mountain life* (1849) a navštívil několikrát Evropu. Badal o starších dějinách amerických a vydal: *History of the conspiracy of Pontiac* (1851, 2 sv.); *The pioneers of France in the New World* (1865); *The Jesuits in North America* (1866); *La Salle*

and the discovery of the Great West (1869); *The old regime in Canada* (1874); *Count Frontenac and New France under Louis. XIV.* (1877); *Montcalm and Wolfe* (1884, 2 sv.); *A half century of conflict* (1892, 2 sv.). P-ova *Complete works* vyšla v Bostonu (1893, 12 sv.). Srv. C. H. Farnham, *Life of F. P.* (Lond., 1900).

Parkosz J a k ó b, první oprávec, pravopisu polského (†1455), pocházel z Žurawice a vzdělal se v krakovské akademii, kde dosáhl doktorátu kanonického práva, načež přijal svěcení a stal se kanovníkem krakovské katedrály. V l. 1439—40 byl rektorem krakovské university. Jeho orthografické zásady vyd. z rukop. J. S. Bandtkie s názvem *Jacobi Parcosii de Zorawice antiquissimus de Orthographia polonica Libellus* (Pozn., 1830). P. poprvé snaží se zde uvést systém do pol. pravopisu, označuje důsledně nosovky a na označenou délku samohlásek zaváděje značky dvojité. Podobně označuje již rozdíl souhlásek. Systém jeho nedošel všeobecného přijetí, nicméně dal popud k dalším pracím v tomto směru.

Parly (*Parcae*), S u d i č k y, římské bohyne osudu, řecké Moiry (v. t.). *klk.*

⊗ **Parlaghy** V i l m a, malířka uher. (*1865 v Hajdú-Dorogu, kom. Hajdu). Vycvičila se sama v kreslení a malířství a r. 1880 odebrala se do Mnichova, kde studovala pod vlivem Lenbachovým, jenž je zřejmý, zvláště v jejích podobiznách. R. 1887 přesídlila se do Berlína, kdež r. 1890 dostalo se jí malé a r. 1894 veliké zlaté medaile berl. výstavy. Již r. 1886 obrátila na sebe pozornost velikou vlastní podobiznou, pak podobiznou Kossuthovou, načež následovaly: *podobizna básníka Bauernfelda* (v cis. gal. vid.), *Windhorstova, hrab. Moltke* (jež byvši odmítnuta porotou teprve na rozkaz císařův byla přijata na mezinárodní uměl. výstavu r. 1891), *císaře Vilém a II., arcib. Stablewského, hrab. Szögyenyiho* a j.

Parlament (aingl. *parliament*, franc. *pa rlement*), bud' sněm (v. t.) nebo soudní dvůr. P-y nazývaly se soudní dvory ve Francii. (Viz Francie, str. 492, 493.) P. anglický viz Britannie Veliká (ústava), str. 692.

Parlamentář (franc. *parlementaire*), osobnost vojenská — nejčastěji důstojník dle důležitosti úkolu i vyšší, ano i generál — vyslaná s jedné bojující strany ke druhé, odpůrcově, aby mezi nimi vyjednávala o různých věcech, větším dílem o výměně obalpných zajatých, opatrování raněných, o stíznostech na překračování demarkační čary nebo na jiné nesprávnosti proti právu válečnému a mezinárodnímu, o předběžných ustanoveních přímířím atd. Aby p. hned z dále byl poznán jako takový a ne pokládán za vyzvědače, sběha nebo pod., mívá s sebou trubače nebo bubeníka mnohdy s bílým praporečkem na důkaz kalého umyslu; oznámí se zatroubením nebo zabubnováním před předstrážemi nepřátelskými, jejichž velitel vyšle patrolu, aby jej přivedla, zaváže jemu

a jeho průvodčímu oči, aby nemohli spatřiti rozlohu a postavení stráží a vojska vůbec (od tohoto zavazování očí nyní často upouštěno v jakési rytířské důvěře ve šlechtinnost protivníkovu), a vede jej až k vyššímu velitelovi, k němuž jíti má rozkázáno. Vykonav svou záležitost p. veden za stejné opatrnosti zase zpět. P. jest podle stanovení a obyčejů práva mezinárodního a válečného nedotknutelný, exterritoriální jako každý vyslanec. — Odtud i ve všedním životě **parlamentovatí** znamená vyjednávatí. *FM.*

Parlamentarismus jest ona forma politické soustavy, dle níž stát řízen jest za spoluúčinkování zástupců lidu, kde tedy nejdůležitější státní záležitosti vyřizovány jsou nikoli samostatně panovníkem, pokud se týče jeho byrokracií, nýbrž za spoluúčinkování sněmu, parlamentu. Pravý p. panuje zejména v Anglii, kde kabinet (ministerstvo) skládá se vždycky jen z vůdců oné strany, která má v dolní sněmovně většinu. Proto jest anglický předseda ministerstva zároveň hlavou vlády i oné strany v parlamentě, která jest ve většině. Jakmile kabinet pozbude pro sebe v dolní sněmovně většiny, odstupuje. Soustava anglická nepraktikuje se v Rakousku, kde zvláště v poslední době p. velmi poklesl.

Parlando, *parlante*, ital., tolik co mluvně, jako mluvou, značí v hudbě recitativní způsob zpěvu, podobný prosté mluvě, t. j. přednes, takorča mluvený, nikoli zpívaný. Vyskytuje se v delších partiích zejména v komické opeře, kde každá slabika označí se notou, načež arie takto přednesená slove aria parlante.

Parlatorium (novolat), zamřížovaná h o v o r n a klášterní.

⊗ **Parléř**, *Parler*, *Arler*, jméno rodiny kamenické, z níž pocházeli stavitelé, proslulí mnohými stavbami v Čechách. Viz Čechy, str. 398—399.

Parley P e t e r viz Goodrich Samuel Griswold.

Parliament [párljement], angl., p a r l a m e n t.

Parliamentary borough [párljementery boró], v Anglii město, vysílající své zástupce do parlamentu. Viz Borough.

Parlosa viz Brložec I).

Parlour [párlər], angl., h o v o r n a, svět-nice navštěvní.

Parma (*Barbus Günth.*), rod ryb k a p r o v i t ý c h (*Cyprinidae*; viz tab. u čl. Kaprovité ryby). Má 4 masité vousky dosti tlusté (2 u koutků, 2 dále v předu) a zakřivená ústa pod předním koncem hlavy. Trup jest protáhlý, poněkud se stran smačklý, pokryt drobnými šupinami, na ocase největšími. Ploutve jsou krátké, ale dosti vysoké; hřbetní jest na okraji mělce vykrojena, má 3. paprsek tvrdý, silný a vzadu pilovaný; ocasní ploutev jest hluboko vykrojena. Na každé kosti pozerákové jsou 3 řady zubů s korunami zakřivenými; poslední zub každé té řady má před zakřiveným koncem jamku

Rod *B.* má ze všech ryb kaprovitých nejvíce druhů (as 200), obývajících ve sladkých vodách horkého i mírného pásma Starého světa. U nás žije jen *p. obecná* (*B. vulgaris* Flem.); dorůstá délky 30–50, zřídka i 70 *cm* a má barvu na hřbetě olivově zelenou s modravým leskem, na bocích světlejší, vezpod bílou, na hrde bílou. Sudé ploutve jsou načervenalé, hřbetní jest tmavá, do šeda zelenavá a řitní má tmavou obrubu. Na každé kosti pozerákové jest po 10 zubech (2. 3. 5–5. 3. 2). Naše *p.* žije v potocích a řekách s čistou vodou, se dnem písčitým neb oblázky pokrytým. Živí se drobnými živočichy vodními, rybkami, červíky, ráčky, jikrami, ale také výkaly ze stok. Dobou tření jsou měsíce květen a červen; u nás dlužno parem šetření od 1. dub. do 15. července. Památno jest, že lidé již často ochuravěli, poživše jiker těchto ryb.

Parma zval se u Římanů okrouhlý kožený štít, mající asi 3' v průměru. Štít ten proti štítům jiného druhu, jako *scutum* a *clipeus*, vyznačoval se lehkostí a přidělován také pěchotě lehké (*velites*). Tím také šermíři někdy při zápasech se chránili. *RN.*

Parma: 1) *P.*, hl. město italské prov. t. jm. a bývalého vévodství Parmského, leží v úrodné rovině ve výši 58 *m n. m.* na řece *Parmě*, pravé pobočce Pádu, která přijímá zde ř. *Baganzu*, na trati *Bologna-Piacenza* s odbočkami do *Brescie* (40 *km*), *Suzzary* (44 *km*) a *Spezie* (120 *km*), dále jest spojena parní tramway s *Fontanellatem*, *Bussetem*, *Rocabiancou*, *Langhiranem* a *Traversetolem*, má 49.370 ob. (1901) a jest kruhovitě obklopena hradbami, které mají bašty, 5 bran, na j. vybihají v hrad z r. 1591 a slouží obyvatelstvu za oblíbené procházky. Reka *Parma* dělí město na 2 nestejně části, z nichž větší jest východní, přes řeku vedou 3 mosty. Hlavní třída města, probíhající jim od z. k v., jest *Corso Vittorio Emanuele* a *Strada Massimo d'Azeglio*, zvaná dříve *Via Aemilia*, jež protíná ve svém středu veliké náměstí zv. *Piazza Grande* s hodinovou věží a sochami *Correggia* a *Garibaldiho*. Větší náměstí jsou ještě: *Piazza della Steccata* s pomníkem malíře *Parmeggianina*, *Piazza della Prefettura* s pomníkem *Viktora Emanuele II.* a *Piazza del Duomo*. Oblíbené promenády jsou kromě hradeb *Stradone* mezi městem a hradem na j. s přiléhající botan. zahradou a na sz. odtud ležící rozsáhlý park *Giardino Pubblico*. *P.* čítá přes 60 kostelů. Přední a nejstarší z nich jest katedrála ve sluhu lombardsko-románském, vystavěná v l. 1059 až 1074, přestavěná r. 1463 a často obnovovaná; průčelí jest zdobeno 3 sloupkovými galeriemi a 3 portály se 6 lvy z červeného mramoru, vnitřek má 3 lodí a 8hranou kupoli s proslulou freskou *Correggiovou* (*Nanebevzetí P. Marie*). Na jz. od katedrály jest baptisterium z r. 1196–1280 z veronského mramoru, 8hrané s 3 portály, 5 patry, 8 pyramidami a zvonicíkou na ploché střeše. Z ostatních chrámův uvádíme: *San Giovanni*

Evangelista při býv. benediktinském klášteře změněném nyní v kasárny, krásná to křížová stavba renaissanční od *Zaccagniho* z r. 1510 s freskami od *Correggia*, kupolí, 3 loděmi a 2 řadami kaplí; dále *Madonna della Steccata*, nejkrásnější renaissanční stavba města, postavená v l. 1521–39 dle vzoru chrámu sv. *Petra* v Římě podle plánů *Zaccagniho*, bývalý klášterní chrám benediktinek *San Paolo* s nádherným mramorovým náhrobkem hrab. *Vojtěcha Neipperga*, manžela vévodkyně *parmské Marie Louisy*, a s mytologickými freskami od *Correggia* v klášterním sále z l. 1518–19. Vynikající světské stavby jsou: Velkolepý palác *della Pilotta*, počatý r. 1597 od *Farnesův*, avšak dosud nedokončený, obrovská to kvádřová budova s mohutnými arkádami, v níž umístěny jsou archivy, musejní sbírky, knihovna a divadlo *Farnese*, zřízené r. 1618 pro 5000 diváků, v poslední době obnovené; palác vévodský, v němž jest prefektura; *Palazzo del Giardino*, nyní vojenská škola, vystavěný r. 1564 od *Ottavia Farnesa* s freskami od *Agostina Carraccia*; obecní palác z r. 1627 s krásným atriem; soukromé paláce rodin *Sanvitáli*, *Soragna*, *Pallavicini* a j. v. Z ústavů vzdělávacích na předním místě stojí universita, založená r. 1512 a obnovená r. 1855, která má 3 fakulty, právnickou, lékařsko-chirurgickou amathematicko-přírodovědeckou, pak zvěrolékařskou a lékárnickou školu a čítá 46 docentů a 579 posluchačů (1901). K ní náleží botanická zahrada, přírodovědecké museum a hvězdárna. Dále má město biskupský seminář, hospodářský ústav, lyceum, vyšší gymnasium a reálku, technický ústav a školu, vojenskou školu, ústav učitelek, uměleckou akademii s obrazárnou a hudební konservatoř. Veliká knihovna, zv. *Biblioteca Palatina*, vznikla sloučením knihovny *Biblioteca Parmense* z *P-my* a *Biblioteca Palatina* z *Luky* a má 298.389 svaz., 26.613 broš., 3000 inkunabulí, 4769 rukop., 60.000 mědirytin a 41.656 dopisů. Museum má rozsáhlou sbírku starožitností a obrazárnu se 6000brazy, mezi nimi krásné malby od *Correggia*, *Holbeina*, *Cimy* da *Conegliano* a j. Divadla jsou 3, značný jest počet ústavů dobročinných, mezi nimi veliká nemocnice, chorobinec, porodnice, nalezinec, blázinec a j. v. *P.* jest město dosti průmyslné i vztahuje se její průmyslová činnost na výrobu zboží hedvábného a vlněného, krajek, plstěných klobouků, hudebních nástrojů, zboží skleněného, majolikového a hliněného, papíru, mýdla, konserv, potravin, tabáku a doutníkův atd. Člív jest obchod s mýdlem, obilím, dobytkem, vínem a sýrem, v červnu jest veletrh na hedvábi a zboží hedvábné. *P.* jest sídlem prefekta, biskupa, appellačního dvoru, soudu I. stolice, obchodní komory, velitelství pěší brigády »*Livorno*« a porotního soudu. Zde narodil se fysik *Melloni*, skladatel *Paer* a malíři *Parmeggianino* a *Lafrancho*.

P. byla osadou již v době předhistorické jak svědčí nalezené zde kolové stavby z doby

bronzové, později byla obývána Gally a r. 183 př. Kr. zřízena zde římská osada, která stala se brzy bohatým obchodním městem, nazvaným za Augusta Colonia Julia Augusta a po pádu říše Západořímské Chrysopolis. R. 569 po Kr. dobyli ji Langobardi a r. 774 upadla v moc říše Francké. Za bojů mezi císařem a papežem město stálo často na straně císařské, zvláště za protipapežů Honorio II. a Klementa III., kteří byli rodili z P-my. Avšak r. 1247 vyhnali Guelfové z města podestu dosazeného císařem Bedřichem II. a jmenovali na jeho místě Gherarda Correggia. Císař potom město obhléhl a založil v bezprostřední jeho blízkosti nové město Vittoria, avšak tato osada byla Parmskými spálena a vojsko císařské 18. ún. 1248 poraženo. R. 1306 domohl se neobmezeného panství nad městem Giberto Correggio, avšak nedovedl se dlouho udržeti. Po dlouhých bojích připadlo město v l. 1335—41 rodině della Scala, pak rodu Correggio, dále Obizzovi III. z Este a konečně r. 1346 Luchinu Viscontimu z Milána. Po dobytí Milána Francouzi r. 1499 zabral P-mu papež Julius II. a připojil ji k Církevnímu státu, avšak r. 1545 učiněna hlavním městem samostatného vévodství Parmského (v. t.).

2) P, provincie italská, náležející ke kraji Emilia, ohraničená na s. provinciemi Cremona a Mantova, na z. Piacenza, na j. Massa-Carrara a Janov a na v. Reggio, měří 3238 km² a má 294.312 obyv. (1901), t. j. 91 na 1 km². Prostírá se mezi Apenniny a Pádem, jižní její část' prostoupena jest Ligurskými a Etrurskými Apenniny, které dosahují v Monte Orsaro výše 1830 m a v Monte Silara 1861 m, k Pádu území provincie se snižuje a jest zavlaženo přítoky Pádu, Ongina, Taru, Parma, Enza a četnými průplavy. Mínerálních pramenů jest 21, mezi nimi nejdůležitější Salsomaggiore. Z užitečných nerostů dobývá se sůl, vápenec, pískovec a petrolej. Půda jest velmi úrodná a plodí hojně obilí (ročně do 600.000 hl), kukuřice (do 300.000 hl), vína (přes 300.000 hl), luštěniny, konopí, kaštanův atd. V horách provozuje se chov dobytka, hlavně skotu (89.000 kusů) a ovcí (67.500). V rozkvětu jest i sýrašství (ročně 1,3 mill. kg syra) a hedvábnictví (ročně 443.000 kg kokonových vláken). Průmysl jest mimo hlavní město nepatrný a zabývá se výrobou zboží hedvábného, obuvnického, uzenářského, papíru a klobouků. Provincie dělí se na 3 kraje: Borgo San Donnino, Borgotaro a P. s 50 obcemi. Tšr.

3) P, kdysi samostatné vévodství v Itálii, spojené s Piacenzou. Vzniklo r. 1545, kdy papež Pavel II. daroval je i s Piacenzou svému synu Pietrovi Luigi Farnese (v. t.). Po jeho zavraždění (1547) obsadili Piacenzu Španělé, ale syn Pietrův Ottavio (†1586), který se udržel v P-mě, r. 1558 získal zpět i Piacenzu. Jeho syn je slavný Alessandro Farnese (v. t.). Od jeho smrti obě vévodství pozbyla poitického významu. Odoardo (1622—1646) byl spojencem rodu Medici a

Francie (liga Rivolská r. 1635); s papežem bojoval o Castro, jež potom Innocenc X. (1649) rozbořil. Antoniem rod Farnese r. 1731 vymřel. Obě vévodství přešla na Dona Carlosa, syna krále špan. Filipa V., r. 1735 ujal se jich mírem Vídeňským císař, ale již r. 1748 mírem Čáským Marie Terezie postoupila je (i s Guastallou, v. t.) bratru Dona Carlosa Donu Filipovi. Za Filipa nastala pod vlivem ministra Tillota P-mě doba osviceného absolutismu, jeho nástupce však Ferdinand (1765—1802), dospěv, zahájil přísnou reakci. Ferdinand r. 1797 mírem v Campu Formiu přišel o část' svého území, a jeho syn Ludvík, od r. 1801 král etruský, musil celé dědictví otcovské odstoupiti Francii; titulu a důhodů vévodství Parmského požíval pak Cambacérès (v. t.). Po pádu Napoleonově P, Piacenza i Guastalla byly doživotně dány jeho manželce Marii Luise a po její smrti (1847) byly vráceny rodu starých držitelů Bourbonnských. Ale proti Karlovi II. Lučkému r. 1848 vypuklo povstání a země prohlásila své spojení se Sardinskem. Byla sice pokofena rakouským vojskem, ale Karel II. zatím zřekl se vlády a nastoupil Karel III. (1849). Karel III. vládl násilně a reakčně, i byl r. 1854 připraven o život. Za jeho nedospělého syna Roberta vladařila vdova Luisa. P. byla tehdy silně proniklá revolučním hnutím a snahami po národní jednotě Itálie; proto Luisa ve válce r. 1859 odhodlala se k neutralitě; po bitvě u Magenty opustila však v zoufalství zemi, a ta dle nadšeného přání obyvatelstva r. 1860 (v březnu) byla přivtělena ke království Italskému.

Parma V. viz Jihoslované, str. 421 a.

Parmegianino (-medžani-) i Parmegiano [-žano], vlastním jm. Francesco Mazzuoli (Mazzola), malíř ital. (* 11. led. 1504 v Parmě — † 24. srp. 1540 v Casalmaggiore). Napodobitel Correggiův sledoval dobré stránky malíře Gracii jen v malbách mytologických (*Amor hotovící luk* ve dvor. museu vídeňském); v malbách náboženských chápal se však úpadkových prvků v díle mistrově, stupňoval je, prodlužoval až odporně poměry rozměrů tělesných a upadal v manýru. Dokladem může být *Madonna s dlouhým krkem* (Florence, Palazzo Pitti). Jiná jeho díla náboženská chová Louvre (*Svata rodina, Alžběta a mladistvý Jan*), petrohr. Eremitáz (*Kladení Krista do hrobu*), nár. galerie londýn. (*Vidění sv. Jeronyma*), galerie drážd'. (*Madonna delia Rosa*) a chrámy San Giovanni Evangelista a zmíněný již Santa Maria della Steccata v Parmě (fresky). I výborné podobizny zůstavil; chová je museum

neapolské, Palazzo Borghese v Římě, galerie kasselská, darmstadtská, kodaňská a vídeňská. Rovněž máme dochováno od něho 15 rytin. — Srv. Affò, *Vita del graziosissimo pittore Fr. Mazzola* (Parma, 1784).

Parmelia Ach. (non Kbr.) = *Imbricaria* (Schreb.) Kbr., rod lišejníků chrástovitých z čeledi *Parmeliaceae*. Tvar stélky bývá u rozličných druhů velmi rozmanitý, avšak celkem rosetkovitý s laloky vějířovitě rozloženými, opět laločnatě rozčleněnými. Plody jsou miskovité, s terčem obyčejně zahnědlým až kaštanově hnědým. Od příbuzného rodu *Physcia* Fr. liší se **P.** mimo jiné zejména svými výtrusy, jež jsou u rodu **P.** bezbarvé a jednobuněčné; po osmi ve vrčku. U nás (i jinde) nejobyčejnější druh na plotech, stromech, a to zvláště jehličnatých, na skalách a omšené půdě v lesích a pasekách jest **P. physodes** L., lišejník barvy šedavé, za vlhka zažloutle šedo-zelenavé, jenž pokrývá zvláště na krajích lesa často celé kmeny i zaschle větve jehličnatých stromů, zejména modřínů. Jiné obyčejnější druhy jsou: **P. saxatilis** (L.), opět barvy šedavé (někdy černavě šedé), ale mnohem mohutnější lišejník, jenž roste na podobných místech, zvláště však si libuje na výslunných skalách v pasekách, na lesních stromech a na starších kmenech ve stromoradiích — dále **P. conspersa** (Ehrh.), barvy leskle žlutavě zelenavé, opět mohutný lišejník, jenž povléká často ve velikých rosetkách skály a balvany a leckde široko kamenitou pasekovou půdu a holé kamenité stráně—dále **P. olivacea** (L.), tvořící pěkné přilehlé rosetty barvy olivově zelené až zahnědlé, trochu lesknavé, roste na stromech, plotech a skalách podobně jako předešlé — dále **P. caperata** (L.), opět mohutný lišejník barvy krásně sirmatě zelenavožlutavé, fidčeji se vyskytující, ale leckde v lesích nalázaný na podobných místech, zejména na starých dubech, bucích a jehličnatých stromech. Obr.

Parmenidés, filosof řecký z Eleie, hlava školy eleatské (* mezi 520—515), formuloval pojem bytí jako absolutní, dokonanou jsočnost, neschopnou zmenšení nebo zvětšení, jako *ἐν καὶ πᾶν*, a důsledně s tím prohlásil dojmý smyslné za klaný zdej a nevěcné mínění lidské. Proto jest u něho dvojitý výklad filosofický: jeden co do pravdy, druhý výklad přírody jako fenomenu. **P.** bývá označován jako žák Xenofanův. Se svým přítelem a žákem Zenonem podnikl, maje 65 let, cestu do Athén, kde se setkal se Sokratem. Rodné své obci dal zákony. U svých krajanův byl velice vážen pro svou učinnost a povahu. Spis jeho *περὶ φύσεως* se ztratil až na zlomky, které sebral Karsten (Philosoph. graecorum reliquiae, sv. I. díl 2., Amsterdam, 1835) a Stein (Symbola philologorum Bonnensium in honorem Ritschelii, Lip., 1864—67). K lit. srv. Dauriac, *Les origines logiques de la doctrine de Parménide* (»Revue philosophique«, 1883); Baumker, *Die Einheit des Par-*

menidischen Seienden

 (»Jahrb. f. Philolog.«, 1886). Ostatně v. Eleaté. Zb.

Parmenión, slavný válečník makedonský ve službách Filipa II. a Alexandra Vel. Osvědčiv se v bojích Filipových ustanoven Alexandrem na výpravě proti Peršanům vrchním vůdcem veškery těžké pěchoty, v bitvách pak obyčejně velel levému křídlu. V bitvě na Graniku radil, aby se bitva odložila nazejtří, ale Alexander rozhodl se pro útok bezodkladný. Po bitvě obsadil **P.** Frygii, odkryl pomoci zrádného Peršana Sisiná pletichy Alexandra Lynkestského s králem Dareiem, proti životu královu namířené. V bitvě u Gaugamél s levým křídlem vstál nejpruďší útok perské jízdy a tím rozhodl vítězství. Po obsazení Agbatan **P.** jmenován správcem Médie a pokladu královského spolu pak jemu uloženo, aby s oddílem vojska skrze Elburs pronikl do Hyrkánie a podrobil krajinu na jižním pobřeží Kaspického. Ale když Alexander s vojskem svým táhl skrze Drangjánú, odhaleno spiknutí proti jeho životu, jehož původcem byl Filótas (v. t.), syn **P.**ův. Filótas byl odpraven, což mělo v zápětí i pád **P.**ův. Polydamas přinesl do Agbatan rozkaz králův, aby **P.** byl zabít, což se také stalo (r. 330 př. Kr.), aniž nějaká vina byla **P.**-u prokázána. Pšk.

Parmentier [-mantié] Antoine Augustin, chemik a agronom frc. (* 1737 v Montdidieru [Simme] — † 1813 v Paříži). Studoval lékařnictví a r. 1757 vstoupil jakožto lékárník do armády hannoverské, kdež vynikl svojí odvahou. R. 1763 vrátil se do Paříže a r. 1766 jmenován lékárníkem Hótelu invalidův, při čemž zabýval se studii vědeckými. Když za hladu r. 1769 akademie v Besançonu vypsala cenu za nejlepší pojednání o potravině, která by nejlépe nahradila chléb, **P.** ceny této dobyl rozpravou o bramborech, *Examen chi ique de la pomme de terre* (Pař., 1773), jejichž užitečnost byl poznal v Německu, jež však dosud ve Francii málo byly známy a rozšířeny. Sám na pozemku od státu jemu darovaném a dosud neúrodném začal pěstovati brambory, o jejichž rozšíření ve Francii získal si pak veliké zásluhy. Potom zabýval se i zlepšováním chleba, zvl. vojenského, a napsal *Parfait boulanger* (Pař., 1778). Za revoluce byl sice podezírán pro přízeň, kterou před tím král jej zahrnoval, ale za direktoria byl členem sekce hospodářské a za konsulátu jmenován profesorem nár. hospodářství na Ecole centrale a svěřeny mu různé jiné funkce zdravotnické a hospodářské, až posléze byl gen. inspektorem zdravotnickým. Mimo uvedené spisy napsal ještě: *Code pharmaceutique* (Pař., 1802 a pozd.), pak *Avis sur la manière de faire le pain de pommes de terre* (t., 1777); *Traité de la châtaigne* (t., 1780); *Recherches sur les végétaux nourrissants qui dans les temps de disette peuvent remplacer les aliments ordinaires* (t., 1781); *Le maïs ou le blé de Turquie* (Bordeaux, 1785); *Traité sur la culture et les usages des pommes de terre, de la patate et du*

topinambour (Pař., 1789); *Economie rurale et domestique* (t., 1790); *Lart de faire les eaux-de-vie et vinaigres* (t., 1805); *Formulaire pharmaceutique* (t., 1812) nehledě k četným článkům o potravnictví a j. v »Annales de chimie« a »Journal de pharmacie«. Srv. Vitrey, *De la vie et des ouvrages de P.* (Pař., 1814); Mutel, *Vie de P.* (t., 1819); E. Mouchon, *Notice historique sur P.* (Lyon, 1843).

Parmice, zool., viz Mullus.

z Parmy vědova viz Cambacérés.

Parnahyba. [-naiba]: 1) P, řeka v Brazílii na hranici států Piauhy a Maranhão, pramení na 9° j. š. mezi pohořím Mangabeiras a Gurgucia, teče k São Gonçalo, Therezina a vlévá se do oceánu Atlantského 6 rameny, tvořícími obřímou deltu, na 3° 15' sev. š. Tok její jest dlouhý 1040 km, nemá prahův a jest splavný v délce 670 km, hlavní přítoky jsou: Gurgucia, Piauhy, Poty a Longa v pravo a Balsas v levo.

2) P, São Luis de P, město t. na s. státu Piauhy v pravo při nejvýchodnějším rameni ústí P-by, 15 km od Atlantského oceánu, má do 12.000 obyv., malý přístav, přístupný jen lodím do 150 t nosnosti, avšak jediný ve státě, podnebí města je nezdravé, cílý jest obchod s dobytčím, kožemi a bavlnou. Tř.

Parnas, Parnasos či Liakura, vápencový massiv ve stř. Řecku, část pohoří pokračujícího od Oity po mys Sunion, leží na hranici eparchií Parnasidy, Lokridy a Livadie, na sv. ohraničen údolím ř. Kefisu, na z. rovinou Amfisskou, na j. dvěma podél. údolím, s ostatními pohořími souvisí nízkými přechody, na sz. s massivem Gionským, na jv. hřbetem Arachovským s Helikónem. P. složen je ze dvou vrás, jdoucích ze sz. k jv. Nejvyšší vrchol Lykeri, 2459 m, zdvíhá se v jv. massivu, skýtá velikolepou vyhlídku přes celé Řecko od Taygeta po Olymp, moře Aegejské i Iónské. Vody pramení na P-u a shromažďující se ve dvou jezírkách tekou k s. a v. do ř. Kefisa (úvodí jezera Kopajského) a na j. do zál. Korinthského. Svahy P-u jsou do stř. výše pokryty lesy jedlovými, výše jsou holé vrcholy, pokryté po větší část roku sněhem. Pod jižními, příkrě se svažujícími stěnami P-u bývala za starověku věštírna Apollónova Delfí a blíže horského jezera je proslavená sluj Kórycká se stalaktity, zasvěcená Pánovi a nymfám. P. zasvěcen byl Apollónovi, Dionysovi a Musám; odtud úsloví »vystupovati na P.« tolik co »básniti«.

Parnasos viz Parnas

Parnass v literatuře franc. viz Francie, str. 530. Jméno parnassovců (*Parnassiens*) dali si uvedení tam básníci, když nakladatel Lemerre vydal jejich verše v souboru »Parnassecontemporain« (1866, 1869, 1876, 3 řady).

Parnassia L. tolije (něm. *Studentenröshen*), rostlinný rod čeledi tolijovitých (*Parnassiaceae* E. Mey.), obsahuje 8 druhů rostoucích v severním mírném a studeném pásmu zeměkoule. Nejrozšířenějším a nej-

známějším druhem jest na mokřích a bařinách lukách v rovině i v hornatých krajinách až do předhoří, toliko v teplé pahorkatině vzácným nebo dokonce scházejícím, *P. palustris*, t. baheňka. Oddenek má kolmý a uťatý. Listy srdčitovejčité jsou obloučnatě žilnaté, celokrajné, a přizemní v různé dlouze řapíkaté; řapík jejich pošvatý, nejdoleji třísnitě brvítý. Lodyha šhraná, nad dolejškem s 1 (zřídka 2) srdčítým listem obímavým, nad ním bezlistá a jednoduchá, okončena jest toliko jedním květem. Květ dosti veliký jest až na plodolisty pětičetný. Korunní plátky jsou mnohem větší než kalič, bílé s nervy od dolejška znožené rozvětvenými, jako vrytými, vodnatě bezbarevnými. Patyčinky žlutozelené rovnají se vnitřnímu kruhu tyčinek rozvětvených a neplodně přeměněných. Každá patyčinka má 9—13 brv. Tyčinky vyvinují se po řadě klikáté a přikládají se v tom pořádku k plodolistům a pak se rovněž tak na kališní plátky nazpět kladou, vyprašívše a ztrativše obyčejně svůj prašík. Obyčejně bývaly vyvinuty 4 plodolisty. Vzácně a různé abnormální květy z Čech popsal autor tohoto článku v »Rozpravách Čes. akad.« v r. 1899 a v »Oesterr. botan. Zeitschr.« v r. 1901. Vm.

Parnassiens viz Parnass.

Parndorf, P a n d o r f, městečko v Uhrách na stanici žel. trati Most n. L. — Ráb, v župě mošonské, okr. neziderském, má 2424 obyv., z nichž je 1913 Chorvatův, 380 Němcův, 90 Maďarů (1890), řím. — kat. kostel, ps., telegraf. P a r n d o r f s k á p u s t a zdvíhá se v okolí města v rozloze 23 km², oddělující Litavu od jezera Neziderského, jest to většinou písčité rovina, na jejíž západní hranici jest starobylý římský násep a na níž konají se vojenská cvičení sborů táborících v táboře v Mostě n. L.

Parnell [pár-]: 1) P. T h o m a s, básník angl. (* 1679 v Dublině — † 1718 v Chesteru), studoval na universitě v Dublině, přijal svěcení a stal se r. 1700 arcijáhmem v Clogheru, r. 1716 vikářem fínglasským. Zajímaje se o literaturu sprátil se s Popem, Swiftem, Arbuthnotem, Gayem, Congretem a j. R. 1717 vydal *Homer's Battle of the frogs and mice* s poznámkami Zoilovými a životem Zoilovým, jedinou knihu, již vydal za živa, plnou sarkasmu proti soudobým falešným kritikům. Verše jeho, velmi hudební a čisté ve výraze, z nichž populární je zvláště klidná a něžná báseň *The Herm it*, vydal po jeho smrti Pope (1721). Svazek děl pohrobních vyšel r. 1758. Nové vydání s výborným životopisem básníkovým opatřil Oliver Goldsmith (1770). Jiná vydání jsou od J. Mitforda (Lond., 1883) a G. A. Aitkeny (t., 1894). Šíd.

2) P. Charles Stewart, vynikající politik a vlastenek irský, potomek staré rodiny anglické (* 1846 v Avondale v Irsku † 7. říj. 1891). Po obdytých studiích na universitě v Cambridgei podnikl delší studijní cestu po Americe a vrátil se do svého rodiště věnoval se životu veřejnému. S mla-

distvým nadšením ujal se věci irského národa a agitoval tak horlivě pro samosprávu Irska, že záhy získal velikou popularitu a již r. 1875 zvolen do anglické sněmovny, kdež ovšem připojil se k irským poslancům. Když několik jeho návrhů na prospěch Irska bylo zamítnuto, zahájil soustavný odpor proti všem pracím parlamentním a působil vládě veliké nesnáze. R. 1878 zvolen předsedou »Jednoty pro irskou samosprávu« (*Home-Rule-Confederation*) a stal se v brzku všeobecně uznávaným vůdcem neuzhodnější strany irské. R. 1879 založena na jeho podnět pozemková liga irská (*Irish National Land-League*), která se ujmala nájemcův irských, několikaletou neúrodou zbledovaných, proti bezohledným anglickým statkářům (*landlords*). Při všeobecných volbách r. 1880 zvolen ve třech okresech irských, přijal mandát za město Cork a první jeho snahou po zahájení nového parlamentu bylo, aby vláda podala předlohu na rozřešení irské otázky pozemkové. Když vláda naléhání jeho odporovala, rozdmýchal veliké hnuty irských nájemcův proti anglickým vlastníkům statků, kteréž nabylo rozměrů tak nebezpečných, že anglická vláda, chtějíc P-a učiniti neškodným, vznesla na něho obžalobu pro rušení veřejného pokoje, avšak porota neuznala ho vinným. Vidouc nezbytní vládu odhodlala se k ústupku a podala předlohu na zlepšení agrárních poměrů v Irsku, která stala se zákonem, ale irským požadavkům nikterak nedostačovala. Když P. potom zahájil novou usilovnou agitaci proti vládě, dala jej tato r. 1881 zatknouti a držela jej ve vazbě až do května r. 1882. Byv propuštěn zahájil v parlamentě taktiku mírnější, poněvadž Gladstone, tehdy předseda ministerstva, hodlal spravedlivě rozřešiti irskou otázku. P. nedohodl se však s Gladstonem, spojil se s konservativci na jeho porážku a porazil jej ve spolku s nimi dne 8. čna 1885. Na podzim téhož roku P. podal ve sněmovně návrh na úplnou zákonodárnou samostatnost Irska a toryjské ministerstvo tvářilo se vzhledem k blížícím se volbám, jakoby bylo ochotno žádosti té vyhověti. P. vydal pak vyzvání ke všem Irům v Anglii a v Skotsku osedlým, aby hlasovali pro kandidáty toryjské. V nové sněmovně irští poslanci byli jazyčkem na váze, a když toryjské ministerstvo jalo se vystupovati proti Irsku opatřeními násilnými, P. připojil se s irskými poslanci opět k liberálům, čehož následek byl, že toryjské ministerstvo počátkem r. 1886 odstoupilo. Gladstone ujal se opět vlády a podal již v dubnu r. 1886 sněmovně předlohu o upravení irské otázky zcela dle přání P-ova. Ale Gladstone byl částí svých vlastních přívržencův opuštěn a sněmovna zamítla předlohu. Gladstone rozpustil sněmovnu, ale při nových volbách utrpěla ztenčená jeho strana porážku a konservativní strana, sesilněná odštěpenci liberálními (unionisty), převzala vládu. Veškeré pokusy P-ovy, aby přiměl vládu k ústupkům, zůstaly bez

úspěchu. Když pak vláda jsouc odhodlána zlomit nadobro odpor Irův prohlásila výjimečný stav v Irsku, nastalo v zemi té veliké vzbušení a došlo až k zavraždění irského místokrále Cavendishe a jeho tajemníka v parku dublinském. Vláda pokoušela se pak úplně zničit P-a, jež obviňovala, že byl původcem vraždy. Dne 18. dubna 1887 časopis »Times« uveřejnil list prý P-em samým psaný, v němž tento vraždu nepřímou schvaloval. Otisk ten, jenž opatřen byl docela facsimilem P-ovým, vzbudil nesmírnou sensaci, ale P. prohlásil se vši rozhodností, že jest to bídný padělek. K naléhání svých přátel P. vystoupil proti »Timesům« soudně a při přelíčení přiznal se jakýs Pigott, že rukopis P-ův padělal a »Timesům« draze prodal. P. ujednal pro nastávající všeobecné volby nový spolek s Gladstonem, ale tu sběhla se událost, která jeho politické činnosti učinila konec. Důvěrný přítel P-ův, kapitán O'Shea, podal totiž na něho žalobu, že s jeho ženou cizoložil. P. usvědčen ze skutku toho, načež Gladstone zřekl se ho úplně. Následek toho byl, že irská strana se rozštěpila: většina spoléhajíc na Gladstone odtrhla se od P-a a zvolila Mac-Caillyho svým vůdcem, menšina zůstala P-ovi věrna. P-ovi ubývalo valem půdy pod nohama; při několika doplňovacích volbách podlehl. Když pak osvědčený irský vlastenec O'Brien, který právě vyšel ze žaláře, prohlásil se proti němu, opustili jej i dosavadní jeho přívrženci. Ačkoliv úplně osamocen, P. nechtěl se vzdáti vůdcovství, doufal, že při nových všeobecných volbách opět se domůže dřívějšího svého postavení, a chystal se k rozhodnému zápasu s protivníky svými. Nedočkal se však voleb, neboť náhle zemřel. P., jenž byl nazýván »nekorunovaným králem Irska«, povznesl mocně věc irskou, ale rovněž tak ji poškodil, nedoveda zájmů vlastních podříditi zájmům národním a rozpoutav roztržku v táboře irském.

Parnés (nyn. O z e a), pohoří v Attice (v. t.).

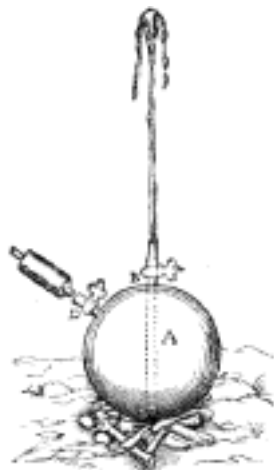
Parní, na páru zařízení, parou poháněný; na př. p. lázeň (v. Lázeň, str. 745), p. beran (v. Beranidlo, str. 782), p. kotel (v. Kotel), p. lod' (v. Parolod'), p. pluh (v. Hospodářské stroje), p. stroj atd.

Párník viz Parolod.

Párník, ves v Čechách na ř. Třebovce, hejtm. a okr. Lanškroun, fara a pš. Česká Třebová; 120 d., 1159 obyv. č., 85 n. (1890), 3ř. šk., veliká tkalcovna na bavlněné látky, 2 mlýny, popl. dvůr a tkalcovství po domácku.

Parní stroj (franc. *machine à vapeur*, angl. *steam-engine*, rus. *parovaja mašina*) jest motor, uváděný v pohyb silou parní. Ze pára je s to, aby vyvinula značný tlak, bylo známo již v dávnověku, o čemž svědčí pamí koule aeolipila (v. t.) a spisy Herónovy. Avšak vědomosti o působení páry nemohly ve starověku vésti k žádnému praktickému zužitkování, protože o podstatě páry rozší-

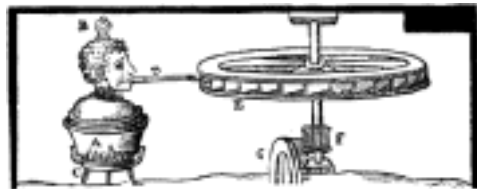
řeno bylo mínění úplně pochybené. Podle učenců tehdejší doby byla pára vzduch, povstávající z elementu vody působením elementu ohně. A středověk

Č. 3025. Parní stroj de Causiův.

pak do jiné nádoby, naplněné vodou, aby tlakem vody vyhněly do stoupací roury. Myšlenky Portovy užil r. 1650 Salomon de Caus, pokládán Francouzi dlouho za vynálezce p-ho S-e. Zařízení tohoto stroje dostatečně objasňuje vyobr. č. 3025. Jan Branca, stavitel chrámu v Loretě, popisuje r. 1629 p. S., znázorněný ve vyobr. č. 3026., určený prý ku hnaní lékárny.

Vlastní p. S. počíná se vyvíjetí teprve s novější vědou, s níž v těsné zústal souvislosti až na naše dny. Objev tíže vzduchu Torricellim r. 1643 byl zde důležitým počátkem. Mersenne přenesl objev ten r. 1646

Č. 3026. Parní stroj Brancův.

do Francie, kde několikrát demonstrován byl Pascalem, jehož důkazy vzbudily snahu vyvoditi vakuum i jinak než pokusem Torricelliho. Magdeburský purkmistr Otto Guericke byl první, jemuž se to podařilo vývěvou, a vzbudil svými pokusy obdiv tehdejšího světa. Již na těchto pokusech patrna byla snaha, využití tíže vzduchu k účelům průmyslovým obdobným způsobem jako tíže vody. Ve spisech tehdejší doby obsaženy jsou porůznu dosti naivní názory, jak by se toho dosáhlo. Huygens (v. t.) ve spise,

podaném r. 1680 k akademii francouzské, navrhoval k tomuto účelu stroj prachový (vyobr. č. 3027.), jež možno nazvati prototypem Ottova plynového motoru. Výbuchem prachu měl se z válce vyhnati vzduch. Po zchlazení plynů výbuchem povstalých musilo by ve válci nastati částečné vakuum a tlakem ovzduší hnal by se píst zpět. Po čas ochlazování píst měl býti v nejvyšší poloze držén zatykačem. Zajímavý návrh tento nebyl však nikdy proveden, ale připojuje se k němu vynález Papinův. Dionys Papin (v. t.) chtěl získati vakuum pomocí páry, přeměňované ochlazováním ve vodu. Vynález popsán poprvé r. 1688 v »Acta eruditorem«, vycházejících v Lipsku, v článku nazvaném »Nova methodus ad vires motrices validissimas levi pretio comparandas« (Nová metoda, vytvořiti lacinou a značnou hnací sílu). Popis z »Acta eruditorem« uveřejnil Papin spolu s listem na hraběte Zinzendorfa a jinými věcmi také r. 1695 ve spise »Recueil de diverses piéces touchant quelques nouvelles machines et autres sujets philosophiques« (Kassel). Hrabě Zinzendorf měl totiž v Čechách zatopené doly a zval Papina, aby vynálezem svým pomohl čeliti této kalamitě. — Papin uvádí nejdříve popis stroje prachového a jako příčinu nezdaru, že po výbuchu as pětina vzduchu ve válci zůstává. Proto snaží se dosíci cíle jinou cestou a ponevadž malé množství vody, vypařeno, stejně je pružné jako vzduch a zchlazením zase se do původního stavu vrací, nejeví ani stopy bývalé pružnosti, zdá se mu snadným sestrojiti stroje, kterými by bylo možno zjednati mímým teplem a lacinou dokonalejší vakuum než spalováním prachu. V konstrukci tedy p. S. Papinův měl býti úplně podoben stroji prachovému. Místo prachu mělo se do válce dáti něco vody a válec měl vyhřívati se přímo ohněm. Papin chtěl několik takových »trubek« umístiti vedle sebe, pístní tyče měly býti ozubené (tak jako později u prvních plynových motorů Ottových) a zabíratí s ozubenými kolečky na hřídeli. Při chodu nahoru by se kolečka volně točila, ale při chodu dolů by prostřednictvím západky brala hřídel s sebou. Tím byla jasně vyslovena základní myšlenka t. zv. atmosférického p-ho S-e, z něhož se vyvinul moderní p. S. A poněvadž si Papin i jinak byl vědom významu svého vynálezu, pokládán jest dnes obecně za vynálezce p-jo S-e.

Mezitím vynalezl však v Anglii Tomáš Savery nový p. S. a nelze mu upřítí zásluhu, že byl první, jenž užil páry k účelům praktickým. Tenkrát byla většina anglických

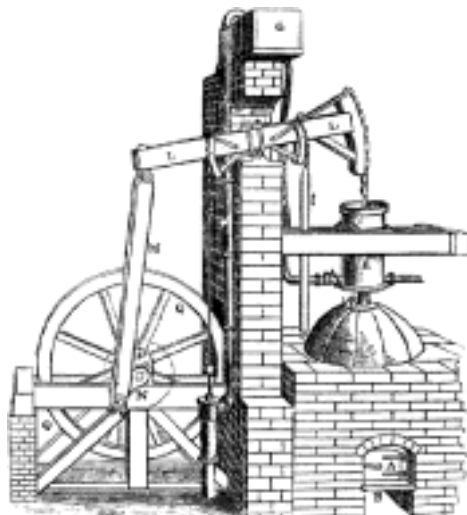
Č. 3027. Prachový stroj Huygensův.

dolů zatopena a Savery snažil se všemi prostředky, aby svůj r. 1698 patentovaný stroj co nejvíce rozšířil. Hlavní však překážkou toho bylo za tehdejších poměrů dosti značné nebezpečí výbuchu parního kotlu. Stroj došel upotřebení tudíž jen při dolování v nehlubokých jamách a při vodotrysčích. Při pokusech svých však Savery, jak dosvědčuje Desaguliers, užíval »páry 8—10krát silnější než vzduch«, tak že se obyčejná pájka roztápěla a nahrazována býti musila pájkou tvrdou. Pára vstupovala z kotlů střídavě do nádob tvaru cylindrického neb vejčitého a vyháněla z nich vodu svým tlakem do výše. Po vytlačení vody z nádoby uzavřel se ventil neb kohout v potrubí výtlačném, otevřel se kohout v potrubí ssacím a způsobila se ochlazením nádoby kondensace páry, tak že povstalo vakuum a voda v ssacím potrubí stoupala, až vyplnila zase celou nádobu. Postup ten opakoval se stále a střídavě v nádobě pravé i levé, nádoby vyprazdňovaly se přímým tlakem páry na hladinu a plnily se následkem nastalé kondensace páry při náležité manipulaci s kohouty neb ventily ssacími a výtlačnými a s kohoutem neb ventilem parním. Po smrti Saveryově r. 1716 snažili se zdokonaliti jeho stroj Desaguliers, Blakely, Rigley; prvý užil Papinova pojišťovacího ventilu při kotlu a u parních válců kondensace vstříkem studené vody dovnitř, poslední hnal strojem tím mlýny, nechal totiž vodu do výšky vytlačenu působiti na vodní kola.

Papin dověděl se r. 1705 prostřednictvím Leibnize o vynálezu Saveryově a jsa povahy nestálé, nechal svého zajisté lepšího vynálezce a snažil se zdokonaliti stroj Saveryův. Od původního Papinova stroje ukazují v muzeu v Düsseldorfu toliko odlišky parního válce. Papin vsunul mezi vodu a páru v parním válci píst, aby zamezil přímý styk obou a tím i zbytečnou kondensaci, na kotlu upravil ventil pojišťovací a vodu z parního válce vytlačoval na kolo vodní, aby získal točivý pohyb schopný i jiných výkonů kromě zvedání vody. Stroje toho užil Papin ke hnaní lopatkového kola lodí, s nímž r. 1707 na Fuldě konal zdařilé pokusy; když však hodlal pomoci této lodí dostihnouti až břehův Anglie, aby tam vynález svůj lépe zužitkoval, suroví plavci nechťeli mu dovoliti plavbu po Veseře a rozbili v hádce jeho loď.

Prvého vynálezce Papinova zmocnili se v Anglii zámečník Newcomen a sklenář Cawley, kteří vzhledem přednosti vynálezce toho a provedli zdokonalený model. Vynález svůj dali si roku 1705 patentovati. Konstrukce p-ho S-e Newcomenova je již bližší konstrukcím strojů novějších a je v podstatě kombinací různých vynálezův předcházejících. Ve vyobr. č. 3028. znázorněn je stroj z doby pozdější, opatřený již ojnicí a klikou. Původní stroje Newcomenovy hnaly jen pumpy a visela pumpovní tyč pístová přímo na zadním konci vahadla, kdežto konec přední nesl pístní tyč a píst

parní. Kondensaci páry v parním válci způsobovali Newcomen a Cawley s počátku poléváním válce vodou a obaly z mokrých hadrů. Dodatečným patentem z r. 1712 zavedena byla kondensace vstříkovou a pracovalo se pak strojem tím takto: Když píst vytlačeno do nejvyšší polohy, otevřel se kohout vodní a do válce rozprašovala se studená voda, tak že pára rychle kondensovala, ve válci nastalo vakuum a tlakem ovzduší hnal se píst zase zpět. Při tom pomoci vahadla zvedal se píst pumpovní, jenž dolů šel vlastní vahou a vahou dlouhé pístní tyče. Voda z válce vytékala rourou, opatřenou na konci ventilem zpátečním. V chodu následovaly tedy za sebou: po naplnění válce kondensace uzavřené páry vstříkovanou vo-

Č. 3028. Parní stroj Newcomenův.

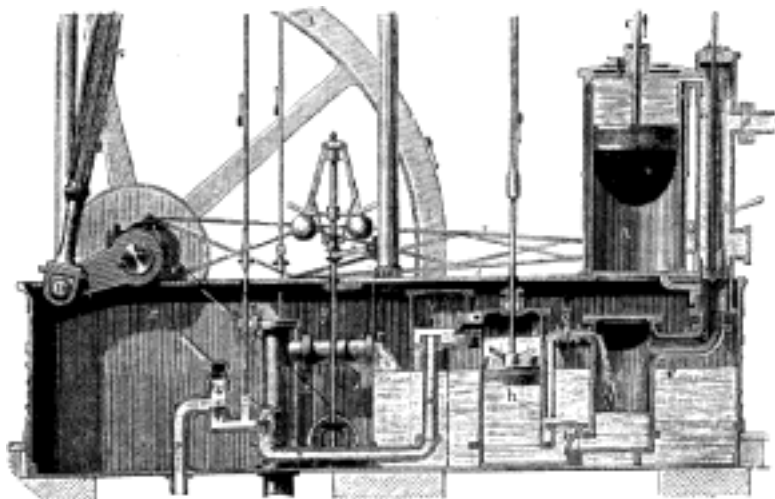
dou a po získání částečného vakuu pracovní pohyb pístu dolů účinkem tlaku ovzduší a vyprázdnění parního válce. V prvním provedení konal stroj jen 6—8 zdvihů, později 10—12 zdvihů za minutu. Otvírání a zavírání kohoutův obstarával chlapec. O jednom z těchto chlapců, jehož jméno je Humphrey Potter, vypravuje se, že k svému pohodlí spojil kohouty šňurami s vahadlem, strof obstarával si tedy rozvod samočinně a konal pak 15—16 obrátek za minutu. R. 1718 Beighton rozvod ten poněkud jinak upravil a šňury nahradil tyčemi. Po smrti Beightonově udržel se Newcomenův stroj několik let na stejné výši a užívalo se ho hlavně v Cornwallu při práci na dolech. R. 1758 pokusil se Fitzgerald přeměnití kývavý pohyb vahadla v točivý pohyb hřídele se setrvačnickem pomocí ozubených kol a západek. Působením Meaton, nejznámějšího fysika a matematika tehdejší doby, zavedeny byly výpočty při konstruování p-ch S-ů místo dosavadního odhadování roz-

měří podle zkušenosti. Smeaton užíval válců značných rozměrů a dosáhl tím většího tlaku na straně parní a větší rychlosti. První jeho stroj postaven byl v Long-Bentonu r. 1774 a měl válec 1320 mm v průměru, 3 m dl., jenž nebyl již umístěn nad parním kotlem. Koncem stol. XVIII. p. s. Newcomenův rozšířil se i po pevnině, kde již r. 1722 zaveden byl v Kasselu a r. 1723 v Uhrách.

Úspěch stroje Newcomenova vzbudil sice zájem fysikův a matematiků, přes to však nastala ve vývoji jeho stagnace na dobu as 60 let následkem nedostatečnosti tehdejší nauky o teple a o pohybu. Mezitím vynalezen a zdokonalen teploměr ar. 1763 Jos. Black, professor v Glasgowě, později v Edinburce, počal učití o teple vázaném a volném a vyvíjeti nauku o teple. Na základě těchto po-

v v Birminghamu, s nímž společně řídil stavbu a zavádění prvních svých strojů, postavených v továrně v Soho u Birminghamu. V letech nejbliže následujících také dějiny p-ho s-e jsou vlastně dějinami firmy Boulton & Watt. První dvojitý stroj značných rozměrů, opatřený hřídelem, postavila továrna r. 1786 ve mlýněch »Albion Mills« v Londýně. Stroj ten měl rozvod ventillový a místo kliky kolo planetové. Vynálezy Wattovými byl rozvoj p ho s-e v hlavních rysech ukončen, zbývaly jen změny v detailech, uspořádání a provedení (vyobr. č. 3029.).

Wattovým nejhorlivějším konkurentem byl Jonathan Hornblower, jenž r. 1781 dal si patentovati p. s. dvouválcový a užiti chťe. vysokého tlaku společně s expanzí v obou válcích. Však první stroj Hornblowerův, po-

Č. 3029. Parní stroj Wattův.

kroků přivedl p. s. zase k další dokonalosti James Watt (v. t.), a to takovou měrou, že jest namnoze pokládán za vlastního vynálezce p-ho s-e. První patent obdržel r. 1769, načež následovaly patenty z r. 1780, 1782 a 1784. Především odstranil kondensaci z parního válce a zavedl s počátku zvláštní kondensaci povrchovou, později zase vstřikovou, ale s vývěvou. Dále uzavřel parní válec víkem, nechal pistní tyč procházeti zacpávkou a připouštěl páru na obě strany pistu (1782), tak že stroj stal se dvojitým. Uzavíral páře vstup do válce dřívě, než pist dokončil zdvih, a udal potřebné k tomu rozvody. Zdokonalil parní kotel, vynalezl manometr, indikátor, přímovod, regulátor, obal parního válce a potrubí atd. Stroji Wattovu scházel jediný důležitý mechanismus, totiž klika, na níž Washbrough a Steed před ním obdrželi patent; Watt však nedostatek ten hleděl vyrovnati mechanismy jinými. Na zužitkování svých vynálezů spojil se Watt s Roebuckem a r. 1774 s Boultonem, továrníkem

stavený r. 1792 v Cornwallsku, pracoval méně oekonomicky než stroje Wattovy. Když prošly patenty Wattův i Hornblowerův, zavedl stroj dvojitý pod svým jménem r. 1804 Arthur Woolf a udržela se soustava strojů Woolfových až na naše dny.

Počátkem stol. XIX. nabývá půdy užívání vyšších tlaků páry. Wattovy stroje pracovaly s nízkým tlakem, jen as 1,5–2 atm. přetlaku, pro větší výkony vpadly tudíž příliš veliké. V Anglii zaváděli stroje pro vysoký tlak William Bull, Richard Trevithick a Vivian, v Americe (r. 1795) Oliver Evans. V Anglii připisují Trevithickovi a Maudsleyovi také zavedení přímého pohonu kliky pomocí ojnice a křížové hlavy, tedy bez vahadla. Francouzi připisují tuto zásluhu Perrierovi, jenž prý podobný návrh učinil již r. 1792. Edward Cartwright sestrojil r. 1797 p. s. s povrchovou kondensací, při kterém poprvé bylo užito kovového těsnění pistu, nyní všeobecně užívaného. Murray zavedl r. 1799 rozvod šoupátkový,

Symington r. 1801 ležatý parní válec místo dosavadního válce stojatého. Výhody z upotřebení vysokých tlaků nebyly s počátku značné. Poněvadž se stále pracovalo s kondensací, stoupl tím také spád tepelný a tepelné ztráty. A tu shledáno, že bez kondensace ztráty ty jsou menší a že se vyneschánil kondensace stroj zjednoduší. Míněni to vedlo k zavedení **p-ch s-ů** výfukových. V této době učinilo strojnictví a hlavně slevačství značné pokroky a **p. s.** měni účelné tvar svých součástí a počíná se rozšiřovati na veškeré obory průmyslové a v dopravnictví.

S postupujícím zdokonalováním **p-ho s-e** přibývalo též zdokonalovatelů. Kdežto až do konce XVIII. stol. vzato bylo sotva 30 patentů na zařízení, týkající se **p ho s-e**, bylo uděleno v prvních třiceti letech stol. XIX. patentů 200, mezi nimi ovšem řada bezcenných. Vývoj **p-ho s-e** nejlépe charakterisuje srovnání spotřeby uhlí s výkony, jichž jednotlivé stroje dosáhly. Jedním **kg** kamenného uhlí zvedl stroj Saveryho 8 tun do výše 1 *m*, Newcomenův 21, Wattův 75, Woolfův 130 a nynější stroje asi 130 tun. Savery spotřeboval na koň. sílu a hodinu asi 14 **kg** uhlí, Watt 4 **kg**, Evans 3 **kg**, Woolf 2 **kg**, Elder (as r. 1854) 1 **kg** a nynější stroje s přehřátou parou sotva 0,5 **kg**.

Užívání **p-ch s-ů** zůstalo s počátku úplně omezeno na Anglii a vývoz jich z Anglie byl kromě toho i zakázán. Na počátku stol. XIX. bylo jen málo **p-ch s-ů** rozšířeno po pevnině a ty byly skoro vesměs atmosférické. První Wattův stroj na pevnině postaven byl v l. 90tých XIII. l. stol. v Nantech ve Francii a Perrier sestrojil první takový stroj r. 1790. Větší rozšíření **p-ho s-e** nastalo teprve po míru r. 1814, jak v Evropě, tak i v Americe. S počátku dovážely se veškeré stroje z Anglie, brzo však zařizovaly se v jednotlivých zemích tovární speciálně pro stavbu **p-ch s-ů**. Zároveň s **p-m s-em** zdokonalovalo se i strojnictví, zlepšovaly se nástroje a vynalézaly se nové stroje pracovní, kterými **p. s.** sám zase se zdokonaloval. Nikde však kromě Anglie nešířil se **p. s.** tak rychle, jako v Sev. Americe. Přispěla k tomu hlavně drahota práce ruční, nedostatek dobrých cest a láce dříví, kterým se topilo pod parními kotly. První **p. s.** atmosférický přišel do Ameriky r. 1760. Na počátku stol. X IX. pracovaly jen 2 stroje v New Yorku a 2 stroje ve Filadelfii. Však již r. 1838 vykazuje se 1860 **p-ch s-ů**, 800 parníkův a 350 lokomotiv, r. 1842 již 3184 **p-ch s-ů**, 800 strojů lodních a 524 lokomotiv. V zemích rakouských bylo r. 1837 jen 145, r. 1840 již 253 **p-ch s-ů**.

Mezi pokroky této doby sluší uvést i zavedení povrchové kondensace na lodích, trubkových kotlů, předhříváků (Cavé, Farcot), kulisy Stephensonovy a rozvodů expansních, z nichž uvádíme: Farcotův (1838), Meyerův (1843), Corlissův (1855), Sulzerův (1867). R. 1854 firma Randolf & Elder v Glasgowě postavila první dobře působící lodní

stroj compoundní s klikami pod úhlem 90° a dosáhla tím nevidané dosud úspory páry. U strojů trvale umístěných zavádělo se compoundování, dnes všeobecně užívané, teprv o 20 let později, ač první stroj toho druhu zařízen byl již r. 1829 Röntgenem v Tyenordu u Rotterdamu, však také jen ke hnaní parniku.

Také zavedení přehřáté páry mělo značný význam v rozvoji **p-ch s-ů**. Byly sice výhody přehřáté páry již dávno známy, však každé provedení ztroskotalo se na otázce mazání. Továrny odkázány byly výhradně na oleje z říše rostlinné a zvířecí, jež nesnesly vysokých teplot přehřáté páry. Teprve s rozvojem průmyslu petrolejového přišly v užívání oleje minerální, vzdorující i teplotám 400°, a počaly se sřítí **p. s-e** pracující s parou přehřátou. První praktické pokusy prováděl s úspěchem G. Hirn, jenž výsledky svého badání uveřejnil r. 1857 a 1858 ve své »Mechanické teorii tepla«. Před tím, počátkem let 40tých, belgický inženýr F. Spineux v Antverpách pokoušel se zavést přehřátou páru, však bez úspěchu. Teprve r. 1889 počíná se trvale zavádění přehřáté páry přičiněním Louisa Uhlera v Mühlusech a Emila Schwoerera v Kolmaru, kteří svými přehříváky dosáhli úspor dosud nevidaných. Vilém Schmidtdokázal, že přehřátí spojeno je s výhodou teprve, jde-li přes 300 °C., a sestrojil stroj, jenž praktické upotřebení páry tak horké učinil možným. Tím spotřeba uhlí proti spotřebě při strojích compoundních zmenšila se na polovinu, totiž na 0,5 **kg** kamen. uhlí na koň. sílu a hodinu.

Aby spád tepelný ještě více se využítkoval, zavedeny byly v nejnovější době **p. s-e** pro páry studené, těmi však dosáhne se značnější úspory paliva jen tenkrát, když chladící voda je dosti studená.

Snaha sestrojiti **p. s-e** přímo rotační vedla konečně ke konstrukcím prakticky upotřebitelných parních turbin, z nichž zejména turbína de Lavalova, dobovší prvých úspěchů r. 1893 na výstavě v Chicagu, vyhovoje všem podmínkám a zavádí se v nejnovější době velice často, zvláště k pohonu strojů dynamoelektrických.

Však i při **p-ch s-ích** pístových bylo největšími konstrukcemi učiněno možným vzhověti i nejpřísnějším požadavkům moderní elektrotechniky. Zavedením regulátorů pružinových o malých hmotách a tedy malého stupně setrvačnosti dosaženo, že zatížením **p-ho s-e**, kolísajícím v mezích 50 % i více, nemění se ztelně chod jeho, ba ani úplně odlehčení **p-ho s-e** nemá vlivu nebezpečného. Zavedením centrálního mazání, mazáček s viditelným kapáním, pumpiček a lisův olejových důmyslných konstrukcí, zacpávek atd. značně usnadněna obsluha **p-ho s-e**. Veliké **p. s-e** opatřují se širokými galeriemi a schody, aby se nabylo snadné přístupnosti k jednotlivým částem, a kde hrozí nebezpečí, upravují se zábradlí a prostředky ochranné.

Pečlivé vybalancování hmot v pohybu se nalézajících zaručuje tichý chod, malé opotřebení a vysoký stupeň účinku. Když upuštěno bylo od dříve obvyklých tvarů architektonických, vyvinul se konečně při konstrukcích moderních **p-ch S-ů** účelnou volbou tvaru jednotlivých součástí, správnými přechody mezi nimi a proniky jednotlivých těles zvláštní sloh, patrný i oku neodborníka, s jehož pravidly počítati musí dnes každý konstruktér.

Vývojem tím ocl se **p. s.** na výši, jež, jak zdá se, již jen nepatrně může býti stupňována. Však jeví se již známky, že v nedaleké budoucnosti **p. s-e** aspoň z části nahrazeny budou motory jinými, jejichž chod za jistých okolností ukazuje se býti úspornější.

Moderní **p. s-e** vykazují síce velikou rozmanitost v uspořádání, jak v jednotlivostech tak v celku, mají však mnoho součástí společných a odehrává se ve všech v podstatě děj týž. (Viz Rozvody.)

Hlavní části **p-ch S-ů** pístových je parní válec, hladce vyvrtaný, po koncích uzavřený víky. Pamím válcem prochází těsně píst, jenž pomocí pístní tyče čili pístnice spojen je s křížovou hlavou či křížákem. Veškeré pohyby pístu přenášejí se pístnicí na křížák. — Pístnice buď prochází jedinou zacpávkou v předním víku neb vedena je také z **acpávkou** ve víku zadním. Zejména při strojích velikých a ležatých musí býti pístní tyč do zadu prodloužena, tak aby píst byl nesen také v obou zacpávkách a nespočíval celou svojí vahou na parním válci, jenž by se tím brzo vydřel. Aby hlava křížová nevybočila ze své přímé dráhy, vedena je ve zvláštním přímovodu čili vedení. Čep křížáku spojen je ojnicí s čepem klikovým upraveným na klice, jež naklínována je na hřídeli, na němž obvyčejně nasazen je setrvačnická kola neb kotouče, kterými se pohyb dále přenáší. Hřídel klikový uložen je v ložiskách, z nichž přední t. zv. ložisko klikové spojeno je v tuhý celek s vedením a parním válcem pomocí rámu. Týž upevněn bývá k základu dlouhými šrouby základními, jež dole v komůrkách ve zdivu zachycují se na plotničkách pomocí kladivových hlav zavlaček neb i matek šroubových.

Do parního válce přivádí se pára nejčastěji střídavě před píst a za píst. Vstup a výstup páry řídí se rozvodem. Při strojích nejjednodušších rozvádí se pára šoupátkem umístěným v komoře parní neb šoupátkové. Pára vstupuje a vystupuje dvěma kanály vpuštěcími, jež střídavě prostřednictvím dutiny šoupátkové spojují se s kanálem vypouštěcím. Šoupátko uvádí se v pohyb excentrem č. výstředníkem, naklínovaným na hřídeli, prostřednictvím tyče excentrové a tyče šoupátkové, spojených spolu kloubem. Tyč šoupátková prochází buď jen na straně přední neb i na straně zadní zacpávkou. Při **p-ch S-ích** expančních s rozvodem šoupátkovým pohybují se v komoře šoupátkové dvě šoupátka nad sebou, šoupátko základní

a šoupátko expanční, a má takový stroj dva rozvodové excentry s příslušnými tyčemi. U **p-ch S-ů** s rozvody ventilovými bývají upraveny na obou koncích parního válce ventily vpuštěcí a ventily vypouštěcí, uváděné do pohybu rozvodovým mechanismem od hřídele rozvodového, rovnoběžného s osou **p-ho S-e**. Aby se dosáhlo stejnoměrného chodu, opatruje se **p. s.** setrvačnickem a regulátorem. Setrvačnick vyrovňuje nestejnosti v chodu během jedné obrátky a přenáší kliku přes mrtvé polohy; regulátor vyrovnává nestejnosti následkem nestálého zatížení **p-ho S-e** tak, aby **p. s.** konal v jistých mezích vždy stejný počet obrátek. Regulátor působí buď na škrťací klapku a mění pak napětí vstupující páry, nebo působí na rozvod a mění plnění parního válce.

Při nejjednodušším provedení **p-ho S-e** vstupuje pára do parního válce skoro po celý zdvih. Tlak páry na píst jest jen málo menší než tlak v kotlu a zovou se **p. S-e** toho druhu **p. s-e plnotlaké**. Poněvadž se plnotlakými **p-mi S-i** expanse páry vůbec nevyužívá, je spotřeba páry při nich velmi velká. Dnes pokládají se za plnotlaké **p. s-e** pracující se 70—80 % plnění a stavějí se jen jako malomotory. Veliké stroje pracují jako plnotlaké jen při výjimečném, skoro vždy přechodném zvýšení výkonu. Dřívější **p. s-e** pro nízký tlak pracovaly skoro výhradně jako plnotlaké.

Uzavře-li se páře přístup do parního válce, dříve než píst dokončil svůj zdvih, pak musí pára do zbývajících prostoru expandovati a tlak její přenáší se na píst, tak jako by se přenášel tlak pružiny v okamžiku uříznutí přístupu páry za píst vložené. Stroje toho druhu zovou se **p. s-e expanční**. Proti strojům plnotlakým spotřebují stroje expanční mnohem méně páry pro tentýž výkon. Čím větší je expanse, tím více se uspoří páry, tedy i uhlí, však jen až do jistých mezí. Pro každý **p. s.** je jistý stupeň plnění nejvýhodnější, zvýšením neb i zmenšením plnění nastává pak vždy větší spotřeba páry a tedy i paliva. Při 5—6 atm. připoustěcího tlaku je na př. nejvýhodnější plnění strojů výfukových 25 %, strojů kondensačních 10 %. Působí totiž na sebe také pára a stěny parního válce. Při vyprazdňování parního válce stěny vždy se ochladí a čerstvá pára pak na nich se sráží, tak že při vstupu přivést se musí více páry, než odpovídá plnění parního válce. Po každém výfuku musí si tedy pára stěny parního válce zase ohřáti a kromě toho vyparuje se voda pokrývající válec uvnitř jak při expanzi, tak i při výfuku, nastává-li výfuk při nejnížší teplotě páry. Aby ztráty plynoucí z právě uvedených nevýhod expanse omezily se na míru pokud možná nejmenší, parní válec opatruje se parním pláštěm neb aspoň ochrannými obaly proti ztrátám tepelným a rozděluje se expanse na dva neb i více parních válců.

Poněvadž střední tlak stroje expančního je menší než tlak z téhož kotlu napájeného

p-ho s-e plnotlakého, stroj plnotlaký vypadne vždy menší než stejně silný stroj expansní. Setrvačnik strojův expansních musí býti větší, poněvadž jsou větší nerovnosti v tlacích na píst a rozvod je vždy složitější než při strojích plnotlakých. Značná úspora páry vyvažuje však všechny tyto nevýhody.

Dle toho, kam se odvádí pára, jež v parním válci již energii svoji odevzdala pístu, rozeznáváme p. s-e v ý f u k o v é a p. s-e s k o n d e n s a c í. Při strojích výfukových vyfukuje pára do ovzduší. Ztrácíme tím sice celou atmosféru ze skutečného tlaku, často však je jednoduchý výfuk páry výhodnější než výfuk do kondensátoru při p-ch s-ich s k o n d e n s a c í (v. t.). Tak zejména při p-ch s-ich maloživnostenských, lokomobilách, lokomotivách a v takových závodech, kde opatřování potřebného množství vody spojeno je s obtížemi a výfukové páry může se užití k ohřívání vody, paření, sušení, vytápění místností atd.

P. s-e j e d n o č i n n é mají dnes význam podřízenější než p. s-e dvojitě. Užívá se jejich při strojích vodotěžných, parou zvedá se píst a vztyčení, jež pak vlastní vahou jde zpět. Spotřeba páry těchto strojů je velká (60 až 100 kg na koň. sílu a hodinu). V nejnovější době užívá se strojů jednočinných zhusta při upotřebení přehřáté páry, aby nebylo třeba přední zaprávky, jež páru snadno propouští.

P. s-e dvojitě vykazují malé prostory škodlivé, dovolují veliký počet obrátek a užívání rozvodů precisních a stavějí se proto dnes nejčastěji.

Dle počtu válců rozeznáváme p. s-e j e d n o v á l c o v é, d v o j v á l c o v é, t r o j a v í c e v á l c o v é. Jednoválcových p-ich s-ů užívá se už jen pro menší výkony a pro menší napětí páry, tedy v případech, kde se přibližuje více k jednoduchosti a laci než k oekonomii celého zařízení. Stroji těmi nelze dosáhnouti veliké stejnoměrnosti chodu a musí se tam, kde jí je třeba, užití p-ch s-ů o několika válcích. Spojí se buď dva (p. s-e d v o j č i t ě) nebo tři (p. s-e t r o j č i t ě) úplně stejně p. s-e, tak že působí na společný hřídel, na němž kliky tvoří úhel 90°. při strojích trojitých úhel 120°. Páry se tím neuspoří, v některých případech vynechává se však setrvačnik.

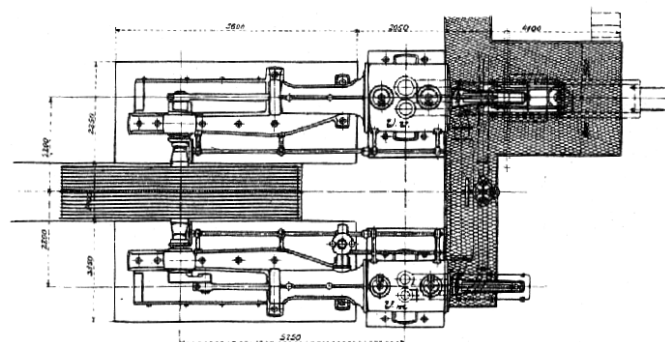
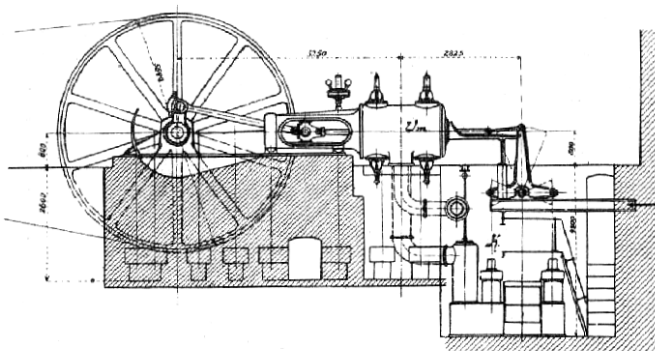
Místo klik mohou i parní válce býti k sobě postaveny pod úhlem.

Zcela jiného druhu než stroje dvojité jsou stroje woolfické, compound a tandem.

Č. 3030. Parní stroj v uspořádání tandem.

Mají rovněž dva válce, pára však neproudí do každého z nich zvláštní odbočkou od parního potrubí, nýbrž vstupuje nejdříve do válce menšího (válec pro vysoký tlak) a teprve když zde část své síly plným tlakem i expansí odvedla na píst, přestupuje do válce druhého, jež je větší prvého (válec pro nízký tlak), aby zbytek své síly odevzdala pístu, působením expanse. Tlak na písty přenáší se na dvě kliky, nasazené na společném hřídeli a položené k sobě při strojích woolfických pod úhlem buď 0° neb 180°, při strojích compound pod úhlem 90°.

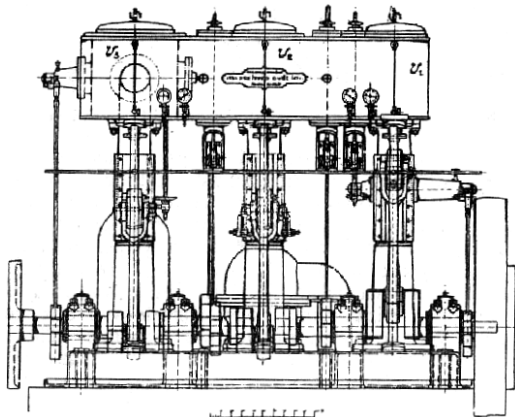

Č. 3031. Ležatý parní stroj compoundní (500HP) z Českomoravské strojirny v Praze.

Při strojích woolfických pohybují se tedy oba písty buď zároveň vpřed nebo vzad, anebo se pohybují proti sobě, ale tak, aby v polohách mrtvých byly současně. Pára vstupuje nejdříve do malého válce, působí zde částečně plným tlakem, z části expansí, a přestupuje do válce velikého, kde úplně

expanduje. Pára přechází přímo z válce malého válce velkého, tak že koncový tlak malého válce je zároveň počátečním tlakem

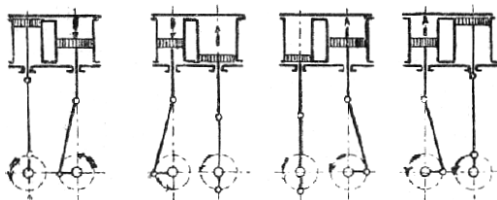
případě také ohřívá, aby tak snadno nezkondensovala. Uspořádání takové zve se tandem (vyobr. č. 3030.), je jednodušší a proti strojům s válci vedle sebe as o 6 % lacinější.

Č. 3032. Trojválcový parní stroj stojatý ze strojiny dřive Breitfeld, Daněk a spol.

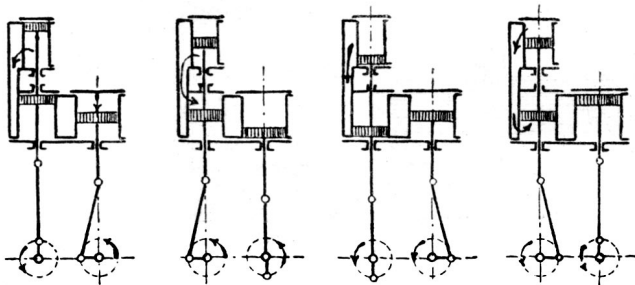
ve válci velkém a ústrojí vypouštěcí malého válce rozvodovým ústrojím vpouštěcím pro velký. Následkem rozdělení expanse na dva válce nejsou rozdíly v napětích před písty a za nimi tak velké, jako při strojích jednoválcových a jsou následkem toho i menší ztráty páry. Také síla přenášená od pístů na hřídel je při strojích o klikách postavených pod úhlem 180° mnohem stejnoměrnější v průběhu jedné obrátky a užívá se strojů těch, zejména v uspořádání vertikálním, kdykoliv se má dosíci velkého počtu obrátek a tichého stejnoměrného chodu, na př. k účelům osvětlovacím. Na stejnoměrnost chodu ne- příznivé působící okolnost, že obě současně procházejí polohami mrtvými, vyrovnává se úpravou těžšího setrvačniku. Ve-

strojích woolfických, compoundních a tandem, vedla ke stavbě strojů trojnásob a čtyřnásob expančních, při nichž expanse rozvíjí se

Č. 3034. Parní stroj compoundní (kliky pod úhlem 90°).

za sebou ve třech (vyobr. č. 3032.), po případě ve čtyřech válcích. Víceválcové stroje rozšířeny jsou hlavně jako stroje lodní; strojích trvale umístěných oblíbenější jest expanse dvojnásobná. Také jsou praktické výhody strojů čtyřválcových proti strojům trojválcovým poměrně ne- patrné a jeví se uspořádání těchto strojů prospěšným jen při výkonech neobyčejně velikých a při tlacích přesahujících 12 atm. Pro talkové výkony užilo se již i strojů pěti- válcových. Troj- a čtyř- válcové stroje uspořádávají se nověji často také jako tandemové (vyobr. č. 3033. avyobr. v příloze). Průběh pohybu během jedné obrátky

Č. 3033. Tandemový trojexpanční parní stroj s dvěma přestupníky.

lice často užívá se dnes také ležatého p-ho s e woolfického, při němž oba válce jdou za sebou, tak že pístní tyč, křížák ojnice a klika jsou společně. Pára jde z malého válce do válce velkého zvláštní nádobou přestupní, přestupníkem č. receiverem, kde se po

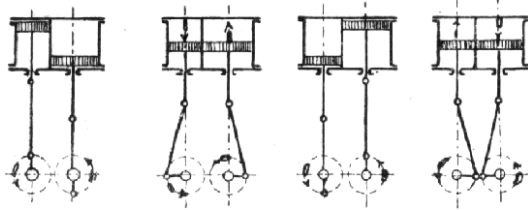
u strojů dvou- a trojválcových znázorněn je v obr. č. 3033., 3034., 3035. a 3036. Roviny, v nichž se pohybují kliky a ojnice, jsou při tom sklopeny vesměs do roviny obrazce.

Vícenásobnou expanzí zmenší se spotřeba páry, rozdělí se lépe práce na jednotlivé

parní válce a periody obrátky, síla se přetřeny jsou rámem tvořícím plotnu vyztuženou k níž přišroubovány jsou válec, vedení klikové, ložisko atd. (vyobr. č. 3037.). Při strojích silně namáhaných nastává však v rámech takových silně napětí a rám snadno puká. Proto užívá se tohoto způsobu úpravy p-ho s-e dnes jen při zcela malých strojích a strojích rychloběžných, obě ložiska bývají pak stejně provedena, hřídel zalomen a válec letmo k rámu přišroubován. Stroje prostřední velikosti opatřují se dnes nejčastěji rámem Corliissovým čili bajonetovým (vyobr. č. 3038.).

Stroj se tím zdraží, stává se složitějším a tím také obtížnější jeho obsluha a udržování. Sloučení válců má také tu nevýhodu, že není možno stupňovat výkon p-ho s-e libovolně, aniž se tím zhorší rozdělení práce a zvýší spotřeba páry. Při stupňovaném výkonu roste totiž nepoměrně práce velkého válce proti práci válce malého a proto v některých případech compoundní pohon mění se v pohon přímý tím, že do každého válce se přivádí čerstvá pára přímo z kotlu. Stává se tak na př. při strojích vodotěsných, má-li se zmnohonásobit výkon stroje při zatopení dolu, a při p-ch s-ích na lodích bitevních, kdykoliv manévrování vyžaduje neobvyklých výkonů. Nevýhodou compoundování je také nemožnost spouštění stroj z kterékoli polohy. Je-li klika malého válce v nepříznivé poloze, neb je-li v receivru následkem netěsnosti součástí rozvodových větší tlak, stroj musí se uvádět do chodu tím, že pára čerstvá pustí se nejdříve do válce pro tlak nízký.

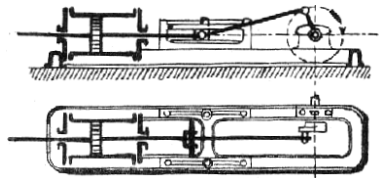

Č. 3035. Parní stroj woolfický (kliky pod úhlem 180°).

Válec pro vysoký tlak p-ch s-ů víceválcových vytápějí se vždy přímou parou z kotlu, válce pro střední a nízký tlak také parou redukovanou škrcením na nižší tlak. Prosperšnost vytápění receivru namnoze se opírá.

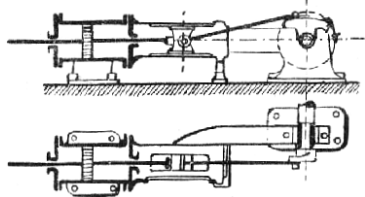
Dle polohy hlavních rozměrů p-ho s-e rozeznáváme p. s-e ležaté, č. stojaté a p. s-e

Bajonetový rám, spojující klikové ložisko s cylindrickým vedením, je při malých strojích volný, při velkých spočívá však celý na

Č. 3037. Parní stroj rámový.

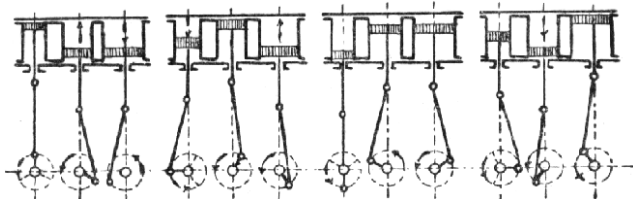
základě, neb aspoň konec vedení stavějí se na základ patkou. Válec parní je k rámu

Č. 3038. Parní stroj bajonetový.

přišroubován a upraven je při malých strojích letmo. Parní válec strojů velikých opírá se také patkou o základ, k němuž bývá připojen také ještě dvěma nebo čtyřmi šrouby.

Vertikální s-e p. vyžadují méně místa než p. s-e ležaté, součásti strojní opotřebují se méně a za cpávky, pist a rozvod snadněji udrží se těsnými. Stroj je ty nejsou však tak stabilní jako stroje ležaté, přístupnost jednotlivých součástí je menší, zakládání dražší. Parní válec upra-

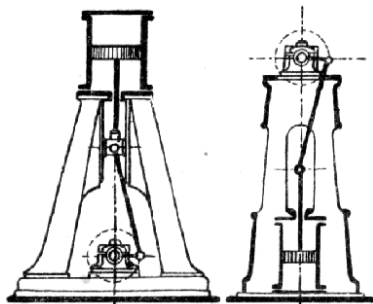

Č. 3036. Trojexpansní parní stroj (kliky pod úhlem 120°).

šikmé, velice málo užívané. Nejčastěji stavějí se p. s-e ležaté, jsou stabilnější než p. s-e stojaté, součásti jsou snadno přístupny, obsluha je snadná a pohodlná. Vyžadují však více místa než p. s-e stojaté a troucí se plochy stykové vyběhají se snáze a jedno-

vuje se obvyčejně nahore, hřídel klikový dole, obráceného uspořádání s parním válcem dole a s klikou nahore užívá se jen výjimečně a není tak stabilní (vyobr. č. 3039.). S ohledem na stabilitu volivá se i zdvih p-ch s-ů stojatých menší než zdvih stejně

silných strojů ležatých. Rám p-ch s-ů stojatých sestává ze základního rámu, k němuž připojuje se stojan, nesoucí válec nebo kliková ložiska. Stojan upravuje se rozmanitě. Při

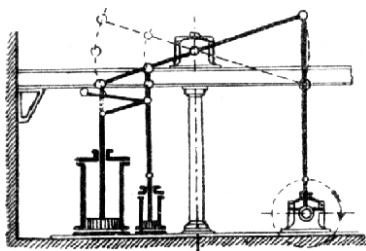

Č. 3039. Parní stroje stojaté.

malých p-ch s-ích stojatých tvoří se základní plotnou jeden kus. U větších strojů stojan tvoří dvě nohy, připojující se nahore k parnímu válci a dole k základní plotně, nesoucí ložiska. Často stojan tvoří silné nohy upravené jen po jedné straně pod každým parním válcem, na nichž umístěno je zároveň vedení pro křížák. Proti nohám dávají se s druhé strany šikmé vzpěry z kujného železa (viz obr. v příloze). Stroje lodní víceválcové činí se stabilnějšími také tím, že stojany nebí parní válce spojují se mezi sebou šrouby. Pánve klikových ložisek p-ch s-ů vertikálních opotřebují se jen ve směru svislém a pánve jsou tudíž jen dvojdílné a nemusí být trojdílné neb čtyřdílné, aby bylo možno nahradit opotřebení posunutím jako při strojích ležatých.

Zvláštní a dosti často užívaný druh stojatých p-ch s-ů jsou pozední, jež se upevňují na zed', nedostává-li se místa pro úpravu základu a jestliže jiné okolnosti toho vyžadují.

— P. s-e v a h a d l o v é (vyobr. č. 3040.) mají sice výhody p-ch s-ů stojatých, zaujímají však

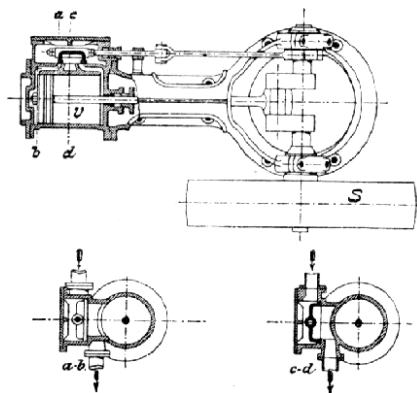

Č. 3040. Parní stroje vahaďlové.

asi právě tolik místa jako stroje ležaté a jsou složitější a dražší než tyto. Dnes stavějí se stroje toho druhu jen zřídka ke hnaní pump. Počet obrátek nepřekrojuje 30—40 za minutu.

Dle počtu obrátek můžeme p. s-e různit na pomalu jdoucí a r y c h l o b ě ž n é. Dnešní strojnictví raději užívá rychlejších běhů, přes to, že stroj při tom více se opotřebí, a počítají se i p. s-e se 60—70 obrátkami k pomalu jdoucím. Rychlejší během se p. s. zlevní a vyžaduje méně místa, poněvadž pro týž výkon vypadne menší. Stoupne tím však opotřebení a výlohy provozovací a p. s. rychloběžný dříve se vychodí než p. s. pomalu jdoucí. Menší r y c h l o b ě ž k y konají 250—350 obr. za min., veliké 100—200 obr. Aby chod rychloběžek byl tichý a bez rázů, hmoty v pohybu se nalézající musí být dobře vyváženy, rozvod správně proveden, hlavně komprese správně volena, a musí být jen nepatrná vůle mezi jednotlivými částmi, jejichž pohyb je vratný. Rychloběžek s vysokým počtem obrátek užívá se hlavně ke hnaní strojů dynamoelektrických. Rozvod bývá nejčastěji šoupátkový.

Dle rozvodu rozeznáváme p. s-e š o u p á t k o v é, ventilové a p. s-e s rozvody precizními. K p-m s-ům šoupátkovým počítají se

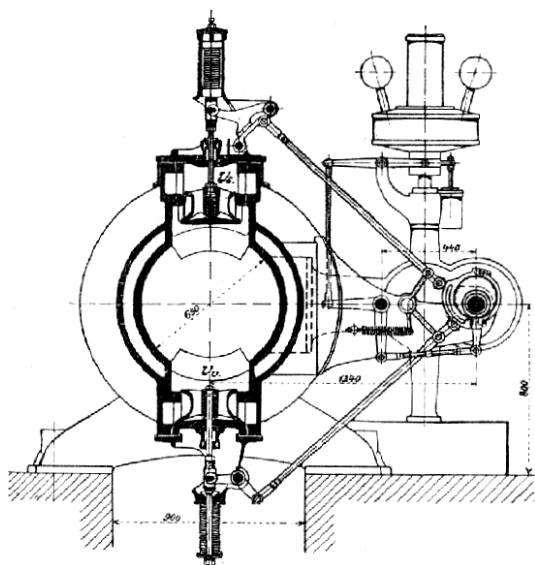

Č. 3041. Ležatý parní stroj s jednoduchým rozvodem šoupátkovým.

p. s-e se šoupátky plochými a pístovými, pak také se šoupátky otáčivými, na př. Corlissovými. P. s-e šoupátkové (vyobr. č.3041.) jsou jednodušší, lacinější a snáze se obsluhují než p. s-e ventilové, mají však proti těmto nevýhodou obtížnějšího regulování běhu, větších škodlivých prostorův a větších ploch, na nichž se pára sráží. Jednoduchého šoupátkového rozvodu užívá se jen při nejmenších a nejlacinějších s-ích p-ch. Lepší p. s-e opatřují se rozvody expansními, s expansí měnící se buď od ruky (rozvod Meyerův) neb samostatně od regulátorů (rozvod Riderův, Guhrerův atd., v. R o z v o d). P-m s-ům šoupátkovým dává se dnes přednost před stroji ventilovými, jde-li o rychlý běh.

P. s-e ventilové mají na každém konci parního válce ventil vpuštěcí a ventil vypouštěcí a sice bývá zpravidla při strojích ležatých ventil vpuštěcí nahore, ventil vypouštěcí dole (vyobr. č. 3042.), zřídka dávají

se oba ventily od zvláštní komory postranní. konvertoru v bessemerovných, lokomotiv atd. P. s-e ventilové jsou složitější než p. s-e. Pohyb strojů těchto mění dle potřeby směr, šoupátkové a složitější je také jejich ob- tak že klika otáčející se do předu obrátí se může k pohybu do zadu. Tento

Č. 3042. Řez parním válcem parního stroje z Českomoravské továrny na stroje. Rozvod Zvoníčkův.

sluha. Mají škodlivé prostory skoro stejně velké jako p. s-e šoupátkové, však tím, že vstup páry oddělen jest od výstupu, uspoří se mnoho páry. Pohyb regulátoru snadno se přenáší na části rozvodové, p. s-e ventilové přizpůsobí se tudíž snadno a rychle každé změně v potřebě hnací síly. Tam, kde je třeba velké stejnoměrnosti chodu, kde žádá se malá spotřeba páry, zařízení je větší a dohled svědomitý, doporučuje se užívati p-ch s-ů ventilových. Vysokého počtu obrátek nelze však při těchto strojích upotřebiti, běhají obvykle se 60 až 75, nejvýše se 150 obrátkami v minutě.

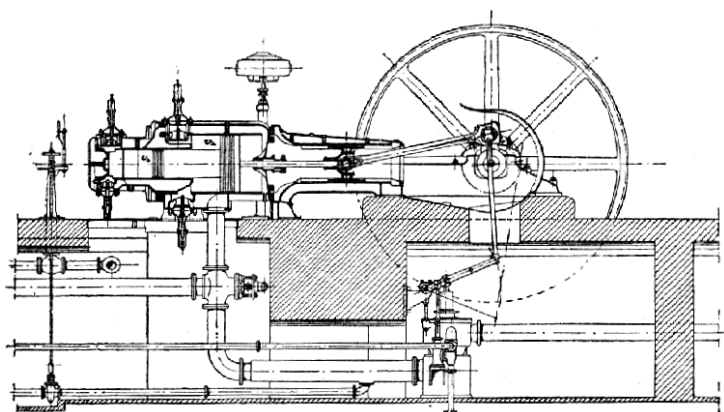
P. s-es rozvodem ventilovým neb Corlissovým nazývají se při přesném provedení, hlavně pokud se týče rozvádění, p-mi s-i precisními. U nás stroje precisní konstruují se skoro vždy s rozvodem ventil., v Americe, v Anglii a ve Francii dominuje však rozvod Corlissův.

P-ch s-ů vratných užívá se jako strojů těžných, válcovacích, lodních, k pohybování

obojměrný pohyb umožněn je t. zv. rozvodem vratným, kterým se mění předstih u šoupátka. U starších strojů dosáhlo se toho volným kotočem výstředným nebo pevnou kulisou; novější stroje zařizují se vesměs s kulisami pohyblivými (kulisový rozvod Stephensonův, Goochův, Allanův atd., v. Rozvod).

P. s-e pro přehřátou páru jsou, pokud se hlavních poměrů týče, konstruovány stejně jako p. s-e pro páru mokrou, ba je možno mírně přehřátou parou hnáti stroje obvyklé. Jakmile však pára více se přehřívá (přehřátím stoupne teplota až na 300° i více), je třeba, aby se přizpůsobila úprava parního válce, zacpávek, pístu, vedení rozvodu atd. Parní válec neupevňuje se k základu, aby se mohl volně roztahovati, zacpávky nahradí se delšími a vycpou se úcpou nespálitelnou, vedení vyvrtá se na straně k válci užší, poněvadž zahříváním se roztahuje atd. Oleje spotřebuje se při strojích pracujících s přehřátou parou dvakrát tolik jako při strojích pro páru mokrou a lze upotřebiti jen olejů minerálních, vysoké

zápalné teploty. S čím větší teplotou se pracuje, tím větší je zisk z přehřívání páry, však vzhledem na stroj užívá se často jen přehřátí do 220°, ač nejlepší přehříváky, na př. Schmidtův, umožňují přehřátí až do 350 °C. Schmidtův p. s. pro přehřátou páru je jednočinný, jednoválcový neb tan-

Č. 3043. Schmidtův stroj pro přehřátou páru.

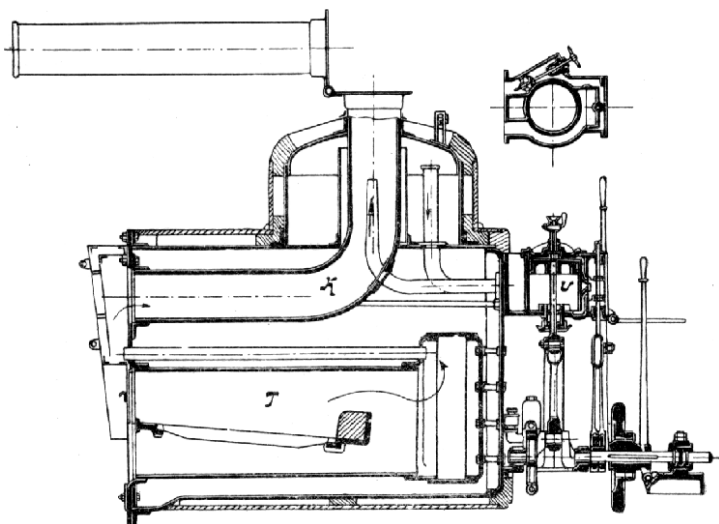
demový (vyobr. č. 3043.). Ježto u menších p-ích s-ů tohoto druhu jsou válce a písty na jednu stranu otevřené, tvoří ojnice přímé spojení mezi pístem a klikou tak jako u plynových motorů. Spotřebu páry p-ch s-ů oby-

čejných a pro přehřátou páru srovnává tato tabulka:

Páry	Stroj			
	výfukový	s kondensací		
	5HP	20HP	40HP	60HP
nasycené spotřebuje kg za hodinu	30	20	15	10
přehřáté spotřebuje kg za hodinu	12	9	8	6

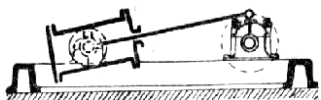
Dle umístění rozeznáváme **p. s-e** trvale umístěné č. **stationární** a **p. s-e** pojízdné č. **lokomobily** (v. t.) a **lokomotivy** (v. t.).

P. s-e lodní liší se od **p-ch s-ů** pozemních trvale umístěných především tím, že se při nich žádá, aby konstrukce byla lehká a nezaujímalá mnoho místa, pak aby dovozovala snadné a rychlé manévrování, stejno-

Č. 3044. Stojatý parní stroj lodní.

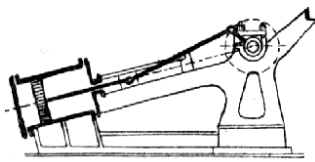
měrný chod a malou spotřebu páry. Podle druhu poháněče lodního rozeznáváme **p. s-e** pro parníky šroubové, **p. s-e** pro parníky kolové a **p. s-e** pro lodní poháněče reakční, turbinové, jichž se však užívá málo. **P. s-e** pro pohon lodních šroubů mohou být ležaté, stojaté nebo šikmé. Ležatých užívá se více na lodích válečných, poněvadž jsou lépe chráněny před střelami. Bývají compoundní

Č. 3045. Parní stroj s houpačným válcem.

nebo trojválcové. Nejrozšířenější jsou však stroje stojaté na menších lodích compoundní, pracující s tlakem as 6 atm., na větších strojích troj- a čtyřválcové s tlaky 11–15 atm.

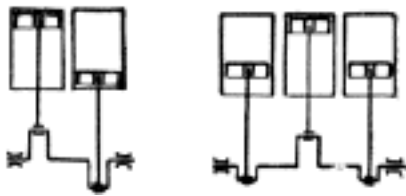
Na menších lodích užívá se obvykle **p-ch s-ů** jednoválcových bez kondensace (vyobr. č. 3044.), poněvadž k úspoře paliva vůbec se

Č. 3046. Parní stroj šikmý.

nepřihlíží a hledí se jen, aby stroj byl jednoduchý, obsluha snadná a váha malá. Umístění **p-ho s e** obvyklé na lodích obchodních znázorňuje vyobr. č. 3049. Celé zařízení strojovny stlačeno je na prostor co možná malý. **P. s-e** pro parníky kolové provedeny jsou buď s houpačnými válci, jako stroje šikmé neb vahadlové. Stroje s houpačnými válci (vyobr. č. 3045. a 3047.) (oscilační) stavějí se též jako stroje compoundní a trojválcové. Zavešením parního válce na dva duté čepy, kterými se přivádí a odvádí pára, zkrátí se celý stroj, poněvadž se ušetří křížák a vedení. Polyhem válce, vždy těžkého, povstávají však v celém stroji otřesy, zejména při strojích starších, již vyběhaných.

Šikmých **p-ch s-ů** lodních (obr. č. 3046.) užívá se na parnicích říčních s malým ponorem. Parní válec umísťuje se při tom dole, klika nahore a ojnice bývá značně dlouhá. Bývají v novější době buď compound nebo s troji

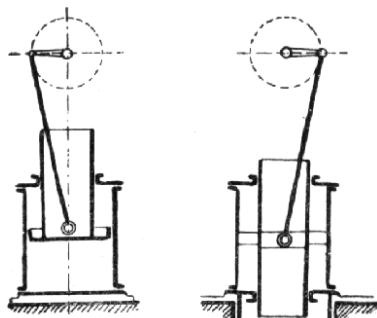

Č. 3047. Zkrácený parní stroj dvou- a trojválcový (kliky pod úhly 180 a 120°).

expansí. Vahadlové **p. s-e** udržely se dosud na amerických parnicích říčních a pobřežních, u nás jsou zastaralé. Malou konstruktivní výškou vyznamenávají se také lodní

stroje Pennovy a Rennieovy, avšak poměrně velké zapávkvy jsou při nich značnou závadou a z té příčiny nebyly stroje ty nikdy mnoho rozšířeny (obr. č. 3048.).

Pokud se týče snadnosti manévrování, ukazuje se nejvýhodnější soustava trojválcová, s uspořádáním válců vedle sebe dle schematu mal. vál., střed. vál., vel. vál., někdy také mal. vál., velký vál., střední válec. Jednotlivé válce spojují se s komorami a mezi sebou, tak že tvoří dohromady jeden nosník. Válce dělají se zevně z litiny, uvnitř se však vykládají vložkami ocelovými nebo z tvrzene litiny. Mezi vložkami a zevnější stěnou parního válce povstává pak vůbec nevýhodnější parní plášť. Parní potrubí lodních strojů torům plynovým, bývá velice rozvětveno. Kromě hlavního po-

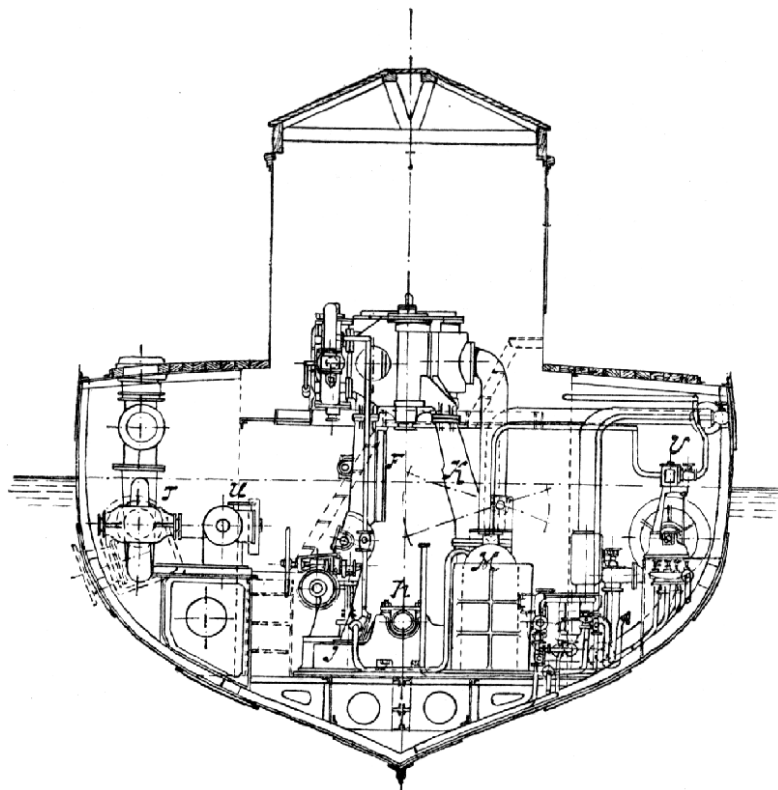

Č. 3048. Parní stroj Rennieův. Parní stroj Pennův. Zkrácené parní stroje lodní.

Zvláštní péče věnuje se mazání. K otáčení při montáži a pozdějších opravách slouží zvláštní stroj pomocný.

P-ch s-ů těžních užívá se v dolech ve spojení s těžným strojem na pohon těžné kleci. Stavějí se skoro výhradně jako stroje dvojčité, aby se mohly spouštěti z každé polohy a pak aby nebylo třeba setrvačnicku, který ztěžuje zabrzdění. Uspořádání stojatého užívá se při těchto strojích jen výjimečně, většinou bývají ležaté.

P. s-e upravené jako motory pro maloživnostníky přišly málo v užívání. Pracují malé p. s-e proti stejné velikým mopedolejovým, benzinovým s-e maloživnostenských spo-

Č. 3049. Řez strojovnou lodí obchodní.

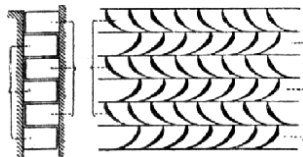
trubí do malého válce opatřují se p. s-e lodí jují se s kotlem, tak že tvoří jeden celek. válečných odbočkami do druhých válců, aby Neznámější jsou parní motor Friedrichův se tyto po případě mohly hnáti pro sebe. a Hofmeistrův. Také p. s-e automobilní

ustupují motorům jiných soustav, při nichž není třeba kotlu a topení, tak že snáze lze umístiti motor pod vozem a obsluha jest jednodušší. Při pohonu malých člunů dává se dnes vždy přednost motorům výbušným před malými s-i p-mi.

P. se transmissní působí přímo na transmissi, kterou síla a pohyb se přenášejí do místnosti pracovních. Setrvačnick těchto strojův upravuje se obyčejně jako kotouč lanový nebo řemenový.

P. se přímo pracující spojují se bezprostředně s pracovním strojem, na př. pumpou, dmychadlem, kladivem atd. Setrvačnick při takovém uspořádání velmi často odpadá.

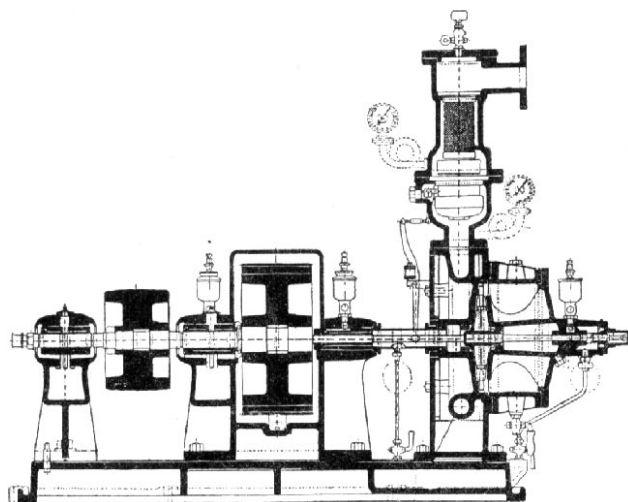
k žádným výsledkům praktickým, pokud vynálezci snažili se použití expanse páry za

Kola oběžná Kola oběžná Č. 3052. Řez lopatkovými koly parní turbíny Parsonovy.

týchže podmínek jako při p-m s-i pístovém. Dobrých výsledků dosaženo však užitím reakce tlakové a konstrukcí p-ch s-ů na způsob vodních turbin. Rotační p. s-e sestrojili Kryszat, Westinghouse, Marx, Hult a Walfrid, Arbela Tihon, Pral, Thomann aj. Rotační p. s. Westinghousův skládá se z komory, v níž pohybují se dva bubny sestávající z ozubených desek nasazených na hřídel a poposazených proti sobě. Pára vstupuje mezi oba zabírající bubny ze zpod a uvádí je do pohybu točivého.

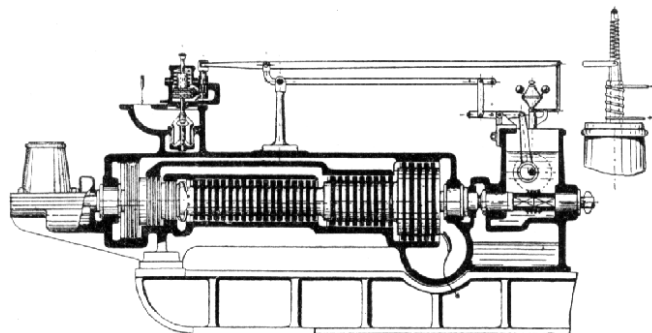
Nejmodernější p. s-e jsou parní turbíny. Proudem a tlakem páry způsobuje se při nich přímo otáčivý pohyb lopatkového kolečka, a pohyb ten přenáší se dále a mění ozubenými koly a řemenovými převody. Rychlost, s kterou se otáčí hřídel oběžného kola, je neobyčejná; při akční turbíně de

Č. 3050. Parní turbína de Lavalova.

P-mi s- i přímo rotačními má pohyb pístu sem a tam jdoucí zaměněn býti za pohyb pístu kolem osy, tak aby točení se způsobuje

Lavalově činí 15.000—30.000 obrátek za min., při reakční turbíně Parsonově 3000—10.000 obrátek za minutu. Parní turbíny jsou tro-

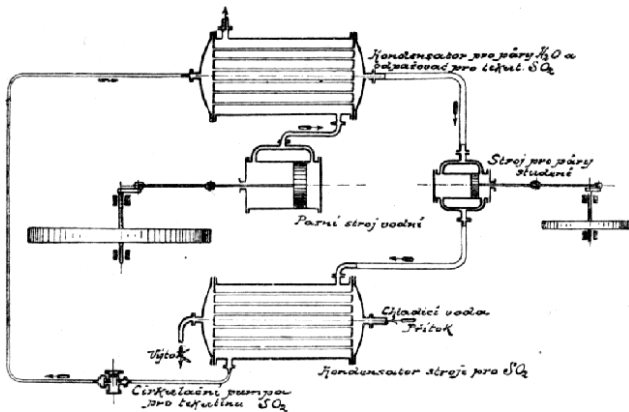

Č. 3051. Parní turbína Parsonova.

bovalo přímo a obešel se mechanismus klínový. Ačkoliv již za časů Wattových snaha se způsobem velice důmyslným jednak vevá- vynálezců nesla se v tomto směru, nevedla

děni páry vysoce napiaté do oběžného kola bina de Lavalova (vyobr. č. 3050.). Týž vyhnul se způsobem velice důmyslným jednak vevá- děni páry vysoce napiaté do oběžného kola

turbinového, jednak nalezl pravou cestu, jak 10 mm silný převádí pohyb a sílu na převodní učiniti možným, aby toto kolo mohlo otáčeti soukolí, kterým

C. 3053. Schema uspořádání stroje pro studené páry.

se s velikou rychlostí, způsobovanou tím, že pára rovněž s velikou rychlostí vstupuje do něho. Pára proudí do oběžného kola z několika soptíků a zde následkem zvláštní konstrukce tak se rozpíná, že napětí svého pozbývá téměř úplně a má na přechodu do kola oběžného pouze napětí, které je v komoře turbíny. Následkem toho pára neprofukuje mezerou mezi kolem oběžným a soptíky, nýbrž celý její proud vniká do kola oběžného a to při tlaku v kotlu 5,5 atm. s rychlostí as 800 m za vteřinu. Užije-li se kondensace, pak se expanse provádí až na 0,1 atm. a rychlost na přestupu je pak až 1400 m.

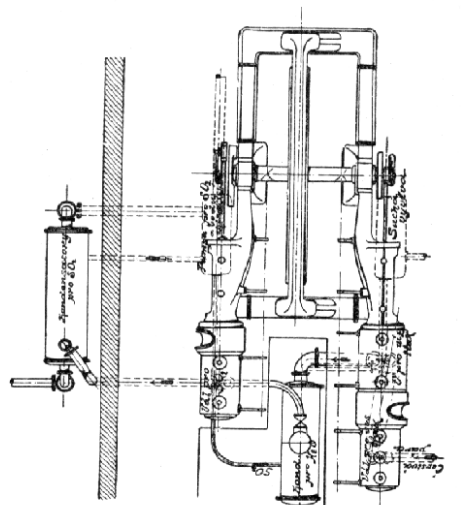
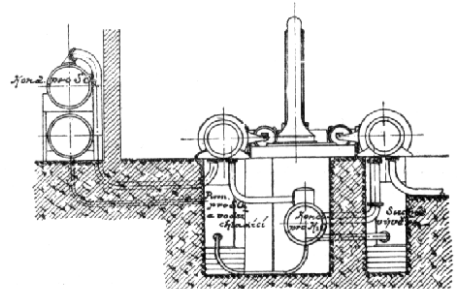
Počet soptíků závisí na velikosti turbíny, p. s-e tříkoňové mají jen jeden soptík, sto-koňové mají jich 10—12. Při turbínách více než desetikoňových lze uzavřít každý soptík pro sebe, a přístup páry omezuje se při zatížení turbíny jen částečně. Lopatkové kolečko turbínové jest ocelové, sestává ze dvou ocelových desek, mezi něž vloženy jsou lopatky. Velikou rychlostí páry vstupující způsobí se také nadměru rychlé otáčení kola lopatkového, tak že na př. obvodová rychlost kola oběžného turbíny 5koňové činí 11,2 km za min., při 100koňovém stroji s kondensací 21,7 km. Následkem toho p. s. turbínový i pro veliké výkony vypadne poměrně malý. Je na př. pro

počet koní	3—5	10	15—30	50—75	100
počet obrátek za min.	30.000	24.000	20.000	16.500	13.000
přůměr oběž. kola . .	120	170	224	330	400a 500

Poněvadž vybalancování kol tak rychle se otáčejících je prakticky nemožné, rozřešil de Laval úlohu tu tím, že nasadil kolo na hřídel poměrně tenký a dlouhý, jenž na počátku odstředivé síle povoluje, až se konečně po několika vteřinách v jedné poloze ustálí. Ohebný hřídel při menších strojích jen 8 až

18.000 za min. Při novějších turbínách Parsonových pára pohybuje se po lopatkách radiálně a hřídel koná jen 4500 obrátek za

min. Při novějších turbínách Parsonových pára expanduje postupně v prostorech mezi lopatkami rozváděcími a oběžnými. Ve starších turbínách Parsonových pára působila střídavě nárazy a reakci na lopatky umístěné ve velkém počtu na společném hřídeli. Ztráty byly při tom značné a počet obrátek dostupoval výše až

Č. 3054. Parní stroj pro páry studené, sloučený s parním strojem tandemovým.

sonových pára pohybuje se po lopatkách radiálně a hřídel koná jen 4500 obrátek za

minutu. Turbina tato (vyobr. č. 3051.) sestává z aparátu rozváděcího a aparátu oběžného. Na horizontálním hřídeli upraveny jsou dvě soustavy lopatek (vyobr. č. 3052.). Lopatky jsou v každé soustavě uspořádány stejně šikmo, skloněny jsou však v obou soustavách vzájemně opačně. Nehybný aparát rozváděcí tvoří zároveň pouzdro kol oběžných a opatřen jest lopatkami rozváděcími obrácenými proti lopatkám oběžným. Pára přivádí se do středu komory mezi dvě soustavy lopatek a pohybuje se rovnoběžně s hřídelem turbinovým na levo a na pravo mezi lopatkami rozváděcími a oběžnými, pozbývá při tom svého napětí a na konec vyfukuje. D a w o v a turbina podobá se Parsonově, pára však neproudí rovnoběžně ke hřídeli, nýbrž ve směru poloměru, tak jako voda u turbin radiálních s vnitřním vtokem. Spotřeba páry jest u těchto turbin větší než při turbinách de Lavalových a je nepoměrně velká, neběží-li turbina plně zatížena.

P-mi S-i pro páry studené čili t. zv. **p-mi S-i s t u d e n ý m i** má se úplně využitkovati teplo v páře obsažené. Za tím účelem konstruován je kondensátor **p-ho S-e** vodního jako odpařovač tekutiny, jejíž bod varu leží velice nízko. Nejlépe osvědčila se v tom směru kyselina siřičitá (SO_2). V kondensátoru **p-ho S-e** vodního vytvořené páry kyseliny siřičité vedou se do **p-ho S-e** studeného (vyobr. č. 3053.), zde způsobují pohyb pístu, tak jako páry vodní v **p-m S-i** obyčejném, a vyfukují konečně do kondensátoru pro kysel. siřičitou. Kapalina, která se vytvoří v tomto kondensátoru, přestupuje zase do odpařovače, tedy do kondensátoru **p-ho S-e** pro páry vodní, a pochod se opakuje. Tekutá kysel. siřičitá přečerpává se z kondensátoru pro kysel. siřičitou do kondensátoru provedení páry malou pumpou cirkulační. **P-ch S-ů** pro páry studené lze užití toliko při větších zařízeních a tenkráte, bývá-li stroj vždy delší dobu trvale v chodu. Místo kysel. siřičité byl také upotřeben ammoniak, aether a j. a lze také kromě tepla par výfukových využívat i jiné, jinak ztracené teplo, na př. plynů ucházejících z komína, chladicí vody odtékající od motorů plynových atd. Dispozice zařízení těchto strojů znázorněna je v obr. č. 3054.

Energie tepelná nahromaděná v palivu využitkuje se i nejlepšími **p mi S-i** velmi nedokonale. Průměrně spotřebuje se páry na indikovaného koně a hodinu u strojů:

trojnásobexpansních s kond.	as	5,5—7 kg
compoundních s kond.	»	7,5—10 »
» bez kond.	»	12—15 »
obyč. strojův expans. s kond.		
(plnění 0,2)	»	12—15 »
obyč. strojův expans. bezkond.		
(plnění 0,3)	»	16—22 »
lnotlákých (plnění 0,7)	»	31—34 »
parních napáječek	»	40—50 »
žárských	»	30—50 »

Spotřeba páry závisí na soustavě **p-ho S-e** (zdali jednoválcový či víceválcový), na působení páry v něm (zdali expansní či plnotlaký, výfukový či s kondensací), na počátečním tlaku, velikosti plnění, počtu obrátek, velikosti, provedení a rozvodu stroje.

Literatura: Hrabák J., Hilfsbuch für Dampfmaschinen-techniker (Berlín, 2. vyd., 1891); Bernoulli Chr., Dampfmaschinenlehre (Stuttgart, 7. vyd., 1891); Scholl, Führer des Maschinenisten (Brunšvik, 1891); Reiche, Der Dampfmaschinenkonstrukteur (Cáchy, 1893); Buchetti, Les machines à vapeur à l'exposition universelle de Paris (Paříž, 1890); Sauvage, Les divers types de moteurs à vapeur (Paříž, 1893); Goodeve, Textbook on the steam engine (Londýn, 12. vyd.); Demoulin, Traité pratique de la construction des machines à vapeur fixes et marines (Paříž, 1895); Pechan, Leitfaden des Maschinenbaues, Motoren (Liberec, 3. vyd., 1895); Schwartz, Katechismus der Dampfkessel, Dampfmaschinen und anderer Wärmemotoren (Lipsko, 1894); Ewing, The steam engine and other heat engines (Nový York, 1894); Busley, Schiffsmaschinen (Kiel, 1886); Müller, Die Schiffsmaschinen (Brunšvik, 1897); The engine-shipping and marine engineering on the Thames in the Victorian Era (Londýn, 1897—98). *JPok.*

Par nobile fratrum (lat.), ušlechtilý pár bratří. Citát z Horatia Satir. III. 3, 243, jehož užívá se obyčejně ve smyslu ironickém.

Parnon či **Malevo**, pásmo horské, zdvihající se na vých. straně poloostro. Peloponésu, mezuje na s. s horskými pásmi Argolidy, na z. ohraničeno jest údolím ř. Eurotu, táhne se směrem jv. jako protáhlý, k pobř. vých. příkrře se svahující val až po mys Malia a pokračuje na již. ostrůvčích. Z hornin převládají vápenec, slída a mramor. Dosahuje výše 2772 m v hoře Malevo, z. od Mantineie, k j. se snižuje. Na svazích jsou rozsáhlé lesy sosnové.

Bsa.

de **Parny** Evariste Désiré de Forges, vicomte, básník franc., (*1753 na ostrově Bourbonu — †1814). Záhy odejel do Francie, studoval na koleji v Rennes, ale v l. 1773 až 1775 meškal na Bourbonu, kdež nešťastná láska učinila z něho básníka; vrátil se do Francie proslavil se svými milostnými elegiemi. Lehká, koketní a nedbalá poesie jeho odpovídala vkusu tehdejšímu, a Voltaire a za ním ostatní cenili P-ho vysoko. Jiné práce jeho jsou: *Épîtres aux insurgents de Boston* (1777); *Opuscles poétiques* (1779) a velmi od nich se lišící *La guerre des dieux* (1799), báseň cynická a nechtuně bezbožecká, kterou **P.** lichočil revoluční době, když byl nucen ucházeti se o úřad v administraci, poněvadž finančním bankrotem pozbyl svého jmění a krásného svého Tuscula (Feuillancourt u Saint-Germainu). R. 1803 **P.** stal se členem Akademie, r. 1813 obdržel od Napoleona pensí 3000 fr. Z r. 1805 pochází nepodařená báseň *Paradis perdu*, bezděčná tra-

ve stie Miliona do rokokové frivolnosti. P. ovládal vkus francouzské poesie v poslední třetině XVIII. a dosti hluboko do XIX. věku teprve romantismus podkopával jeho vliv a zvrátil soud o něm úplně. R. 1827 vyšly jeho *Oeuvres choisies*, ale nebyly již znova tištěny.

Parodi Dominique Alexandre, spis. francouz. (*1840 v Kaneji na Krétě — †1901 v Paříži). Otec jeho byl konsulem v Sicilii. Syn vychován ve Smyrně, odebral se do Janova, oženil se tu s dcerou dramatika Ippolita D'Aste a posléz zdomácněl v Paříži. Hlavní činnost jeho byla dramatická. Vystoupil pětiaktovým dramatem veršovan. *Ulm le parricide* (1868), došel hlučného úspěchu pětiaktovou tragédií *Rome vaincue* (1876); dávana v Théâtre Français se Sárrou Bernhardtovou v úloze Posthumie). Potom složil: biblické drama o dvou dějstvích *Séphora* (1877); symfonickou ódu *Triomphe de la paix* (1878); hrána s hudbou Samuele Davida v Théâtre lyrique) a dramata: *Jeunesse de Francois Ier* (1884); *L'inflexible* (1884, s Vilbortem; hráno v div. Renaissance); *La reine Juana* (1893); *Le pape* (1899). V rukopise zanechal drama *Don Ruy*. Kromě toho vydal čtyři sbírky lyrické: *Passions et idées* (1865); politické písně *Les nouvelles Messéniennes* (1867), jež měly úspěch v Řecku; *Cris de la chair et de l'âme* (1883) a *Vaincus et vainqueurs* (1899). Kritické úvahy o divadle sebral v knihu *Le théâtre en France* (1885). V dramatech svých přidržoval se tradic Corneillovských, psal syté kovovým veršem, ale nedoznal úspěchu křivením odumřelých útvarův uměleckých. Zemřel skoro zapomenut.

Parodie (řec., »vedlejší zpěv«), v rhotice řeč, jejíž smysl zvrácen v směšné, při čemž dbano pokud možná původního znění slovného. V poetice básně komicko-satirická, jež, přidržujíc se formy i tónu vážné básně epické nebo dramatické, vkládá do nich děj zertovný nebo nízký. Travestie činí opak toho, dochovává obsah v nepřipadné formě. Účin obou těchto druhů spočívá tudíž v rozporu mezi formou a obsahem. Nejprvnější p. přičítají se Hippónaxovi (v. t.). Známejší p. jsou: Batrachomyomachia, p. Iliady (v. Homér), Aristofanovy p. Euripida, z francouzských p. Scarronovy, z něm. Platenova Verhängnisvolle Gabel, parodující tragédie osudové, z českých Koubkovy p. znělek Kollárových. — Srv. Delepierre, La parodie chez les Grecs, les Romains et les modernes (Lond., 1871).

Parodoi (řec.), u Řeků vchody, jež vedly s pravé a s levé strany mezi jevištěm a hledištěm do orchestry. Vchody těmi vstupovalo obecenstvo do divadla, sbor a, jak se zdá, herci do orchestry. P. mohly býti uzavřeny (v divadle epidaurském objevny byly dvěře, jimiž vchody se uzavíraly). V divadle pergamském vcházelo se do orchestry branou, uzavřenou zvláštní záclonou (Inscriptionen v. Pergamon, č. 236). Šifka p-dů činí v divadle Dionysově v Athénách tam, kde p.

ústí v orchéstru, 5,70 m, v Epidauru asi 5,30 m, v Peiraieu 3,50 m. Parodos sluje též první píseň sboru v řecké tragédii, kterou sbor zpíval vcházeje p-dy do orchestry. — Srv. A. Müller, Lehrbuch d. griech. Bühnentalerthümer. Vj.

Parodos viz Parodoi.

Parohatí (čeled' Cervidae s. Cervicornia) jsou ssavci sudoprstí (řádu Artiodactyla) a přežvýkavci (podř. Ruminantia), kteří na rozdíl od ostatních ssavců mají po většině na čelních kostech trvalé násadce («pučnice») s rozvětvenými, kostěnými parohy. Bývá to obyčejně toliko u samců; jen sobí samice má parohy také. Parohy shazují se každého roku po říji a mívají pak u mnohých ssavců p-tých vždy o jednu výsadu více (viz Parohy). Ve chrupu mají p. $i \frac{0}{3}$, $c \frac{0}{1}$ nebo $\frac{1}{1}$, $m \frac{6}{6}$. U očí bývají slzní jamky, na vnitřní straně končetin »kartačky« z delší srsti. P. jsou ssavci plaší, žijí ve všem světě kromě Austrálie po párech nebo v hejnech, obývají v lesích a na místech travnatých, živí se travou, osením a jiným býlím a okusují i mladé stromky, čímž způsobují škodu. Prospívají výborným masem, koží a parohy; jsou oblíbenou zvěří lovů. Nejužitečnějším všech ostatních jest sob, jenž se stal domácím zvířetem severanů. Známe nad 100 druhů p. tých ssavců recentních i fossilních. Možno je rozdělití takto: 1. Kostěné pučnice s parohy periodicky opadávajícími mají rody: jelení a srncí (*Cervus* L.), jelínek (*Cervulus* Blainv), daněk (*Dama* H. Sm.), sob (*Rangifer* H. Sm.), los (*Alces* H. Sm.) a fossilní *Palaeomeryx* H. v. Meyer. — 2. Kostěné pahýly bez parohů, jen koží pokryté, má recent. rod žiraf (*Camelopardalis* Schreb.). S ním jest příbuzné fossilní *Sivatherium* Falc.; vyhynulý rod *Helladotherium* Gaudry a pod. připomíná *Okapia* (v. t.), ac nemá na lebce pahýlů. — 3. Bez jakýchkoli pahýlů na kostech čelních: kabaři (*Moschus* L.) a kančilové (*Tragulus* Briss., *Hyaemoschus* Gray), pak fossilní *Gelocus* Aym. a *Prodromotherium* Filh. Br.

Parohy (obr. č. 3055, 3056. a 3057.) zdobí hlavy přežvýkavců parohatých. Prchá-li jelen,

Č. 3055. Parohy jelení: a) špičáka, b) vidláka, c) šesteráka.

klade p. na hřbet, v boji se svým sokem a nepřítelem skloniv hlavu, vyráží jimi ku

předu. Jsou to násadce jako výrůstky čelních kostí, tedy ne zrohovělý epiderminální útvar, nýbrž substance kostní. Každoročně

kový jelen zove se »špičák«. V následujícím roce asi v květnu shodí jelének tyto p. a nasazuje delší lodyhy (»vidle«), obvyčejně již s jednou výsadou, a dle vidlicovitého jich tvaru jmenuje se »vidlák«. V každém následujícím roce vyrůstá na p-hu vždy o jednu výsadu víc a jelen jest pak šesterák, osmerák, desaterák,.... anebo jelen o šesti, o osmi, o desíti, a tak čím starší jelen, tím více výsad mají jeho p., ačkoli jich později nepřibývá již tak pravidelně, jako v mládí. V Moricburku ukazují se p. (z r. 1696) o 66 výhonech. Při pojmenování jelenů počítají se vždy všechny výhony na obou lodyhách, a je-li počet jich nestejný, čítá se dvojnásobně

Č. 3056. Parohy jeleni: a) osmeráka, b) desateráka atd.

z jara jeleni shazují své p., které ulupují se od pučnice přímo pod rozšířeným koncem dolejším (»růží«). Brzy po odpadnutí p-hů vyvinují se na pučnicích nové »p a l i č k y«, pokryté s počátku srstnatou kůží (»lýkem«) a plně krevních cev. Každé dotknutí měk-

počet výsad té lodyhy, která jich má více, a připojí se k pojmenování slovo »nerovný«, na př. nerovný osmák, když jsou na jedné lodyze 4 výsady a na druhé 3 a pod. Raněný jelen často neshazuje p-hův, a takový jmenuje se »c h u r a v c e m«. Co se týče váhy, slouží za měřítko, že p. o 10—12 výsadách váží 4,5—5,5 kg, ale bývají značně rozdíly jak ve velikosti, síle a tvaru, tak i ve váze p-hův. P. d a ň č í nebývají na povrchu perlovité a rozšiřují se v lopatky s krátkými výhony. První p. daňčí jsou též pouhé lodyhy, ale čím starší je daněk, tím rozšířenější jsou lopaty jeho p-hů. I ostatní zvěř z řádu parohatých přezívavců zdobena jest p., více méně lišicímí se od popsanych hlavně svým tvarem. U sobů i laně nasazují p. Myslivny i panská obydlí vyzdobují se p. ulovené zvěře a mimo to vyrábějí se z nich (ze shozených) různé ozdobné předměty pro domácnost i řezbářské a soustružnické výrobky, pak knoflíky k oblekům mysliveckým a odpadků používá se v lékárnictví.

črn.

Parochia (z řec.), fara, farnost; pa roch iál n í, farní; p arooh u s, farrář.

Paroimie (řec.), přísloví.

Paroimiografové,

u Rekův sběratelé a vykladatelé přísloví, jimiž se obrátili zvláště grammatikové. Veliký spis se sbírkou přísloví pořídil D i d y m o s z Alexandrie (za dob Ciceronových a Augustových), jehož dílo *περί παροιμιών* obsahovalo 13 knih. Sofista Z é n o b i o s, jenž za doby Hadrianovy v Římě vyučoval, pořídil sbírku přísloví, kterou Suidas uvádí. Patrně byl to výtah z děl starší doby. Zénobiova sbírka přísloví byla ve středověku pro účely školské uvedena v abecední pořádek a spojena se dvěma sbírkami jinými ve sbírku *Corpus paroemio-*

Č. 3057. Parohy daňčí.

kého p-hu působí jelenu bolest a proto vyhýbá se v té době hustším porostům. Nové p-vyvinou se a ztvrdnou asi ve 3 měsících. Zeschlé lýčí ze ztvrdlých p-hů se odlupuje, jelen »v y t l o u k á« (ostruhuje lýčí), při čemž tře p. své o slabší stromky neb i haluze měkkých dřev. Po odloupení lýčí jsou p. vždy bílé a hnědnou pak teprve účinkem vzduchu a světla. Na jejich povrchu jsou rýžky a t. zv. p e r l y (v. t). První p. počnou mladému jelínku vyrůstat v 8.—9. měsíci jeho věku a bývají to 15—20 cm dlouhé, skoro rovné lodyhy (»bidla«, »špice«). Ta-

graphorum. Teprve za našich dob podařilo se sbírku tu pomocí rukop. Athónského rozložit v pův. součásti, jež jsou: 1. Základ tvoří 3 knihy Zénobiovy. 2. Součást druhá má nadpis *Πλουτάρχου παρουσιαί, αἰς Ἀλεξανδρείας ἐχρῶντο* (131 čísel); jméno Plutarchova neprávem sem vpleteno, původcem byl asi grammatik Seleukos. 3. Třetí částí je sbírka abecedně spřádána, obsažnější, a pochází z lexika přísloví autora neznámého. — Pozdější sbírky byly učiněny od Gregória z Kypru v XIII. st. po Kr. a od Makaria Chrysokefala z Apostolia v XV. st. na zákl. sbírek starých. — Nová vydání řeckých p-fův jsou: Gaisfordovo (Oxford, 1836); Leutschovo a Schneidewinovo (Gotinky, 1839). V Řecku vychází nyní sbírka řeckých přísloví, již pořídil Polités. V Va.

Parole [paról], franc., vlastně slovo. Ve vojště rak. — uh. jest to ze 3 polních poznaků voj. ten, jenž se světuje pouze důstojníkům a představuje jméno svatého nebo svätice, ovšem každý den jiné. Srv. Poznanky. Ve vojště německém p. značí shromáždění všech důstojníků a poddůstojníků v posádce nebo pouze pobočníků a šikovatelů při parádě strážní (viz Paráda) na vyslechnutí denního rozkazu.

P. d'honneur [-donör], čestné slovo; na mou čest! FM.

Paroli (špan.): 1. kousek aksamitu nebo sukna barvy výložkové, menší to odznak, jež přišívají na límce stejnkrojů pohodlnějších a nedbalejších, jakož jsou bluzy, pláště a pod., zastupujících nebo příkrývajících kabátce, opatřené výložky celými. — 2. Viz Faraó, hazardní hra. FM.

Parolod', parní loď, parník, loď pohybovaná silou parní. Papiin byl první, který pojal myšlenku užítí síly parní místo síly lidské, zvířecí neb síly větru k pohybu lodí a provedl myšlenku tu r. 1707. Pohon lodí jeho děl se vhněním vody, čerpané parním strojem, na lopatky kola, které otáčejíc se, hnalo loď ku předu. Ale praktického směru nabyly vynálezy tohoto oboru teprve, když J. Watt zdokonalil parní stroj. R. 1774 Auxiron, důstojník francouzský, vystoupiv z vojska utvořil akciovou společnost a v témže roce dohotovil p. Bohužel sotva že byla spuštěna na vodu, dostala trhlínu a přes nos se potopila. Po jeho smrti převzal všechny akcie jeho markýz Jouffroy a vykonal s novou lodí zkoušku 15. čce 1783 s výsledkem příznivým. V Americe provedena první p. r. 1773. Stavitelem byl Christopher Colles ve Filadelfii. R. 1786 Rumsey plul za přítomnosti presidenta Washingtona po Potomaku s rychlostí 4 angl. mil za hodinu. P. tato byla první p reakční. Myšlenku hnátí loď reakcí vytékající vody (princip Segnerova kola) projevil Bernoulli již r. 1738. V čci r. 1788 mechanik John Fitch plul již s druhou svojí p-i z Filadelfie do Burlingtonu. První jeho loď měla po straně a druhá na zádi lopatky na způsob vesel, pohybované parním strojem. Pa-

trick Miller z Dalswintonu, uživ zdokonaleného parního stroje Symmingtonova, konstruoval loď, která r. 1788 urazila 7 mil za hodinu. R. 1801 Symmington zhotovil loď »Charlotte Dundas« s dvojitým parním strojem, která v březnu r. 1802 plula průplavem Forth-Clydeským od Glasgowa k Edinburku s rychlostí 3—4 mil angl. za hodinu. Památným pro paroplavbu jest den 7. říj. 1807, kdy vyplul Robert Fulton (v. t.) se svojí lodí »Claremont« z New Yorku a dospěl za 32 hod. do Albany. Loď byla 40,5 m dlouhá, 5,48 m šir., 2,74 m hluboká. Plavbou touto byla až dotud vykonána největší dráha (150 mil), byla též prvním praktickým užítím p-i se stránky obchodní. V čci r. 1815 užito poprvé p-i pro služby válečné. V tu dobu Fultonova loď »Fulton the First« s 32 děly a s parním strojem o 120 koňských silách plula směrem na Sandy Hook s rychlostí 5,5 mil angl. za hodinu.

V Anglii dnem 18. led. 1812 Henry Bell dokončil první anglický cestovní parník kolový, zv. »Comet«. P. měla 12 m délky, 3,3 m šir. a snesla 30 t nákladu. Loď spojovala Glasgow s Greenockem. Plavba podnikána v určité dny v týdnu. R. 1814 plulo v Anglii 5 p i, r. 1820 již 34, r. 1829 331, r. 1842 1000 a r. 1897 stoupl počet na 6000. R. 1819 přeplula Atlantický oceán první p. »Savannah«. Byla opatřena lopatkovými koly a plachtovím. Roku 1838 dvě lodí, »Sirius« o 250 koň. sil. a »Great Western« o 450 koň. silách, vykonaly cestu Atlantickým oceánem. »Sirius« vyplul 4. dub. z Corku a »Great Western« opustil Bristol 8. dub. Obě pak přistaly v New Yorce dne 23. dubna. Zpáteční cesta u oně trvala 18 dní, u této 15 dní. Do r. 1844 »Great Western« vykonal 70 plaveb Atlantickým oceánem. Nejrychlejší cestu do New Yorku vykonal v květ. 1843, a to ve 12 dnech 18 hodinách. Zpáteční cestu ve 12 dnech 7 hodinách. V těchto letech projížděl světovým mořem loď »Royal William«, »British Queen«, »President«, »Liverpool« a »Great Britain«. Tato měla parní stroj o 1000 koň. silách a byla ze všech nejlepší. První poštovní spojení p-i mezi Anglií a Amerikou provedeno Samuelem Cunardem r. 1840. Většího rozmachu v užívání p-i dosaženo vynálezem lodního šroubu č. vrtule. Stevens r. 1804 měl prvý model p i se 4krídlym lodním šroubem, ale zdá se, že spíše byla to hračka, že Stevens a jeho syn Robert sami uznávali praktickou bezvýznamnost vynálezu tohoto, neboť první loď, kterou R. Stevens vystavěl r. 1807, nebyla s vrtulí, nýbrž byla p-i kolovou. Právým vynálezem praktického lodního šroubu, tak jak se ho nyní užívá, jest Čech Josef Ressele. První výkres jeho lodního šroubu pochází z 1. květ. 1812. R. 1825 zhotovil model jeho, jenž při pokusu konaném t. r. dobře se osvědčil. R. 1826 zhotovil vrtuli ručně pohybovanou, r. 1827 dostal patent na svůj šroub a v srpnu 1829 provedl první plavbu v Terstu. P. Resslerova »Civetta« byla

19 m dl., 3,5 m šir., šroub o prům. 1580 mm měl $1\frac{1}{2}$ závitu. Stroj byl o 6 koň. silách a p plula rychlostí 11 km za hodinu. Bohužel stala se nehoda, která spjatená roura parní teplem povolila, pára unikala a tím stroj vypověděl službu. Ač nehoda tato byla nepatrná, přece policie terstská zapověděla další pokusy. První šroubová p-plula r. 1836 po Temži a byla provedena Johnem Ericssonem. R. 1839 F. P. Smitha šroubová p. o 80 koň. silách obeplula anglické pobřeží. R. 1839 Ericsson ve Spoj. Obcích sev-amer. postavil první válečnou loď »Princeton« s pohonem šroubovým. Loď byla 50 m dl., 9 m šir. a 6,5 m hlub. a plula rychlostí 24 km za hodinu. R. 1841 bylo již v Americe v činnosti 6, r. 1842 9 a r. 1843 30 p-i šroubových. R. 1845 první šroubová p. amer.»Massachusetts«plula Atlantským okeánem. V Německu první p plula po Rýně r. 1817, po Labi r. 1818; po Jaderském moři mezi Terstem a Benátkami r. 1819, ve Francii r. 1820, v Rakousku po Dunaji r. 1830. V Cechách první p. plula l. čna 1817. Byl to veřejný pokus mechanika B o ů z k a (v. t.). Roku 1841 odplul z Prahy první parník do Drážďan. Jakého rozvoje dodělavá se p., posoudí se z tohoto: obchodních p-i evropských, Spojených Obcí, jakož i kolonií anglických bylo r. 1875: 5519, r. 1880: 6392, r. 1890: 9658, r. 1900: 12.289. V číslech těchto nejsou vpočítány parníky zábavní. Podrobně vzato připadá na Anglii 7837, Německo 1133, Spojené Obce sev-amer. 821, Norsko 779, Švédsko 642, Francii 639, Rusko 456, Dánsko 360, Japonsko 477, Itálii 282, Rakousko-Uhersko 203 p.i obchodních. Plavba p i z Evropy do Ameriky, jež r. 1819 vykonána za 35 dní, provedena r. 1858 lodí »Hammonia« ve 13 dnech, r. 1862 potřebovalo se již jen 9 dní, r. 1869 8 dní, r. 1882 7 dní a r. 1900 loď »Deutschland« vykonala ji za 5 dní $7\frac{1}{2}$ hodiny.

Do jak velikých rozměrů přichází se při stavbě p-i, jest nejlépe viděti v loďstvu námořnictva válečného. Největší p. mají Spojené Obce sev-amer., křížák »Columbia«; »Minneapolis« má parní stroj o 20.000 koň. silách, kromě toho »New York«, »Brooklyn«, »Olympia« po 17.000 koň. sil., Itálie má loď »Rè Umberto«, »Sardegna«, »Sicilia« o 19.500 koň. sil., kromě toho 4 o 14.000 a 6 o 15.000 koň. sil.; Rusko 1 pancéřový křížák »Rossija R'« o 17.000 a »Imperator Aleksandr III.« o 17.000, 3 lodí o 13.000 koň. sil.; rakouské válečné lodí: »D« má 12.000, »Maria Theresia« 10.300, »Cisář František Josef I.« a »Cisářovna Alžběta« po 9800, »Tegetthoff« 8800, »Monarch« 8500, »Korunní princezna Štěpánka« 8300, »Korunní princ Rudolf« 7500, »Custoza« 4400, »Princ Eugen«, »Cisář Max«, »Don Juan d'Austria« po 2700 koň. silách. Dělové lodice »Lussin«, »Sebenico« po 1800, »Körös«, »Szamos« po 1250 koň. silách. — Z obchodních p-i jest největší »Oceanie«, náležející dopravní společnosti »White Star Line«. Stroje její jsou o 25.000 koň. sil. a

urazí 36 km za hodinu. P. úplně obsazená pojme 2105 lidí, počítaje v to i 395 lodního mužstva. Délka lodi 215, šíř. 20,73 m, hloubka 15 m. Po ní následují anglické veliké lodí »Lucania« a »Campania«, pak lodí severoněmeckého Lloydu »Deutschland« 208 m dl. a »Cisář Vilém« 198 m dl., které jsou zároveň nejrychlejší p i obchodní. Urazit' za hod. 41 km. K nejrychlejším p-im náleží anglická dělová lodice »Hornet«. Propluje za hodinu 57 km. Čínská torpedová loď o 7000 koň. sil. dosáhla 57,6 km za hodinu.

P. dle svého účelu třídí se na cestovní, poštovní, nákladní, válečnou a na p. pro účely stavební. Dle hnacího ústrojí jsou p-i kolové č. kolesové, šroubové nebo s vtulí, reakční a vlečné. P-i kolové jsou nejstarší, ale nyní pomalu mizejí, jsouce vytlačovány p-mi šroubovými. Kolové p-i k účelům námořním se nyní naprosto nehodí, poněvadž hnací jejich ústrojí jest výborným terčem pro kule nepřátelské. Rovněž i v plavbě vnitrozemské jeví se lodí nemotornou, dovolující otáčení jen ve velikých obloucích a vyzadující příliš mnoho místa. Výhodou jejich jest, že stačí jim malý ponor, t. j. že mohou plouti i při menších hloubkách. Hnací kolo jest téhož principu, jako vodní kolo spodní. Sestává ze 2—3 věnců železných, kruhových, spojených navzájem, jakož i s nábojem železnými tyčemi. Na věnci umístěny jsou radiálně dřevěné lopatky, a to buď pevně, nehybně, nebo připraveny tak, že mohou otáčeti se kol osy, rovnoběžné s osou hřídele. Otáčení jejich děje se tyčemi připojenými k excentru, jehož čep umístěn jest mimo hřídel kola. Zařízení toto má způsobiti, by lopatky při vstupu do vody, jakož i při vstupu nabyly polohy vsíslé a tím zmenšena byla ztráta hnací síly následkem brodění. K dosažení téhož efektu stačí, by průměr kola s lopatkami pohyblivými byl jen polovičkou průměru kola s lopatkami pevnými. První použil a konstruoval kolo s pohyblivými lopatkami Robert L. Stevens r. 1805. Kola mají býti v takové výši, aby jen spodní lopatky byly ponořeny. Nejobyčejnější p-i mají 2 kola, umístěná v bocích lodí uprostřed. Obě bývají na jednom (zřídka na dvou) vodorovném hřídeli, jehož otáčení způsobuje dvojčítý parní stroj s klikami o 90° od sebe odchýlenými. Méně často bývá p. s jedním kolem, umístěným v zadu nebo uprostřed lodí. — P-i šroubové mají za hnací ústrojí šroub, jehož matkou jest voda. Otáčením zašroubovává nebo vyšroubovává se tento a tím nastane posun lodí. Šroub sestává ze 2—6 křídel, vycházejících z náboje ve stejných vzdálenostech. Tvary jeho jsou rozličné. Výtečné šrouby mají na obvodu větší stoupání šroubovice než při náboji. Při válečných p-ích jest nejobyčejnější šroub 2křídly. Při malých rychlostech jest poměr průměru šroubu ke stoupání roven $1\frac{1}{4}$, pro veliké rychlosti asi $2\frac{1}{2}$. Délka bývá $\frac{1}{6}$ průměru. Šroub uklínován jest na hřídeli a umístěn co možná hlu-

boko v ose lodní hned za kormidlem tak, aby kormidlu nevadil. V místech, kde hřídel vychází ze stěn lodních, jsou ucpávky, aby voda nevnikala do vnitřku. Užívají-li se dvou šroubů, jsou hřídele po obou stranách osy lodní ve stejné vzdálenosti. Při třech šroubech jest třetí v ose lodní a vybíhá poněkud více do vody. Šroubové **p-i** docházejí užití většího a většího. Vyhovují všem požadavkům. Jsou prostornější, stabilnější, dosahuje se jimi větší rychlosti, vyžadují menšího místa, jsou štíhlejší, mají menší odpor při plavbě, lépe se ovládají a řídí. Za to však vyžadují větší ponoru, větších hloubek. — **P-i reakční** zakládají se na principu Segnerova kola, t. j. vytéká-li voda potrubím umístěným ve zpodku lodí, způsobuje se v opačném směru výtok větší tlak, reakci. Touto silou, a tedy opačně, jak voda vytéká, pohybuje se loď. Čím větší jest množství vytékající vody a čím větší jest rychlost výtoku, tím rychleji pluje loď. Angličané vystavěli r. 1865 dvě dělové lodice »Nautilus« a »Waterwitch«, jež pohybovaly se reakcí vytékající vody. Voda v potrubí hnána parou pomocí zařízení zv. hydromotor od Fleischera. Nyní zařizují se tak, že voda čerpána centrifugální pumpou nebo turbinou (**p.** »Přemysl« na Vltavě), poháněnými parním strojem, vhaněna jest tímž strojí potrubím do výtokových dvou rour, umístěných ve zpodku z dní části lodí. Rourami těmito lze ji otáčeti. Vytéká-li voda oběma rourami ve směru osy hřídele k zadku lodí, pohybuje se tato ku předu. Otočí-li se výtokové roury o 180°, způsobí se pohyb zpáteční, a otočí-li se jedna roura ku předu, druhá do zadu, loď se točí. Lodi tyto mají malý ponor, nechají se snadno ovládati, hnací ústrojí nepoškodí se tak snadno. Přece však málo se jich užívá pro malý efekt. — **P.** vlečná dobře slouží tam, kde se vyžaduje, by loď plavila se v určitém směru, přímce, málo se od ní odchylující. Jsou to lodi s parním strojem, který místo aby pohyboval lopatkovým kolem nebo šroubem, otáčí třecím bubnem. Na buben navijí se lano, řetěz, položené v předepsaném směru plavby a na březích řeky řádně upevněné. Vodicí kladka na přídi lodí zdvihá lano, řetěz se dna řeky na palubu; další vodicí kladky přivádějí je k bubnům ve středu lodí, kol kterých několikrát jsou navinuty a odtud vodicími kladkami přes palubu vedeny jsou k zádi lodí a zde opět spuštěny na dno řeky. Parní stroj pomocí ozubených kol otáčí třecím bubnem lano, řetěz se navijí a ihned odvíjí a třením povstalým pohybuje se loď. Dle toho, zda užije se lana či řetězu, vlečná **p.** sluje **lanová** nebo **řetězová**. Lano nevytrvá tak dlouho jako řetěz, který jest tužší, vyvodí větší tření, potřebuje menší buben, ovšem s příslušnými zlábkami pro články, a menší počet ovinutí kol bubnů. Lano co do váhy mělo by přednost před řetězem, ale potřebuje většího bubnu a napínacího ústrojí. S vlečnou **p-i** konal de Rigny první pokus

r. 1825 na Seině. R. 1853—57 byla zdokonalena a trvale zavedena ve Francii, pak v Belgii, Anglii a v Rusku, r. 1871 v Německu a r. 1872 v Rakousku.

Paronychia (fec.) je zánět kůže při okrajích nehtu, vzniklý z místních příčin. Nejobyčejnější forma jeho je **nehet zarostlý** (v. t.). Při **p-i** vlastní nastává v kůži obklopující nehet bolestivé napětí, zduření, zrudnutí; každé dotknutí místa toho nebo jeho okolí zvětšuje bolest citelně. Protože prsty, zvláště konečky jejich, nadány jsou velmi bohatou sítí miznic a protože tato **p.** vzniká ve velice většině případů nákazou rány, nákaza dostane se i do miznic, které se zanítí. Červenavý, mírně bolestivý pruh táhne se pak po koncetěné výše až do žlaz v podpaží, které mohou zhnisati. (Srv. Panaritium.) **Výsledky** choroby bývá dvojí: buďto zánět, dostoupiv vrcholu, se zastaví a zneuhála vstřebáním (resorpcí) ustupuje, nebo dojde ke hnisání, jež obyčejně, protože nákaza zpravidla dostane se hluboko, bývá hlubší a trvá déle, nebylo-li nožem pomůženo. Pokud hnis neprodrál se na povrch nebo pokud nebyl vykonán spasonosný řez, bývají bolesti tepavé a velmi prudké. Bylo-li hnisání rozsáhlé, uvolní se nehet od zpodiny a »sleze«, nebyl-li už dříve uvolněn. Obyčejně trvá rozsáhlý pochod takový 4—8 nedělí i déle. Nově vyrůstající nehet po proběhnutí **p-ie** ne onychie bývá s počátku hrboilatý, nepravidelný, po měsících se zneuhála vyrovnává, ale obyčejně po celý život zůstává tvaru odchylného, neforemně zmohtnělý, jindy křivý, zmenšený, u jednoho okraje tlustší, u druhého tenčí nebo jinak znetvořený, což se řídí tím, v jakém rozsahu hnisavý pochod lůžko nehtové porouchal. **Pnrk.**

Paronyma (fec.), slova odvozená, na př. choditi, přicházeti, chůze od »chod« a pod.

Paropanisos (Paropamisos viz Hinduks).

Paroplavba jest plavba pohonem parním; **p.** nezávisí na větrech a proudech a zaručuje proto přesnost v dodržování lhůty i času. — Počátky její sahají do r. 1807, kdy zahájeny jizdy Fultonem po Hudsonu mezi N. Yorkem a Albany, vůbec konec XVIII. a počátek XIX. stol. značí ponaehý vzrůst **p-by**, neboť již r. 1836 Anglie měla přes 500 parníkův. S postupujícími technickými vymoženostmi rozmáhala se **p.** ohromně po zavedení vrtulí, dále užitím moderních strojů s dvoj- a trojnásobnou expansí, jakož i otevřením průplavu Suezského, Korinthského a výstavbou říčních i průplavových tratí vnitrozemských. **P-bou** získalo zejména ohromně poštovníctví (první linie r. 1840 od Sam. Cunarda mezi Liverpoolem a Bostonem), jet' nyní přes 160 linií, a to mezi Asií a Afrikou 34, do Ameriky 51, Australie 14, Turecka a Řecka 24.

P-bu lze rozlišovati podle významu na zaokeánskou, pobřežní a vnitrozemní.

P. z a o k e á n s k á rozmohla se, když se skupily se paroplavební společnosti, vládoucí velikými kapitály a požívající podpor svých mateřských států.

Jak úžasně p. se rozmohla, o tom svědčí toto: r. 1898 bylo na celém světě 15.324 parníků s únosností 20.877.746 t.

Dále bylo na celém světě r. 1899:

parolodí s únosností		
od 500 do 6999 t	od 7000 do 9999 t	s 10.000 t a nad to
294	64	37
s 1.702.930 t	s 505.934 t	se 428.020 t.

Že Suezský průplav znamenitě prospěl p-bě, ukazuje jasně statistika lodí, které jim od r. 1870 propluly:

Ročet parolodí střední únos-

Ročet	parolodí	střední únos-	nost	brutist	brutto t
1870	506	650.050	1289		
1871	765	1.079.321	1410		
1879	1427	3.236.842	2191		
1889	3425	9.605.435	2805		
1899	3607	13.815.992	3850		

Na paroplavební společnosti přispívají jednotlivé státy:

Francie	asi 20 mill.	K
Anglie	» 12	» »
Německo	» 6	» »
Rak. Uhersko	» 3	» »
Italie	» 9	» »
Nizozemí	» 3	» »
Rusko	» 6	» »

P. o b ř e ž n í spojuje jen důležitá místa na pobřeží; jinak obstarávána jest rovněž velikými paropl. společnostmi.

P. v n i t r o z e m n í přichází k platnosti v zemích, bohatých na splavné řčky, průplavy a jezera; tak zemohla se p. na Dunaji (hlavně po úpravě Železných vrat), Volze (a v Rusku vůbec), v Americe na Mississippi, Missouri, jezerech Erie a Michigan, Hudson atd., Amazonu.

Tuto p-bu povzneslo také velice zrušení dávek a vodních cel (na Labi po r. 1870), jakož i řádné pořiční předpisy (pro Labe a Vltavu na př. z r. 1893), dle kterých nutno se při provozování p-by řídit; rovněž působí a napomáhá velice udržování toků v takovém stavu, aby vykazovaly vždy dosti plavné hloubky.

Parníky pro tuto p-bu musí se vyznačovatí malým ponorem a velikou kapacitou; bývají různých rozměrův: rýnské parníky až 80 m dl., 15 m široké, labské 60 m délky, 8—9 m šířky. Největší p-bu vnitrozemní vykazuje Rusko, které má skoro 45.000 km splavných řek; rovněž Francie (133 splavných řek, 5100 km průplavů); Anglie (60 splavných řek); Rak. Uhersko: Labe, Vltavu (od Budějovic do Mělníka), Dunaj (po celé délce od Pasova až k Železným vratům a na větších jeho uherských přítocích a průplavech, kde plavbu obstarává Dunajská společnost), Visla, San, Dněstr, Tisa (na 400 km), Sáva, Dráva, Przemsa (na 23 km) a některé řčky v Dalmácii. V celku má Rak. Uhersko 11.445 km

splavných cest; z nich 4388 km pro parníky; plavbě slouží 408 parníků, 1210 vlečných lodí a dopraveno roku 1897 7.366.000 t zboží.

Ze společnosti zasluhují zmínky: »Dunajská paropl. společnost ve Vidni«, založená r. 1830 kapitálem 86 mill. K, »Rak. severozápadní paropl. společnost« (O. N. W. D. G.), založ. t. r. 1881 kapitálem 24 mill. K (provozuje plavbu na Labi a Vltavě z Prahy na říšské hranice až do Hamburku); »Pražská paroplavební společnost na Vltavě a Labi v Praze« od r. 1865, »Paroplavební společnost terstsko-istrijská v Terstu« a »Grado-aquilejská společnost na lagunách v Gradu«, »Paroplavební společnost na jezeře Bodamském v Bregenci« atd.

V Uhrách: »Uherská plavebná společnost Orient« r. 1893, »Uherská říční a námořní akc. plavebná společnost« r. 1895, »Paroplavební akc. spol. na průplavu Františkově« a asi pět společností ze starší doby.

Jak mnoho rozmohla se doprava na Labi mezi Mělníkem a hranicí říšskou pomocí vlečných parníků, svědčí to, že v r. 1900 obnášela tato celkem 3.416.000 t. KHS.

Paroplavební dunajská společnost v. Dunajská paroplavební společnost.

Paroplavební společnost pražská viz Pražská společnost pro paroplavbu na řece Vltavě.

Par ordre [-dr], franc., z rozkazu.

Paros, ostrov v řeckém souostroví Kyklad na z. od Naxu, s nímž tvoří skupinu Paronaxia a od něhož oddělen jest úžinou širokou 6 km, jest formy oválné, dlouhý od sv. k jz. 24 km, široký 15 km a veliký 209 km². Na s. jest hluboká a krásná zátoka Naussa neb Agusa, na vých. břehu malý chobot se skupinou vesnic, dále k jv. ostrůvek Drios chrání záliv Pyrgos, na západním břehu pak v pozadí zátoky leží hlavní město Parikia. Celý ostrov tvoří jediné zdvižení horské, v jehož středu pne se hora Hagios Helios do výše 771 m n. m., která téměř celá skládá se z mramoru, jen místy vyskytuje se na ní rula a slída. Na severním svahu blízko kláštera Minas jsou proslulé mramorové lomy, náležející dnes akciové společnosti a spojené železnici s městem Parikií. Ostrov jest jen nedostatečně zavlažen a následkem toho i málo vzdělán, stromů téměř není, svahy horské pokryty jsou vinicemi, jež dodávají ročně 650.000 až 750.000 kg vína dobré jakosti, hojně pěstují se i fíky (ročně 13.000 kg), méně obilí. Z domácích zvířat nejdůležitější jest ovce, ročně vyváží se asi 6500 kg vlny. Obyvatelů jest 7740 (1896). Na jv. připojuje se k Paru ostrůvek Antiparos, dlouhý 11 km, hornatý na j. (313 m n. m.) a plochý na sev., s osadou Olios, k němuž přiléhají na jz. skalnaté ostrůvky Despotika a Strongulo. — P. byl nejdříve osazen Kréťany, později Ióny, brzy dosáhl obchodem značného blahobytu, tak že sám zakládal osady, roku 489 př. Kr. bránil se úspěšně Miltiadiovi, po válkách perských přišel pod hegemonii Athén,

po Alexandrovi Vel. pak pod vládu Egypta, r. 197 př. Kr. vrácen Athénám, načež připojen k říši Římské. R. 1207 po Kr. přidělen vévodství Naxu, s nímž připadl rodu Sommariva, později dobyt Turky a po osvobození Recka připojen k tomuto království jako část eparchie Naxos. Počátkem století XVII. objevena zde dle všeho slavná mramorová deska Arundelova (viz Arundel I).

Parostroj viz Parní stroj.

Parotis (fec.), příušnice (v. t.).

Parotitis (fec.), zánět příušnice.

Paroubek, jméno městské rodiny uselulé na panství poděbradském, z níž vynikli: Jiří Václav P. (*23. dub. 1704 v Sadské-ř23. čce 1778 v Libeznicích), český spisovatel a lidumil, vzdělav se v Praze a vysvěcen byv na kněze, stal se kaplanem, pak administrátorem v Sobotce, načež od r. 1737 až do své smrti byl farářem v Libeznicích a vikářem foranem dílu kraje kouřimského. Byl Čech horlivý, výborný kazatel a pravý otec chudých a školní mládeže, o kterou se postaral založiv nadaci (500 zl.), aby učitel v Libeznicích učil zdarma chudou mládež literurnímu umění a hudbě. Nad to koupil r. 1762 dům v Sadské, vystavěl nákladně »dům chudých« s kaplí, vyzdobený svrchu i uvnitř freskami Václ. Kramolína. Ze spisů jeho jsou posud známy: *Zalmy* s notami (1736); *Pjnsně na ewangelia nedělnj*, (1760; podruhé r. 1762 spolu s Citarou Nového zákona, která vyšla nejspíše prací jeho); *Weytah swěta*, sepsaný pův. r. 1743, tiskem vydaný r. 1765 (rukopis chová se v rodině); *Paměti* od 20. října 1740 až do 24. bř. 1775, napsané v Liber memorabilium na faře libeznické, vydané péčí V. Beneše Třebízského (»Hist. sborník« II. a III.). — Václav Vitalis (Václav Frant. Havel) P. (*17. říj. 1737 v Sadské), bratovec před., mistr svob. umění a pisma sv. bakalář, od r. 1769 administrátor fary vršovické a michelské, spolu arcibisk. missionář, kněz osvicený, žil později ve Slezsku jako malíř, posléze odešel jako poutník do Sv. země, kdež zmizel. Sepsal *Zrcadlo časného y wěčného žiwota* (Knjžka zlatá) s vlasteneckými věnováními v době největšího úpadku čes. literatury, vyšly dva díly (1770 a 1721), třetí slíbený nevyšel. — Bratranec tohoto Martin P. (*1761 v Kostelci nad Č. Lesy) usadil se v Poděbradech, kde byl purkmistrem a kde za příkladem strýce svého odkázal (r. 1839) 34.488 zl. 2 kr. r. m. s domem u Labe pro 12 chudých. — Jako literáci horliví vynikli Jiří P. (1744—1824), bratr Václava Vit., a jeho syn Apolinář P. (1780—1844), jenž složil některé písně duchovní a spolupůsobil hlavně s učitelem Plačkem při sbírání lidových písní českých okolo r. 1820 pro hud. skladatele Ant. Diableliho, jemuž tři objemné svazky do Vídně byly poslány. — Syn Apolinářův František X. Filip (1803—1850) napsal *Knjžku o štěpowánj. -František Adolf P.*, syn před. (*17. led. 1828 v Sadské, kdež †6. dub.

1888), nabyt vzdělání školského pouze na obecné škole v rodišti a vyučiv se kupcem, písničkou složenou na magistrát upozornil na své vlohy tou měrou, že propuštěn z »baccilk« povolán byl r. 1849 k nejnižšímu tehdy v obci úřadu »servusa«; ale již r. 1852 jmenován tajemníkem městským, v kterémžto úřadě setrval až do své smrti. Přičiněním vlastním nabyt odborných vědomostí právnických, naučil se vedle němčiny též latině, řečtině a hebrejštině. Od r. 1848 byl v popředí vlasteneckého ruchu v Sadské, přivedl tamní divadlo ochotnické, jehož dějiny tiskem vydal (1863), k dokonalosti na venkově tehdy možné. Hojně dary (starožitny, rukopisy, knihy, zkameněliny a systematickou sbírku nerostů) věnoval místní škole a Českému museu v Praze, i zanechal po sobě bohatou knihovnu (přes 3000 sv.) a sbírku mincí. Maje zálibení v historii, heraldice, numismatice a lidovědě, přispíval řadu let četnými články do »Lumírů« Mikovcova. Ostatní vědecké své práce uchoval pouze v rukopisech, a to: *Pokus klíče časového* (1856), podobného Rukověti Emlerově z roku 1876; *Dějín opis města Sadska* (2 folianty, první zpracování, dokonané r. 1859, slove *Letopis*), o němž pracoval přes 30 let. Sestavil systematicky *Heraldiku* (4 folianty s popisy okolo 10.000 erbů), rovněž *Numismatiku* (7 foliantů s vypsáním soustav mincovních všech státův a s popisy okolo 14.000 mincí). Sestavil *Rodopis* i sebral *Zápisky historické* rodiny Paroubkovské od polovice XVI. věku a vedl je dále, tak že dostoupily pěti objemných svazků, v nichž, jakož i ve svém »Dějínopise« a v sebraných »Receptech« uložil nepřehrané poklady pro českou lidovědu. Zůstavil po sobě pamět jako duch svobodomyšlný, muž šlechtetný a občertvny lidumil. *OGP.* — O t a k a r G. P., syn před. (*14. břez. 1856 v Sadské), vzdělal se na škole v rodišti, další studia konal na akad. gymn. (1869—77) a na filos. fakultě v Praze (1877—81), po zkušebním roce 1884—85 suploval na měst. reálce v Král. Hradci, t. r. na střední škole v Praze, načež r. 1895 jmenován provis učitelem na reálce v Pardubicích, po 2 letech přikázán službou na české gymn. malostranské, od r. 1898 je profesorem na české reálce v Karlině. Konal četné cesty po Čechách, Moravě a Slovensku, po ostatních zemích Rakousko-Uherska mimo Bukovinu, po Bosně a Hercegovině, na Černé Hoře, po Itálii, Francii a Švýcarsku. Přispívá do vědeckých i denních listů, najmě do »ČCM.«, »Památek archaeol.«, »Českého Lidu«, »Vesmíru« a j. z oboru historie, statistiky, lidovědy a české literatury i kritiky. Z četných rukopisných děl poetických vydal tiskem (1881) *Národu básně o Irmě* vypravuje O. N. P. ve prospěch shořelého Nár. divadla, od r. 1880—87 psal články do »Příručního slovníku všeobecných vědomostí« Jos. Ranka, r. 1887—88 sestavil »Přehledy k Wagnerovým gener. mapám«, od r. 1887 redigoval a spolu spisoval *Zevrubný*

popis král. Českého, z něhož vyšly popisy okres. hejtm. slanského (s Fil. Hyšmanem), semilského (s Fr. Mizerou) a piseckého (s Jos. Rennerem), v rukopise připraven k tisku popis okr. hejtm. poděbradského a karlínského, r. 1892 *Z dějin českého verše* ve Výt. zprávě střední školy v Praze-III. a tamže r. 1893 *K dějinám českého verše*, r. 1894 *O zvířené na panství Poděbradském* ve »Vesmíru«, *O lidu poddaném na panství Poděbradském* (»Český Lid«, III. a IV.). V posledních letech pracuje pro Ottův Zeměpisný atlas, do něhož posud zpracoval mapy: Britské ostrovy, Itálie, Španěly a Portugaly a Země koruny České (přírodně i občansky).

Paroxysmus viz Exacerbace.

Paroxytonon slove v mluv. řecké i j. slovo s přízvukem ostrým na předposlední slabice (ř. *λόγος* a p.).

Paroznatky, bot., viz Characeae.

Parquet viz Parket.

Parra, rod chrástalů z podčel. *Parridae*, významných velice prodlouženými a tenkými prsty, křídly dlouhými, úzkými a hrotitými. Dle ostřího hrotu na obí ručním zovou se též *ostnáci*. Většina má na čele lysinu, jež souvisí se zobákem; dlouhé nohy a prsty číní je způsobily běhati po plovoucích listech vodních rostlin, na nichž honí se za hmyzem a plži. Nejobecnější z jihoamerických bahňáků, *j a s a n a* (*P. nigra*), jest černá, na hřbetě, ocase a křídlech rudohnědá se trpytem mědi; letky jsou sirožluté, temně vroubené, zobák, lysina a laloky červené, nohy šedomodré. Ještě krásnější *P. africana* má lysinu jasně modrou, hlavu a krk bílé, vole zlatožluté. Hlas jest chrástavý, mláďata obratně se potápějí a dovedou se v bahně krýti. Jim podobá se africká *Microparra*, Přední Indie pak chová zvláštní druh chrástala bažantovitého *Hydrophastianus chirurgus* bez lysiny, ale s ostnem v křídlech a středními pery ocasními velmi prodlouženými. *Bše.*

Parramatta (*P a r a m a t t a*), hlavní město hrabství Cumberlandu v Nov. Již. Walesu na j. Australii, 22 km z. od Sydneye, křižovatka žel. trati Sydney-Bathurst-Bourke a Sydney-Melbourne. Má 12.000 obyv. Četné stavby veřejné, mezi nimi nejstarší australská kolej, zal. r. 1832. V okolí villy a rozsáhlé sady ovocné z Evropy tam aklimatované. Mimo výrobky drobného průmyslu (hrnčářství, mydlářství) zabývají se obyvatele vývozem ovoce, zvláště pomorančů. *Bsa.*

Parras de la Fuente, okr. město v mex. státě Coahuila, na jihových. konci území Bolson de Mapini, ve výš. 1493 m n. m., blíž železniční trati, má 13.500 obyv., znamenité stříbrné bane a huti, rozsáhlé vinařství, bavlnářství a lihovar. Na z. od města ve vzdálenosti 54 km leží solné jezero Laguna de P., dlouhé od záp. k vých. 30 km a široké 15 km. *Tšr.*

Par renommée, franc., dle pověsti.

Parrhasios z Efesu, řec. malíř školy iónské, syn a žák Euénorův, vrstevník a soupeř Zeuxidův. Žil v 2. pol. V. a v 1. pol.

IV. stol. před Kr. Zdržoval se delší dobu v Athénách, kde i Sókratés navštěvoval jeho atelier a hovořil s ním o malířství (Xen. Memor. III, 10). Z Athén podnikal asi cesty umělecké po Řecku. Uvádí se od něho asi 20 obrazů vesměs ztracených, a to: 1. *Démios athénský*; 2. *Thrácká pěstounka s děckem na ruce*; 3. *Archigallos*, obraz chovaný později v paláci Tiberiově v Římě; 4. *Nauarchos v brnění*; 5. *Dva hoši*, v jejichž obličejích zrači se zosobněná dovádlost a naivnost dětská; 6. *Dva hoplitové*; 7. *Kněz*, vedle chlapec s pávní kadidla a věncem; 8. *Filiskos* (básník střední komédie), *Dionysos a Areté*; 9. *Hermés*; 10. *Héraklés* na Lindu; 11. *Meleagros, Héraklés a Perseus* na jednom obraze; 12. *Aineias a Dioskurové* na jednom obraze; 13. *Vyhojení Télefovo*; 14. *Odyseus šílený*; 15. *Spor Aiantův a Odyseův o zbroj Achilleovu*; tímto obrazem konkurroval s Timanthem a podlehl, čehož prý litoval ne pro sebe, nýbrž pro Aianta, jenž takto prý již po druhé podlehl nehodnému; 16. *Filoktés na Lémnu*, jehož napodobení shledává Milani na jednom aryballu IV. stol. př. Kr. (Milani, II mito di Filottete, Florence, 1879; Bloch, Griech. Wandschmuck, 27—28, 46, 47); 17. *Théseus*, o němž prý Eufuranór řekl, že jest krmem růžemi, kdežto jeho, Eufuranóruv, Théseus krmem jest masem hovézim; 18. *Osvobození Prométheova* (Milchhöfer, Die Befreiung des Prometheus, 20 sl.); 19. malé obrázky pornografické, mezi nimi *Meleagros a Atalanté*; 20. náčrtek *Kentauromachie*, kterou Mys ozdobil štít Feidiový Athény Parthenos, a náčrtek *Dobyti Ilii*, podle něhož Mys vtepal scénu tu na jednom stříbrném poháru. Náčrty *P-iovy* byly dle zprávy starověké od malířů vyhledávány a hojně jich používáno. O rivalitě mezi *P-iem* a Zeuxidem viz Zeuxis. Charakteristická jest pro *P. i*a záliba ve scénách pathetických, zejména bolestných, v čemž spatřovati jest vliv tragédie řecké, hlavně Euripidovy (Robert, Bild u. Lied, str. 35). Plinius starší (Nat. hist. 35, 67) praví o *P-iovi*, že uvedl v malířství nauku o proporcích, že obličej dodal oduševněného výrazu, vlasu že dodal elegance, ústům jemného půvabu a že zejména zevnější kontury jeho se chválí. *P.* patrně nevynikal tak efektním koloritem, jako podáním formy jak v kresbě, tak v modellaci co nejméněji propracované a mistrnou charakteristikou psychologickou. Srov. Brunn, Gesch. d. griech. Künstler, II., 97 až 120; Helbig, Zeuxis u. P. (Lipsko, 1867); Baumeister, Denkmäler d. klass. Alterthums, 861—862; Festschrift für Benndorf. *Vý.*

Parrhésie (řec.), upřímnost, otevřenost, přímost v řeči i v úsudku.

Parricida (lat.), kdo dopustil se zločinu otcovraždy (*parricidium*); *o t c o v r a h*. Slul tak též Jan Švábský (v. Jan 95).

Parricidium (*p a r i c i d i u m*), u Římanů původně každý těžký, smrti trestaný zločin proti Římskému státu nebo římskému občanu, později speciálně zavraždění přibuz-

ného, zejména otce, též manžela. V tomto posledním smyslu zná **p.** Carolina ve čl. 137. Na **p.** stanoví Carolina zostřený trest smrti (lámání kolem a trhání žhavými kleštěmi).

Parrot: 1) P. Johann Jacob Friedrich Wilhelm, přírodovědec a cestovatel něm. (* 1791 v Karlsruhe — † 1841 v Derptě). Studoval v Derptě lékařství a přírodní vědy a s Moricem Engelhardtem podnikl r. 1811 velkou vědeckou cestu na Krym a na Kavkáz, při které měřením barometrickým dokázal rozdíl hladin moře Černého a Kaspického. Roku 1815 jmenován lékařem armády ruské, v l. 1816 a 1817 podnikl v Alpách a Pyrenejích několik vědeckých výstupů a stal se posléze r. 1821 professorem fyziologie a pathologie, r. 1826 professorem fyziky na universitě derptské. Roku 1828 vypravil se na druhou velkou cestu vědeckou do Armenska a posléze r. 1837 na Mys Severní, kde určoval zeměpisnou polohu míst, pozoroval délku kyvadla i dobu kyvu a úkazy magnetické. Vydal především: *Reise durch die Krim und den Kaukasus* (Berl., 1815 až 1818, 2 sv.); *Reise in die Pyrenäen* (t., 1824) a *Reise zum Ararat* (t., 1834, 2 sv.), pak *Ansichten über die allgemeine Krankheitslehre* (1831) a *Über Gasometrie* (1814).

2) P. [paró] Marie Jules, lékař franc. (* 1829 v Excideuilu — † 1883 v Paříži). Vystudoval lékařství v Paříži, působil tu nejprve jako lékař nemocniční, r. 1876 stal se tu prof. dějin lékařství a r. 1879 prof. lékařství dětského. Byl vynikajícím paediatrem, kterýž mimo jiné uvedl křivici ve vztah ke kostním změnám, podminěným zdeděnou příjici, a podrobně studoval u dětí chorobné změny pásma zaživacího i jejich vliv na celkový stav výživy dětí. (Srv. *Athrepsie*.)

Parrotia [-cia] C. A. Mey., tu onde po Evropě pěstovaný, až 6 m vys. keř z čeledi vilinovitých (*Hamamelidaceae*), známý druhem **P. persica** C. A. Mey. (*Hamamelis* Fisch.), vyznačeným vejčitookrouhlými, široce otupenými listy s velmi vyvstávajícími vedlejšími žilami na spodní straně a na lici poněkud lesklými. Květy v strboulech nakupené mají jednoduchý obal po kraji miskovitého 5—7laločného lůžka, 5—7 tyčinek k obalu vetknutých a lůžkem zcela objatý, 2 čnělkami ukončený semeník. Plod jest dřevnatá tobolka. **P. p.** trpívá v Evropě mrazem. *Děd.*

Parrova K a t e ř i n a, královna anglická, šestá a poslední manželka Jindřicha VIII. (* 1512 — † 1548). Prvním manželem jejím byl lord Latimer, přítel protestantů. Dne 12. čce 1543 vešla ve sňatek manželský s Jindřichem VIII., a ačkoliv byla vřelou hajitkou protestantského učení, přece dovedla svým rozumným a chytrým jednáním udržeti krále ve stále náklonnosti k sobě, ano její i ovládati. Po smrti jeho provdala se za admirála Tomáše Seymoura.

Parry Sir William Edward, mořeplavec a polární výzkumce angl. (* 19. pros. 1790 v Bathu — † 8. čce 1855 v Emži), byl

jako syn vynikajícího lékaře určen ke dráze lékařské, avšak přes to již r. 1803 vstoupil jako dobrovolník do anglického loďstva a přidělen byl admirálské lodi v loďstvu průplavu La Manche. Zde účastnil se blokády Brestu, načež r. 1808 jmenován poručíkem a vyslán do Baltického moře s loďstvem operujícím proti Dánsku. V únoru r. 1810 učiněn velitelem lodí určené k ochraně anglického velrybářství ve vodách arktických i pronikl s ní r. 1811 až k 76° s. š. Na této výpravě stanovil pravidla k určení polární výšky pomocí pozorování stálic. V l. 1813 až 1817 křižoval ve vodách amerických, r. 1817 nabídl se k účastenství na výpravě na řeku Kongo, avšak místo toho připojil se r. 1818 k cestě Johna Rossa na vyhledání severozápadního průjezdu jako velitel lodí »Alexander«. Avšak Ross stanul již v úžině Lancasterské, domnívaje se, že brání mu v další cestě ledové hory, ačkoliv **P.** jejich existenci popíral. Proto hned, jak se navrátil do Anglie, navrhl admirálitě novou výpravu, která vystrojena r. 1819 a **P.** jmenován jejím velitelem. Dne 11. květ. 1819 vyplul s loďmi »Hecla« a »Griper«, 21. čce dorazil úžinou Davisovou a zátokou Baffinovou do úžiny Lancasterské, kde byl obklíčen plouvícími ledovci. Nicméně pronikl až k 113° 54' z. d. Gr., objeviv průplav Prince Vladaře, úžinu Barrowovu, průplav Wellingtonův a ostrov Melville, kde byl 5 měsíců obklíčen ledem (24. září 1819 až 7. ún. 1820). V listopadu r. 1820 vrátil se do Anglie, kde udělena mu odměna 5000 lib. st. slibená anglickou vládou tomu, kdo překročí 110° z. d. — Gr. V květnu r. 1821 vyplul na novou cestu s loďmi »Fury« a »Hecla«, směřující do úžiny Hudsonovy, při níž objevil úžinu Fury a Hecla mezi předhořím ostrova Melvillova a zemí Cockburnskou, avšak obě lodi dvakráte zamrzly, jsouce úhrnem 17 měsíců obklíčený ledem. S týmiž loďmi podnikl v květnu r. 1824 novou výpravu na prozkoumání průplavu Prince Vladaře, avšak s této cestou vrátila se jen »Hecla«, kdežto »Fury« se ztroskotala, avšak beze ztráty lidského života. Po tomto nezdaru **P.** vzdal se naděje na objevení severozápadního průjezdu a obrátil činnost svoji k pokusům o dosažení severního pólu. Projekt výpravy k tomuto cíli anglické admirálitě předložený byl schválen a **P.** vyplul 3. února 1827 s »Heclou« ke Špicberkám, kamž dorazil 21. čna. Odtud pronikl na plochých, zvláště k tomu účelu sestrojených loďkách s Jamesem Rossem až k 82° 45' s. š., pluje jednak mezi plouvoucím ledem, jednak přepravuje své čluny po ledě. Tato cesta trvala 60 dní a vrátili se k loď 21. srpna, v září pak celá výprava dorazila zpět do Londýna. To byla poslední polární cesta **P.**-ho. Roku 1829 byl jmenován rytířem, hydrografem anglické admirality a pak kommissairem australské hospodářské společnosti, ve kteréžto hodnosti sídlil v l. 1829—34 v Port Stephensu. R. 1837 stal se inspektorem parních strojů námořních a r. 1846 odešel na odpočinek. R. 1852

udělen mu titul kontreadmirála a r. 1853 místogubernéra námořního hospitalu v Greenwichi. Roku 1855 odebral se za účelem léčení do lázni v Emži, kde zemřel. Zpráva o jeho výzkumných cestách uveřejňovány byly postupně od anglické admirality, načež vydány souborně pod názvem: *Four voyages to the North Pole* (Londýn, 1883, 5 sv.). Zivotopis vydal jeho syn Edward P. v knize: *Memoir of Sir W. E. P.* (Londýn, 1857). *Tšr.*

Parryovy ostrovy náležejí k arktické Americe, tvořící severní polovici arktického archipelu amerického, leží mezi 75—78° s. š. a 80—125° z. d. Gr., jsou odděleny od jižnějších polárních zemí průlivem Lancasterovým, úžinou Barrowovou, sundem Melvilleovým a průlivem Banksovým, od severní země Lincolnovy sundem Jonesovým, rozděleny pak jsou průplavem Wellingtonovým, úžinou Pennyovou, průplavem Byam-Martinoým a úžinou Fitzwilliamovou, měří úhmem 153.359 km² a skládají se ze 6 větších ostrovů (Severní Devon, Bathurst, Melville, Prince Patrick, Cornwallis a Grinnell) a 11 menších ostrůvků. Břehy jejich jsou příkré, s četnými fjordy, do nichž vpadají namnoze ledovce, jimiž jsou ostrovy téměř úplně pokryty. Severní Devon a Cornwallis jsou složeny převahou z hornin krystalických, na ostatních převládá útvar kamenuhelný a jen místy jurský. Některé vrcholky zdvihají se zde do výše 600 m n. m. Rostlinstvo jest velice chudé, doba vegetační trvá jen 2 měsíce, ze zvířat přezimuje zde polární medvěd, liška a zajíc. Obyvatelů není, ačkoliv na ostrově Melvilleově nalezeny byly eskimácké chýše. **P. o.** byly objeveny r. 1819 Williamem Edwardem Parrym a blíže prozkoumány hlavně v l. 1848—54 výpravami na vyhledání Franklina. *Tšr.*

Pars (lat.), část, podíl; úděl.

Parschnitz (hejtm. Trutnov) viz Poříčí.

Pársi viz Perský jazyk

Parsifal viz Parcival.

Parsismus viz Parsové.

Pársiváni, obyvatelé Afgánistánu, v. t., str. 330 b.

Parská mramorová deska viz Arundell).

Parskoje (Парское), ves v rus. gubernii kostromské a új. jurjeveckém, na l. bř. říč. Parse, spojená mostem s vesnicí Berezničí na protějším břehu, má 1114 obyv., 3 chrámy, rozsáhlé rolnictví, čilý obchod a zvláště vyvinutý domácí průmysl (tkalcovství, hrncířství, cihlářství, hřebenařství a j.). *Tšr.*

Parsonstown [pársnstaun] nebo B i r r, město v irském hrabství King's County, na řece Camcor a tratí Roscrea-Portumna, má 4313 obyv., veliké kasárny a jest známo tím, že v blízkém hradě Birru stojí obrovský teleskop, který zřídil zde v l. 1828—45 William Parsons hrabě z Birru. *Tšr.*

Pársové (z pers. *pársá*), název árijských obyvatelů Východní Indie, potomků starých Persanů, již posud zůstali věrní víře Zoroastrově. Zdržují se na indickém pobřeží sev.

Bombáje, hlavně však v městech, počtem asi 90.000 duší. Vynikají spořádaností života, nadáním a dovedností, i jsou nejen pilní a poctiví, ale hlavně dovední kupci a obchodníci. V Indii náleží jim asi podobné místo jako Židům v Evropě. Mají i své millionáře a maecenáše, jako je Džemsídží Džidžibháí (v. t.) a j. Jako věrným poddaným vynikajícím i znalostí cizích jazyků, hlavně angličtiny, svěruje jim vláda anglická i výnosné úřady vládních jednatelův a zástupců. Dobře vedené školy navštěvují i dívky, vynikající nejen krásou, ale i nadáním. Je mezi nimi již i několik doktorek. Náboženství jejich je **Zoroastrismus** (v. t.), naproti tomu vyměnili starý jazyk perský, kterým obírají se nyní již jen kněží (*móbedové*), za *guzeráti*. Angličané dopřávají jim nejen svobody náboženské, ale i jiné volnosti občanské. Hlavními středisky **P-sů** jsou města Bombáj (asi 50.000), Kurát, Barode, Karačí a j. Do nynější vlasti přistěhovali se **P.** v VIII. stol. po Kr. Když totiž r. 642 provedeno dobytí Persie Araby a obyvatelstvo přinuceno přijmouti islám, věrní přívrženci domácí nauky za nevěřce, *káfir* (z toho přezdívká titelův *ohně geber*), prohlášeni uchýlili se prve do nepřístupných hor vých. Persie, a když ani zde nenabyli klidu, přestěhovali se na ostrov Ormuz, kde hleděli si stavby lodí a obchodu. Konečně i odtud vystěhovali se do Vých. Indie. V Persii zůstali jen trosky titelův Zoroastrových (*zardusté*), čítající posud asi 8—9000 duší, jež nalézáme v městech provincií Jezdu a Kirmánu, kde dovoleno jim zdržovati se výsadním listem chalífa Alího, který posud v Jezdu se chová. Peršané pokládají je však za nevěřce a jako takovým nedovolují jim ani zřizovati školy ani jiných sv. bod. Jako nečisté vylučují je i z veřejných lázní. Jediná nutnost náboženská, udržovati posvátný oheň v zemi mateřské, drží je přes to v Persii, kde žijí podporováni indickými **P-sy**, pod jejichž ochranou se i nalézájí. Zaměstnáním jejich je zde rolnictví a obchod (karavánseraje v Teheránu, Ispahánu a Šírasu). Poblíž Teheránu mají i své pohřebiště (*věže mlčení*), kdež těla svých mrtvých dávají na pospas dravým ptákům (viz Dochma). S Peršany světi nový rok, jinak mají své svátky, své obřady a i své kněze (*móbedy*). Mezi sebou užívají jazyka staroperského. O tomto jazyce a jeho literatuře v. **Perský jazyk** (*Pársi*). Šáha perského uznávají též za svého legitimního pána. *Dk.*

Pars pro toto (lat.), část místo celku, řečnická figura, jež dílem nějakého předmětu označuje předmět sám, na př. bylo tam tisíce hlav (m. lidí).

Parsteinské jezero v prus. prov. brandiborské, vlád. obvodu postupimském a kraji Angermünde, jest dl. 12 km, šír. 4 km a známé pohřebišti a obětisti pohanskými nalezenými na jeho ostrovech. *Tšr.*

Paršenk (*Beřhof*), ves v Čechách, hejtm. Slaný, okr. Velvary, fara Kmetřoves, pošt

Hospozín; 12 d., 120 ob. č. (1890), kaple a popl. dvůr. České pojmenování od tamního hostince »Bergschenke«.

Paršová-Zikešová Olga, operní pěvkyně česká (*1855 v Praze), vzdělala se v operní škole Pivodové, načež první pokusy divadelní učinila r. 1872 v Ulmu. Roku 1873 vystupovala v Plzni a byla pak angažována Smetanou k Prozatímnímu divadlu, kde dramatický soprán její uplatňoval se v největších úlohách. Z cizích partií byla to hlavně Doña Anna v Mozartově »Donu Juanu«, kterou tehdy již tlumočila mistrně a jež v celé další její dráze byla výkonem nejimposantnějším, prodchnutým celou klassickou velikostí a neodolatelným žarem dramatickým. Neutěšené poměry při nastoupení Maýrově vypudily P-vou do ciziny. Vystupovala nejprve v Trevíru, v Berlíně (v Krollově divadle), ve Štrasburce, v I. 1876—78 angažována byla pod Ang. Neumannem v Lipsku, do r. 1880 v Norimberce, a projeví pohostinstvu celou řadu německých jevišť (v Kaselu, v Düsseldorfu, v Gentu, v Brémách, v Cáchách a v Bonnu) posléze za skvělých podmínek získána byla trvale pro městské divadlo v Kolíně n. R. (1882). Tyto bohaté zkušenosti učinily z P-vé vynikající umělkyni, sprátenou dokonale ve svém oboru s interpretačními tradicemi velikých jevišť, což zvláště přišlo vhod Národnímu divadlu, ke kterému P. r. 1887 trvale dala se připoutati. Kovový hlas, hudební intelligence, sopečný temperament a vystízně proniknutí úlohy v ohledu představovacím, třeba neveliká postava pěvkyně stavěla se v tomto ohledu v cestu plnému účinku, byly vzácnými vlastnostmi jejich výkonů. Celou řadu jich nemohla P. udati v našem divadle, jež má hlavně Wagnerův répertoire úzce omezen. Ale kromě vzpomenuť Doni Anny mohla na výši své schopnosti ukázati se jako Fidelio, Viviana (v »Merlinu« Goldmarkově), Milada, Valentina, Alice, Ortruda a j. Roku 1894 P. vstoupila do pense odnášejíc si do soukromí přirozené prostředky své v naprosté téměř neporušenosti. Od těch dob jest majetnicí operní školy v Praze.

Paršovice, far. ves na Moravě, v hejtm. a okr. hraničském; 58 d., 311 ob. č. (1890), kostel (od r. 1857 far.), 1tř. šk. a pš.

Parta, členka zlatem vsytá, uvázaná do zadu, kde je veliká růže ze stužek. P-tou ozdobují se slovenská děvčata, která jsou na vdání. Nevěsty mají na ní ještě zelený věnec.

Partagep [partáz], franc., dělení.

Partanna, město v záp. Sicílii, kraj Mazzara del Vallo, má 13.264 obyv. (1891); gymnasium, sirotčinec, důležité vinařství, olejnictví a zemědělství.

Partant pour la Syrie [partán pur la sirí], franc., »odjížděje do Syrie«, začátek vojenské písně složené kol r. 1810 Labondem a holland. královnou Hortensií; oblíbená byla za Napoleona III.

Parte (ital. »část«), také part, značí

v hudbě větu nějaké skladby, zejm. hlavní, vůdčí hlasy.

Partéka, zastaralé: krajíc chleba.

Partenkirchen (starofim. *Partanum*), městečko v Bavorsku na žel. trati Murnau — P., v okrese garmischském, s 1861 ob. (1895); 4 kostely (dva katol.), doly na křídou a oblíbené letní sídlo. Nedaleko lázně Kainzen s minerál. prameny.

Parterre [partér], franc., přízemí, slove v stavitelství patro přízemní č. přízemí. Podle § 60 stavebního řádu pro Prahu a okolí mají býti podlahy bytů přízemních položeny nejméně 45 cm nad ustanoveným niveau ulice; v území zaplavaném má býti podlaha p-ru povýšena nejméně 30 cm nad největší výškou vody z r. 1845. Veškerá vrata, dvěře a okenice místností parterrových mají se zařídit tak, aby se otvíraly pouze dovnitř. Dle § 63 staveb. řádu pro král. České se předpisuje, aby podlahy p-ru byly aspoň 30 cm výše než kommissi ustanovený povrch dlažby nebo dvora; podlahy místností obytných v obvodu zaplavaném mají býti vyvýšeny alespoň na 30 cm nad známou největší výškou vody. Je-li p. vyvýšen o tolik stupňů, aby v nejvyšším místě terrainu při stavení nebylo dorostlému člověku možno nahlížeti do přízemních oken, slove takové přízemí v s o k ý m p - r e m. — V budovách divadelních slove obyčejně p. místo mírně skloněné se sedadly před proscením. Fka.

Partesy (z lat. *par es*, části) značí v hudbě rozepsané hlasy, party hudebního kusu buď pro jednotlivé nástroje nebo pro jednotlivé hlasy pěveckých sborů. Ve smyslu širším vůbec noty.

Parthenay [partně], hl. město arrond. Parthenay (1592,13 km² 8 kantonů, 79 obcí s 82.681 obyv.) ve franc. dep. Deux-Sèvres, leží na návrší vybihajícím nad pravý břeh ř. Thonet, v uzlu trati Saumur — P-Nirot a Bressuire — P-Poitiers franc. státních drah a má 7002 obyv. (1901). P. jest nejmalebnější a nejzajímavější město departementu, má četné starobylé stavby, bránu sv. Jakuba ze stol. XIII., zbytky hradeb a hradu ze stol. XIV. a XV., chrám Notre-Dame de la Coudre založený v XI. stol., kostel Sainte-Croix ze stol. XII., Saint-Laurent z XI. stol., 2 chrámy románské a 2 renaissanční a j. V městě jest chlapecká kolej, učitelský ústav, 3 školy veřejné a 3 soukromé, soudní dvůr I. stolice, departementní vězení, nemocnice, obchodní a hospodářská komora, obchod s obilím a dobytlem dobrého místního plemene, výroba zboží vlněného, porculánu, oleje atd. Tšr.

Parthenie, u Řeků panenské písně, t. j. písně zpívané při zvláštních slavnostech náboženských od sborů dívek a provázené hudbou a tancem. Domovem p-ii byla Sparta, kde volnější postavení ženy bylo rozvoji p-ii zvláště příznivo. Nejslavnějším básníkem p-ii byl Alkman; vedle něho skládali tyto písně též Pindaros, Simónidés a Bakchylidés.

Parthenios, řecký elegik z Nikeie v Bithynii, odkudž ve válce Mithradatské jakožto

zajatec dostal se do Říma. Tam svými elegiemi a epyllii — až na některé tituly zaniklými — působil patrným vlivem v kruhu básníků směru nového, s alexandrinismem spřízněného (srv. Pseudo-Vergilovy básně *Ciris* a *Moretum*). Pro svého přítele Cornelia Galla, předního zástupce elegie římské, sestavil z různých pramenů sbírku themat

zech rukopisu Palatinského k pramenům podává řadu jmen literárních, nám jinak neznámých. Vydání v Bibl. Teubn.: Hercher, *Erotici* sc. gr., I., 1858, a Sakolowski, *Mythographi* gr., II., 1, 1896. *AF.*

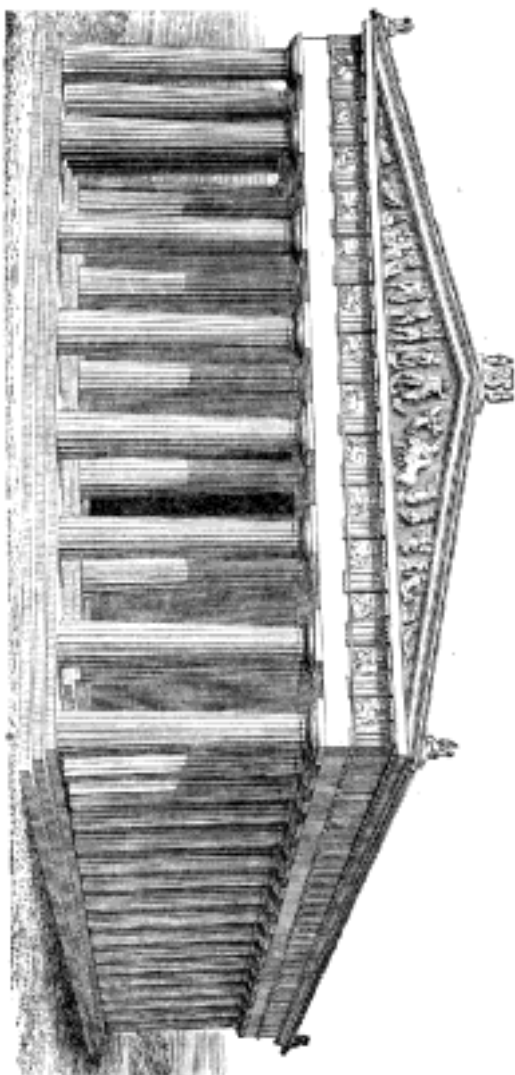
Partheniové (*Παρθενίαι*), t. j. děti panen, bastardi, sluli ve staré Spartě potomci z manželství Spart'nek s Achaji; za první války Messéské byly sňatky ty přípustné, po válce však (a souvisí to s úpadkem moci královské) byla jim platnost odeprána. P., zbaveni takto nabytých práv, vzbouřili se, a teprve prostřednictvím delfského kněžstva došlo ke shodě: P. pod Falanthem r. 708 př. Kr. se vystěhovali do Itálie, kde založili Tarent.

Parthenogenesis (řec.) viz Samobřeznost.

Parthenón (řec.), chrám bohyně

Athény Parthenos v Athénách. P. byl nejvelikolepější chrám řecký a poskytuje i dnes ve zříceninách svých obraz krásy úchvatné. Zbudován jsa na nejvyšším bodu akropole athénské převyšoval místem i krásou všechny ostatní stavby akropole, tak jako bohyně, jíž byl zasvěcen, převyšovala významem ostatní božstva hellénského Olympu. Již Kimón počal stavbu, jejíž plán liší se ve mnohém od pozdější stavby Perikleovy; chrám Kimónův zůstal však nedokončen. P. zbudován byl Perikleem a stal se nejvelikolepějším památkem geniálního tohoto státníka. Kdy počato se stavbou P-u, nelze přesně určit, snad r. 447 (srv. posledně Michaelis, *Archäol. Anzeiger*, 1900, str. 99—100), r. 438 byla však stavba v podstatě ukončena, poněvadž toho roku umístěna byla chrámová socha, dílo Feidiovo, v celle. Stavitelé chrámu byli Iktinos a Kallikratés. Štíty, vlys a metopy přičítají se Feidiovi a není pochyby, že aspoň štíty pocházejí jistě od něho. P. jest dórský peripteros oktastylos, s 8 sloupy na obou průčelích a 17 sloupy na stranách podélných; materiál jest mramor pentelský. Chrám obrácen jest na východ a měří 31:70 m. Krépidóma chrámové má 3 stupně. Vlastní naos jest amfiprostylos hexastylos (o 6 sloupích v obou průčelích), měří 59,02:21,72 m a skládá se z obvyklých tří částí: předsíně (pronaos), celly a ze zadní síně (opisthodomos). Pronaos byl mřížovým mezi sloupy uzavřen; sloužil k uschování bohatých darův anathématických a náz. Z pronau vstupovalo se těžkými, do sebe otvírajícími dvojitými dveřmi do celly, jež rozdělena byla stěnou ve dvě části: ve větší východní a v menší západní. Východní část, naos v užším smyslu, jest 19,22 m široká a 29,22 m dlouhá. K vůli této délce, jež se stěnou 1,65 m silnou rovná se asi 100 staroattickým stopám, nazváno

k básnickému zpracování vhodných: *Περὶ ἑρωτικῶν παθημάτων*. Zachované toto dílo, jež obsahuje excerpta o nešťastných milostných stycích osob hlavně hérojských, jest v literatuře řecké důležitě netoliko jako doklad k vývoji řeckého románu (Rohde, *Der gr. Roman und seine Vorläufer*, 2. vyd., Lip., 1900), nýbrž i tím, že v marginálních odká-

C. 3058. Parthenon (rekonstrukce.)

bylo toto oddělení *hekatompedos*. Dvě řady 9 dórských sloupů po stranách a tři sloupy mezi dvěma antami naproti stěně, východní a západní část rozdělující, dělily hekatompedos ve tři lodi; prostřední a dvě postranní. V lodi prostřední byla u třetího interkolumnia a mezi 6. a 7. interkolumniem příční zadržadla, čímž oddělení toto nápadně se podobalo chrámu Zevovu v Olympii; ne lze pochybovati, že v tomto stejném uspořádání cell obou chrámů spatřovati jest vliv Feidiův. V prostřední lodi stála mezi 7. a 8. interkolumniem obrovská chryselefantinová socha Athény Parthenos, vytvořená Feidiem (v. t.). Hekatompedos měl strop dřevěný, bohatě malovaný. Západní oddělení, ležící mezi hekatompodem a opisthodomem, bylo spojeno dveřmi s opisthodomem; mělo hloubku 13,35 m a označuje se obyčejně jménem P. ve smyslu užším. Zde umístěn byl poklad chrámový. Kamenný, kasettový strop tohoto oddělení spočíval na 4 sloupech iónských, čímž oddělení toto bylo rozděleno ve tři lodi skoro stejně široké. Plastická výzdoba P-u byla velikolepá. Ve štítu východním zobrazeno bylo narození Athény. V plné kráse a vznešenosti objevuje se Athéna poprvé ve kruhu bohův olympských, kteří v němém úžasu a obdivu pohlížejí k bohyni, jež právě z hlavy Zevovy se zrodila a již spěchá Niké ověncít. Na místě zachovaly se dosud v levém konci štítu dvě hlavy koní Héliových a v pravém konci zbytek hlavy koně zapraženého ve vůz Selénin. V museu akropole athénské v síni VIII. zachována dvě torsa (č. 880 a 881), jedno Hefaistovo, druhé Selénino. Ostatní figury jsou v British Museum v Londýně. Ve štítu západním zobrazen byl zápas Athénin a Poseidónův o Attiku: vítězství, jehož Athéna zde dobyla, darovavši zemi olivu, učinilo ji legitimní ochránkyní Athén. Na místě v levé části štítu zachovala se dosud skupina Asklepios a Hygieia a v pravém rohu ženská figura (t. zv. Kallirrhoe). V museu akropole zachovalo se torso Poseidónovo; jedna ženská hlava ze štítu jest v majetku hraběte Labordea v Paříži, zbytek jest v British Museum. Figury štítové jsou nejvelikolepějším dílem umění řeckého. Cenou svou nevyrovňávají se jim metopy; celkem jest metop 92 a umístěny jsou mezi triglyfy. Patrně nebyly provedeny metopy Feidiem samým, nýbrž jeho žáky a pomocníky. Na místě zachovalo se dosud všech 28 metop na obou průčelích a 12 metop na severní straně podélné, 16 metop jižní strany podélné chová British Museum, 1 metopa jest v Louvru, zbytek jest zničen. Zobrazeny byly na metopách Gigantomachie, Kentauiomachie, Amazonomachie a Iliupersis. Cella ozdobena byla na zevnější stěně kolem dokola vlysem 159,42 m dlouhým a 1 m vysokým. Na průčelí západním vlys z větší části dosud se zachoval, na straně jižní zachovány aspoň některé zbytky, 22 desky a několik zlomků chová se v museu athénské akropole, zbytek

jest v British Museum. Na vlysu zobrazen jest slavnostní průvod panathénajský. Vykvet země Attické: kavalkáda efébů na koních bujně se vzpínajících, mužové v plné zbroji s vozataji na čtvrospréžích, ženy a dívky nesoucí košíky, posvátné nádoby atd., velební starci — vše ubírá se ve slavnostním procesii, aby vzdalo svůj hold bohům, vrcholícím v odevzdání peplu Athéně (viz Panathénaje). Asi v V. stol. po Kr. byl P. přeměněn ve chrám křesťanský a posvěcen bohorodičce (*θεοτόκος*). Hlavní vchod přeložen na stranu západní, z opisthodomu stála se předsíň (*narthex*), z níž vcházelo se jedněmi velikými a dvěma malými dveřmi do hlavní síně. V ní nalézala se severně kazatelna, jižně sedadlo biskupské, východně stál oltář v apsídě, vbudované do pronau. Sloupy ve vnitřku byly jinak uspořádány, dále připojena galerie pro ženy. Za strop zřízeno bylo tehdy klenutí valené. Stěny pokryty byly křesťanskými malbami, jichž stopy dosud se zachovaly. Roku 1204 byl tento »veliký chrám athénský« odevzdán Franky církvi římské. Roku 1460 P. byl přeměněn v tureckou mešitu, při čemž v rohu jihozápadním zbudován minaret. O kresbách P-u, pořizovaných Carreyem, v Athény, str. 959 sl. Roku 1687 vnikl do Athén hrabě Königsmark jakožto podvelitel benátského vojevodce Francesca Morosiniho. Turci ohradili se na akropoli athénské, zásoby prachu uloženy v P-u. Proto koule benátské obraly si právě P. za cíl a 26. září v 7 hodin večer zasáhla puma benátská P, jež rozbortil se ve dvě části; 300 lidí přišlo při tom o život. Za tři dni vzdal se turecký velitel. Na památku svého vítězství chtěl Morosini Poseidóna a spřežení Athénino ze západního štítu poslati do Benátek, ale neobratnost dělníků spadly skulptury ty dolů a roztržily se. Po odchodu Benáťanů r. 1688 Turci zbudovali v rozvalinách P-u opět malou mešitu. O převezení skulptur P-u do Londýna v. Elgin 1). Ještě v l. 1826—27 utrpěl P. válkou. Poslední dobou provedeny byly po návrhu Doerpfeldově některé opravy na P-u, jež mají za účel uchrániti drahocenné pozůstatky jeho před zemětřesením. Roku 1901 dán podnět z kruhů řeckých k tomu, aby P. znova byl zbudován pomocí všech národů evropských. Srv. Michaelis, Der P. (Lip, 1871, s atlasem); E. Petersen, Die Kunst des Phaidias am P. u. zu Olympia (Berl., 1873); Baedeker, Griechenland, 3. vyd., str. 67—74; Baumeister, Denkm. d. klass. Altertums, str. 1171—1188; Athen. Mittheilungen, 1881 a 1892 (Doerpfeld); Overbeck, Gesch. d. griech. Plastik, 4. vyd., I., 396—456; Friederichs-Wolters, Gipsabgüsse, č. 534—722; Furtwängler, Meisterwerke d. griech. Plastik, str. 71 sl., 168 sl.; týž, Intermezzi; týž, Sitzungsber. d. bayer. Akad., phil. — hist. Cl., 1898, str. 349 sl., 367 sl.; Flasch, Zum Parthenonfries (Vircpurk, 1877); L. Magne, Le Parthénon (Paříž, 1896); E. Boutmy, Le Parthénon et le génie grec (t., 1896); Omont, Dessins des sculptures du Parthénon attri-

bués à Carrey (Paříž, 1898); A catalogue of the sculptures of the Parthenon in the British Museum (Lond., 1900); Pernice, Bonner Studien, R. Kekulé gewidmet, str. 194 sl., B. Sauer a A. Michaelis, Festschrift f. Overbeck, str. 74 sl. a 178 sl., Wizemann, Die Giebelgruppen des Parthenon (Progr., Stütg., 1895); Schwerzek, Erläuterungen zu d. Reconstruction des Westgiebels des Parthenon (Videň, 1896); »Athenaeum« č. 3408 a 3409 (A. H. Smith); »Journal of Hellen. Studies«, XII (Penrose), 1894 (Smith); »Revue archéol.«, 1893 (de Séze), 1894 (Legrand a Michon), 1895 (Legrand), 1898 (de Ridder); »Philologus«, 1894, str. 352 sl. (Milchhöfer); »Gazette des beaux arts«, 1889, str. 64 sl.; »Εφημερίς ὀρχαιολογική«, 1894 (Mylonas, Malmberg a Six), 1895 (Durr); »Athen. Mittheilungen«, roč. XVI. (B. Sauer); Jahrb. d. Instituts, 1895 (Pernice), 1896 (Michaelis), 1897 (Malmberg a Treu), 1900 (Passow); Woch. f. Philologie, 1894, str. 1157 sl.; Berl. phil. Woch., 1896, str. 414 sl.; Nordisk tidsskrift for filologi, 3. řada, I., 4 (Beckett); Mélanges d'archéol. et d'histoire, XV. (S. Reinach); Bullet. de corresp. hellénique, XXI. (Pottier); Neue Jahrb. f. d. klass. Alterthum, 1898, str. 581 sl. (Noack); »Rhein. Museum«, 1898 (G. Körte); »Amer. Journ. of arch.«, roč. V. (Waldstein), 1899 (Ebersole), 1901 (Andrews); Maurice Emmanuel, Essai sur l'orchestrique grecque, 309 sl.

Parthenopaios, syn Talaův anebo Melanionův a Atalantin, účastnil se jako mladistvý, krásou a spanilostí zářící bohatýr válečné výpravy sedmi proti Thébám, kdež při útoku na hradby nalezl smrt balvanem, jež naň svalil Periklymenos.

Parthenope, planetoida objevená 11. kv. r. 1850 od Gasparisa. Střední jasnost v opozici 9,3. Průměr v km 121. Označení (11) Gs.

Parthenope, básnické jméno Neapole.

Parthenopská republika vznikla v lednu r. 1799 z království Neapolského (Neapol-Parthenope). Král neapolský, učiniv útok na Řím, přivodil tím vpád Francouzů pod Championnetem do Neapolska; král uprchl na Sicílii a Neapolsko proměněno v republiku (1799). Avšak vítězství arciknížete Karla a Suvarova, jakož i nemožnost Francouzů, republiku pevně organisovati, osmělila krále Ferdinanda IV. k výpravě na Neapol, jež také pomoci spojenců v červnu 1799 opět byla opanována. P. r. vzala tak za své. Nad neapolskými republikány Ferdinand IV. přeslib amnestie vykonal pak ukrutnou pomstu.

Parthey Gustav, klass. filolog, egyptolog a geograf německý (*1798 v Berlíně †1872 v Římě). Studoval archaeologii v Berlíně a v Heidelbergu, v l. 1820—24 konal vědecké cesty po Francii, Anglii, Itálii, Egyptě a Malé Asii, r. 1825 převzal správu knižkupectví Nicolaiova v Berlíně, r. 1857 stal se členem berlínské akademie věd. Vydal tyto památky starověké: *Itinerarium Antonii a Itin. Hierosolymitanum* (Ber., 1848); *Plu-*

tarchův spis de Iside et Osiride (s něm. překladem a poznámkami, t., 1850); *Ποιμάνδρης Herma Trismegista* (t., 1854); *Iamblichův spis περί μυστηρίων* (t., 1857); *kosmografii Anonyma Ravennského spolu s geografii Guidona z Pisy* (t., 1860); *biblické topografické Onomastikon Eusebiovo s lat. překladem Hieronymovým* (vydáno spolu s Larsowem, t., 1862); *Synekdemos Hierokleův* (t., 1866); *Mirabilia urbis Romae* (t., 1869); *Dicuilův spis De mensura orbis terrae* (t., 1870); *Pomponia Melu* (t., 1867). Mimo to sepsal: *De Philis insula eiusque monumentis* (t., 1830); *Wanderungen durch Sizilien u. die Levante* (t., 1834—40, 2 d.); *Das alexandrinische Museum* (t., 1838); *Vocabularium coptico-iatinum* (t., 1844); *Zu r Erdkunde d. alten Aegypten* (Abhandl. d. Berliner Akad., 1858); *Deutscher Bildersaal* (t., 1861—64, 2 d.); *Das Orakel u. die Oase des Ammon* (t., 1862); *Aegyptische Personennamen bei d. Klassikern, in Papyrusrollen, auf Inschriften* (t., 1864); *Zwei griech. Zauberpapyri des Berliner Museums* (t., 1866); *Die thebanischen Papyrusfragmente im Berliner Museum* (t., 1869). Přeložil též do něm. Millinovu Galerie mythologique (t., 1820, 3. vyd. 1848, 3 d.). *Vý.*

Parthie viz Parthové.

Parthové, starověký národ v Iránu, poprvé připomínány za Dareia I. v hornaté krajině mezi Médii, Hyrkánii a Karmánii, kteráž dle nich zvána Parthie, Parcava (*Παρθηνή*). Původ jejich jest nejasný. Staří kladli je v protivu Ariům, ale důvodno jest domněni, že byli kočovným kmenem iránského původu. Světodějného významu nabývali teprve za úpadku moci hellénistické. Kolem r. 250 př. Kr. náčelník jejich Arsakés (v. t.) založil samostatné panství parthské. Bratr a nástupce jeho Tiridátés I. (248 až 214), nazvav se »králem králů«, jest prvním zakladatelem říše Parthské, která potrvála téměř 500 let v objemu neztenčeném. Porazil syrského krále Seleuka II., dobyl r. 237 př. Kr. Hyrkánii a zahájil dnem svého nastoupení 14. dubna 247 před Kr. a e r u p a r t h s k o u, která se přimyká k počítání makedonskému. Ustanoviv božskou poutu pro bratra svého Arsaka v boji za vlast padlého a dovolávaje se domnělého příbuzenství s Achaimenovci, založil hl. město D á r u (nyní snad A b i v e r d). Jeho nástupce Artabanos I. (214—196) dobyl Médie, ale byl nešťasten v boji se Seleukem IV., který opanoval i parthské sídelní město H e k a t o m p y l o s. Konečně učiněn mír, v němž mlčky nezávislost P-thův uznána. F r i a p a t é s (± 196—181) panoval pokojně. F r a a t é s I. (181—174) opanoval opět Médii, bratr jeho Mithradátés (174—136), panovník vlastností znamenitých, učinil z říše Parthské velmoc předoasijskou. Uživ zmatků syrských, vzešlých po smrti A n t i o c h a IV. (v. t.), Mithradátés udeřil na říši Bakterskou (viz Baktriána) a odňal jí M a r g i á n u, přinutil k uznání své svrchovanosti krále e l y m a j s k é h o v Susiáně a krále perského a porazil i zajal syrského krále D é m é t r i a II.

Uvnitř byla vláda jeho blahodárna, Mithradatés pak podporoval i vzdělanost řeckou v zemích svých. Syn jeho Fraatés II. (136 až 127) zničil vojsko syrského krále Antiocha Sidéta v Médii, ale dal svého odpůrce pohřbiti s poctami královskými, padl však v boji se zaoxánskými Skythy. Týž osud stihl i nástupce jeho Artabana II. (127 až 124). Byliť tehdy Tocharové nebo Jueči, lid tibetského původu, vyvrátili říši Bakterskou, načež Skythové před nimi ustupující pronikli až do srdce Iránu a tam usadili se v zemi, která podnes má jméno dle nich Sedžestán. Mithradatés II. (124—76) bojoval šťastně se Skythy, dobyl Armenie a na západě rozšířil panství své až k Eufrátu, čímž počaly styky P-thů s Římany, kteří tehdy bojovali s Pontem a Armenií. Po slavné vládě Mithradatově nastaly opět spory. Starický Sanatroikés (76—69) nebyl s to, aby zamezil rozšíření říše Armenské na škodu Parthie. Fraatés III. (69—60) získal Mesopotámii, Mithradatés III. (60—56) Gordyenu. Oba zahynuli úkladem nejbližších příbuzných. Za Oroda (56—37) poražen římský prokonsul M. Licinius Crassus (v. t. 3) u Karrh přispěním parthského lennika osroénského krále Abgara II. a královské sídlo přeneseno do řeckého dvojměstí Seleukie-Ktésifonta, patrně pro větší blízkost říši Rímské, s níž bylo odtud P-thům věsti stálé boje. Za druhé občanské války Orodés stál na straně Pompeiové; později podporoval republikány a přijal do své říše mladšího Labiena. Králevic Pakoros opanoval již Antiochii a Jerusalem, Labienus vpadl do M. Asie, než po příchodu M. Antonia věci se obrátily. U Gindara r. 38 př. Kr. padl Pakoros, načež Orodés z hoře vydal vládu synu svému Fraatu IV. (37—2). Tento zahubil otce i bratry, ale přes to zápasil se stálým odbojem. Výprava Antoniova r. 36 do Atropatény nezdarila se spíše zásluhou poměrů přírodních než zbrani parthských, ale Fraatés jí užil výhodně a zajistil P-thům na 100 téměř let bezpečnost se strany Římanů. Fraatés V. Fraatakés vstoupil na trůn přes mrtvolu otcovu, ale byl svržen, načež vystřídali se rychle někteří králové bezvýznamní, až Artabanem III. (10 až 40 po Kr.) nastoupila větev Arsakovců vedlejší. Artabanos, zápasil ustavičně se zapuzenými a z Říma podporovanými Arsakovci. Spory vnitřní opakovaly se i za Vardana (40—46) a Gotarza (46—51), jež uklidněny teprve Volagasem I. (51 po Kr.). Volagasés zahájil opět válku s Římany, získal svrchovanost v Atropaténě, Armenii a Georgii, kdež nabyla područního panství vedlejší větev Arsakovců. Arsakovští panovníci vládli i ve východním Iránu, jakož navštěvují některé mince. Volagasés II., Pakoros II. a Artabanos IV. vládli neslavně. Římský císař Traján opanoval Ktésifón a odňal P-thům Babylonii, Assyrii i Médii, Hadrian však r. 119 vyboje tyto opět P-thům navrátil. Volagasés III. (148

až 191) válčil neslavně s Římany a toliko náhlý mor zabránil opětný pád Ktésifonta do rukou nepřátelských. Volagasés IV. (191—208) válčil nešťastně s cisářem Septimiem Severem, který vzal útokem a spálil Ktésifón. Artabanos V. obnovil v boji s Římany válečnou slávu parthskou, ale padl r. 224 v boji s perským Sásánovcem Ardaširem (viz Persie). Tím zanikají i říše Parthská i jméno P-thů v dějinách. Za pěti-setleté téměř vlády parthské udržováno zevně spojení řecké kultury s iránskou. Králové parthští přijímali řecké tituly, užívali vedle národního jazyka a písma parthského (= pahlavi) i jazyka řeckého v listinách a nápisech svých, přáli literatuře i umění řeckému, majice v sídlech svých i divadla, v nichž provozovány řecké tragédie, avšak přáli i nauce Zoroastrové a oživovali vzpomínky Achaimenovské. Vadou říše Parthské bylo feudální zřízení její, neboť jednotlivé části spravovány vlastními králi, kteří v králi parthském měli uznávati svého velkokrále. P. sami rychle vymizeli po pádu své moci. — Vaillant, Arsacidarum imperium (Paříž, 1925); Lewis, History of the Parthian empire (Lond., 1928); Longuerue, Annales Arsacidarum (Štrasburk, 1932); C. F. Richter, Histor. — krit. Versuch über die Arsaciden- und Sasaniden-Dynastie (Lip., 1904); G. Rawlinson, The sixth great oriental monarchy (Lond., 1873); Percy Gardner, The Parthian Coinage (Lond., 1877); Gutschmid, Geschichte Irans (Tubinky, 1888). Pšk.

Partiální (z lat.) viz Parciální.

Participace (zlat.), účastenství, podíl.

Participium (lat.), přičestí, jest v mluvnici vl. slovesné přídavné jméno, tvar mimo rozdily v osobě rozeznávající pravidlem tytéž věci co sloveso samo, schopný spojovati se jako attribut nebo výrok se jmény podstatnými a proto rozeznávající jako jméno rozličné pády, jmenné rody a číslo. V jazycích indoevropských nejvíce p-ii vyvinula řečtina, mající pro každý časový kmen a pro každý slovesný rod své p.; prajazyková p-ia byla asi p. přítomného času činného a mediového, p. minulé činné a trpné a p. budoucí činné a mediální. V slovanštině zachována p-ia přítomná (csl. *vedy* »veda«, *vedomz* »veden«, pův. medium), minulá (*vedz* »ved«, *vedenz*, *bitz*) a stopa budoucího (csl. *byše* »budoucnost«, stč. *probšyčny* »prospěšný«), vytvořeno pak z prvků před tím nedůsledně se objevujících v tvoření jmen p. minulé s konc. — *1z, -la, -lo* (*byl3*, *byla*, *bylo*). Jako přídavné jméno vlastní má p. v slovanštině sklonění nesložené i složené (*veda: vedouci*, *vidom: vidomý*, *přived: přivedši*, *přibyl: přibylý*). — Při p. iu přítomném a minulém činném lišivá mluvnice česká přechodník (transgressiv) od přičestí (p. ia). Přechodníkem slove p. v úloze výrokového doplňkového attributu (*otec, veda syna, plakal; otec, přived syna, odesel*), přičestím p. prostě atributivní, v tvaru složeného sklonění (*otec, vedoucí syna, otec, přivedši syna*). Zty.

Participovati (z lat.), mítí podíl, účastenství.

Partick, předměstí Glasgowa ve Skotsku nad ř. Clyde, s četnými továrnami na stroje, loděnicemi a 36.538 ob. (1891).

Partie, z franc., část', díl; (jedna hra (na př. šachu); společnost hráčů; osoba z eníci (vdávající) se; jisté množství zboží.

Partie honteuss [-tíontöz], franc., skvrna společnosti; množné p-s h-s, části pohlavní.

Partikál, portukál, kortukál (srv. franc. *vertugarde*, *vertugale*), zvonovitá tuhá forma ženské spodnice na způsob pozdější krinoliny, přes níž se oblékala sukně. P. nosily v Čechách ve století XVI.

Partikula (z lat.), částice, je v mluvnicki název nesklonných slov, zvl. kratších, jako předložek, spojek, příslovek. Obvyčejně jmenují se p-mi slůvka krátká, významu často nevýznačného, která nejsou ani předložkami, ani příslovkami, ani spojkami v pravém smysle slova: jako č. ž (e) v *jen-ž*, *budi-ž*, *-t' v jesti-t'* a p., *hle v tenhle* a p. Tež negace, slova záporu (č. *ne*, *ni*), bývají počítány k p-lám v užším smysle slova. Ztý.

Partikularismus (lat.) jsou odstředivé snahy společenské (politické, náboženské), zjednávací proniknutí částem (pars-část') na úkor celku.

Partikulární (z lat.), částecný, vztahující se pouze k nějaké části, naproti univěrsálnímu.

P. právo nazývá se zvláštní právo určitého jakéhos okresu, většinu právnímu obvodu náležejícího. P. právo jest tudíž protivou t. zv. práva obecného, jakožto práva, platícího v celém onom obvodu, pokud právě platnost zásad jeho platnosti práv p-ch není vyloučena. Pojem práv p-ch nabyl obzvláštní důležitosti v říši Německé, kde zejména od X. stol. počínaje, souhlasně s tvořením se t. zv. moci zeměpanských, nastoupilo bujení partikularismu v právu, jež vedlo namnoze k nejistotě práv i pravosudí, ochromilo rozvoj obecného práva německého a připravovalo půdu k recepci práv cizích, především práva římského. Takovými právy p-mi byla v Německu především práva městská, zejména měst říši bezprostředně podřízených a později i t. zv. svobodných měst říšských, a pak t. zv. práva zemská, od stol. XIII. četněji a četněji se vyskytující. Tato spočívala — zejména v menších územích říšských — poněvadž na zvykovém právu německém, avšak od XVI. stol. počínaje vystupuje v četných z nich snaha přizpůsobiti se právu římskému. I po recepci římského práva měla sice práva p. předcházeti právu římskému, avšak praxe ztěžovala jejich užívání všemožně, tak že vlastně jen v územích saského práva právo domácí německé zachovalo sobě stejnou platnost s právem římským. I v právech p-ch XVII. i první polovice XVIII. stol. přiznávána právu římskému alespoň platnost podpůrná; poslední ze zem-

ských zákoníků, na tomto stanovisku se nalézajících, jest t. zv. Codex Maximilianeus Bavaricus civilis z r. 1756. Pozdější zákoníky však již subsidiární platnost práva římského zcela vylučují.

Práva p., ačkoliv jim nelze přiznávati význam bezprostředních pramenů jakéhosi německého obecného práva, tvoří přec veledůležitý pramen vědy práva obecně německého, poněvadž z nich v povýtečné míře seznati lze zásady práva německého i rozvoj jeho v novověku. -l.

Partikule (z lat.), částice, částky hostie, které kněz podává přijímajícím.

Partitmo (ital.), počíslovaný bas, t. j. basový hlas hud. kusu s akordy označenými nad každou notou číslicemi, tak že p. tvoří sled různých akordů, harmonicky spojených. Je to tedy partitura, avšak neúplná, z níž možno seznati a čistí harmonickou osnovu skladby, nikoli však přesné vedení jednotlivých hlasů. P-ta užívá se zvláště při vyučování hudebním, tak že dán jest základní hlas, bas, načež žák konstruuje akordz hud. kusu; pro začátečníky pak akordy se vyčíslí.

Partinoco [-ko], město na Sicilii při želez. dráze Palermo-Trapani, v kraji a prov. palermské; 21.452 obyv. (1890), výroba hedv. zboží, obchod s vínem a olejem.

Partisan [-tizán], franc., přívrženec straník, viz Partyzán.

Partisana viz Partyzána.

Partita (ital., franc. *partie*), část'; položka v účte; vedení knih; také hudební kus, viz Suita.

Partitio (lat.), dělení, rozdělení.

Partitivní, dělivý.

Partitura (z ital.), název, který vznikl v 2. pol. XVI. stol. protivou k tabulatuře pro grafické zaznamenávání hudební skladby, při kterém jednotlivé hlasy její byly zařazeny pod sebe tak, že každý z nich měl vyhrazen svůj řádek (či řádkový systém) notového písma. Tohoto způsobu přidržovaly se původně i tisky skladeb klavírních a varhanních, poněvadž technické obtíže s (nepohyblivými) typy nedovolovaly řaditi značky pro soudobě zaznívající tóny nad sebe podle dnešní obvyklosti, pročez v Itálii koncem XVI. stol. bylo si vypomáháno médi-rytinou. Nejstarší nám známá p. (čtyřhlasých madrigálů od Cipriana de Rore) vytištěna byla Angelem Gardanem v Benátkách r. 1577. P-rou rozumíme tedy v dnešní hudbě na rozdíl od klavírního výtahu (v. t.) a od hlasů (v. t.) sestavení zevrubně vypsanych všech součástek hlasových při skladbě vícehlasé tím způsobem, aby vertikálně spadaly pod sebe takty stejně zaznívající a tím aby čtenáři znázorněna byla celá struktura skladby, jak v obsahovém, tak v barevnostním ohledu. Podle druhu skladby můžeme mluviti o p-uře vokální, komorní, orchestrální a pod. Záznam jednotlivých hlasů neděje se pořádkem libovolným, nýbrž dle určitých zásad, z nichž všeobecně platnou je ta, že

vyšší hlasy mají zabíratí vyšší řádky. V p-uře orchestrální však na zvukovou povahu jednotlivých nástrojů sluší bráti zřetel a přiřadují se proto nástroje téže skupiny v soubor. Kdežto ve starších p-rách dechové nástroje žesťové jakožto nejméně zaměstnané stávaly svrchu, na místě vyhrazeném druhdy též houslím a violám, zabírají nyní nejvyšší skupinu nástroje dřevěné, střední skupinu žesťové a bicí a nejnižší skupinu smyčcové. Pro moderní plný orchestr je p., pocínajíc řádkem nejvyšším a končíc řádkem nejnižším, upravena takto: malá flétna, flétny, hoboj, angl. roh, klarinety, basový klarinet, fagot, kontrafagot, rohy, trubky, basová trubka, pozouny, basová tuba, kotly, veliký a malý buben, talíře, triangel (tamburina a jiné krustické nástroje), první a druhé housle, viola, violoncello, basa. Harfa nebo klavír vkládají se mezi skupinu bicí a smyčcovou, hlasy vokální mezi violoncello a basu. Pro úsporu místa bývají dva hlasy vpraveny na též řádek, zvláště pokud se týká nástrojů dechových. P-ry bývají tištěny per extensum — způsob pohodlnější pro čtenáře — při čemž nástroje nezaměstnané mají vykázaný řádky prázdné, nebo zhuštěné s vynecháním prázdných řádků. V rukopisných p-rách zhusta setkáváme se se zkratkami pro úsporu práce pisatelovy; mají-li totiž některé hlasy stejnou úlohu, vypisuje se dopodrobna pouze jeden z nich, v p-uře nejvýše položený, a nižším uloží se prostě opakování jeho. — Dovednost čísti p-ru a hráti její obsah je z nejdůležitějších problémů, jež hravě řešiti třeba především dirigentům. Dovednosti této nabytí lze jedině cvikem od úloh jednodušších ke složitějším. Jistota čety not ve všech klíčích a praxe v transposicích musí přistupovati k úplné znalosti theorie hudební a ovšem též k obrazivosti, která okem vnímaný obsah dovede vnitřním sluchem představití si v jeho znějící životnosti, má-li čtenář p-ry proniknouti její podstatu v každém směru.

Partlic ze Špicberka Šimon, matematik a spisovatel český (* asi 1588 v Trešti na Moravě — † po r. 1640 snad v Praze). Dosáhnul na pražské universitě bakalářství, stal se r. 1613 učitelem v Klatovech, odkud vrátil se do Prahy a nabyv mistrovství svob. umění, přejal vychovatelství synů Fridricha Colony z Felzu, s nimiž pobýval i cestoval v Německu. R. 1619 stal se správcem škol v Král. Hradci, ale již po roce vstoupil do služeb Bedřicha Falckého — tehdy nabyv přídomku »z Špicberka« — a musil tudíž po útěku jeho žití za hranicemi, kde obíral se studiem lékařskými, ač snad plesze vrátil se opět do Prahy. P. vydal četné spisy latinské (mezi nimi i překlad Rešátkovy básně *Adam us. Judicatus*, 1613) i české, zvláště kalendáře: *Calendarium perpetuum*. Kalendář hospodářský s pamětmi historickými (Praha, 1616 a 1617); *Tractatus cometographicus o dvou nových hvězdách či cometech* (Král. Hradec, 1619); *Judicium astrologicum neb*

soud h vězdrský o nových domnělých hvězdách (t., 1620); *Kalendář hospo dářský a kan celárský na r. 1622*, 1 6 2 5, 1 6 3 7—40 (Praha); *O přípravě k smrti; Nar ikání Krista Pána na nevděčnost lidskou* (Kr. Hradec, 1620); *Flagellum Dei, Bic neb metla boží* (t., 1620). Viz o něm rozpravu Smolíkovu v »ČČM.« 1871 a 1872.

Partner [pártnr] (angl.), účastník, p o-
dílčík.

Partnunia Piersig, rod vodulí, podobný rodu *Paniscus*. Na vnitřní straně genitálních desek řada přísedlých, na zpodní straně skupina vvvstávajících erechthaestaetů. Jediný druh P. a *ngusta* Koenike nalezen v Alpách.
Thon.

Partollice, ves v Čechách, hejtm. Přestice, okr. Nepomuky, fara a ps. Žinkovy; 36 d., 244 ob. č. (1890), 2tř. šk. a stranou dva mlýny.

Parton [pártn] J ames, spisovatel amer. (* 1822 v Canterbury — † 1891 v Bostonu). V útlém dětství dostal se do Ameriky a stal se tu učitelem akademickým. Jako spisovatel psal hlavně biografie: H. Greeleyovu (1855; nově 1882), A. Burrova (1857, 17. vyd. 1864), Jacksonovu (1859—60, 3 sv.), gener. Butlera (*General Bu tler in New Orleans*, 1863; 9. vyd. 1882), B. Franklinovu (1864, 2 sv.), J. J. Astorovu (1865), Jeffersonovu (1874) a Voltairovu (1881, 2 sv.). Jiné práce jeho jsou: *Famous Americans of recent times* (1867); *The people's book of biography* (1868); *Smoking and drinking* (t. r.); *Caricature and other comic art in all times and man y la nds* (1877); *Lives of illustrious men* (1881); vydání: *Humorous poetry of English language from Chaucer to Saxe* (1856; 7. vyd. 1867) a *Parnasse francais* (1877). — Jeho manželka Sarah Payson P., roz. Willisova (* 1811 — † 1872), napsala pod pseudonymem Fanny Fern: *Fern leaves* (2 řady, 1853—54); *Little Ferns* (1853). Životopis její napsal choť r. 1873.

Partout [-tù], franc., všud e.

Partout viz B oyer 3).

Partsch: 1) P. Frant. Xav., skladatel čes., viz Parč.

2) P. Josef, zeměpisec něm. (* 4. čce 1851 ve vsi Schreiberhau v Krkonoších v Pruském Slezsku), studoval v l. 1869—74 ve Vratislavi filologii, staré dějiny a zeměpis, stal se na tamější universitě r. 1876 mimořádným a r. 1884 řádným professorem zeměpisu. Napsal: *Itineraria Africae veteris* (Vrat., 1874); *Die Darstellung Europas in dem geographischen Werke des Agrippa* (t., 1875); *Die Gletscher der Vorzeit in den Ka, paten und den Mittelgebirgen Deutschlands* (t., 1882); *Phy. sk. Geographie von Griechenland m it besonderer Rücksicht auf das Altertum* (s C. Neumannem, t., 1885); *Die Schutzgebiete des Deutschen Reichs* (Berl., 1893); *Schlesien* (Vratislav, od r. 1896) a j.
Tšr.

Partschendorf viz Bartošovi ce 2).

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus (lat.), hory k porodu se strojí, zrodí se směšná myš. Citát z Horatiova

Listu k Pisonům v. 139. Príslovi toto, jehož smysl jest: mnoho křiku, málo vlny, pochází z řečtiny: Athénaios XIV., 6.

Partuzán (lat.), porod.

Partyzán, z franc., je vůbec stoupenec, přívrženec, jisté osoby nebo strany, ve válce soukromník k vojenské službě nepovinný, jenž z ryzího vlastnictví pouští se do boje skoro výhradně drobnou válkou (v. t.) zejména proti dobyvateli, uchvatiteli vlasti, pro věc jím uznanou za svatou, hlavně pro obranu nezávislosti kraje. Vynikajícími **p-y** byli ve válce franc. — něm. r. 1870—71 franc-tireuři (v. t.) a nyní jsou Boerové v jižní Africe v boji proti potlačovatelům britským 1899—1902. **P-em** ve smyslu nepřekněmém slove i vojín dobrodružný beze smyslu pro vlast', věrolomně přebíhající od přítele k nepříteli a třebaš i zpět, tudíž přeběhlík. **FM.**

Partyzána, partezána, partizána, partisána, partazána (rusky бердышь, партазань, franc. *pertuisane*, ital. *partigiana*, angl. *partisan*, něm. *Partisane*), dlouhá zbraň oštěpovitá bodná a sečná, halapartně (v. t.) dosti podobná, zavedená asi v XV. stol., složená z čepele dlouhé, široké až i srdčité, a při dolejších konci se 2 ramenoma s každé strany, sekyčicma to ostrýma buď nahoru vztyčenýma, buď dolů skloněnýma, zajisté na strhání jezdcův s koní, nebo vodorovně třícícma, a z dlouhého ratiště čili dřeva 2—3metrového. **P-ny** vyšších bojovníkův měly čepele s výkresy vyrytými, leptané a zlacené, ratiště uměle řezané, aksamitem pobíjené. Naši předkové zvali **p-nu** všelijak: obojsečníci, oštěpem s vidlema, s ušima čili s halapartnou, kopím čili halapartnou s vidlicemi, sudlicí s ušima a j. V XVII. stol. úplně zmizely. — Winter, Děj. kroje v zem. Česk. str. 277, 617. **FM.**

Partyzánská válka viz Drobná válka. **FM.**

Paru, levý přít. ř. Amazonské v brazilské Guayaně (Již. Amer), pramení v pohoří Tumuc-Humac na již. hranici Surinamu, teče směrem jv. rovnoběžně s tokem řeky Yary, v celém toku jsou překážkou plavby přetčné slapy. U místa Almeirimu vlevá se do Amazonky. Prameny a tok **P.** objevil v letech 1878—79 Francouz Crevaux. **Bsa.**

Paruka (franc. *perruque*, it. *parucca*, špan. *peluca* od lat. *pilus* = vlas, něm. *Perücke*), vlásenka, pokrývka hlavy. Již od starých dob sloužila ozdobě (hl. kralův a bojovníků), jako posavad zdobí jí hlavu národy nekulturní, hotovíce ji z chlupů, vláken rostlinných a trav. K Řekům a Římanům přešlo užívání **p-uk** od Médů, Peršanů, Lydův a Karů, kde jich užíváno obecně. U Římanů doby císařské nošení **p-uk**, rozmanitých dle módy, zavládlo i u žen, ba i sochy mívaly snatelné **p-ky** mramorové. Po Evropě však rozšířila se **p.** z Francie. Tu nošena už za Ludvíka XI., na rozhraní XV. a XVI. stol. i ženami, hojněji pak od stol. XVII. R. 1620 zavedl je při dvoře francouzském abbé La Rivière-té-

hož roku, kdy král ochuravěl lysivostí. **P** jeho byla těžká, dvoiliberní, protože byla hustě posázena plavým vlasem. Teprve kroužením vlasu, jehož užil Ervais (koncem století XVII.), ubráno **p-kám** váhy a dopomo-

Č. 3059. Paruka allongéová.

ženo jim k obecnějšímu užívání i mimo hranice francouzské. Brzy zanecháno však i přesného napodobení vlasu, a tak dospělo se k **p-kám** allongéovým (obr. č. 3059.), jejichž husté kučery lemovaly obloukovitě čelo a spadaly hluboko přes šíji i přes ramena na obě strany prsou. Původcem jich byl tělesný kadeřík Ludvíka XIV. Binette a po něm zvány i největší **p-ky** tohoto způsobu Binette grand in-folio. **P-ky** nosivoly se pudřeny, hotoveny byly z chlupů kozích nebo koňských, hedvábí, vlny, bavlny a tenkého drátu; k hotovení dražších užíváno vlasů ženských, kupovaných hlavně z Flander. Také užíváno **p-uk** uzlových (*carré*) s vlasy upravenými v záhlaví uzlovitě, **p-uk** pytlíkových, kde vlasy v záhlaví svazovány v černý pytlík dykytový, **p-uk** s copem volným i vinutým, nezřídka dvojím, a **p** uk okrouhlých či abbeovských, přistřížených krátce na šíji. Vyrabitelé jich družili se v cechy parukářské (v Paříži od r. 1673). Za Ludvíka XV. **p-uk** ubývalo a nosili je jen někteří stavové (soudci, lékaři), za regentství Filipa Orléanského nošeny perruques à la régence či à la Cadogan, allongéové **p-ky**, při nichž vlas svázan a upevněn byl v týle. V XVIII. stol. zavládl cop, v XIX. stol. užíváno pak **p-uk** jen náhradou za nedostatek vlasů přirozených nebo na ochranu lysé hlavy před nachlazením, tu pak přikrývána hlava buď docela **p-mi** čepečkovitými, nebo jen částečně t u r a m i; **p-ky** přidržovány jsou buď slizem jader gdoulových, klím vyzim nebo péry. Dlouho dodávány byly z Paříže. Nyní užívají **p-uk** na divadlech, v cirku a při figurách ve skříních výkladních.

Parukářka, zool., viz Sýkory.

Parukový sloh je pokazený b a r o k nebo r o k o k o.

Parulis (z řec. *παρά*, »vedle«, a *οὖλον*, »dásen«), h l í z a d á s ň o v á, nahromadění hnisu pod sliznicí dásňovou. Příčinou bývá nejčastěji zánět ozubice zubu, jehož dřev zhnisala nebo zesnětívěla buď kazem zubním nebo z jiné příčiny. Někdy vzniká postoupením zánětu od krajů dásňových do hloubi zvláště u starších lidí. Nepostrádá někdy závažnější významu u těchto lidí, pročež třeba vyšetřiti zevrubně chrup i celého člověka. Léčení řídí se dle příčiny, zachovajíce zásadu zachrániti, co je možno.

Parura (novolat.), vyšívané nebo našité ozdoby rouch bohoslužebných, zvl. alby.

Parure [-rýr], franc., okrasa, ozdoba.

Parus, zool., viz Sýkory.

Paruschowitz, průmyslová osada v Prus. Slezsku nedaleko Rybníka, ve vlád. obv. opolském, se železárny a vysokými pecemi.

Parusie (řec.), p ř í t o m n o s t, zvl. příští Kristovo k poslednímu soudu.

Parůžky (vyobr. č. 3060.), parohy srnčí zvěře, vyvinující se podobně jako jelení, liší

Č. 3060. Parůžky srnčí: a) špičáka, b) vidlák, c) šesteráka čili křížáka.

se od nich hlavně svým tvarem; v celku jsou mnohem menší, ale bývají hojně zdobený perlamí. Jen srnec nasazuje **p.**, u srn to bývá neobyčejnou vzácností. Když je srnčekovi 6 měsíců, počnou mu vyrůstat **p.**, mající podobu tupých paliček. Paličkář otlouká s nich zaschlé lýčy v březnu a vytlučené **p.** zašpičatělé, vzhůru třící to lodyhy bez výsad, shazuje špičák v prosinci. Brzy pak nasazuje nové, někdy opět jen lodyhy bez výsad, ale značně silnější, anebo vidličnaté (se dvěma výhony) rozvětvené tak, že výsada zahýbá se ku předu a špička směrem opačným. Ze špičáka stal se vidlák. V násl. roce srnec zdoben jest buď opět vidličnatými, ale silnějšími **p.**, nebo přibude jeden výhon, tak že stane se š e s t á k e m čili k ř í ž á k e m. Na těchto **p**-kách výčniva první výsada ku předu, druhá na zad a špička vzhůru. Vidlák i křížák shazují **p.** své v listopadu. Obvyčně nemívají srnčí na svých **p** kách více výsad než šest. Jen výjimečně vyskytují se některé **p.** s osmi až desíti i více výhony. Starším srnce přibývá tloušťky **p**-ků. Stanovení let podle výhonku není u srnce tak přesné jako u jelenův a rozřídí ují se často pouze v srnce

slabé a silné. U málokteré zvěře vyskytuje se tolik znetvořených **p**-ků jako u této. Největší **p.** srnčí málokdy jsou delší 40 cm a váží sotva přes 30 *dkg*. Čím starší srnec, tím tlustší má **p.** s více a krásnějšími perlami a se širší růží.

Parva viz Gymnasium 655 b.

Parva componere magnis (lat.), úplně: si licet parva componere magnis, l z e - l i malé přirovnávají k velkému.

Párvaťi (»dcera Hory«, t. j. Himálajovna), příjmení Umy č. Durgy, ženy Šivovy v ind. bajesloví.

Parvenu [-vný], franc., p o v ý š e n e c (obyč. s přihanou).

Parysatis, dcera Artaxerxa I. a manželka Dareia II. Perského, matka Artaxerxa (II) a Kýra Mladšího (v. t. 4). Na Dareia měla **P.** rozhodný, ale často neblahý vliv, protože povahy byla intrikánské a bezohledně ukrutné.

Pas cestovní (franc. *passport*, rus. *п а с с и о р т*, něm. *Pass*) jest úřední průkaz, vydávaný cestujícím za účelem osvědčení totožnosti osoby. Obsahuje stručný popis osoby (zaměstnání, věk, tělesné vlastnosti) a označení účelu cesty a jest jedním z prostředků, jimiž se vedou v patnosti osoby podezřelé v příčině veřejné bezpečnosti. Kde jest zavedena pasovní soustava, poskytnuta jest každému majetníku **p** u možnost prokázati totožnost osoby a svaliti se sebe v případě potřeby podezření. Vydáním **p**-u se strany úřadu uděleno jest majetníku **p**-u zároveň svolení ke změně místa pobytu; kdo si **p**-u neopatří, nemůže cestovati. Vlastník **p** u jest pak povinen předkládati jej v místech pobytu úřadům k vidování. Předpisy takové platí ve státech, v nichž každý cestující — i příslušník domácího státu — **p**-em opatřen býti musí, kde totiž jest zaveden t. zv. p a s o v n í p ř í m u s (*Passzwang*). Dříve trval tento přímus ve všech státech, dnes jest již jen výjimkou. Místo něho panuje buď úplná pasovní svoboda (od jakživa v Anglii, dávno také ve Švédsku a Norsku), anebo fakultativní soustava pasovní (v Německu), t. j. osoby, jež mají zájem na vykazání se cestovním **p**-em, mají právo, nikoli však povinnost průkaz takový (**p**) od úřadu si vyžádati. Vznik **p**-ů sluší hledati v XV. stol., kdy číněna byla přísná opatření proti tulákům a žebrákům. Kdo nechtěl, aby se s ním nakládalo jako s tulákem, musil dokázati totožnost osoby. Srv. Fedrovní list a Glejt. Od druhé polovice XVII. stol. zavádí se čím dále tím více pasovní přímus, a největšího rozvoje dochází pasovní soustava na konci stol. XVIII. a na poč. XIX., jmenovitě ve Francii. Kdo si neopatřil předepsaného **p**-u, nesměl opustiti místo pobytu. Teprve po Napoleonských válkách zavedeny některé úlevy pro styky pohraničné, a chudým osobám vydávány **p**-y zdarma. Dlouhým praktikováním pasovní soustavy ukázalo se však, že účelu původně zamyšleného pro možné padělání **p**-ů a užívání **p**-ů cizích osob nelze vždycky dosíci. Při zvětšeném pohybu oby-

vatelstva následkem zdokonalení komunikačních prostředků stala se pasovní soustava naopak jen překážkou cestování i průmyslového ruchu. Proto od pol. XIX. stol. odstraňují se znenáhla v záp. Evropě pasovní omezení. V Německu zavedeny draždanskou konvencí z 22. října 1850 pasovní listy (*Passkarten*), stručné průkazy, vydávané na jeden rok, jež nemusily býti předkládány k vidování. Rakousko přistoupilo k draždanské konvenci r. 1859. Úplně odstraněn byl v Německu pasovní přímus teprve se založením Severoněm. buntu (buntovým zákonem ze 12. října 1867), když už před tím v několika státech, zejména ve Švýcarsku, odstraněna pasovní policie. Buntový zákon severoněm. o p-ech byl pak rozšířen i na jihoněm. státy, vyjímajíc Elzasy a Lotrinsko. V Rakousku jeví se obrat v zákonodárství o p-ech od r. 1857. Cis. nař. z 9. ún. 1857 č. 31 ř. z. obmezuje revise p-ů jen na hranice státního území; dosavadní vykazování se p-em a vidování na určitých místech odpadlo a pro styky v tuzemsku zavedeny legitimace. Pozdější předpisy o p-ech změněny byly v Rakousku cis. nařízením ze 6. list. 1865 č. 116 ř. z., kterým odstraněna revise p-ů na hranicích státních, ale za to uloženo každému cestujícímu, aby se na požádání vykákal o své osobnosti a prostředcích výživy. Všechny předpisy o p-ech shrnuty jsou ve společné vyhlášce minist. zahran. zál., min. vnitra, obchodu, policie a války z 10. květ. 1867 č. 80 ř. z. Dle této vyhlášky rozeznávají jest cestování tuzemců v tuzemsku od jich cestování v cizině. K cestám v tuzemsku nepotřebují tuzemci cestovních p-ů, za to však mají býti opatřeni nějakou legitimací. Knižky pracovní a čelední pokládají se za cestovní legitimace jen tenkrát, jsou-li opatřeny doložkou o cestování. P-y vojenské a zeměbrannecké nejsou cestovními legitimacemi, proto mají dovolenci a zeměbranci za účelem cestování opatřiti si náležité cestovní průkazy. (Nař. min. zeměbrany ze 14. led. 1876 č. 9372) Legitimace i cestovní doložky v pracovních a čeledních knížkách vydávají se na dobu 1 roku. Je-li majitel pracovní nebo čelední knížky úplně zachovalý, může v případě potřeby cestovní doložka vydána býti na 3 roky. (V příčině čeledních knížek srv. nař. min. sprav. z 24. květ. 1871 č. 5128.) Na legitimaci jest třeba kolků 2 kor., od nádenníků a dělníků žádá se jen 30 hal. Za cestovní doložku v pracovní knížce vybírá se rovněž kolkový poplatek 30 hal., poněvadž knížka sama jest kolků prosta; na klausuli knížky čelední kolků třeba není, poněvadž knížka jest kolkována. K cestování do ciziny potřebují tuzemci řádně vyhotoveného cestovního p-u. Běží-li však o cestu do států, které přistoupily k německému spolku pasovních listů, stačí pasovní list. P-y vydávají se nejdéle na dobu 3 let, pasovní listy jen na kalendářový rok, kterého byly vydány. Zvláštní předpisy vydány byly o cestování do jed-

notlivých států. Cizinci cestující do Rakouska musí býti opatřeni cestovním p-em nebo jiným úředním průkazem, svědčícím o totožnosti osoby. Falsování p-ů nebo užívání cizích p-ů tresce se, nespadá-li skutek pod obecný trestní zákoník, dle cis. nařiz. z 20. dub. 1854 č. 96 ř. z. — Ve Francii pasovní soustava zavedena zák. z r. 1795 a 1797 trvá v theorii až dosud, avšak neprojektuje se. — Velice přísně provádí se pasovní oblihační soustava v Rusku, kde p. má podle zák. ze 7./19. dub. 1897 význam policejní a daňový. Cizincům jest dovolen příjezd na Rus jen, mají-li p. vydaný ruským vyslanectvem nebo konsulátem nebo p. domácí od jednoho z těchto úřadů pověřený. P-y na pobyt v říši Ruské vydávají se cizincům od náčelníků gubernií na rok. —dlc.

Pás, řemen, provaz nebo popruh, kterým se tělo opasá (obtačí). — V stavit. sluje p. krátká klenba. — V heraldice p. viz Břevno. — P. v zeměpise viz Pásmo.

P. Venušin v zool. viz Cestus.

P. Orionův viz Jakubova hůl 1).

P. kalmův viz Bezvětří a Passát.

P. n. opasek v léc. jest buďto pouhý široký šátek, který se obvine kolem žvota, nebo bývá to obvaz složitější z kusu flanelu na obou koncích v užší pruhy vybihajícího, se stuhami na přitážení k tělu.

Účelno jest nositi p., aby útroby břišní byly udržovány na místě náležitém. Stává se u žen, které několikrát rodily, že zůstává přední stěna břišní roztažena, tak že při postoji visí přes sponu stydkou. Příčinou toho je, že přímé svaly břišní, které se táhnou po obou stranách pupku kolmo, od dolního okraje hrudníku ke sponě stydké, rozestoupnuvše se za těhotenství, zůstávají i po porodu rozestouplé a chabé, tak že přední stěna břišní visí dolů. Protože táž příčina (těhotenství) pospolu s ostatními vlivy (zřejmě nervovými), jež způsobují ochablost vaziva, mívá v zápětí i protažení pruhů pobřišnicových, na nichž visí některé útroby (jatra, žaludek, tlusté střevo, slezina, ledviny atd.), stávají se i tyto vnitřnosti pohyblivějšími, nežli za normálních poměrů býti mají, opouštějí své místo a vyvalují se mezi rozestouplými přímými svaly břišními pod kůži, což platí zvláště o střevech. Ač by taková ochablost účinně spraviti se mohla nejlépe elektřinou, hydroterapií, massáží a pod., spokojují se ženy obyčejně tím, že horní část přední stěny břicha utahují šněrovačkou, střední a dolní širokým p-em, který má nahraditi ztracenou pružnost měkkých stěn břišních. V dřívějších dobách zhotovovány bývaly rozličné druhy těchto p-ův. Zvláště rozeznávali p. abdominalní (při t. zv. visutém břichu) a p. hypogastriický, který měl vytlačovati střeva a dělohu vpřed ohnutou zpět a byl zhotovován z tvrdého, tlustého, žíněmi vypoštěřovaného a měkkou koží potaženého polštáře (peloty); tento byl na zadní stěně opatřen kovovou ploškou s pěrem ocelovým, jež mělo udržovati pol-

šťář na pravém místě. Takové p-y sloužily a slouží dosud k zadržení velikých průtří (kýl) t. zv. ventrálních (viz Kýlný pásek). Obvyčejný p. bříšní zhotovují nyní bandažisté ze dvou vrstev tuhého šedého plátna, mezi které vsívají se kosticové proužky, aby p. byl pružnější a pevnější. Podobné p-y nosí též šestinedělky, dále osoby, které, byvše velmi otělé, značně zhubeněly, také ženy po operacích, kterými veliké nádory (vaječnicků, dělohy) byly vyňaty. Prnk.

Los **Pasajes** [-zaches], příst. město v zálivu Vizcajském, ve španěl. prov. Guipuzcoa, okr. San Sebastian; stanice železn. trati Madrid-Irun, má 1591 obyv. (1890), námořnický arsenál, tvrz, stavbu lodí, rybařství, vývoz železa, olova a vína a přívoz uhlí.

Pasardžik, lépe P a z a r d ž i k neb B a z a r d ž i k, viz Dobříč.

Pasargada (Πασαργάδα), původní hl. město a za Kýra královské sídlo Staroperské říše. Před tím bylo středem kmene P a s a r g a d ů, jehož území hledati jest ve vých. části Persie, při pomezí Karmánském. Dle zpráv soudruhův Alexandrových byla P. položena jihových. Persepole při řece Kýru nebo Sitiogagu, od moře splavném. Zbudována byla P. dle pozdějšího podání na bojišti, kde r. 550 př. Kr. Kýros zvítězil nad Astyagem. V nich byl pohřben Kýros a tam také králové perští slavně v panství uváděni. — Městíště P. dotud není bezpečně určeno. Po příkladu Jamesa Moriera, který r. 1809 navštívil Murgháb, tamní památky s P-dy sám prvý ztotožňoval, velká část badatelů prohlašuje se pro Murgháb a spatruje v tamním pomniku dobře zachovaném hrob Kýrův. Tomu hlavně odporuje poloha Murghába s e v e r n ě Persepole a při řece, která moře nedotéká. Oppert shledává P. v Pašijauvádá napsu Behistúnského, J. Kiepert v údolí F á s a zvaném, které polohou svou s polohou P-ad se shoduje. Hlavní podporou identifikace P-ad s Murghábem jest nápis na památku tamním, v němž jmenuje se »Kýros, král Achaimenovic«, novější zkoumání však pochybuje, že týká se nápis ten Kýra, zakladatele Perské říše. Pšk.

Pasáž viz Passage.

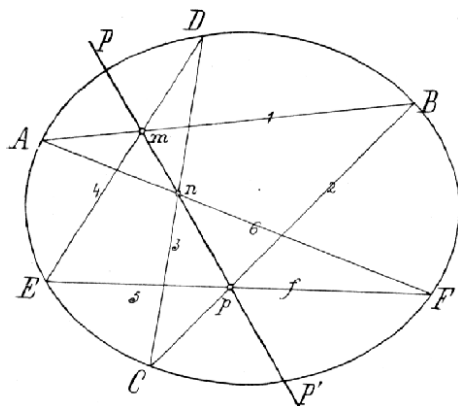
Pasažír (z frc. *passager*), cestující, zvláště který jede na voze, po dráze nebo po lodi. S l e p ý p., který jede »na slepo«, t. j. nezapltil jízdného.

Pascal [paskal] B l a i s e, filosof, matematik a theolog frc. (*19. čna 1623 v Clermontu [Auvergne] — †19. srp. 1662 v Paříži). Otec jeho, Etienne P. (†1651), odebral se r. 1631 do Paříže, kde s horlivostí se věnoval výchově svých dítek, Blaisa a dvou dcer, Gilberty a Jacquelyny. P. učil se latině a seznamoval se s klassickým starověkem, ale duch jeho již záhy tihl k vědám exaktním a přesné metodě vědecké, třeba že pro slabé jeho zdraví oddalovali jej od namáhavých těchto studií. Nicméně P. sám učil se matematice tak úspěšně, že ve 12. roce si

zbuoval již vlastní soustavu geometrickou, obsahující asi první knihu geometrie Euklidovy, načež otec dovolil mu věnovati se tomuto jeho zamilovanému předmětu a P. po čtyřech letech napsal *Essai sur les sections coniques*, rozpravu o kuželosečkách. Vedle toho i přes svoje stále slabé zdraví zabýval se usilovně i studii filosofickými a fyzikálními a učinil v mathematice a fysice mnoho zajímavých a důležitých objevů. — Tak r. 1642 vynal el d ů m y s l n ý p o č í t a c í s t r o j a r. 1646 navazuje na pokusy Torricelliho dokazoval v Rouenu nemožnost názoru o t. zv. horror vacui a vysvětloval příslušející sem zjev tyhou vzduchu. Střel se proto s jesuitou Noëlem a napsal r. 1654 *Traité sur le vide*, rozpravu o prázdnu, jež však zůstala nedokončena; o dřívějších pokusech o prázdnu vydal již r. 1647 *Nouvelles expériences touchant le vide faites dans des tuyaux avec diverses liqueurs* a r. 1648 vyšla jeho *Polémique avec le P. Nol*, pak téhož roku *Récit de la grande expérience de l'équilibre des liqueurs, projetée par le sieur P. et faite par le sieur Périer*, rozprava to o rovnováze kapalin. P. byl první, který na základě pokusu Torricelliho měřil barometricky výšky, soudě správně, že různosti výšky rtuťového sloupce dlužno odvozovati od tlaku vzduchu, menšího ve výškách větších. Stejným časem zabýval se opět otázkami mathematickými, zejména počtem pravděpodobnosti, arithmetic kým trojúhelníkem (Pascalův *triangulus arithmeticus*), jímž badání analytickému razil nové dráhy, s Fermatem pracoval o číslech figurálních a o součtech různých řad číselných a r. 1649 vydal pod pseudon. d'Ettenville rozpravu o cykloidě. Pak zase oddal se světskému životu pařížskému, ale následkem toho utrpěl na zdraví tou měrou, že musil upustiti ode vsi práce duševní vůbec. Cítě potřebu života asketického pojednou obrátil se k jinému životu r. 1654 a uchýlil se k jansenistům Port-Royalským, kde stýkal se zejména s Arnaudem, Nicolem, Lancelotem a jinými jansenisty. Z těchto styků vznikla hlavní dvě díla P-ova, *Lettres a un provincial* (zvané později *Les provinciales, ou lettres écrites par Louis de Montale a un provincial de ses amis, avec les notes d'Guillaume Wendrock* [Nicole], jež Nicole přeložil r. 1658 do latiny), jež vyšly od ledna 1656 do března 1657, a *Pensées sur la religion* z l. 1657—61, jež vyšly nejprve v Paříži r. 1670, pak r. 1687 s biografií P-ovou od sestry P-ovy Gilberty Périerovy (později srovnal je Bossut a kriticky vydal Arm. Prosp. Fauçère r. 1844 a pozd.). *Lettres* měly účelem získati veřejnost pro Arnaulda v jeho sporu se Sorbonnou, ale od čtvrtého listu počínaje P. obrací se v nich proti jesuitům a jejich probabilitní morálce. Bezohledně odhaluje tu volné názory řádu a provází výklady svoje ostrým výsměchem. Listy jsou zároveň psány místnrou a duchaplnou prosou, jsouce průzračny, přesvědčivý a plny opovržení. *Pensées*, stejně proslulé, jsou jen úryvkem ve-

líké apologie křesťanství proti svobodomyšlníkům, již zabýval se v posledních letech svého žití i přes rostoucí svoji churavost. Ještě r. 1658 v bezesné noci objevil důležité vlastnosti cykloidy. Z ostatních spisů P-ových uvádíme ještě *Sur l'esprit géométrique*, dva fragmenty *Réflexions sur la géométrie en général* a *L'art de persuader* (přel. dr. Jiří Guth v »Čas. č. math.«, roč. XVIII.). Sebrané spisy P-ovy vydal nejlépe Bossut (nové vyd. Pař., 1819, v 5 sv. s Discours sur la vie et les ouvrages de P.), později Lemerrier (t, 1830, 2 sv.) a Faugère (t., 1886, 3 sv.). Srv. Bordas-Demoulin a Faugère, *Eloge de P.* (Pař., 1842); Flotte, *Etudes sur P.* (t., 1843—45); Cousin, *Etudes sur P.* (5. vyd. t., 1857); Maynard, *P., sa vie et son caractère* (t., 1850, 2 sv.); Lescoeur, *De la méthode philosophique de P.* (t., 1850); Weingarten, *P. als Apologet* (Lip, 1863); Dreydorff, *P., sein Leben u. seine Kämpfe* (t., 1870); Vinet, *Etudes sur P.* (3. vyd. Pař., 1876); Nourrisson, *P. physicien et philosophe* (t, 1886); T. G. Masaryk, *Blaise P.* (Sbirka přednášek a rozprav, Praha, u Otty, 1883).

Pascalova věta o kuželosečkách slove poučka, že dvojně body tří párů protistran šestiúhlu do kuželosečky vepsaného leží na přímce, při čemž šestiúhlem rozumí se šestiúhelník hvězdovitý čili přímka lomená, spojující v jistém pořádku šest bodů na obvodě kuželosečky ležících, jako *ABCDEF*. Dvojbody *mnp* tvoří zde protistrany 1—4, 2—5 a 3—6. Šestiroh tento slove také mystický hexagramm a přímka *PP'* slove přímku Pascalovou. Dle této věty jest kuželosečka určena 5 body, z nichž tři neleží v přímce, neboť jsou-li dány *ABCDE*, ve-

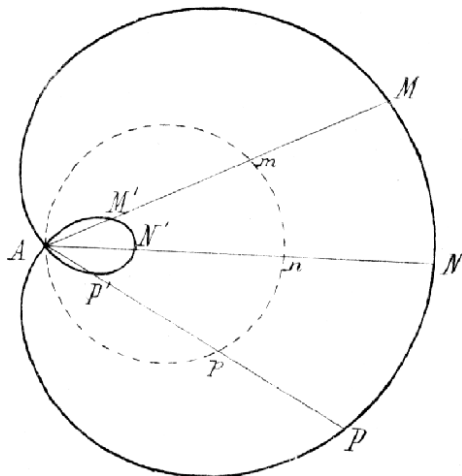
Č. 3061. Pascalova věta.

deme bodem *E* libovolnou přímku *f* a najdeme bod *F*, ležící na kuželosečce, takto: určíme průsečík *m* přímek *AB* a *DE*, průsečík *p* přímek *BC* a *f*, *n* ze přímek *CD* a *cmn*; pak je *F* průsečík přímky *Ap* a *f*.

Pascalova závítnice jest rovinná křivka čtvrtého řádu, kterou obdržíme, vedeme-li z daného bodu na obvodu kružnice *A* pa-

prsky jakožto sečné (*AM*, *AN*, *AP*...) a z druhých průsečíků těchto paprsků s kružnicí *m*, *n*, *p*... odřízneme na obě délky stejné tak, že

$Mm = mM' = nN = nN' = \dots = a$,
kdež *a* jest délka daná. Geom. místo bodů takto vzniklých *MNP*... *M'N'P'*... jest pak

Č. 3062. Pascalova závítnice.

P. z. Je-li $a < 2r$ (průměr kruhu), má *P. z.* při *A* smýčku, je-li $a > 2r$, má křivka po levé straně jenom záhyb, který je tím menší, čím větší jest *a*. Posléze je-li $a = 2r$, slove křivka kardioidou (v. t.)

Pascalovo paradoxon viz Paradoxon hydrostatické.

Pasco viz Cerro de Pasco.

☉☉ **Pascoli** Giovanni, básník ital. (*1859), žije v Livorně. Mimo hojně básně po časopisech a ročenkách rozptýlen vydal r. 1892 výbor svých skladeb s názvem *Myricae*. *P.* je lyrik křesťalové formy, hlubokého citu a původních myšlenek, jeden z nejlepších ze školy a skupiny Carducciho. Některé jeho básně přeložil do češtiny J. Vrchlický. -cký.

Pas de Calais [pa d'kalé]: 1) *P. d. C.*, anglicky *Strait of Dover*, za starověku *Fretum Gallicum*, česky úžina Calaiská nebo Doverská, úžina spojující průliv La Manche s mořem Severním mezi franc. depart. *P. d. C.* na v. a angl. hrabstvím Kent na z., otvírá se na j. do průlivu La Manche mezi mysem Gris Nez a Dungeness v šířce 42 km a končí se 36 km na s. odtud mezi Calais a mysem South Foreland v šířce 41 km, nejúžší pak jest v přímé čáře, vedoucí od jiv. k ssz. od mysu Gris Nez k Doveru, t. 31 km. Břeh francouzský táhne se až k ústí Šeldy k vsv. a odtud k s., břeh anglický pak k sv. a po té taktěž k s., na obou jest řada předhoří, nejdůležitější mělčiny jsou *Riden* při břehu francouzském a *Varne* při břehu anglickém, největší hloubka úžiny jest 36,6 m. Francouzský inženýr Thomé de Gamond na-

vrhl přes P. d. C. stavbu viaduktu, při čemž na mělně Varne mělo se založiti mezinárodní námořní město. Avšak tento projekt zatlačen brzy jiným, totiž návrhem stavby podmořského tunelu pod úžinou, pro niž r. 1875—76 Larousse, Lapparent a Potier provedli podrobné výzkumy v úžině. Avšak proti této stavbě rozhodně se vyslovila anglická sněmovna, tak že r. 1890 Renaud opětně uvedl na přetřes myšlenku mostu přes P. d. C., avšak bez praktického výsledku. V ohledu plavebním jest P. d. C. nejnavštěvovanější mořskou cestou světa, již plují do Atlantského oceánu lodí z vých. Anglie, Belgie, Nizozemí, Německa, Skandinávie a severního Ruska. Mořské proudy úžiny směřují dle pohybu výčasi jednak do moře Severního, jednak do průlivu La Manche, pohybující se jen na povrchu bez spodních proudů protějších.

2) P. d. O., přímořský departement v sev. Francii, leží mezi 50° 2'—51° 0' 46" s. š. a 1° 30'—3° 5' 25" v. d. Gr. a mezuje na z. s průlivem La Manche, na s. s úžinou P. d. C., na v. s depart. Nord a na j. s depart. Somme, 105 km jeho hranic připadá na mořský břeh. Má podobu rovnoběžníku, dlouhého 140 km a šir. 70 km s obvodem dlouhým 450 km, plocha jeho měří 6605 km². Povrch jeho jest jednotvárný a nízký, nejvyšší bod jest 212 m n. m., směrem k moři stává se rozmanitějším a malebnějším, kdežto směrem k v. jest rovnější a jednotvárnější. Na sev. departementu končí se alluviální a terciární rovina belgicko-nizozemská, která má zde svér pokročování v bývalých bařinách Watteringues, dosud prostoupených všemi směry hřezemi a průplavy, od nichž k j. prostírají se vysušené močály Clairmarais, a jen krajina Lallouca na s. od arrond. Béthune zachovala poněkud ještě močalovitý a bařinatý svůj ráz. Největší část departementu náleží k útvaru křídovému a terciárnímu, který prostoupen jest místy útvarem devonským, kamenouhelným a jurským. V ohledu vodopisném P. d. C. rozdělen jest mezi úvodí Šeldy, která odvodňuje zde 2730 km², kdežto zbytek náleží k úvodí malých říček tekoucích do moře Severního a průlivu La Manche; na j. jen nepatrná část vod odtéká do Sommy. Přimo do moře vlévají se říčky Aa, Slack, Vimereux, Liane, Canche a Authie. Podnebí jest vlhké a poměrně mírné, avšak dále uvnitř kraje následkem převládajících větrů studené. Průměrná roční teplota v Arrasu jest +8,5°C, výška ročních srážek činí u moře 80—100 cm, v Arrasu však jen 57 cm, vlhkost vzduchu jest značná, neboť vanou nejvíce vlhké větry západní.

Obyvatelstva jest 906.249 duší (1896) a vzrostlo během XIX. stol. o 76 %, vzrůst jeho pak nebyl přerušen ani za války krymské, ani německo-francouzské. Hustota obyvatelů jest 137 obyv. na 1 km², tak že jest P. d. C. absolutním počtem obyvatelův mezi franc. departementy na místě 3., relativním pak na

místě 6. Obyvatelstva městského jest 392.597 a venkovského 513.652, největší města jsou Calais, Boulogne, Arras, Saint-Omer, Lens, Liévin, Béthune a Bruay. Narodilo se (1896) 27.299, zemřelo 17.804, přirozený vzrůst tedy téměř 1 % ročně, větší než v kterémkoliv jiném departementě francouzském. Cizincův jest 24.466, mezi nimi 19.148 Belgičanův, silná jest emigrace z departementu. Dle náboženství jest téměř veškeré obyvatelstvo katolické, jen asi 5000 jest evangeliků. Podle zaměstnání jest 35 % rolníkův, 36 % zaměstnáno při průmyslu, 5 % při dopravě, 10 % při obchodě atd. Rolnických usedlostí jest 419.063, z největší části zcela drobných, orná půda zaujímá téměř ³/₄ veškeré plochy depart., sklídilo se (1897): 3,137.023 hl pšenice, 3,751.026 hl ovsu, 1,931.392 q bramborů, 4,104.352 q řepy krmné, 3,042.140 q píce, 300.827 hl ječmene, 555.857 hi žita, 10,551.503 q řepy cukr., 183.895 q jablek atd. Na vysokém stupni jest chov dobytka i počítá se: 74.105 koni, 2042 mezků, 3774 oslů, 215.570 skotu, 206.258 ovcí, 158.654 vepřů, 24.560 koz, mléka nabyto 2,392.740 hl a vlny 5021 q, úll jest 14.408 se 102.124 kg medu a 25.013 kg vosku.

Velice rozvinutý jest průmysl následkem čilého přístavního ruchu a uhelného bohatství. R. 1896 bylo v departementu 1531 průmyslových závodů s parními stroji. Průmysl metallurgický zaměstnává asi 3000 děl., výroba zboží kovového asi 4400 děl., v departementu jsou 2 vysoké peci, z nichž zvláště důležitá jest v Isbergues, litiny vyrobeno 83.344 t, oceli 58.046 t, v Boulogne jest veliká továrna na ocelová péra, jichž se prodává ročně 3 mill. velkotuctů. V hutích zpracuje se mědi, zlata a stříbra ročně za 4 mill. franků. Cukrovarů jest 44 s roční výrobou 74.447 t cukru, 40 lihovarů s roč. výrobou 290.257 hl líhu, v Arrasu, Béthuně a Villencourtu jsou olejný, v Boulogni a Arrasu výroba cukrovínek, v Boulogni minerálních vod, v Boulogni a Mondicourtu čokolády, v Calais sucharů, v Arrasu cichorie, mnoho jest pivovarů s roční výr. 1¹/₂ mill. hl atd. Dále jsou zde továrny na svíčky, mýdla, barviva, chemikálie, plynárny, 2 prádelny vlny, 2 bavlny, 20 lnu, konopí a džuty, 2 hedvábí, středem textilního průmyslu jest Calais. Mnoho jest závodů čalounických, jirchářských, koželužských, obuvnických, cihelen, parních pil, továren na porculán atd. V ohledu báňském P. d. C. stojí v čele všech franc. departementů. Na j. zabíhá sem veliká uhelná pánev, táhnoucí se sem z Německa a zaujímající 470 km². Celkem vytěží se uhlí v departementu ročně 11,870.661 t. Dále těží se 7400 t rašeliny, železo se nedobývá, hojně se těží mramoru (85.000 t), cementu (346.500 t), fosfátů (154.000 t) atd., úhřem dodává P. d. C. za 19,908.900 fr. užitečných nerostův. Obchodních závodů jest v departementu 35.439, obraty filialky Francouzské banky činí ročně 109 mill., člá jest doprava následkem rozsáhlého průvozu ze

vnitř Francie do Calais a Boulogne, osob dopravuje se ročně do 600.000, výtěžek cel činí 12,3 mill. fr. Železnice jest 1051 km, mimo 96 km závodních tratí železničních, silnic a cest jest do 10.000 km, stanic poštovních a telegrafních jest 164. Skol jest 1785, vyšší školy jsou v Calais a Trevent s 256 žáky, v Boulogni jest škola průmyslová, v Berthonvalu hospodářská a j. Nemocnic jest 23, blázinec 1, věznice 4. V ohledu správním departement rozděljuje se na 6 arrondissementů: Arras, Béthune, Boulogne, Montreuil, Saint-Omer a Saint Pol.

Pasdeloup [padlú] Jules Etienne, hudebník franc. (* 1819 v Paříži — † 1887 ve Fontainebleau). Již r. 1829 byl žákem pař. konservatoře, kdež stal se záhy sám také učitelem. Jeho činnost koncertní a skladatelská nebyla valně vynikající, za to proslul jakožto zakladatel Sociéte des jeunes artistes du Conservatoire, se kterouž společností pořádal od r. 1851 pravidelné koncerty orchestrální. S počátku, pokud produkce bývaly v sále Herzově, úspěch nebyl valný, až když od r. 1861 přeneseny do zimního cirkusu jakožto Concerts populaires. V těch P. snažil se prováděti vynikající skladby světové za vstupné co možná nízké a šířiti takto do nejširších mass dobrý hudební vkus. Obecenstvo přijalo tyto snahy s neobyčejným nadšením a všechna větší města francouzská jala se napodobovati příklad smělého novotáře, který první učinil Francouzům přístupnou hudbu symfonickou. Zvláště pak učinil se P. zaslužilým, že podstatně podporoval mladé franc. skladatele, jako Saint-Saënsa, Bizeta, Laloa a mn. j., a tím vůbec vývoj moderní francouzské hudby. P. dostával na svoje koncerty roční podporu státní 25.000 fr. a sám byl jmenován rytířem řádu čestné legie. V l. 1868—70 řídil Théâtre lyrique, kde provedl také opery Wagnerovy, jehož skladby ferovali ve svých koncertech. Později konkurence mladších sil, jako koncerty Colonneovy od r. 1874 a Lamoureuxovy, silně mu uškodily, tak že r. 1884 byl nucen vzdáti se dalších koncertů. Sice r. 1886 učiněn byl pokus obnoviti P-ovy koncerty populární, ale nezdařil se.

Pasečení, porubení, posek; zporázení mýtného porostu a zedělávání dříví pro různé potřeby, — dělání paseky. *črn.*

Pasek Jan Chryzostom, válečník polský ze XVII. stol., známý svými paměťmi, jež sepsal již ve starším věku a z pouhé zábavy. Vzdělal se u jesuitů, ale věnoval se službě rytířské a bojoval pod praporem Czarnieckého se Švédý, pak meškal v Dánsku, načež po r. 1659 válčil na Litvě a Rusi. Po smrti hetmanově v domácích zápasích s Lubomirským přidržoval se krále, ale znechutiv si vojenský život, věnoval se hospodářství a životu rodinnému. Byl typem tehdejší šlechty polské. Jeho paměti ležely dlouho v rukopise. Teprve hr. E. Raczyński vydal jich část r. 1836, načež *Pamietniki Paska* často byly otiskovány. Nejlepší vydání jest od

S. A. Lachowicze (Vilno, 1843) a Z. Węclewského (Lvov, 1877).

Pásek k ýlný viz K ýlný pásek

Paseka, pozemek, na němž les byl zmýtněn a zedláné dříví jest v zásobě, po jehož vývozu p. zove se mýti. *črn.*

Paseka: 1) P. (*Brand*), ves v Čechách, hejtm. a okr. Nové Město n. M., fara a ps. Deštná; 12 d., 88 obyv. n. (1890), mlýn. — 2) P. i P a s e k y, ves t., hejtm. Vys. Mýto, okr. Kuteč, fara a ps. Proseč u Vys. Mýta; 61 d., 355 obyv. č. (1890), výroba dýmek. — 3) P. (*Passeken*), ves t., hejtm. Prachatic, okr. a ps. Vimperk, fara Nový Svět; 26 d., 259 obyv. n. (1890), rašelinisté. — 4) P. (*Holzschlag*), roztroušená osada t., hejtm. Sušice, okr. Hartmanice, fara Dobrá Voda, ps. Hůrka u Hartmanic; 21 d., 429 ob. n. (1890), sklárna. — 5) P., osada t., hejtm., okr. a ps. Tábor, fara Dražice; 12 d., 105 ob. č. (1890), popl. dvůr. — 6) P. (*Brenden*), osada t., hejtm. a okr. Trutnov, fara Čes. Vernířovice, ps. Markouš; 16 d., 74 obyv. č. (1890). — 7) P. Dolní, osada t., hejtm. a okr. Ledec, fara a ps. Zahradka u Ledce; 14 d., 91 ob. č. (1890). — 8) P. Horní, osada t.; 34 d., 241 obyv. č. (1890). — 9) P. Malá, osada t., hejtm. Ledec, okr. Dolní Kralovice, fara a ps. Čechtice; 39 d., 258 obyv. č. (1890). — 10) P. Velká, ves t., hejtm. Ledec, okr. a ps. Dol. Kralovice, fara Hněvkovice; 17 d., 125 ob. č. (1890).

11) P. (*Passek*), far. ves na Moravě, hejtm. Litovel, okr. Unčov; 141 d., 929 obyv. n. (1890), kostel sv. Kunhuty (v XVI. stol. připomínaný), 2tř. šk. a panská myslivna.

Paseky: 1) P., far. ves v Čechách, hejtm. Jilemnice, okr. Vysoký n. Jiz., ps. Dolní Roketnice; 230 d., 1377 obyv. č., 62 n. (1890), kostel sv. Václava z r. 1787, 3tř. šk., továrna na lepenku a dřevité látky, několik mlýnův a tkalcovství. Ves založena v XVII. stol. — 2) P., ves t., hejtm. Nové Město, okr. Opočno, fara a ps. Dobruška; 27 d., 131 ob. č. (1890), tkalcovství a nedaleko Studánka, býv. lázně s kaplí P. Marie. — 3) P., P a s e k a, ves t., hejtm. a okr. Pisek, fara Myšelec, ps. Protivín; 97 d., 507 obyv. č. (1900), 2tř. šk., cihelna a myslivna. Povstala mýtním lesů píseckých kolem r. 1750. Roku 1859 odkryto zde pohanské pohřebiště, v němž nalezeny pěkné popelnice a jiné předměty. — 4) P. Dolní, ves t., hejtm. a okr. Čes. Dub, fara Světlá, ps. Osečno; 51 d., 237 ob. č. (1890), 2tř. šk. — 5) P. Dominikální, ves t., hejtm. a okr. Příbram, fara a ps. Hluboš; 62 d., 521 obyv. č. (1890), 2 mlýny. — 6) P. Horní, víska t., hejtm. Turnov, okr. Č. Dub, fara Světlá, ps. Osečno; 9 d., 40 obyv. č. (1890). — 7) P. Německé, ves t., hejtm. a okr. Příbram, fara Pičín, ps. Hluboš; 22 d., 153 ob. č. (1890), mlýn. — 8) P. Řibinské, ves t., hejtm. Rychnov, okr. Kostelec n. Orl., fara a ps. Častolovice; 15 d., 69 ob. č. (1890).

9) P. Jaroslavické, roztroušená osada na Moravě, hejtm. Holešov, okr. Vyzovice, fara Želechovice, ps. Zlín; 34 d., 200 ob. č.

(1890). — **10) P. J i m r a m o v s k é**, ves t., hejtm. a okr. Nové Město, fara a pš. Jirramov; 33 d., 144 obyv. č. (1890). — **11) P. u M y s l i v c e**, osada t., hejtm., okr., fara a pš. Valaš. Meziříčí; 14 d., 90 ob. č. (1890). — **12) P. R o z e n e c k é**, ves t., hejtm. a okr. Nové Město, fara a pš. Jirramov; 33 d., 167 ob. č. (1890), myslivna. — **13) P. V i d e c k é**, osada t., hejtm., okr. a pš. Valaš. Meziříčí, fara Zašová; 14 d., 94 ob. č. (1890).

Pásemnice: 1) **P.**, bot., t. j. v o c h a, viz Zostera.

2) **P.** v tkalcovství viz P á s m o 2).

Paseng, koza bezoarová, viz Koza, str. 1026 b.

Paseo (špan.), veřejná procházka v městě.

Pasewalk viz Pozdívka.

Pascha (hebr. *pěšach*, přejítí, ušetření, lat. *pascha*, *phase*, novožid. *passah*, velikonoc), svátek židovský, konaný na památku vysvobození Izráelitů z Egypta, má jméno své od tud, že Hospodin hubě prvorozence v Egyptě přešel či ušetřil domů hebrejských, poznamenaných krví beránkovou. Služe také slavností přěsnic, ježto před počátkem jeho (před večerem 14. dne měsíce Nisanu) odstraniti jest všeliký kvas z domu a po sedm dní slavnosti (až do večera 21. Nisanu) požívati toliko chlebě nekvašených. První a poslední den **p**-chy jsou dny sváteční, ostatní jen polosváteční. Co se tkne svčeni svátku, zákon Mojžíšův nařizoval, aby před večerem 14. Nisanu (v čas prvního jarního úplňku) zabít byl roční, neposkvřměný beránek, upečen na rožni a ještě téhož večera od celé rodiny požíván se salátem polním, t. j. s trpkou zeleninou, na památku trpké služby v Egyptě. Zbývající maso mělo spáleno býti jakožto věc posvátná. Požívati beránka velikonočního (**p**. ve smysle užším) předepsáno všem Izráelitům pod přísným trestem; kdo z nich nemohl účastniti se hostiny včas, měl slaviti **p**-chu o měsíc později v den t. zv. malé čili druhé **p**-chy. Podle tradice židovské 10 osob stačilo k jedení beránka, ale více než 20 se nepřipouštělo. Při hostině dovoleno bylo pít čtyři až pět pohárů vína, a to střídavě s prozpěvováním žalmů, rozmlouvou o původu svátku a zehnaním pokrmův. Od té doby, kdy vystavěna byla svatyně, počátek **p**-chy stal se slavností poutní, ježto jen u svatyně beránek velikonoční směl býti obětován a požíván. V druhý den velikonoční (16. Nisanu) Izráelité zahajovali žně. Z té příčiny obětován byl snop ječný jakožto prvotina žní, a roční beránek přinášen v obět zápalnou. Ostatně každý den slavnosti přěsnic významenan byl velikou obětí zápalnou a obětí za hříchy. Podle učení apoštolského beránek velikonoční předobrazoval J. Krista, usmrčeného za hříchy lidu a vysvobozujícího z otroctví hříchu. *Vac.*

Paschal, jméno dvou papežů: 1) **P. I.** svatý (817—824), syn Římana Bonosa, stal se kardinálem-knězem a správcem kostela a kláštera sv. Štěpána a byl po smrti papeže Štěpána V. 25. ledna 817 zvolen za papeže

a hned posvěcen. Hned po svém nastolení oznámil císaři Ludvíkovi I. slavným poselstvím svou volbu a prosil za jeho přátelství, a tento vydal r. 817 listinu, kterou potvrdil majetek Apoštolské Stolic. Theodor Studita obrátil se na **P**-a za pomoc proti císaři Lvu Armenskému, obrazoborci (813—820), a **P** těšil pronásledované listy; tři jsou otištěny ve sbírkách koncilů. Roku 821 poslal dvoje poselství k císaři Ludvíkovi, z nichž druhé přineslo veliké dary ke sňatku Lothara, nejstaršího syna císařova. Ludvík učinil r. 817 Lothara spolucísařem a odevzdal mu r. 820 Itálii do správy. **P.** pozval r. 823 Lothara na svátky velikonoční do Říma a korunoval jej se srozuměním císařovým o hodu Božím 5. dubna za císaře. Po odchodu Lotharově z Říma nastaly tam spory mezi stranou císařskou a papežskou, a papežští úředníci, neptajíce se papeže, odsoudili primiceria Theodora a jeho zetě Lva k smrti a dali je oslepit a popravit. Císař Ludvík byl uražen a poslal do Říma opata Adalunga a hraběte Humfrieda věci vyšetřit. Před jejich odchodem ještě dostavili se k císařskému dvoru papežští poslové biskup Jan ze Silvy Kandidy a arcijahen Benedikt dokázat papežovy nevinu. Císařští poslové odcestovali přece do Říma, před nimiž papež v přítomnosti 34 biskupů přísahou potvrdil, že neměl účastenství ve smrti oněch mužův, ale spolu prohlásil, že svou vzpourou smrt' zasluhovali. S ospravedlněním papežovým byl císař spokojen a zastavil další vyšetřování. Se svolením papežovým odebral se r. 823 remešský arcibiskup Ebo hlásat Krista Dánům. **P.** zemřel 10. února 824 a jeho nástupce Eugen II. dal jej pochovati v kostele sv. Praxezy, který **P.** ze základů nový vystavěl. Vrstevníci chválí jeho dobročinnost a záračnou moc. Jeho památka koná se v církvi 14. května.

2) **P. II.** (1099—1118), dříve kardinál Rainer (* v Bledě v Toskaně), vstoupil do kláštera v Clugni, přišel ve věcech svého kláštera do Říma k papeži Řehoři VII., kterýž jej tam podržel a učinil potom opatem kláštera sv. Vavřince a kardinálem-knězem od sv. Klementa. Za papeže byl 13. srpna 1099 zvolen jakožto **P. II.** Byl zásad Řehořových, ale neměl jeho rozhledu a ráznosti. Za vzdoropapeže měl Klementa III., Alberta, Theodoricha a Silvestra IV. až do r. 1111. Vydal v březnu r. 1102 klatbu na Jindřicha IV. a rozhršel jeho syna Jindřicha, kterýž od otce odpadl a zbraň proti němu obrátil, pod záminkou, že bude hájiti církve, od klatby, do níž svým obcováním s kletým otcem upadl, ale papež neměl žádného účastenství v jeho odpadu. Císař Jindřich IV. skončil tragicky r. 1106 a jeho syn a nástupce Jindřich V. odhodil hned škrabošku církevní horlivosti, následoval ve všem svého otce a investoval biskupy. **P.** odebrav se do Francie, zakázal investituru pod trestem klatby na synodě v Troyes r. 1107, potom navrátil se z Francie do Itálie na synodě v Beneventu r. 1108

a na synodě Lateránské r. 1110. Jindřich V. táhl s velkým vojskem r. 1110 do Říma pro císařskou korunu, a zastrašený papež učinil s ním skrze posly konkordát v Sutriu, aby se Jindřich vzdal investitury, za to papež jej korunoval za císaře, regálie (hrabství a knížetství) k císařství náležející jemu navrátil a to učiniti biskupům při korunovaci přítomným poručil. Jindřich V. připojil ke smlouvě později ještě podmínku, aby němečtí biskupové ji též sami přijali, o čemž však papež nevěděl, a tak byl oklamán. Dne 12. února 1111 mezi korunovačním obřadem papež žádal na něm, aby se investitury vzdal, Jindřich však prohlásil, že ke smlouvě sutijské jest nutný souhlas německých biskupů, kteří však proti žádosti papežově se ohradzovali. P. nechtěl tak krále korunovati, byl s kardinály a duchovenstvem jat a do německého tábora zavlečen. Utrápený učinil s králem ještě v táboře 11. dubna 1111 novou smlouvu, aby volba biskupův a opatů děla se sice svobodně, ale vždycky s vůlí a se srozuměním krále, který takto zvolené bude před posvěcením prstenem a holi investovati, a zavázal se spolu, že pro násilí na něm spáchané ho nikdy klatbou stihati nebude. Obdržel svobodu a korunoval Jindřicha 12. dubna za císaře. Pro tuto novou smlouvu vytrpěl papež mnoho, horlivci vinili ho z bludu t. zv. jindřichovského, jakoby moc církevní byla výronem z moci císařské, mírnější alespoň z veliké slabosti, a synoda Lateránská prohlásila v březnu 1112 onu smlouvu za neplatnou a přinutila papeže, že jaksi učinil vyznání víry. Poněvadž papež dle slibu daného na císaře klatbu dáti nechtěl, učinila to francouzská synoda 16. září 1112 ve Vídni, a papežský legát Kuno, rodem Němec, na pěti synodách. Tyto výroky potvrdila Lateránská synoda 6. břez. 1116, ale nikoli přítomný papež. Ve sporu mezi Římany a papežem o ustanovení městského prefekta císař vtrhl do Říma uklidit sporu, ale papež nevěře mu odebral se k Normánům. Po odchodu císařově z Říma papež vrátil se tam 15. ledna 1118 a zemřel již 21. t. m. Za něho a v jeho jméne vedl sv. Anselm, arcibiskup canterburyský, spor o investituru s angl. králem Jindřichem I., který byl ukončen tím, že král vzdal se investitury a dovolil kanonickou volbu biskupův a opatův, ale musili mu před posvěcením učiniti lenní přísahu, což Urban II. zakázal.

Vzdoropapežové: 3) P. (I.), arcijahen římský, r. 687 proti řádnému papeži Sergiovi; byv z čarodějství obžalován, umřel po pěti letech v žaláři.

4) P. III., dříve biskup Quido z Cremo, vzdoropapež (1164—68) proti Alexandru III.; prohlásil na žádost císaře Bedřicha Rudovousa Karla Vel. za svatého. Zemřel v Řím 30. září 1168.

Paschasius: 1) P. Radbertus (* v Soissonsu — † 26. dub. 865 v Saint-Riquieru). V l. 844—851 by) opatem kláštera corbieského a prohlášen za svatého. Spisy jeho vyd. Sir-

mond (Pař., 1618). Prvý učil proměňování chleba ve svátosti oltární (*De corpore et sanguine Domini*). Mimo to napsal spis *De partu virginis* a životopisy sv. Adalarda a Walův. Díla jeho vyd. v Bibliotheca patrum (sv. XIV.). Srv. Hausherr, Der heil. P. R. (Mohuč, 1862); Sardemann, Der theologische Lehrgehalt der Schriften d. P. R. (Marib., 1877); Choisy, Paschase Radbert (Geneva, 1889).

2) P. viz Pasquier l).

Pasifaë: 1) P., bohyně měsíce na mesénsko lakónském břehu v Kalamách, rodišti Dioskurů, kdež měla věštnou inkubační, ve Spartě velice váženou.

2) P., chot' krétského krále Minóa (v. t.), vlastně též původně bohyně měsíce, dcera Hélioiva a Perseidy; symbolem jejím byla bílá kráva, jako symbolem slunce bílý býk, odkudž báje o lásce její ke krásnému býkovi, jež kdysi Poseidón z vod mořských vyslal na prosby Minóvy jako obět' Zevovi. Však Minós jej uschoval v Gortyně mezi svá stáda, načež Poseidón za trest vstřpil jeho choti nezřízenou lásku k býkovi, již teprve uspokojil Daidalos, zhotoviv pro ni dřevěnou krávu. *klk.*

Pasigrafie (z řec., »o b e c n é p í s m o«) slove umění pomocí písma, obrazců, symbol. znakův a jiných prostředků znázorňovati jednotlivé představy, pojmy i celé věty a pod. tak, aby znázornění tomu rozuměl každý náležitě vzdělaný člověk, ať mluví sám jakým-koli jazykem. P. skutečná existuje jen pro některé osvětové obory: tak v písmě hudebním, mathematickém, v signálech námořních a j.; p. v plném smysle slova, která by možným činila dorozumívati se podobně o předměti jakémkoli, jest práním posud nedostíženým. Pokusy o p-ii, nehledíme-li k obrazům, obrazovému písmu a p., zakládají se na užívání písmen, číslic, prostředků notového písma a p. s rozličnými obměnami a přídávky a zdar jejich ovšem předpokládá, že lidstvo aspoň z části si osvojí navrhované prostředky. První o p-ii pokusil se Angličan J. Wilkins (1668), po něm pokoušeli se o ni jiní (u nás prof. Frant. Tilšer), posud bez úspěchu. V Mnichově jest i »Ustř. jednota pro p-ii«, která usiluje o p-ii založenou na užití číslic.

Pasilalie (z ř. »o b e c n á ř e č«), též pasilogie, pasilingua a p., jest umění, řečí k tomu účelu vynalezenou («světovou») dorozuměti se s každým vzdělanecem po celém světě. První popud k p-ii pochází od Leibnize *De arte combinatoria*, 1666; po něm se o ni pokoušeli jiní. Nejznámějším pokusem jest Schleyerova »světová řeč« v o l a p ů k; ani pokus ten však neměl úspěchu. *Ztý.*

Pasing, průmyslová ves v Bavorsku, několik kilometrů na západ od Mnichova, stanice žel. trati Ulm-Mnichov, má 4161 obyv. (1895), katol. a evang. kostel, zámek, továrny na stroje, chemikálie, papír, slad, lih, prádelnu vlny a pivovar.

Pasini [pazini] Alberto cavaliere, malíř ital. (* 3. září 1826 v Busseté — † 14. pros.

1899), učil se na akademii v Parmě a dovršil studii v Paříži pod Isabeyem a pod řízením Théodora Rousseau. Cestoval po Persii, Egyptě, Řecku, Turecku, usadil se v Paříži, potom v Moncalieri u Turina a maloval výjevy téměř výhradně z Východu a mimo to z Benátek Vláských, kde r. 1895 byl od něho vystaven: *Svatoušek modlíci se přede vchodem do džamije sultána Ahmeda v Cařihradě*. Mimo to třeba uvést z maleb jeho: *Sáh perský na cestách po své zemi, Karavana na poušti, Kurýr v pustinách perských, Lov se sokoly na jezeře Urmijském, Obchodníci cařihradští, Západ slunce na Nilu, Brána v Alhambře*. Z benátských obrazů jeho vynikají: *Oblouk v průčelí chrámu sv. Marka, Canale grande* a j. Mezi mnohými vyznamenáními má i důst. křížek čestné legie.

Pasin-Su viz **Aras**.

Pasir nebo **Passir**, domorodý stát na východním břehu Bornea, poplatný Nizozemí a přidělený k nizozemskému residentsví východ. a již. Bornea, mezují na s. se státem Kutei, na z. s provincií Amuntaí a na j. se státem Tanah Bumbu, kdežto na v. přiléhá k úžině Makassarské, měří přes 6500 km² a má 38.815 obyv. Země jest na z. a s. hornatá a zalesněná, na v. a j. pak rovná a močálovitá, hlavní vodní tok jest ř. Kendilo nebo **P**, tekoucí nejprve od s. k j. a pak od z. k v., lesy dodávají dobré stavební dříví, v rovinách provozuje se orba, která však sotva stačí domácí potřebě, z nerostů dobývá se zlato a uhlí. Obyvatelstvo skládá se z Bugiů, Malajců přistěhovalých z Malakky, a Dajaků. Obchod provozuje se s hnízdy salangan, trepangem, zlatem, olejem atd. a jest čilý zvláště s Čínou. Hlavní město **P** leží na ř. Kendilo 20 km od moře, má do 1500 obyv., kteří žijí ve hlavně obchodem. *Tšr.*

Pasířství bývalo v dobách, kdy pás tvořil důležitou součást kroje (v. t.), řemeslem kvetoucím a zabývali se **pasíři** (*cingulatores, gonatores, Gürtler*) výrobou pasů a nejrozmanitějších okras tepaných a ražených z mědi, mosazi, zlata, stříbra atd. V novější době pás pozbyl dřívější své důležitosti, tvořit jen součást kroje ženského a vojenského, **p**. ztratilo následkem toho skoro úplně dřívější svůj význam a splynulo téměř v jedno s řemesly jinými, hlavně s mosaznictvím, knoflíkářstvím, kroužkářstvím a s výrobou t. zv. krátkého zboží kovového. **Pasíři** zabývají se dnes výrobou rozmanitých drobných předmětů mosazných, měděných, bronzových a z jiných kovů, jako na př. sponek, přezek, knoflíků, klik atd. Ve středověku **pasíři** prováděli ozdobné pásy z kůže, brokátu, sametu, hedvábí a jiných drahocenných látek a zdobili je zlatem, stříbrem, drahokamy a vysíváním, nejrozmanitějším způsobem. Také vyráběli pásy jen z článků kovových, sestavených na způsob řetězu. **Pasíři** měli svůj vlastní pořádek společně s měšečníky a tobolečníky, s nimiž tvořili také společně bratrstvo čili cech. Karel IV. udělil těmto spřízněným řemeslům r. 1364

privilej tím, že nařídil, aby řemesla tato směla býti provozována jen na Novém městě, a zabezpečil je rozkazem ke konšelům staroměstským a malostranským, aby v těchto městech zboží oněch řemesel smělo býti prodáváno jen o trzích výročních. Špatné dílo a nepravé, nepocházející z rukou řemeslných, směli řemeslníci těchto pořádků pobratí, spáliti nebo kaziti. Čtyři mistři přísežní pečovali při pořádku o zachování pravidel řemesla, k nimž r. 1401 přibýlo ještě 8 mistrů, volených k rozsuzování rozepří. (Viz Tomek, Dějiny města Prahy.) Mistři **pasířští** užívali s mistry měšečníky a tobolečníky od r. 1397 kramů na Koňském trhu, jež tam t. r. z rozkazu konšelův novoměstských přeneseny byly s předešlého svého místa před vraty kláštera Panny Marie Sněžné. Bud' hned tehda neb o něco později byly tam pro ně vystaveny kryté kotce proti bráně staroměstské na nynějším Městku. Roku 1412 bylo poděleno mistry 33 **pasířů**, 21 měšečníkův a 23 tobolečníkův. O držení kramů rozhodovali cechovníci mezi sebou losem, od r. 1412 každoročně. Řemeslníci tohoto trojího díla přebývali také ve velickém počtu v dlouhém pořadí domů při ohradě kláštera P. Marie Sněžné. Ve století XIV. zvána byla také slepá ulička u radnice uličkou **Pasířskou** a také ulice blíže kláštera u sv. Kříže, obydlená většinou řemenáři. R. 1394 připomíná se též nová **Pasířská** ul. (*vicus novus cingulaturum*), nynější ul. Palackého na Nov. městě, zvaná až do tohoto století ulicí **Pasířskou**. Část ulice Vodičkové a nynější ul. Mikulandské obydleny byly rovněž četně **pasíři** a řemeslníky příbuznými a přikládal se jim tudíž také název ulic **Pasířských**, však starých (*antiquus vicus cingulaturum*). *JPok.*

Pasitelés, řec. sochař z dolní Itálie, jenž však, jak se zdá, již za mládí obdržel římské právo občanské, r. 87 př. Kr. všem jihoitalským městům udělené. **P** žil pak nejvíce v Římě. Hlavní činnost jeho spadá do doby Pompeiovy. **P**. byl umělec všestranný: pracoval ve mramoru, zlatě a slonové kosti, ve stříbře a v bronzu. Mezi výtvořiny jeho uvádí se *socha Jovova* ze zlata a slonové kosti, chovaná, jak se zdá, ve chrámě Jova Statora v Římě, zbudovaném Q. Caeciliem Metellem, dále *socha herce Roscia*, jež **P**. zobrazil jako chlapce otočeného hadem, což prý se vztahovalo ke skutečné události z dětství Rosciová; socha byla ze stříbra. **P**. byl též činný jako spisovatel, složiv v 5 knihách dílo o slavných výtvořech uměleckých celého světa, jež cituje Plinius Starší. Staří chválí u **P**. la mimo jeho všestrannost též pečlivé studium přírody a neobyčejnou svědomitost a píli, jež jevila se na př. mezi jiným také tím že, pracoval své sochy pouze na základě pečlivých hliněných modelů. **P**. byl hlavou školy sochařské, již lze stopovati ve dvou generacích: žákem jeho byl **Stefanos** a žákem tohoto **Menelaos** (v. **Menelaos** 2). Škola **P**-ova, hledíc nahraditi nedostatek origina-

lity velikou pečlivostí a svědomitostí, přejímá z umění archaiského typu a upravuje je tak, aby přesný směr umění archaiského nepostrádal elegance, které vyžadoval vkus doby římské. Veliké jest množství soch a sousoší, jež rozhodně přičítají této škole, a počet ten stále ještě vzrůstá. Sem náleží mimo sochu Stefanovu ve ville Albani (Friederichs-Wolters, Gipsabgüsse č. 225, replika její: Arndt-Amelung, Einzelverkauf č. 1093) a skupinu Menelaovu (v. Menelaos 2) zejména t. zv. Eros petrohradský (Friederichs-Wolters č. 217), skupina Orestés s Elektrou nebo s Pyladem v Neopoli a v Louvru (Brunn-Bruckmann, Denkmäler gr. u. röm. Sculptur, tab. 306 a 307, repliky: Berlín č. 509 a Verona: Arndt-Amelung, IV., D, 609) a nejnovější torsa eféba a Herma, objevená v Římě pod Quirinálem (Bullettino della commissione archeol. di Roma, 1901, str. 164 sl., tab. X a XI). Kapitolského Spinaria (Friederichs-Wolters, č. 215) přičítají někteří škole peloponnéské, jiní škole P-lově (srovnej Aubert v »Zeitschrift für bildende Kunst«, 1901, str. 9 sl., Cultura, 1901, str. 294). — Srv. Overbeck, Gesch. d. griech. Plastik, 4. vyd., II., 471 sl.; Baumeister, Denkm. d. klass. Altertums, 1190 sl.; »Amer. Journal of archaeol.«, III. roč. (Waldstein); Jahrbuch d. Instituts, 1896 (Wolters); Furtwängler, Statuenkopien im Alterthume (kde přičítá se P-lovi zavedení tečkovacího systému v plastice); Hauser, Neuattische Reliefs, 182—187; Pottier, Les statues de terre cuite, 211 sl., Bonner, Jahrbücher, 1898, str. 92 (Dragendorff).

Pasithea, jedna z Charitek, choť Hypnosa (v. t.).

Paskevič Ivan Fedorovič, slavný vojévůdce ruský (* 1782 — † 1856). Původem z rodiny maloruské, dostal se záhy ke dvoru jako páže a vstoupil r. 1800 do vojska. Bojovav poprvé u Slavkova (1805), účastnil se války turecké a měl slavný podíl při odražení útoku francouzského na Rus i v bojích za svobodu; po bitvě u Lipska povýšen byl za general-lieutenanta (1813). Roku 1825 byl postaven v čelo kavkazské armády proti Peršanům, jež vítězně pokořil (vzeti Erivanu r. 1827), začež byl jmenován hrabětem Erivanským (1828). Roku 1828—29 velel kavkazské armádě proti Turkům, na nichž dobyl Karsu a Erzerumu; tento úspěch získal mu hodnost polního maršálka. Od výprav proti národům kavkazským byl r. 1831 povolán v čelo ruského vojska proti Polákům, jejichž odboj potlačil vzetím Varšavy (v září). Za to stal se knížetem Varšavským a guvernérem království Polského, v němž prováděl Organický statut (1832). Roku 1849 P. velel vojsku ruskému v Uhrách. Roku 1854 byl opět postaven v čelo armády na Dunaji, začal operovati šťastně, ale byv těžce raněn, vrátil se od obléhání Siliestríe do Varšavy, kdež zemřel v zádumčivosti. Srv. Ščerbatov, Gen. feljdmarschal kniaz P. (v l. 1888—99, vyšlo v 6 sv.).

Pasko, kronikář polský, viz Baszko Godzisiaw.

Paskoje Primoevič viz Jihoslované, str. 447 b.

⊗ **Paskov**, Pastkov (*Paskau*), městečko na Moravě při potoku Olešné a na stanici dráhy Moravskoostravsko-fridlandské, v hejtm. a okr. Místekém, má 200 d., 1721 obyv. č., 12 n. (1890), krásný farní kostel sv. Ondřeje vystavěný v l. 1740—46 (r. 1538 far.), 5tř. šk., četn. stanici, ps., telegraf a výroč. trhy. Alod. statek (1061—76 ha pozemků) se zámkem (v něm sbírka obrazův a římských penízů), dvorem, pivovarem, mlýnem a pilou drží G. hr. Stolberg. P. uvádí se r. 1297.

Paskovič Jan, vlastenec srbský (* 1803—† 1855); byl r. 1842—49 sekretářem arcibiskupa karloveckého, od r. 1849—52 byl ve Vídni u ústřední vlády pro srbské věci. Ve prospěch svého národa vykonal nejvíce v bouřlivé době r. 1848—50.

Paskvil (ital. *pasquillo*, lat. *pasquinata*, libellus famosus, frc. *pasquinade*, něm. *Schmähschrift*, *Schandschrift*), v minulých stoletích název různých urážlivých spisů, skladeb a vyobrazení, šířených nejen tiskem, nýbrž i přednesem, vystavováním a p. Původce a šířitel p-u nazýval se *paskvillantem*. Název p-u odvozuje se od jména vtípného, sarkastického ševce římského Pasquina, dle něhož pojmenováno bylo antické torso jménem *Pasquino* (v. t.). Na podstavec torsa upevňovány byly s počátku rozličné hanlivé epigramy a satiry, později však skládány byly ve formě dialogu mezi Pasquinem a Marforiem (v. *Marforio*). Hanopisy tyto nazývány byly *p-y* nebo *paskvinádami*. Ve stol. XVI. i později byly hojně skládány a rozšiřovány. Zákonodárství přísně proti nim vystupovalo. V Čechách na př., kde se nazývaly *cedulemi z rádnými*, zapovídalo je jak právo zemské (srv. zemské zřízení z r. 1549 T 34, z r. 1564 L 15), tak i právo městské (srv. Koldinova práva městská (R X až R XII), a to pod tresty velmi přísnými. Původce cedule zrádné měl býti čtvrcen, a ten, kdo ceduli takovou nezničil a naopak obsah její šířil, měl seděti rok u věži. — *dlc.*

Paskvináda viz Paskvil.

Pasunce (parhélios) je jasná skvma na nebi podobná slunci. Vidáme takové jasné skvrny v okolí slunce ve spojení s bílými nebo barevnými koly; povstávají odrazem světla slunečního na bocích nebo půdicích směrnych jehlic, jež se vznášejí vysoko v ozdušší, tím, že některý směr jehlic převládá. Viz Kola.

Pasman, Pašman, podlouhlý ostrůvek v Jaderském moři naproti městu Zadru v Dalmácii, v hejtm. zaderském, okr. biogradském, od pevniny oddělen průplavem Zaderským; jest homatý (nejvyšší výška 290 m), ale daří se tu oliva a víno. Ze sedmi vsí na ostrově největší je Pasman s 809 obyv. srbochorvat. (1890) a Tkon s 576 ob. srbochorvat. (1890), katol. farou, školou, poštou a paroplavební stanici.

Pásmo: 1) **P.** nebo pás (*zóna*), v mathem. zeměpisě pruh země omezený kruhy rovnoběžnými s rovníkem. Rozeznáváme troji **p.**: 1. horké po obou stranách rovníku až po oba obratníky; 2. dvě mírná **p-ma:** a) severní mezi obratníkem Raka a sev. kruhem polárním, b) jižní mezi obratníkem Kozorožce a jižním kruhem polárním; konečně 3. dvě **p-ma studená:** a) severní či arktické mezi sev. kruhem polárním a sev. pólem (točnou), b) jižní či antarktické mezi jižním kruhem polárním a již. pólem. — Každé **p.** vyznačuje se jiným podnebím, jak patrně už z jejich pojmenování.

2) **P.** jest název jedné části předýnka, přediv bavlněných, lněných, vlněných atd. Přediva tato přicházejí do obchodu v přadelech, která zvláštní nitkou, pásemnicí zvanou, rozdělena jsou na několik pásem. Tato pásemnice má ten účel, aby pásma při zpracování se nerozduchala. Každá hospodyně uvíjí z předýnka po částech, které se nazývají pásma, klubko. Také tkalci musí při t. zv. soukání, t. uvíjení rozličných přediv na civky, oddělovati od předýnka pásemnicí po pásemnici, aby se zabránilo zamotání neb rozduchání celého předena a tím zbytečné odpadky. Pásemnice tyto řídí se dle druhu přediv. U přediva bavlněného bývá jich 7 i více, u přediva lněného 10, 12, 20, 30 až 60 a u přediva z ovčí vlny 5—10 atd.

Ppp.

Pásmo rozvojové, rozvojiště strategické, jest zeměpisný prostor při operacích základně, v němž se soustřeďuje armáda nebo samostatný armádní sbor před vypovědením války a začátkem operací. Mimo šířku čelí má též přiměřenou hloubku (do zadu) za voji předními pro zálohy, pak pro ústavy zdravotnické, záložní a zásobovací. Hlavní péče v něm buď o volné spojení mezi všemi částmi armády uvnitř a o bezpečnost se strany nepříteli. *FM.*

Pásnice, zool., viz Nemertini.

Paso (špan. »vudalost, výjev«), krátké dramatické burleskní mezihry španělské ze života lidového. Letáky (*Pliegos sueltos*) šířeny pode jménem **p-s** jednotlivé scény z proslulých dramát o látkách národních (Cidovi, Bernardovi del Carpio).

El **Paso del Norte** viz Juarez.

Pasohlávky (*Weisstätten*), far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Mikulov, pš. Mušov; 166 d., 19 obyv. č., 954 n. (1890), kostel sv. Anny a 2ř. škola.

Pasolini [pazo-] Giuseppe, ital. státník (* 1815 — † 1876); jako přítel Pia IX. vstoupil prvotně do služeb Církev. státu, jehož byl na častí obchod. ministrem (1848). Široké pole činnosti otevřelo se mu v bojích za sjednocení Itálie; **P.** měl v nich velikou účast a v l. 1862—63 byl i italským ministrem zahraničních záležitostí. Roku 1866 vedl správu Benátek. Roku 1876 byl jmenován předsedou senátu. — Jeho syn Pier Desiderio **P.** (* 1844), ital. senátor. zabývá se historií a genealogií. Jeho nejznámější dílo je *Caterina Sforza* (1. vyd. 1893); několik prací vě-

noval také Torquatovi Tassovi a dějinám Ravenny.

Pasov (*Passau*), starožitné říšské město v Bavorsku, při samých hranicích hornorakouských, leží z větší části na pravém břehu Dunaje (při stoku Innu a Ilze), má 4 předměstí a s vojenskou posádkou 17.988 obyv. (1900). V **P-ě** je 11 kostelů, z nichž nejkrásnější je biskupský dóm s náhrobky (zal. ve XIV. stol., obnov. v XVII. stol.), votivní chrám (z r. 1864) zdobený 13 sochami představujícími Krista a sv. apoštoly, městský farní kostel, dále zasluhují zmínky biskupská residence v renaissančním slohu, budova »pasovské pošty«, v níž ujednána 2. srpna 1552 »Pasovská smlouva«, radnice s novou věží a jiné. Poblíž města na pravém břehu Innu »Mariahilfsberg« s poutnickým kostelem a nádhernou vyhlídkou na město, na úpatí vrchu Georgsbergu na lev. bř. Dunaje býv. pevnost »Oberhaus« z r. 1350 (nyní vojenské vězení) s rozhlednou, citadella Unter- či Niederhaus, městské sady, Waldschloss, Nonnengut a j. **P.** jest křižovatka železn. tratí **P-Virpurk**, **P-Donaulände**, **P-Pocking**, **P-Freyung** a **P. Wels**, na Dunaji stanice parníkův a obchod. lodí. Přes Dunaj do Angru vede žel. most, do Ilzstadtu žel. lávka, přes Inn dva kamenné mosty. Město je sídlem krajského a okres. soudu, hlav. celního úřadu, obchodní komory, biskupa a biskupského ordinariátu a kapituly; mimo to jest zde biskupský seminář, lyceum a stát. gymnasium (býv. jesuitská kolej), reálka, chlapecký seminář, zimní hospodář. a tkalcovská škola, král. bibliotéka (přes 300.000 sv.), ústav angl. panen (býv. panenský klášter), dva sirotčince, pobočka říš. banky a několik jiných bankovních a peněž. ústavů. Průmysl a obchod zastupují železn. a měděné hamry, továrny na stroje, zrcadla, tabák, doutníky, papír, drát, důležitá výroba kůže, porculánu a dřevěného zboží, stavba lodí, čilý obchod spediční, se železem, dřívím, obilím, solí a pasovskými kelímky.

Městem biskupským stal se **P.** asi r. 738, kdy Vivilo, biskup v Lorchu (v. t. 3), své sídlo přeložil do **P-a**. Metropolitou pasovským byl arcibiskup salcpurský. Ze života sv. Methoděje známi jsou biskupové pasovští Hermanrich (866—874) a zejména Wiching (899); také Richar (899—902) protestoval proti arcibiskupství moravskému. V bojích Jindřicha IV. proti papeži biskup Altmann (1065 až 1091) hrál vynikající úlohu na straně papežově. Oldřich II. r. 1217 dosáhl formálního uznání jako říšský kníže. Jiří I. účastnil se koncilie kostnického a r. 1420 výpravy proti husitům. Za Oldřicha III. zřízení biskupství ve Vídni (1468, 1480) diecése pasovská utrpěla velikou ztrátu. Již Arnošt (1517—40) vystupoval důrazně proti lutherství, a jeho nástupci Wolfgang (do r. 1555) a Urban (1561 až 1598) pracovali mnoho o katolické reformaci. O Leopoldech I. a II. v. t. 17) a 18). Josef I. (1723—61) za ústupky, jež učinil ve prospěch arcidiecése vídeňské, dosáhl ex-

emce z arcibiskupství salcurského. Zbytků rak. části pozbyl Josef III. r. 1783, čímž diocese pasovská byla omezena na vlastní knížetství pasovské a bavorskou část. R. 1803 bylo knížetství saekularisováno a rozděleno mezi Bavorsy a velkovévodu Toskánského; r. 1807 připadlo celé Bavorsku. Biskupství zůstalo, ale bylo jako suffraganní podřízeno metropolitovi mnichovsko-frisinskému.

Pasovary (*Passern*), ves v Čech., hejtm. a okr. Krumlov, fara Světlik, pš. Hořice u Krumlova; 35 d., 180 ob. n. (1890), mlýn a v okolí ložiska tuhy. V XVI. stol. drželi tvrz a zboží pasovské Višňové z Větrní, kteří se účastnili odboje stavů českých, začez jim P. po bitvě Bělohorské od král. komory vzaty a prodány obci krumlovské.

Pásovci (čeled' *Dasypodidae*, také podřád *Dasyпода*) jsou ssavci c h u d o z u b í (v. t.); mají české jméno po pohyblivých pásech z kostěných destiček, jimiž bývá na rozdíl od fossilních *Glyptodontů* (v. t.) oddělena přední část krunyře (plecni) od zadní (bederni). Jen zřídka jest krunyř všecek složen z takových pohyblivých pruhů. Také nepohyblivé jeho části na plecích a v kříži jsou složeny z kostěných destiček čtyřhraných až i šestibokých s rozmanitou skulpturou; podobné destičky skládají i štít temenní na hlavě a pokrývají ocas. Zpodek těla jest pokryt hrubými chlupy, jež se často vyskytají i mezi štítky. Hlavu mají všickni p. podlouhlou a nízkou, na čenichu zašpicatělou, v široké tlamě čtené stoličky, nejčastěji po 8—9 nahore, 7—10 dole; jsou však druhové, kteří mají až po 24, 26 stoličkách. Tyto jsou slabé, z pravidla prismatické a na konci kuželovité. Jazyk jest zašpicatělý, čtenými papillami pokryt a nemůže z úst daleko býti vyplazen, jako na př. u mravenčíků. Boltce jsou veliké a špicaté. Krátké nohy mají z pravidla po 5 prstech se silnými, málo zakřivenými, hrabavými drápy, jež bývají na předních nohách delší, než na zadních. Všickni p. žijí v Americe zejména jižní, obývají v písčitých rovinách a na polích, ryjí si nory a chodby a živí se hmyzem i jeho larvami, zvláště mravenci, pak také červy a plži. Jsou to váhavá zvířata noční, jež obratně dovedou jen se zahrabati. Rozmnožují se měrou nepatrnou; samice mívá arci až 9 mláďat, ale tato rostou jen zvolna a mají mnoho nepřátel. Lidé je pronásledují i pro chutné prý maso. Kromě rodu *Chlamydophorus* Harl. (v. t.) náleží sem známý rod *Dasypus* L., jehož některé druhové bývají počítány i ke zvláštním rodům *Tatusia* Cuv. a *Prionodon* Cuv. P-vec šestipasý n. armadill (*Dasypus sexcinctus* L., *D. setosus* Wied) má mezi oběma pevnými krunyři 6 širokých pohyblivých pruhů z destiček, na hlavě široké štíty, mezi boltci volný pásek z 8 štítů a v horější i dolejší čelisti na každé straně po 9—10 stoličkách, z nichž nejřednější vězí nahore již v mezičelisti. Délka těla bývá 40, délka ocasu 20 cm, barva nahnědlá žlutá, na krunyři tmavší než na kůži. Domovem jest v Para-

guayi, Brazílii a Guayaně. P-vec štětinatý (*D. villosus* Desm., *Tatusia villosa* Cuv.) má také 6, zřídka 7 pohyblivých pruhů mezi krunyřem plecím a bederním, na temeni skupinu nepravidelných šestibokých štítků, mezi boltci proužek 9 štítkův, také pod okem a na hrdle proužky ze štítkův a na svršku noh nepravidelné šupiny. Barva jest nahnědlá žlutá. Na zadním okraji pruhů a štítků jsou tuhé, světlejší štětiny. Délka těla bývá až i 50, délka ocasu 24 cm. V každé čelisti jest po 8—9 stoličkách. Žije v pampách u Buenos Ayrů. P-vec apar (*D. trincinctus* L., *Tatusia trincincta* Cuv.) má mezi oběma pevnými, velmi silnými krunyři jen 3 pohyblivé pruhy; jednotlivé štítky jsou vysoko vyniklé a bývají zase složeny z menších, nepravidelných destiček. Tělo má barvu sedou nebo hnědou (lysá kůže bývá tmavší) a délku 38 cm, ocas délku jen 7 cm. V čelistech bývá po 6—8 stoličkách na každé straně. Tento p-vec chodí napřed jen po špičkách vztyčených drápův a umí se schouliti; žije ve vých. Argentíně (St. Louis). Devět pohyblivých pásů mezi oběma krunyři a na předních nohách jen po 4 drápech má p-vec peba (*D. peba* Desm., *Tatusia peba* Cuv.); v obou čelistech bývá na každé straně po 8 stoličkách. Žije v Paraguayi, Brazílii a ve Guayaně. Největším všech recentních druhů jest p-vec obrovský (*D. gigas* L., *Prionodon gigas* Cuv.). Dorůstá délky větší 1 m a mívá ocas 50 cm dlouhý; mezi krunyřem plecím, složeným z 10—11 řad štítkův, a krunyřem bederním, složeným ze 16—17 řad, jest 12—13 pohyblivých pruhů. Mezi štíty jsou všude krátké štětiny. Barvu má tělo na hlavě, na bocích a na ocase bělavou, jinde až černou. V obou čelistech jest po každé straně po 22—24, v horější čelisti i po 26 smáčklých stoličkách. Prostřední dráp předních noh jest mnohem větší ostatních. Tento druh p-vců žije všude po východních končinách Jižní Ameriky. — Kromě fossilních zbytků forem právě popsanych nalezen v pleistocénu Brazílie a Argentiny ohromný p-vec *Chlamydotherium* Lund., měl zajisté velikost nosorožce. Br.

Pasovská smlouva je smlouva o mir, o kterou působením některých německých knížat (světských i duchovních, protestantských i katolických) a prostřednictvím krále Ferdinanda dohodli se r. 1552 v Pasově císař Karel V. a kurfiřt saský Moric (v. t.). Po dlouhém jednání ustanoveno bylo: propuštění Filipa Hesského a Jana Bedřicha Saskaého ze zajetí, obecná amnestie a předběžný mir náboženský až do nejbližšího říšského sněmu, který by rozhodl definitivně. Moric podepsal smlouvu 29. čce 1552, císař 15. srpna. Konečné rozřešení přinesl pak mir Augšpurský r. 1555.

Pasovské umění, pověrečné kouzlo, jež chránilo proti kulím a ranám sečným. Roku 1611 jakýsi mistr popravčí v Pasově (odtud jméno) prodával vojákům arcivévody Matiaše papírky zvící tolaru, pokreslené div-

nými obrázky, by je polykali za tajemného čarování.

Pasovský V r a t i s l a v, architekt český (* 1854 v Kostelci n. Orli.). Studoval reálné školy ve Vys. Mýtě a v Praze, pak na české technice v Praze a r. 1879 na akademii výtvarného umění ve Vídni, kde složil r. 1881 zkoušku stavitelskou, a téhož roku nabyl koncesse stavitelské v Praze. Záhy tu rozvinul úspěšnou činnost stavitelskou a první svoji stavbou *Bubeníčкова palácovitého domu* v Náplavní ulici s umělecky provedenou renaissanční fačadou obrátil na se obecnou pozornost. Po té následovaly jak v Praze, tak na venkově různé stavby, které buď sám prováděl, nebo k nimž zhotovil plány, jako na př. *Stýblův dům* na Václavském nám. a j. Zvláště však vynikají jeho účelně provedené budovy veřejné, jako *školy reálné v Kostelci n. Orli.*, v *Náchodě*, *paedagogium v Poličce*, pak množství škol obecných, z nichž uvádíme zejména *školy v Třeboni*, v *Pelhrimově*, v *Chlumci n. C.*, v *Nové Pace* a m. j. Za příčinou architektonických studií konal P. četné cesty po krajích českoslovanských, Německu, sev. Itálii, Dalmacii, Bosně a Hercegovině. Jako architekt účastňuje se P. veřejných soutěží a dobyl tu velmi často prvích nebo druhých cen, jako na *divadla v Hradci Králové*, ve *Slaném*, *Kutné Hoře*, *Pardubicích* a j., ba i při mezinárodní konkurenci na *divadlo v Krakově* odnesl čestnou cenu. Za odbornou výstavu svých prací a plánů budov školních byl na výstavě arch. a inž. r. 1898 vyznamenán čest. diplomem. Zabývá se také studiem českých památek stavitelských a restauroval *kostel sv. Amy na Tannaberku* u Všerub a starobylý *chodský kostel u Svatých* v Domažlicích. Odborně technické jeho články uveřejněny jsou ve »Zprávách spolku archit. a inž. v král. Českém«, v »Techn. Obzoru« a v »Architektonickém Obzoru«. V C. Hintrágrové díle o školství *Volksschulhäuser in Oesterreich-Ungarn, Bosnien und Hereegovina* (Štuttgart, 1901) vyšla jeho pojednání. Četné jsou také jeho stavby turistické, obecně známé, jako *Chyše na Cerkově* u Domažlic, *lanová dráha a rozhledna na Petříně*. Jest horlivě činný i v životě veřejném jakožto člen obec. zastupitelstva Prahy, dozoraje tu na četné stavby obecní, a vyznamenán za tuto činnost r. 1901 titulem staveb. rady. Zvláštní zmínky zasluhují posléze P-kého vynikající snahy po zvelebení české turistiky v »Klubu českých turistů«, jehož jest předsedou od r. 1890. Sám konal množství přednášek turistických, pobízejí i k pěstování turistiky slovanské. P. jest také původcem humanistických a vlasteneckých snah »Klubu čes. turistů«, který co rok podporuje chudé české kraje horské, zvl. na rozhraní národnostním, velikými summami. Za to jmenován P. čestným občanem Benecka a Postřekova. R. 1899 vyznamenán důst. křížem řádu Danilova, neboť vedl dvě veliké výpravy českých turistů na Černou Horu r. 1897 a 1899.

Pasovský vpád do Čech r. 1611 viz Čechy, str. 228.

Paspárky, u zvěře parohaté dva zakrnělé spárky (prsty) vyše na běhu (noze), které se však nedotýkají země a otiskují se jen někdy, když zvěř prchá, ve vysokém sněhu neb v hluboké půdě. *črn.*

Pasquier [paskjé]: 1) P. E t i e n n e, spis. franc. (* 1529 v Paříži — † 1615 t.), studoval práva v Paříži pod Hotmanem a Baudouinem, v Toulouso pod Cujaciem, v Pavii a Bologni pod Alciatem a Socinem. Od r. 1549 byl advokátem u parlamentu v Paříži. R. 1557 oženil se s bohatou vdovou, již byl hájil. R. 1565 hájil v proslulém sporu universitu proti jesuitům, jichž byl zuřivým nepřítelem jako horlivý gallikán, a dobyl skvělého vítězství. Jiné slavné processy jeho byly: d'Arconvilleův (1571), Montmorencyho, města Angoulême a j. R. 1558 stal se generálním advokátem u chambre de comptes (účetního dvora). Oddán byv králi Jindřichu III. i Guisům, odsuzoval povstání a válku občanskou. Následoval Jindřicha III. do Toursu; žena jeho zůstala v Paříži a byla dvě léta vězněna ligou Šestnácti. P. vešel do Paříže až s Jindřichem IV. R. 1604 vzdal se úřadu ve prospěch nejstaršího syna Theodora. P. byl neobyčejně plodný a všestranný spisovatel, neúmorný literát ve smyslu XVI. stol.: humanista, básník franc. i lat. (pod pseud. P a s c h a s i u s), právník, polemik, historik, archaeolog, grammatik i šprýmař. Vedle řady menších spisů (*Le monophtle ou seul aimant*, 1554; *Les lettres amoureuses*, 1567; *Les ordonnances d'Amour*, 1564; *La congratulation au roi*, 1588; *Le plaidoyer pour l' Université*, 1594 a j.) jest autorem slavných *Recherches de la France*, jichž první kniha vyšla r. 1560 a jež se stále rozšiřovaly, až vytvořily 9 knih (vyd. 1621, 1633, 1655). Je to velmi pestrá sbírka ze všech skoro historických oborů, vědění někdy pochybného, jinde samostatnými cestami se beroucího a nabádavého, pozoruhodná však přece hlavně literární osobností autorovou: jeho zvláštní osobitý vkus a ráz je hlavním kouzlem knihy. Ten projevuje se ještě plněji v jeho *Lettres*, jež uveřejnil za živa (10 knih r. 1586, 22 knih r. 1619) a v *Catechisme des Jésuites* (1602, otisk 1677 a 1717). První práce své a verše francouzské (dostí slabé) vydal v *Jeunesse de P.* (1610), jeho verše latinské vyšly r. 1582 a 1585; souborně vyšla díla jeho v Amsterdamě (vlastně v Trévoux) r. 1723 ve 2 sv. in fol. Po smrti P. byl předmětem útoků jesuity Garassea, proti nimž hájili ho synové jeho (Défense pour Est. P., 1624). Oeuvres choisies d'E. P. vydal s úvodem a bibliografií L. Frugère (Paříž, 1849, 2 sv.). Srv. P. Dupont, De Steph. Pasquierii latinis carminibus (t., 1898).

2) P. E t i e n n e D e n i s, věvoda, státník a spis. franc. (* 1767 v Paříži — † 1862 t.), byl jmenován r. 1806 maître de requêtes (zpravodajem o prosbách) u státní rady, pak státním radou, baronem císařství a prefektem policejním (1810). Za restaurace byl

státním ministrem, praesidentem komory, strážcem pečeti (ministrem spravedlnosti) a pairem, vynikaje jako administrátor i jako řečník. Za Ludvíka Filipa byl jmenován praesidentem komory pairů, kancléřem Francie a vévodou (1842). Byl zvolen do Akademie (1842). Vydal *Discours et opinions* (1842, 4 sv.) a *Souvenirs* (1893—95, 6 sv.), které jsou mnoho čteny a v nichž autor ukazuje se bystrým a prozíravým pozorovatelem všech ukrytých pak a motivů politických.

Pasquill viz Paskvil.

Pasquináda, -áta viz Paskvil.

Pasquino (též jménem zdobnějším Pasquillo) jest název torsa antické skupiny mramorové, jež stojí od r. 1501 na severozápadu rohu paláce Braschi ve Via St. Pantaleo v Římě. Skupina zobrazovala Menelaa, ne-soucího mrtvolu Patroklova. P. jest výtečné originální dílo umění řeckého, a to, jak se zdá, školy rhodské, a pochází asi z III. stol. př. Kr. Bernini prohlásil P. za nejkrásnější antikvu, co jich za doby jeho bylo známo. Bohužel, nejsa naprosto chráněn před zlobou nepohody, P. velmi utrpěl. Dvě repliky sousoší toho chovají se ve Florencii (jedna v loggia de' Lanzi, druhá ve dvorečku před argentieri v palazzo Pitti, Amelung, Führer durch d. Antiken in Florenz, č. 5 a 187), fragmenty dvou dalších replik chová museum vatikánské (Friederichs-Wolters, Gipsabgüsse č. 1397—1398, Helbig, Führer durch d. Sammlungen in Rom, 1. vyd., I., č. 238). P. hrál v dějinách římských důležitou úlohu. V den sv. Marka (25. dubna) býval P. o processii vyzdobován, brzy pak vešlo v oběej, že professori a studenti římského archiginnasia přilepovali na P-nu latinské epigramy, jež původně neměly ani rázu satirického, jsouce pouhými školními cvičeními. Na místě jich nastoupily později verše satirické, oběejně italské. Jméno své obdržel prý P. od jistého učitele naproti bydličího. Když pak t. zv. pasquináta v polovici XVI. stol. nabyly zejména působením reformace ostrého rázu satirického, vysvětlováno bylo pojmenování torsa P. ze jména jakéhosi ševce P-na, jenž prý vynikal zvlášť ostrým jazykem. K nalepování odpovědí na verše obsažené na P. nu používáno bylo Marforia (v. Marforio). K P-nu a Marforiu poutá se rozvoj moderní římské satiry. — Nejlepší reprodukce P. na: Brunn-Bruckmann, Denkm. gr. u. röm. Sculptur, tab. 347. Lafon, P. et Marphorio, les bouches de marbre de Rome (2. vyd., Paříž, 1877); Neue Jahrbucher f. d. klass. Altertum, 1901, str. 598—619 (Waser). Vy.

Passa (*Pass*), ves v Čechách, hejtm. a okr. Jablonné, fara a pš. Hrádek u Liberce; 24 d., 124 ob. n. (1890).

Passacaglia [pasakalja] č. passacaglio, také passagallo n. passagaglio, franc. *passecaille*, stará taneční skladba příbuzná se chaconnou vážného rázu, vyskytující se dílem jakožto suita, dílem jako samostatný kus instrumentální. Bývala oblíbená zvlášť u národů románských a v XVIII. stol. často

se vyskytovala v komorních sonátách. Bývá oběejně v taktu nepravidelném, zvolného tempa a vyznačuje se zejména tím, že thema asi 4—8 taktův objevuje se v základním base, kdežto hlasy svrchní provádějí složitější variace.

Passade [pasàd], franc., jest použití p i a f u (viz Chody koňské) na vzdálenosti poněkud jen delší, též jen ve vysoké škole jezdecké bez valného účelu praktického. FM.

Passage [pasáž], fanc., přechod, průchod, průjezd; v hudbě delší řada tónů rychle po sobě následujících; též místo (v knize).

Passagevertrag (též *Überfahrtsvertrag*), nazývá se německy smlouva o dopravě osob po moři.

Passaglia [pasalja] Carlo, theolog a spis. ital. (*1812 v Luce — †1887 v Turině), člen řádu jezuitského, původně orthodoxně věřící (do té doby spadá jeho *De immaculato Deiparae semper Virginis conceptu commentarius*; Romae, 1855), vydal r. 1860 anonymně spisek *Pro causa italica ad episcopos catholicos*, kde radí peři, aby se vzdal moci světské, ježto tato jest nebezpečná duchovní autoritě církevní. Byv pro své liberální smýšlení relegován z řádu a nemoha jako politický odpůrce obstáti v Římě papežským, odebral se r. 1861 do Turina, kde byl na universitě professorem morální filosofie a vydával zde v l. 1862—66 »il Mediatore, periodico settimanale«, kde prudce útočil na světskou moc papežskou.

Passah, správněji pásach nebo pascha (v. t.).

Passaic [pesáik; 1) P, řeka ve státě New Jersey ve Spoj. Obcích sev.-amer., teče podél důlež. průmyslového města Patersonu, u něhož tvoří vodopád 15 km vys., a ústí do zátoky Newarské po toku 175 km dlouhém. Jest velmi důležitá pro dopravu i jako hybná síla v kraji velmi průmyslném, kterým protéká.

2) P, hrabské město t. na řece Passaicu mezi Patersonem a Hobokenem, má 13.208 ob., a četné továrny na zboží kaučukové a vlněné, česanou přízi, tiskárny kartounu, barvírny, cihelny atd. Tšr.

Passamaquoddy [pesemekvoddi], velická zátoka Atlantického oceánu, označující sev.-vých. konec pobřeží Spojených Obcí sev.-amer. ve státě Maine, jest 20 km dlouhá a 10 km šir., má břehy malebně rozčleněné s přechetnými dobrými přístavišti a hojně ostrovů. Břehy její náležejí ke kanadské provincii Nové Brunšvicko, jen břeh západní ke státu Maine; Kanada má zde přístav Saint Andrew a Spoj. Obce Eastport, na sz. vlévá se do zátoky pohraniční říčka Sainte-Croix a na sv. řič. Magaguadavic. Tšr.

Passant [-sán], franc., cestující, mimojdoucí, pasant.

Passarge, řeka v pruské provincii Vých. Prusy a ve vládním obvodu královeckém (Hohenstein) pramení 4 km od Holsztyneku (*Hohenstein*) na planině ve výši 152 m n. m., teče k sss., u Braněva stává se splavnou na vzdálenost

jen 9 km a vtěká do Frišského hafu po toku dlouhém 120 km. Tšr.

Passarge L u d w i g, spisov. něm. (* 1825 ve Wolitniku ve Vých. Prusku). Studoval práva, byl soudcem, pak appellačním a tribunálním radou a radou vrchního soudu zemského v Královci. R. 1887 odebral se na odpočinek v hodnosti tajného rady justičního, pobýval v Tyrolích a nyní dlí ve Wiesbadenu. Napsal: *Aus dem Weichseldelta* (1857); *Fragmente aus Italien* (1860); *Schweden, Wisby und Kopenhagen* (1867); *Aus baltischen Landen* (1878); *Drei Sommer in Norwegen* (1881; 2. vyd. 1884, 2 sv.); *Henrik Ibsen* (1883); *Baltische Novellen* (1884); *Aus dem heutigen Spanien und Portugal* (t. r.); básně *Aus fünfzig Jahren* (1895); *Fahrten in Schweden, besonders Nordschweden u. Lappland* (1897). Z překladů jeho uvésti sluší převod Ibsonových děl: básní, Peera Gynta a Branda; překlad ballad norských (1883), Oswalda z Wolkensteina (1891), litevských básní Ch. Donalitia (1894), Nordlandské trouby Dasovy (1897) a veseloher novoperských (1900).

Passaro viz Passero.

Passát (špan.) jest stálý vítr, vanoucí v tropech směrem k rovníku na sev. straně od sv., na jižní od jv. Anglický název *trade-winds* značí větry, dodržující svůj směr, francouzský název *vents alizés* značí větry pravidelné. Oba p-y vanou s větší pravidelností a silou nad mořem než nad pevninami, kde bývají často přerušovány nerovnostmi půdy a jejím nerovnoměrným oteplením. Z příčin těchto jsou p-y pravidelnější v zimě než v létě a má jv. p., jenž vane přes rozsáhlejší hladiny vodní, větší sílu než p. sv. Poněvadž rovníkový pás kalmu (viz Bezvětří), oddělující p-y, postupuje se sluncem, posunují se též oba jejich obory dále k s. neb j., podle toho, na které straně rovníku slunce mešká. Nad Atlant. okeánem vane sv. p. v březnu od 3° až k 26° s. š., v září od 11° až 35° s. š., jihovýchodní p. sahá v onom měsíci od rovníku až k 25° j. š., v tomto od 3° s. š. až k 25° j. š. Nad Tichým okeánem jest severových. p. v březnu omezen 5° až 25° s. š., v září 10° až 30° s. š., jihových. p. v onom případě 3° s. š. až 28° j. š., v tomto 7° s. š. až 20° j. š. Sev.-vých. p. má prům. šířku nad Atlant. okeánem 23°, nad Tichým 20°, jv. p. nad oběma oceány celkem 24°. Šířka pásu kalmového činí v průměru nad Atlant. okeánem 5 1/2°, nad Tichým okeánem 1/2°. Poněvadž pás kalmový vyskytuje se po celý rok na severu rovníku, přechází nad oběma oceány jihových. p. přes rovník na severní polokouli, kde se stává poněkud větrem jižním až jz. Nad Indickým okeánem, sevřeným na s. rozsáhlými pevninami, střídání se ročních dob má na posunování p-ů daleko větší účinek nežli nad oceány ostatními. Stálým jest zde po celý rok pouze jihových. p. mezi 10° až 25° j. š., kdežto p. sev.-vých. stává se v létě jihozáp. m o n s ú n e m. V teplejší době roční rovníkový pás kalmový nad Indickým okeá-

nem zmizí, nejvyšší teplota s nízkým tlakem nalézá se na 30° s. š. a sem proudí vzduch nejen od rovníku, ale i z jižní polokoule až od 20° j. š.

Již H a l l e y označoval největší oteplování vzduchu na rovníku za příčinu vzniku p-ů a H a d l e y byl první, jenž vysvětloval správně jejich směr otáčením země kolem osy (1735). Kde má vzduch největší prům. teplotu, tam vystupují plochy téhož tlaku nejvýše, dostávajíce spád směrem k teplotě nižší, a odchází vzduch po obou stranách vyvýšených ploch. V tropech pozoruje se ve vyšších vrstvách atmosféry stálý odtok vzduchu od rovníku k točnám. Poněvadž se tím dole nad rovníkem tlak vzduchu zmenšuje, ve vyšších šířkách naproti tomu přítokem vzduchu shora zvětšuje, dostávají při povrchu zemském vrstvy vzduchové opačný spád od nižší teploty k vyšší; vzduch zde proudí z vyšší zeměp. šířky k rovníku. Působením slunce vykonává vzduch v tropech úplný oběh; vystupuje blíže rovníku do výše a odchází směrem k točnám, klesá následkem zúžení rovníčnic k vyšší zeměp. šířce k povrchu zemskému, podél něhož se vrací nazpět k rovníku. Ježto rotace země odvádí všechny proudy vzduchové od přímého směru na sev. polokouli v pravo a na jižní v levo, dostávají dolní p-y na severu rovníku směr s e v e r o v ý c h o d n í, na jihu j i h o v ý c h o d n í a horní p-y neboli a n t i - p a s s á t y, od rovníku k severní točně vanoucí, směr j i h o z á p a d n í a na jižní polokouli směr s e v e r o z á p a d n í. Pás největšího oteplení, ve kterém se vzduch rozděluje a vystupuje do výše, jakož i oba pásy z obratníkové, nad kterými klesá opět k zemi, vyznačují se bezvětřím nebo slabými větry různého směru. — Z literatury viz: Coffin, Tables and charts of the winds of the globe (Washington, 1876); A. Buchan, Atmospheric circulation (Challenger Report); Hann, Lehrbuch der Meteorologie (Lip., 1901); Deutsche Seewarte: Atlas Atlant. okeánu r. 1882, atlas Indic. okeánu r. 1891, atlas Tichého okeánu r. 1896. Mimo to srovné publikace a mapy hydrogr. ústavu ve Washingtoně, v Londýně, meteorolog. ústavu v Utrechtu atd. Ag.

Passátní prach, spousty jemného prachu, jež vyneseny byvše v poušti smrštení do vyšších oblastí vzdušných, odnášeny jsou passáty daleko nad hladinu moře, čímž přispívají též k vzniku uloženin dna mořského. Nejpověstnější jest p. p. v Atlant. okeáně, zvláště poblíže Kapverdských ostrovů, jenž přichází ze Sahary a jehož mez rozšíření nad mořem jest asi 40° z. d Green., 35° s. š. a 8° j. š. Prach ten, zvaný námořníky též »prach a f r i c k ý«, má barvu žlutočervenou, cihlovou až hnědou a bývá hojně zachycován plachtami lodí. V něm bývají přimíšeny též křemité schránky rozisek, jež pocházejí z planktonu mořského. Mimořádně spousty prachu z pouští vnikají i nad pevniny velmi vzdálené, kdež spadávají v podobě suché nebo s vodou jako déšť neb i sněh »kravý«,

na př. ve střední Evropě r. 1901. I jemný prach sopečný bývá proudy vzdušnými odnášen do velikých vzdáleností; na př. po výbuchu sopky Krakatoa v úžině Sundské r. 1883 přejemný prach sopečný vykonal cestu mnoha set kilometrů a objevil se i nad střední Evropou.

Passátní větry viz Passát.

Passato (ital. »minulý«) v starším slohu kapekém: minulého měsíce.

Passau viz Pasov.

Passavant [-vân], franc., průvodní list (celní), pas.

Passavant [-vân] Johann David, umělec a spisovatel něm. (*1787 ve Frankfurtě n. M. — †1861 t.). Vyučen kupectví přišel jako dobrovolník do Paříže (1814), oddal se malířství a vzdělával se u Davida a Grosa. V l. 1817—24 žil v Římě po boku Corneliově, Overbeckově a Schnorrově a stal se pak inspektorem obrazárny Stádlova ústavu v rodišti. Druze se k německé škole romantické, hájil jejich snah v *Ansichten über die bildenden Künste...* (Heidelb., 1820). Mimo to napsal: *Kunstreise durch England u. Belgien* (Frankf., 1833); *Rafael von Urbino und sein Vater Giov. Santi* (3 sv. s atlasem, Lipsko, 1839—58; franc. 2 sv., Pař., 1860), dílo posud cenné jako soubor; *Die christliche Kunst in Spanien* (Lip., 1853) a *Le peintre-graveur* (t., 1860—64, 6 sv.). Srv. Cornill, J. D. P. (Frankfurt, 1865).

Passavanti Jacopo, kazatel ital. (*1300 ve Florencii — †1357 t.), vstoupil ve 13. roce do řádu dominikánského, v němž zastával důležité funkce, učiv prve teologii v Sieně a Římě. Je autorem sbírky kázání, jež konal ve Florencii r. 1353, *Specchio della vera penitenza*, v nichž k účelům asketickým používá novelly a výklady o podstatě pokání znázorňuje všelikými pověstmi a legendami středověkými. Dílo toto, jež vydala Accademia della Crusca, otištěno nyní F. L. Polidorim (Flor., 1856) s elogiem G. Gentiliho. *Šld.*

Passáž viz Passage.

Passážerní hrazení, polní, přechodní, prozatímní h. (franc. *fortification passagère*, něm. *Feldbefestigung*), jest opevňovací způsob, při němž se užívá za materiál pouze země a dřeva a kterým se ohrazuje v daných případech na bitvištích armáda operující v širém poli (mimo pevnosti). *FM.*

Passažír viz Pasážír.

Passážní stroj jest jedním z fundamentálních strojů praktické astronomie. Určuje se jím okamžik, kdy hvězda prochází rovinnou poledníku. Za tím účelem je zřízen takto: K dalekohledu je pevně přidělána kolmo k jeho ose osa vodorovná, uložená ve dvou pevných ložiskách přesně ve směru od východu k západu. Otáčíme-li dalekohledem kolem této osy, spatřujeme ve středu zorného pole postupně všechny body poledníku od bodu jižního až k severnímu. V ohniskové rovině okuláru jsou napjata dvě vlákna vodorovná, ke středu pole symmetrická a málo od sebe vzdálená, a lichý počet, oby-

čejně 7 až 15, vláken vertikálních, k vodorovným kolmých. Střední vlákno vertikální znamenalo by poledník, kdyby všem podmínkám dosud vysloveným bylo přesně vyhověno. Avšak tomu nikdy tak není. Odchylky od ideálního případu nazýváme chybami p-ho s-e. Jsou to: 1. chyba kolimační čili odchylka otáčivé osy od roviny přesně kolmé k optické ose dalekohledu, kteráž je vyznačena středem nitkového kříže a bodem, jehož obraz se do tohoto středu promítá; 2. chyba sklonu čili odchylka otáčivé osy od roviny přesně vodorovné a 3. chyba azimutální čili odchylka otáčivé osy od roviny vertikální, procházející právě bodem východním a západním. Chyby tyto určují se mezi pozorováním, aby při výpočtu průchodu mohl na ně býti vzat ohled, čili aby se pozorovaný okamžik průchodu mohl přepočítati na skutečný okamžik průchodu.

Pozorování děje se tím způsobem, že dalekohled se zařadí na hvězdu vstupující do zorného pole tak, aby procházela právě uprostřed mezi nitkami vodorovnými. Okamžiky průchodu nitkami vertikálními zaznamenává buď pozorovatel sám dle slyšitelných tiků hlavních hodin hvězdných, kteréž bývají za tím účelem umístěny v nejbližší blízkosti p-ho s-e, nebo je signalisuje stisknutím klíče (tastru) na chronografu. Pozoruje se průchod všemi nitkami vertikálními, aby okamžik průchodu středním vláknem byl určen bezpečněji, neboť lze všechna pozorování přepočítati na střední nit' čili na střed.

První p. s. sestavil již Olav Römer. 1689. Od té doby je stroj stále zdokonalován. Nejvíce k tomu přispěli ze starších mechaniků Bird, Ramsden, Troughton, Reichenbach, Ertel, Pistor-Martins a z nových hlavně Bamberg a Repsold. Na některé významnější novinky budíž upozorněno Pro pohodlnější pozorování užívá se místo dalekohledu přímého, dalekohledu lomeného. První polovice dalekohledu má polohu stejnou jako u starších strojův, ale uprostřed je upevněn veliký pravouhlý skleněný hranol odvěsnami kolmo na optickou a vodorovnou osu, tak že paprsky od přepony úplně se odrazejí a procházejí dutinou vodorovné osy, na jejímž konci jest upevněn okulár. Hlavní výhoda záleží v tom, že pozorovatel pozoruje stále s téhož místa, ať hvězda prochází poledníkem ve kterékoli výši nad obzorem. S lomením stroje pokročil ještě dále Steinheil a umístil úplně odrazející hranol před objektivem vodorovného dalekohledu. Způsob tento osvědčil se hlavně při malých strojích přenosných. Pozorování okamžiku průchodu značně zdokonalil Repsold svým okulárním mikrometrem, jehož vlákno pohybuje se hodinovým strojem stejně rychle jako hvězda a pozorovatel řídí pohyb tak, aby hvězda byla vláknem stále půlna. Okamžiky průchodu registruje mikrometr samočinně. Tím zařízením je hlavně odstraněna osobní chyba

v určení doby průchodu, která činila při pozorování s pevným nitkovým křížem u mnohých i nejlepších pozorovatelů až 1/2 sekundy časové!

P-ch S-ju užívá se hlavně k určení opravy a chodu hodin, k určení zeměpisné délky a rektascence hvězd, a je-li s osou vodovodnou pevně spojen jemně dělený kruh deklinační (na t. zv. strojích poledníkových), nebo Horrebowy libely, i k určení zeměpisné šířky a deklinace hvězd.

Obširnou literaturu o **p-ch S-ich** a jejich teorii až asi do r. 1890 uvádí Dr. R. Wolf, *Handbuch der Astronomie, ihrer Geschichte und Litteratur*, Bd. II., pag. 98—117. Nejlepší konstruktivní přehled až do r. 1899 obsahuje dra L. Ambronna *Handbuch der astronomischen Instrumentenkunde*, Bd. II., pag. 904—1034. *Nuřl.*

Passé (z franc. *passion*), náruživost, záliba, choutka.

Passé [pas], franc., v šermířství tolik co vpad či útok.

Passasier viz **Passseyské údolí**

Passemazzo, ital. tanec XVI. stol., podobný polonéze; byl volného tempa a doprovázen svěžím zpěvem.

Passeni Jakub (také Bassevi, Bassewi, Baše), zvaný Hofjude, pražský peněžník z konce XVI. a poč. XVII. stol. Zakládal císaře Rudolfa II. Matiaše i Ferdinanda II. penězi a byl proto povýšen do stavu šlechtického (von Treuenberg). Smutně proslul za Liechtensteinova systému lehké mince. Zemř. r. 1634 v Ml. Boleslavi.

Passé-parole [pasparòl], franc., ústní sdělování rozkazu.

Passépartout [paspartù], franc., hlavní klíč; v ryjectví a tiskařství deska s okrajem, uprostřed prázdna, tak že se může vyplnit; lepenkový okraj, rámec (na obrazy); volná vstupenka.

Passé-pied [paspié], z franc., tanec původně bretonský, podobný starému rychlému valčíku, v nerovném taktu, 3/8 neb 3/4, za Ludvíka XIV. do balletu uvedený. V suitě býval zařazován mezi sarabandu a gigue. Skládal se ze čtyř osmitaktových částí a hrán býval rychle; později spojován byl s druhým dílem skládaným do moll, nebo bylo-li původní **p.** v moll, druhý díl byl dur, načež díl první byl opakován.

Passespoil [paspuàl], franc., šňůrka, paspulka, přýmek, lem.

Passé port [paspor] franc., průvodní list.

Passer, zool., viz **Vrabc.**

Passeres, zool., viz **Vrabcovití.**

Passerina, bot., viz **Thymelaea.**

Passerini Luigi, učencel ital. (* 1816—† 1877); prvotně právník, byl konečně ředitelem národní bibliotéky ve Florencii. Vynikl jako důkladný znalec dějin toskánských a zejména jako genealog. Z jeho spisů připomínáme *Curiosità storico-artistiche fiorentine* a *Della Famiglia di Dante*. S Fanfanim a Milanem vydal díla Macchiavelliho.

Passern viz **Pasovary.**

Passero, Passaro (ve star. *Promontorium Pachynum*), mys (s přístavem Porto Palo) a ostrůvek na jejího vých. cípu ostrova Sicílie; na ostrůvku je maják a pevnůstka a provozuje se tu rybařství.

Passé-temps [pastán], fr., kratochvíle.

Pass-volant [pasvolán], franc., voják postavený na oko, by zakryl na př. při přehlídce, při popisu nedostatečný počet vojáků; slepý pasážír.

Passeyrské údolí (Passierer), alpské údolí a okres t. jm. v Tyrolsku, v hejtm. meranském, se 4840 obyv. něm. (1890). Poblíž vsi Sv. Martina »Pfundlerhof«, r. 1809 útulek, 2/4 hod. odtud »Pfundler« nebo »Hoferhütte«, r. 1810 místo zajetí, a ještě 1/2 hod. odtud »Sandhof«, rodiště Ondřeje Hofera.

Passiflora Juss., t. c. *Passionsblume*, mučenka, rod rostlin z řádu *Passiflorinae* a čel. *Passifloraceae*, obsahující vytrvalé a pulné kře n. polokře stonků dlouhých a tenkých, opatřených úžlabíkovými závitkovitými úponkami a střídavými, dlanitě 3—5klanými listy s palisty. Nádherné ojedinělé, obvykle velké pravidelné květy mají 5—10dílný obal, jehož vnitřní ústy jsou korunovité zbarvené, a v ústí kalichovém v nedostatku koruny ozdobný věnec zhusta pestrobarevných a víceřadých trásní. Každá z 5 tyčinek zpodní nitek a spolu s plodonosem srostlých má dlouhý prašník, prostředkem přirostlý a posléz ven obrácený. Jednoupouzdří semeník, ze 3 plodolistů vzniklý, stojí na zvláštním sloupku a ukončuje se 3 rozkročenými čnělkami. Plod jest nožkatá, nejčastěji dužnatá bobule s mnohými nástěnými semeny. **P.** roste počtem více než 100 druhů zvláště v tropické části Jižní Ameriky a v Západní Indii, prospívajíc tuzemcům dílem jedlými, často velikými bobulemi, dílem vnatí a kořeny, léčivé účinkujícími proti různým neduhům. Pro ozdobný a zároveň oproti změnám světla citlivý květ stala se **P.** oblíbenou rostlinou skleníků i domácností, kdež nejčastěji bývá vidána **P. coerulea** L., m. modrá. Její vnější 4 plátky kališní jsou na lici bělavé, na rubu zelené; vnitřní plátky, jichž jest 5, jsou obak bílé a ploché; z několika řad trásní složený věnec má vnější trásně nejdelší, rozložené, u zpodiny tmavofialové, uprostřed bílé a ke konci bledomodré, kdežto vnitřní trásně jsou kratší, v homoli sklímené a tmavě zbarvené. Z bobulí mučenky modré upravují na Antillách limonádu, užitečnou proti různým neduhům; požívá-li se však bobule u větším množství, vysedají zuby. Pro pěstování pod širým nebem hodí se **P. lutea** L., m. žlutá, ve Virginii domácí a každoročně své lodyhy obnovující. Španělští katolíci přirovnávají jednotlivé části mučenky s nástroji umučení Páně, a to: 3laločné listy s kopím, úponky s bičem, věnec trásní s trnovou korunou, 5 tyčinek s 5 ranami nebo též s kladivý a čnělky s hřeby. *Děd.*

Passifloraceae, mučenkovité, čeled' rostlin z řádu *Passiflorinae*, obsahující kře

n. byliny stonku přímého, častěji úponkami. Sřplhavého a větvi někdy hranatých. Listy jsou obyčejně střídavé, řapíkaté a buď jednoduché n. dlanité 3—7laločné, ne-li zpeřené, obyčejně s palisty. V paždí listů bývá jednoduchá větve v podobě úponky a někdy u její spodiny květonosná větévka; hlavní větve vyvinují se však z pupenů v paždí úponek a stonku. Pravidelné, z pravidla úhledné 4- až 5četné květy jsou obyčejně obojaké a buď jednotlivé nebo v letech a hroznech. Jejich stopky jsou velmi často členité a opatřené na kloubech 3listým zákrovem. Květ má zvonkovité, pohárovité n. trubkovité lůžko a na jeho kraji květní obal a někdy i tyčinky. Kalich jest po většině tuhý a na vnitřní straně často korunovitě zbarvený. Koruna obyčejně prostoplatečná má plátky často dužnaté n. kožovité a v pupenu střechovité; zřídka chybí. Mezi obalem a tyčinkami jest terčovitý útvar v podobě prstenců, věncův a pod., jenž jest mladšího původu nežli semeník. Tyčinek jest buď tolik jako plátek, nebo více až mnoho, narostlých buď po kraji lůžka nebo spolu se semeníkem na zvláštním plodonoši, někdy sloupkovitým. Jejich prašníky jsou přirostlé buď zpodinou nebo středem a pak často ven obrácené. Semeník srostlý ze 3—4 plodolistů jest lpouzdřý, s nástěnnými semeníci a obyčejně četnými zárodky a ukončený 3—4 čnělkami s bliznami kyjovitými n. hlavatými. Plody jsou buď bobule n. pouzdrosečné tobolky o mnohých semenech s dužnatým bílkem, s přímým zárodkem a často s plochými dělohami lupenovitými. P. čítají asi 250 druhů tropických a subtropických, zejména jihoamerických, z nichž většina náleží k rodu *Passiflora* (v. t.).

Passiflorinae, m u c e n k o k v ě t ě, řád 2děložných rostlin prostoplatečných s květy pravidelnými obalů zpravidla nadplodních n. obplodních, kalicha a koruny, jež často schází, 5četých a tyčinek 5—10. Semeník skládá se obyčejně ze 3 plodolistů spolu srostlých, semenice jsou nástěnné. P. obsahují čeledi: *Samydaceae* (spolu s *Hömaliceae*), *Passifloraceae* (spolu s *Malesherbiaceae*), *Papayaceae* n. *Caricaceae*, *Turneraceae*, *Loasaceae*, *Datisceae* a *Begoniaceae*.

Passim, lat., sem tam, porůznu, místy.
 ●●**Passini** L u d w i g, malíř, hlavně aquarelista (*9. čce 1832 ve Vídni), žák vídeňské akademie pod Enderem, Führichem a Kupelwieserem, pak pod K. Wernerem s dalším vzděláním na cestách po Německu, Benátsku, Dalmácii a Římsku; žil dlouho v Římě a od r. 1873 v Benátkách VI., kam často se vrací z nynějšího bydliště svého Vídne. Obrazí velmi věrně a sverázně lidové výjevy z ulice, z kostela, z průplavů benátských a pod. Mistrné podání jsou: *Kanovníci v presbytáři* (1870, v nar. obr. berlínské); *Zvědavci na mostě v Benátkách*; *Prodáváči tykví*; *Praadlenka italská*; *Hoši se koupající*; *Lisetta*; *Processí v Benátkách*; *Předčítatel Tassa v Chioggiu* a mnohé jiné. Většina vodomaleb

jeho nachází se v majetku cis. Františka Josefa I. Je členem několika akademií a má několik vyznamenání. FM.

Passio (lat.), muka, utrpení; zvláště utrpení Kristovo. Odtud pašíje (v. t.).

Passionál slula ve starší literatuře české sbírka prosaických nebo veršovaných životopisů svatých a světic. Český p vzdělán byl z nařízení Arnošta z Pardubic, nejspíše podnětem Karla IV., kolem polovice XIV. století ze Zlaté legendy Jakuba de Voragine tak, že na místo světů nám neznámých složeny životopisy světův domácích, sv. Cyrilla, Methoděje, Prokopa, Václava (podle vzdělání Karlova) a j. Vzorným jazykem i pravopisem náleží tento p. mezi nejvýznamnější české památky XIV. stol. P zachován v nejstarším rukopise museum, jehož starší část pochází z doby kolem r. 1350 a otištěna byla Gebaurem v »Listech filologických« (1884 sl); jiný rukopis museumi pochází z r. 1379, Klementinský z r. 1395 atd. P. zachován také mezi prvotisky z konce XV. stol. Hš.

Passionato, ital., vášnivě.

Passionisté, řádovi klerikové společnosti sv. kříže a utrpení Kristova, mniši, jejichž řád založen Pavlem della Croce (vl. Pavlem Fr. Daneyem, *1694 — †1771) v Ovadě v Piemontě, by šířil povědomí o významu Kristovy smrti na kříži. Kongregace pro šíření víry svěčila jim misijnářství v Bulharsku a Valašsku. Mimo to směřuje činnost p. tu k tomu, aby vrácena byla Anglie jednotě římsko-katolické.

Passir viz Pasir.

Passiva v ochv. viz Bilance.

Passivita (z lat.), trpnost, nečinnost.

Passivní (lat.), trpný.

P obchody viz Banka, str. 237 a.

Passivum viz Rod slovesný

Passlas viz Bohuslav 2).

Passnau viz Veselov.

Passo di San Jorio viz San Jorio

Passow Fran z, klassický filolog něm. (*1786 v Ludwigslustu v Meklenbursku, †1833 ve Vratislavi). Studoval na gymnasiu v Gothě pod Jacobsem, r. 1804 vstoupil na universitu lipskou, kde působil na něj nejmocněji G. Hermann. R. 1806 prodléval v Drážďanech, kde seznámil se s antikou. R. 1807 stal se gymn. učitelem ve Výmaru, r. 1814 odebral se do Berlína, kde poslouchal přednášky F. A. Wolfa, s nímž záhy vstoupil v bližší styk. R. 1815 jmenován řád. prof. ve Vratislavi, kde působil s nejlepšími výsledkem až do své smrti. Nejdůležitější jeho publikací jest zpracování J. G. Schneiderova *Handwörterbuch der griechischen Sprache* (Lip-sko, 1819—1823, 2 díly, 2. vyd. 1825, 3. vyd. 1827, jež ve 4. vydání stalo se zcela novým, samostatným dílem, vydaným nyní pouze se jménem P-ovým (t., 1831, 2 d., 5 přepracované a rozmnožené vydání opatřili V. Rost, F. Palm, O. Kreussler, K. Keil, F. Peter a G. E. Benseler, t., 1841—57, 2 d. ve 4 odděleních, 6. vyd. ohlašuje právě W. Crönert).